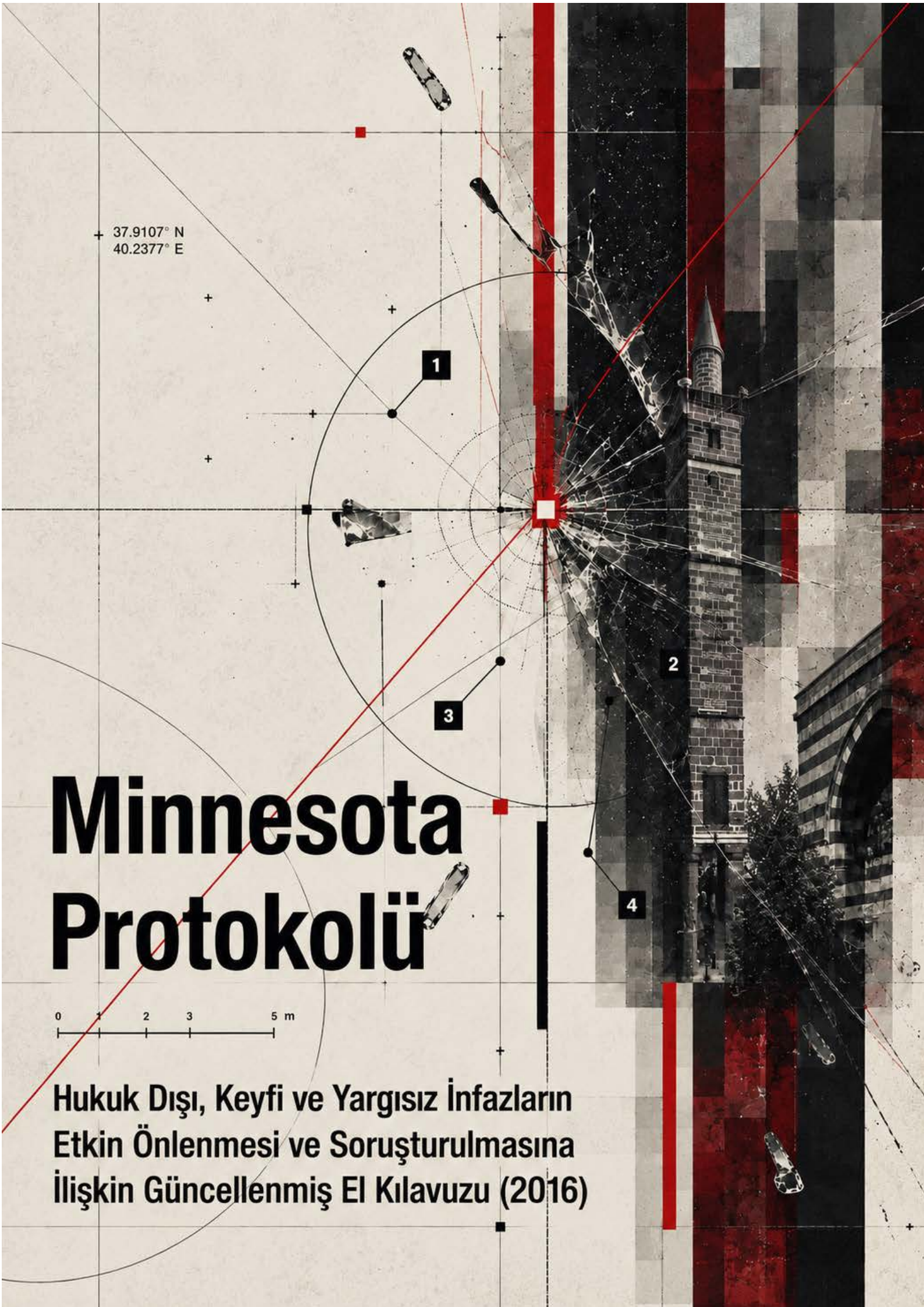

Minnesota Protokolü

Hukuk Dışı, Keyfi ve Yargısız İnfazların Etkin Önlenmesi ve Soruşturulmasına İlişkin Güncellenmiş El Kılavuzu (2016)

HUKUKA AYKIRILIK İHTİMALİ BULUNAN ÖLÜMLERİN SORUŞTURULMASINA İLİŞKİN MİNNESOTA PROTOKOLÜ (2016)

Hukuk Dışı, Keyfi ve Yargısız İnfazların Etkili Biçimde Önlenmesi ve Soruşturulmasına İlişkin Gözden Geçirilmiş Birleşmiş Milletler El Kılavuzu

THE MINNESOTA PROTOCOL ON THE INVESTIGATION OF POTENTIALLY UNLAWFUL DEATH (2016)

The Revised United Nations Manual on the Effective Prevention and Investigation of Extra-legal, Arbitrary and Summary Executions

SUNUŞ

Minnesota Protokolü, insan hakları ihlallerinin etkin şekilde soruşturulmasına dair uluslararası ölçekte kabul gören en temel başvuru metinlerinden biridir. Protokole duyulan ihtiyaç, özellikle 1970'lerden itibaren dünya genelinde yaygınlaşan zorla kaybetmeler, yargısız infazlar ve gözaltında ölümler karşısında belirginleşmiştir. Devletlerin şüpheli ölüm olaylarında nasıl hareket etmesi gerektiğine dair ortak bir çerçeve oluşturma amacıyla 1991 yılında Birleşmiş Milletler tarafından "Hukuk Dışı, Keyfi ve Yargısız İnfazların Etkin Önlenmesi ve Soruşturulmasına İlişkin El Kılavuzu" yayınlanmıştır. Sonraki yıllarda kısaca Minnesota Protokolü olarak anılan bu metin, hukuk dışı, keyfi ve yargısız infazların önlenmesi ve soruşturulması bakımından önemli bir uluslararası standart hâline gelmiştir.

Ancak zamanla bu ilk çerçevenin yetersiz kaldığı görülmüştür. Adli bilimlerdeki gelişmeler, dijital delillerin soruşturmalardaki artan rolü, kitlesel şiddet ve çatışma koşullarında yürütülen incelemelerin karmaşıklığı ve etkili soruşturma yükümlülüğüne ilişkin içtihadın gelişmesi, protokolün güncellenmesini zorunlu kılmıştır. Minnesota Protocol on the Investigation of Potentially Unlawful Death (2016) başlıklı yeni versiyonla, soruşturmalarda takip edilmesi gereken asgari standartlar çağdaş ihtiyaçlara uygun biçimde geliştirilmiştir.

Bu güncellemenin merkezinde, soruşturma yükümlülüğünü doğuran eşiğin yeniden tanımlanması yer alır. Aradan geçen sürede devletlerin çoğu zaman ancak failin bilinir ve görünür olduğu durumlarda etkin bir soruşturma başlatma eğilimi gösterdiği görülmüştür. Protokolün güncellenmiş versiyonunda "*potentially unlawful death*" [a] kavramı merkeze alınarak hukuka aykırılık ihtimalinin makul biçimde dışlanmadığı her olayda, devletin etkin, bağımsız ve derhâl soruşturma yükümlülüğünün doğacağı vurgulanmıştır.

Bir başka önemli değişiklik, devlet sorumluluğunun daha geniş bir çerçevede ele alınmasıdır. Protokolün kapsam alanı artık doğrudan devlet görevlileri veya bağlantılı kişiler tarafından gerçekleştirilmiş cinayetlerle sınırlı değildir. Yeni kapsam; devletin doğrudan fiili veya ihmali, devletin gözetimi altındaki kişiler bakımından özel denetim ilişkisi ve devletin üçüncü kişilerden kaynaklanan öngörülebilir tehditlere karşı koruma yükümlülüğünü yerine getirmemesi şeklinde üç temel düzeyde genişlemiştir.

Bu genişleme sayesinde, yalnızca devlet veya bağlantılı kişi/grupların şiddetiyle meydana gelen ölümler değil, devletin önlenebilir ölüm risklerine karşı gerekli koruyucu ve denetleyici tedbirleri almadığı her durum kapsam alanına girmiştir. Bu yenilik başta madenlerde yaşanan ölümler olmak üzere tüm iş cinayetleri bakımından da önemli sonuçlar doğurur. Bu nedenle yenilenmiş Minnesota Protokolü, devletin önlenebilir ölüm risklerini engellemekte yetersiz kaldığı tüm vakalarda başvurulması gereken temel bir kılavuz niteliğine bürünmüştür.

Protokolün ilk versiyonunda daha çok devlet merkezli soruşturma modeli ve bağımsız komisyonların teknik yetkileri üzerinde durulurken, yeni metin soruşturmayı daha şeffaf, daha katılımcı ve dış denetime daha açık bir yapıda kurgulamaktadır. Aile üyelerinin ve diğer yakınların etkili katılımı, artık etkin soruşturmanın ayrılmaz bir unsuru olarak kabul edilmektedir. Güncellenmiş bu versiyon, insan hakları savunucularının ve hak örgütlerinin konumunu da güçlendirmiştir. Özellikle resmî soruşturma dışında insan hakları savunucuları tarafından yapılan dikkatli belgelemenin önemine dikkat çekilmiştir.

---

[a] "Potentially unlawful death" kavramı çeviride "hukuka aykırılık ihtimali bulunan ölüm" olarak karşılanmıştır. Bu tercih yapılırken kavramın yalnızca sözcük anlamı değil, Protokol içindeki normatif ve soruşturmayı tetikleyici işlevi esas alınmıştır. Kavram, ölümün hukuka aykırı olduğunun önceden kanıtlanmasını veya bu yönde somut bir delil ya da açık bir şüphe bulunmasını gerektirmez; olayın bilinen koşulları içinde hukuka aykırılık ihtimalinin makul biçimde dışlanamaması, soruşturma yükümlülüğünün doğması için yeterlidir. Türk hukukunda yerleşik olan "şüpheli ölüm" ise, esas olarak ölümün doğal nedenlerden kaynaklanmadığı yönünde kuşku bulunmasını ifade eder (Bkz. CMK m.159). Bu nedenle "şüpheli ölüm" karşılığı, hem Türk hukukundaki mevcut teknik anlamla karışıklık yaratma hem de Minnesota Protokolü'nün daha geniş biçimde kurduğu soruşturma eşiğini daraltma riski taşıdığından tercih edilmemiştir.

Minnesota Protokolü bu yönüyle, işkence ve kötü muamelenin araştırılması ve belgelenmesine ilişkin İstanbul Protokolü ile birlikte düşünülmelidir. Her iki temel kılavuz da soruşturma makamlarının takip etmesi gereken asgari standartları gösterirken, aynı zamanda soruşturma süreçlerinde hekimlerin, avukatların, uzmanların, mağdur yakınlarının ve insan hakları savunucularının gerçeğin ortaya çıkarılmasında üstlendikleri rolün önemine de işaret etmektedir.

Minnesota Protokolü'nün güncellenmiş versiyonunun yayınlanmasının üzerinden yaklaşık on yıl geçmesine rağmen Türkiye'de devlet aktörleriyle bağlantılı ölümler, siyasi cinayetler ve iş cinayetleri bakımından etkili soruşturma sorunu hâlâ günceldir. Geçmişten bugüne faili meçhul bırakılan pek çok dosya, soruşturmanın savcılık ve kolluk işlemleriyle sınırlandırılmasının maddi gerçeğe ulaşmaya yetmediğini bizlere defalarca kez göstermiştir.

Minnesota Protokolü bugün Türkiye'de tam da bu nedenle hâlâ gereklidir. Hukuka aykırılık ihtimali bulunan ölüm olaylarında gerçeğin ortaya çıkarılması, on yıllar sonra "hatırlanan" bir soruşturma yükümlülüğüne bırakılamaz. Karartılan delillerin yarattığı ispat güçlüğünü daha düşük bir delil standardıyla telafi etmeye çalışmak ise cezasızlık döngüsünü yeniden üretmekten başka bir amaca hizmet etmeyecektir.

Bu noktada çözümün avukatlık pratiğinin ilerlemesinde olduğunu görüyoruz. Olay anından itibaren soruşturmanın içerisinde olan, delil farkındalığına sahip, olay yerindeki eksiklikleri kayda geçiren, araştırmacı görüşme yaklaşımını bilen, otopsi ve kriminal incelemeleri sorgulayabilen ve göz ardı edilen ihtimalleri görünür kılabilen aktif bir avukatlık pratiği, hakikatin ortaya çıkarılmasının önemli bir güvencesi olacaktır.

Bir gün gerçekten ihtiyaç duyulmayacağı umuduyla, Minnesota Protokolü'nün güncellenmiş versiyonunun Türkçe çevirisini, Diyarbakır Barosu Başkanı Av. Tahir ELÇİ başta olmak üzere cinayetleri faili meçhul bırakılan tüm avukat meslektaşlarımız anısına adıyor ve sizlere sunuyoruz.

Av. Derviş Emre Aydın* **Av. Melike Polat Bursalı****

* Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi ve Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü mezunudur. Adli bilişim, kriminalistik ve bilgisayar animasyonu alanlarında lisansüstü eğitimlerini tamamlamış, kriminalistik alanında doktora çalışmalarını sürdürmektedir. Ankara Barosu'na kayıtlı bir avukat olarak birçok toplumsal davada görev almıştır. Araştırmacı görüşme, tanık sorgusu, delil analizi ve olay yeri rekonstrüksiyonu alanlarında avukatlara ve hukukçulara yönelik uygulamalı meslek içi eğitimler vermektedir.

**Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunudur. İstanbul Barosu'na kayıtlı bir avukat olarak meslek yaşamı boyunca toplumsal davalar, adil yargılanma hakkı ve etkili soruşturma süreçleri üzerine çalışmış; 2025 yılında İstanbul Barosu Adil Yargılanma Hakkı Araştırma ve İhlalleri İzleme Merkezi Başkanlığı görevini üstlenmiştir. Araştırmacı görüşme, tanık sorgusu ve soruşturma pratiği konularında meslek içi eğitimler vermekte; özellikle toplumsal davalarda soruşturmanın etkinliği ve avukatın delil toplama ve sorgulama süreçlerindeki rolü üzerine çalışmalarını sürdürmektedir.

Çeviri Notu ve Kullanım Bilgilendirmesi

Minnesota Protocol on the Investigation of Potentially Unlawful Death (2016) başlıklı metnin bu Türkçe versiyonu (Eylül 2026), resmî olmayan bir çeviridir. Birleşmiş Milletler tarafından yayımlanan orijinal İngilizce metin esas alınarak hazırlanmış olup herhangi bir onay ve resmî nitelik taşımamaktadır.

Bu çeviri metin, insan hakları alanında farkındalık oluşturma amacıyla, ticari herhangi bir amaç güdülmeksizin hazırlanmıştır. Çeviri süreci Tanık Bilimi ekibi tarafından tamamen gönüllü olarak yürütülmüş; herhangi bir kişi veya kurumdan fon, sponsorluk ya da maddi karşılık alınmamıştır.

Bu çalışma kapsamında metnin içeriğinde anlamı değiştirecek herhangi bir müdahalede bulunulmamasına özen gösterilmiş; çeviride kavramsal bütünlüğü korumak ve terminolojik karmaşaya yol açmamak amacıyla, temel ve teknik kavramlarda mümkün olduğu ölçüde Minnesota Protokolü'nün 1991 tarihli ilk versiyonunun Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV) tarafından yapılan Türkçe çevirisinde (2008) benimsenen terminolojiye bağlı kalınmıştır.

Bu metin, orijinal eserin yerini almak üzere değil, ona yardımcı ve erişimi kolaylaştırıcı bir kaynak olarak sunulmaktadır. Metnin yorumlanması, uygulanması veya atıf yapılması gereken durumlarda yalnızca Birleşmiş Milletler tarafından yayımlanan orijinal İngilizce metin esas alınmalıdır.

Önsöz

Hukuka Aykırılık İhtimali Bulunan Ölümlerin Soruşturulmasına İlişkin Gözden Geçirilmiş Minnesota Protokolü'nü (2016) sunmaktan büyük memnuniyet duyuyorum.

Bu belge, 1991 tarihli Birleşmiş Milletler Hukuk Dışı, Keyfi ve Yargısız İnfazların Önlenmesine ve Soruşturulmasına İlişkin El Kılavuzu'nun güncellenmiş bir versiyonudur ve yaygın kullanımı sonucunda Minnesota Protokolü olarak anılmaya başlanmıştır. Orijinalinde olduğu gibi, bu güncellenmiş versiyon da 1989 tarihli Hukuk Dışı, Keyfi ve Yargısız İnfazların Etkili Biçimde Önlenmesi ve Soruşturulmasına İlişkin BM İlkeleri'ni tamamlayıcı niteliktedir ve bu ilkeler, hukuka aykırı ölümlerin önlenmesi ve hukuka aykırılık ihtimali bulunan ölümlerin soruşturulması bakımından uluslararası hukuki standartların önemli bir parçası olmaya devam etmektedir.

Minnesota Lawyers International Human Rights Committee tarafından yürütülen bir uzman süreci kapsamında hazırlanan Minnesota Protokolü'nün ilk hali, o dönemde sivil toplum aktörleri arasında şüpheli ölümlerin soruşturulmasında görevlendirilenler için pratik bir rehber ya da bu tür soruşturmaları değerlendirmede bir ölçüt olarak kullanılabilecek açık bir uluslararası referans noktasının bulunmadığına dair farkındalıktan hareketle kaleme alınmıştır.

1980'ler boyunca bu hukuk ve adli bilim uzmanları grubunun öncülük ettiği çalışmalar, insan haklarının daha iyi korunmasına yönelik çalışmalarda adli bilim uygulayıcılarının ne kadar değerli müttefikler olabileceğini tüm ilgililere açıkça göstermiştir.

İnfazlara ilişkin Minnesota Protokolünün tamamlanması ve sonrasında işkenceye odaklanan İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezanın Etkin Soruşturulması ve Belgelendirilmesine İlişkin El Kitabı'nın (İstanbul Protokolü) geliştirilmesi, bu tür mesleki işbirliğini artık yaygın bir uygulama haline getirmiştir.

Hazırlandığı tarihten bu yana geçen yıllar boyunca Minnesota Protokolü, hem bir eğitim kaynağı, hem pratik bir rehber, hem de hukuki bir standart olarak yaygın şekilde kullanılmıştır. İlkeler ile birlikte, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Amerikalılararası İnsan Hakları Mahkemesi, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu ve BM İnsan Hakları Komitesi gibi ulusal, bölgesel ve uluslararası mahkemeler, komisyonlar ve komiteler tarafından kullanılmıştır.

Aradan geçen yıllar boyunca uluslararası hukukta, soruşturma uygulamalarında ve adli bilimlerde birçok olumlu gelişme yaşanmış; Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu'nun çeşitli kararları aracılığıyla bu değerli kaynağın geçerliliğini sürdürebilmesi ve etki alanını artırabilmesi için güncellenme ihtiyacı duyduğu ofisimin dikkatine sunulmuştur. 2014 yılında, ofisimle işbirliği içinde olan Yargısız veya Keyfi İnfazlar Özel Raportörü Christof Heyns, Protokolün gözden geçirilmesi ve güncellenmesi sürecini başlatmış ve bu metnin tamamlanmasına yol açan uzman toplantılarını düzenlemiştir.

Protokolün ilk versiyonunun hazırlanmasında adli bilimler uzmanlarının oynadığı rol göz önüne alındığında, bu revizyon sürecine de çok sayıda uzmanın katılmış olması özellikle memnuniyet vericidir. Aynı şekilde, yargısız veya keyfi infazlar konusunda ilk BM Özel Raportörü olan S. Amos Wako'nun ilk süreçte oynadığı önemli rol gibi, eski Özel Raportör Christof Heyns'in bu hayati ve yerinde revizyonda gösterdiği yoğun çalışma, ihtimam ve mükemmeliyet için minnettarım. Belge bir uzman metni olma niteliğini korumakla birlikte devletlerden, diğer uluslararası kuruluşlardan, diğer Özel Raportörlerden, sözleşme organlarından, sivil toplum örgütlerinden ve bireysel uzmanlardan da katkı alınmasına özel bir çaba gösterilmiştir.

Bu iş birliğine dayalı yaklaşım; metni büyük ölçüde zenginleştirmiş, ve umarım, revize edilen standartların bunlardan doğrudan doğruya istifade edebilecek uzmanlara ve kurumlara geniş ölçüde ulaştırılmasını daha olası hale getirmiştir.

İnsan hakları normlarının gerçek bir etki yaratabilmesi için, olası ihlallere somut karşılıklar verilmesi gerekir. Soruşturmalar ve uygun olduğu takdirde, bunları takip eden hesap verebilirlik süreçleri, yaşam hakkının korunmasında hayati bir rol oynar. Bununla birlikte, Ofisimin faaliyet gösterdiği birçok bağlamda, bu tür soruşturmaların tabi olması gereken standartlara ve gerek duyulan pek çok farklı uzmanlık metodolojilerine ilişkin farkındalığın önemli ölçüde değişkenlik gösterdiğini tespit etmiş bulunuyoruz.

Dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen şüpheli bir ölüm, genellikle en üstün insan hakkı olarak tanımlanan yaşam hakkının potansiyel bir ihlali niteliği taşır. Bu nedenle hızlı, tarafsız ve etkili bir soruşturma yürütülmesi; cezasızlık yerine hesap verebilirlik kültürünün hâkim olmasını sağlamak açısından kritik öneme sahiptir Aynı durum, zorla kaybedilme vakaları için de geçerlidir. Minnesota Protokolü'nün güncellenmiş versiyonu; adli bilim uzmanlarına, patologlara, kolluk görevlilerine, avukatlara, savcılara, yargı makamlarına ve sivil toplum örgütlerine; küresel ölçekte sorumluların hesap vermesini sağlayabilmesi için kapsamlı ve ortak bir zemin sunmaktadır.

Zeid Ra'ad Al Hussein
UN High Commissioner for Human Rights

Foreword

I am very pleased to present the revised Minnesota Protocol on the Investigation of Potentially Unlawful Death (2016).

This is an updated version of the original UN Manual on the Effective Prevention of Extra-legal, Arbitrary and Summary Executions of 1991, which, through widespread usage, became known as the Minnesota Protocol. Like the original, this updated version supplements the UN Principles on the Effective Prevention and Investigation of Extra-legal, Arbitrary and Summary Executions (1989), which remains an important part of the international legal standards for the prevention of unlawful deaths and the investigation of potentially unlawful deaths.

The original Minnesota Protocol was drafted through an expert process led by the Minnesota Lawyers International Human Rights Committee, motivated by an awareness among civil society actors that there was no clear international reference point at the time to act as either a practical guide for those tasked with conducting investigations into suspicious deaths, or as a norm against which to evaluate such investigations.

The work pioneered by this group of legal and forensic experts throughout the 1980s, made it clear to all concerned what valuable allies forensic practitioners could be in the work to better protect human rights.

The finalization of the Minnesota Protocol, dealing with executions, and the subsequent development of the Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (Istanbul Protocol), focusing on torture, have now made such professional collaboration a common practice.

In the years since it was drafted, the Minnesota Protocol has been widely used both as an education resource, as a practical guide, and as a legal standard. Along with the Principles, it has been used by national, regional and international courts, commissions and committees, such as the European and Inter-American Courts of Human Rights, the African Commission on Human and Peoples' Rights and the UN Human Rights Committee.

During the same intervening years, there have also been many welcome developments in international law, investigative practice and forensic science, and it was brought to the attention of my Office through several resolutions of the UN Commission on Human Rights that this valuable resource was in need of updating to retain and expand its relevance. In 2014, the UN Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions, Christof Heyns, in collaboration with my Office, initiated a process to revise and update the Protocol and convened the expert meetings that led to the finalization of this text.

Given the role of forensic experts themselves in devising the original version, it has been particularly welcome that so many have been involved in this revision process. Likewise, just as the first UN Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions, S. Amos Wako, played a significant role in the original process, I am grateful to the work of the former Special Rapporteur, Christof Heyns, for the hard work, the rigour and the excellence that has gone into this vital and timely revision. Although the document remains an expert document, a special effort was also made to get inputs from States, other international organizations, other Special Rapporteurs, treaty bodies, NGOs and individual professionals.

This collaborative approach has greatly enriched the text, and has, I hope, made more likely the widespread distribution of the revised standards to those experts and institutions who can most directly benefit from it.

For the norms of human rights to have real impact, there have to be tangible responses to potential violations. Investigations and, if appropriate, subsequent accountability processes play a vital role in upholding the right to life. However, in many contexts in which my Office works, we have found that the awareness of the standards to which such investigations should be held and of the range of various specialist methodologies required varies considerably.

A suspicious death occurring anywhere in the world is potentially a violation of the right to life, often described as the supreme human right, and therefore a prompt, impartial and effective investigation is key to ensuring that a culture of accountability — rather than impunity — prevails. The same applies to enforced disappearances. The updated version of the Minnesota Protocol provides a comprehensive and shared platform for forensic investigators, pathologists, law enforcement officials, lawyers, prosecutors, presiding officers and NGOs to make accountability a worldwide reality.

Zeid Ra'ad Al Hussein
UN High Commissioner for Human Rights

Arka Plan Bilgisi

Bu belge, 1991 tarihli Birleşmiş Milletler (BM) Hukuk Dışı, Keyfi ve Yargısız İnfazların Etkin Önlenmesi ve Soruşturulmasına İlişkin El Klavuzu'nun güncellenmiş bir versiyonudur; bu El Kitabı, yaygın kullanımı sonucunda Minnesota Protokolü (Protokol) olarak anılmaya başlanmıştır. Minnesota Protokolü, başlangıçta Hukuk dışı, keyfi ve yargısız infazların Etkin Önlenmesi ve Soruşturulmasına İlişkin BM İlkelerini tamamlamak amacıyla hazırlanmıştır.[I] Hukuka aykırı ölümün önlenmesi ve potansiyel olarak hukuka aykırı ölümün soruşturulması bakımından uluslararası hukuki standartları ortaya koyan BM İlkeleri, hükümetlerarası bir sürecin ardından 1989 yılında BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi tarafından memnuniyetle karşılanmış,[II] aynı yıl BM Genel Kurulu tarafından da onaylanmıştır.[III]

Protokolün ilk versiyonunun hazırlanması, 1983'ten 1991'e kadar Minnesota Lawyers International Human Rights Committee (şimdiki adıyla The Advocates for Human Rights) tarafından, American Association for the Advancement of Science'ın Science and Human Rights Programının katkılarıyla kolaylaştırılmıştır. Protokol, 1991 yılında BM Sosyal Kalkınma ve İnsani İşler Merkezi'nin Suç Önleme ve Ceza Adaleti Birimi tarafından kabul edilmiştir. O tarihten bu yana, BM İnsan Hakları Komitesi, Avrupa ve Amerika İnsan Hakları Mahkemeleri ve Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu gibi ulusal, bölgesel ve uluslararası mahkemeler ile komisyonlar ve komiteler tarafından kullanılmıştır. BM İlkeleri ve Minnesota Protokolü ayrıca dünya genelinde Devletler, uluslararası kuruluşlar ve hükümet dışı kuruluşlar (NGO'lar) tarafından da kullanılmış ve ölüm soruşturmaları için etkili bir referans noktası haline gelmiştir. 1991 tarihli Protokolün yayımlanmasından bu yana uluslararası hukukta, soruşturma uygulamalarında ve adli bilimlerde önemli gelişmeler yaşanmıştır. BM İnsan Hakları Komisyonu, çeşitli kararlarında, İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi'ne (OHCHR) Protokolü güncelleme yetkisi vermiştir.[IV]

Protokolün güncelliğini korumasını ve bu ilerlemeleri yansıtmasını sağlamak amacıyla, 2014 yılında, yasa dışı, yargısız veya keyfi infazlar konusunda BM Özel Raportörü Christof Heyns, BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi ile iş birliği içinde, Protokolün gözden geçirilmesi ve güncellenmesi için bir süreç başlatmıştır. Bu amaçla, uluslararası bir hukuk ve adli bilim uzmanları ekibi ile üst düzey bir danışma kurulu atamışlardır.[V] Stuart Casey-Maslen genel araştırma koordinatörü olarak görev yapmıştır. 2016 tarihli Protokolün içeriğine ilişkin sorumluluk, onu güncel hale getirme sürecine katılanlara aittir.

2016 Minnesota Protokolü, BM'nin altı resmi dilinin tamamında, BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi'nin internet sitesinde (www.ohchr.org) indirilebilir hale getirilecektir.

I. The 1989 Principles on the Effective Prevention and Investigation of Extra-legal, Arbitrary and Summary Executions were endorsed by UN General Assembly Resolution 44/162 of 15 December 1989 and remain unchanged.

II. ECOSOC Resolution 1989/65 of 24 May 1989.

III. UN General Assembly Resolution 44/162 of 15 December 1989.

IV. UN Commission on Human Rights Resolutions 1998/36, 2000/32, 2003/33 and 2005/26.

V. The history of this process and references to additional UN and other documents of relevance to investigations are available at: http://www.ohchr.org/EN/Issues/Executions/Pages/RevisionoftheUNManualPreventionExtraLegalArbitrary.aspx.

Background Note

This is an updated version of the 1991 United Nations (UN) Manual on the Effective Prevention of Extra-legal, Arbitrary and Summary Executions, which, through widespread usage, became known as the Minnesota Protocol (the Protocol). The Minnesota Protocol was originally drafted to supplement the UN Principles on the Effective Prevention and Investigation of Extra-legal, Arbitrary and Summary Executions.[I] The UN Principles, which set out international legal standards for the prevention of unlawful death and the investigation of potentially unlawful death, were welcomed by the UN Economic and Social Council in 1989 after an intergovernmental process,[II] and endorsed by the UN General Assembly in the same year.[III]

The preparation of the Protocol in its first iteration was facilitated from 1983 to 1991 by the Minnesota Lawyers International Human Rights Committee (now The Advocates for Human Rights), with contributions from the Science and Human Rights Program of the American Association for the Advancement of Science. It was adopted by the Crime Prevention and Criminal Justice Branch of the UN Centre for Social Development and Humanitarian Affairs in 1991. It has since been used by national, regional and international courts, and commissions and committees such as the UN Human Rights Committee, the European and Inter-American Courts of Human Rights and the African Commission on Human and Peoples' Rights. The UN Principles and the Minnesota Protocol have also been used by States, international organizations and non-governmental organizations (NGOs) around the world, becoming an influential touchstone for death investigations. Since the publication of the 1991 Protocol there have been significant developments in international law, investigative practice and forensic science. In several resolutions, the UN Commission on Human Rights mandated the Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR) to update the Protocol.[IV]

To ensure that the Protocol retains its relevance and reflects these advances, in 2014 the UN Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions, Christof Heyns, in collaboration with the Office of the UN High Commissioner for Human Rights, initiated a process to revise and update the Protocol. To this end they appointed an international team of legal and forensic experts and a high-level advisory panel.[V] Stuart Casey-Maslen served as the overall research coordinator. Responsibility for the content of the 2016 Protocol rests with those involved in bringing it up to date.

The 2016 Minnesota Protocol is to be made available for download in all six UN languages on the website of the Office of the UN High Commissioner for Human Rights (www.ohchr.org).

I. The 1989 Principles on the Effective Prevention and Investigation of Extra-legal, Arbitrary and Summary Executions were endorsed by UN General Assembly Resolution 44/162 of 15 December 1989 and remain unchanged.

II. ECOSOC Resolution 1989/65 of 24 May 1989.

III. UN General Assembly Resolution 44/162 of 15 December 1989.

IV. UN Commission on Human Rights Resolutions 1998/36, 2000/32, 2003/33 and 2005/26.

V. The history of this process and references to additional UN and other documents of relevance to investigations are available at: http://www.ohchr.org/EN/Issues/Executions/Pages/RevisionoftheUNManualPreventionExtraLegalArbitrary.aspx.

Hukuk ve Adli Bilimler Çalışma Gruplarının üyeleri aşağıdaki gibidir:

Kingsley ABBOTT, Senior International Legal Adviser for Southeast Asia, International Commission of Jurists, Bangkok

Fred ABRAHAMS, Associate Director for Program, Human Rights Watch

Federico ANDREU, Deputy Director of Litigation & Legal Protection, Colombian Commission of Jurists

Prof. Ali CHADLY, Head of Department of Forensic Medicine and Dean of the Faculty of Medicine, University of Monastir, Tunisia

Prof. Stephen CORDNER, Head, International Programmes, Victorian Institute of Forensic Medicine, Australia (editor of the Forensic Science sections of the 2016 Minnesota Protocol)

Dr Uwom O. EZE, Senior Forensic Pathologist, University College Hospital, Ibadan, Nigeria; and Head of Secretariat, African Society of Forensic Medicine

Dr Luis FONDEBRIDER, President, Argentine Forensic Anthropology Team, Buenos Aires

Barbara FREY, Director of the Human Rights Program, University of Minnesota (Co-author of the 1991 Minnesota Protocol)

Avner GIDRON, Senior Policy Adviser, Amnesty International

Alistair GRAHAM, Investigations Team Leader, International Criminal Court

Prof. Françoise HAMPSON, Emeritus Professor, University of Essex

Prof. Sarah KNUCKEY, Associate Clinical Professor of Law; Director, Human Rights Clinic; Faculty Co-Director, Human Rights Institute, Columbia Law School (Chair of the Legal Working Group)

Dr María Dolores MORCILLO MÉNDEZ, Regional Forensic Coordinator, Ukraine, Russian Federation and Western Europe, International Committee of the Red Cross

Michael MOULDEN, Forensic Coordinator, Special Tribunal for Lebanon, Beirut

Prof. Duarte Nuno VIEIRA, Dean of the Faculty of Medicine, University of Coimbra; President, European Council of Legal Medicine and Iberoamerican Network of Forensic Medicine and Forensic Sciences Institutions

Irene O'SULLIVAN, Senior International Forensic Advisor, Netherlands Forensic Institute

Dr Thomas PARSONS, Director, Forensic Sciences, International Commission on Missing Persons

Jennifer PRESTHOLDT, Deputy Director, The Advocates for Human Rights, Minneapolis

Stefan SCHMITT, Director, International Forensic Program, Physicians for Human Rights, United States

Prof. Jorgen THOMSEN, Institute of Forensic Medicine, University of Southern Denmark (Co-author of the 1991 Minnesota Protocol)

Dr Morris TIDBALL-BINZ, Head of Forensic Services, International Committee of the Red Cross, Geneva (Chair of the Forensics Working Group)

Howard VARNEY, Senior Program Advisor, International Center for Transitional Justice, South Africa.

The working group of legal experts was supported by Toby Fisher, Barrister, Landmark Chambers, London, and by Dr Thomas Probert, Senior Researcher, Institute for International and Comparative Law in Africa, University of Pretoria. The working group of forensic experts was supported by Stuart Casey-Maslen, Honorary Professor, Faculty of Law, University of Pretoria.

Danışma Kurulunun üyeleri aşağıdaki gibidir:

Prof. Philip ALSTON, New York University School of Law; Former UN Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions

Emilio ALVAREZ, Executive Secretary, Inter-American Commission on Human Rights

Jay D. ARONSON, Associate Professor of Science, Technology, and Society and Director, Center for Human Rights Science, Carnegie Mellon University, Pittsburgh, Pennsylvania

Dr Eric BACCARD, Forensic Coordinator, International Criminal Court

Prof. Dame Sue BLACK, Director of Leverhulme Research Centre for Forensic Science, University of Dundee

Kathryne BOMBERGER, Director, International Commission on Missing Persons

Sean BUCKLEY, Managing Director, Osaco Solutions, United Kingdom

Prof. Pieter CARSTENS, Professor of Criminal and Medical Law, Faculty of Law, University of Pretoria

Supt. Anton CASTILANI, Chief, Police Medical Department, Indonesian National Police

Youk CHHANG, Director, Documentation Centre for Cambodia

Pablo DE GREIFF, UN Special Rapporteur on the promotion of truth, justice, reparation and guarantees of non-recurrence

Max DE MESA, Chairperson, Philippine Alliance of Human Rights Advocates

Michel DE SMEDT, Head of Investigations, International Criminal Court

Rafendi DJAMIN, Indonesian Representative, ASEAN Intergovernmental Commission on Human Rights

Ariel DULITZKY, Clinical Professor and Director, Human Rights Clinic, School of Law, University of Texas at Austin; and Member and former Chair-Rapporteur, UN Working Group on Enforced or Involuntary Disappearances

Stephen FONSECA, Southern Africa Forensic Adviser for Africa, International Committee of the Red Cross

Jennifer GIBSON, Head of Drones Team, Reprieve, United Kingdom

Sam HEINS, Counsel, Heins Mills and Olson plc, Minneapolis (Co-author of the 1991 Minnesota Protocol)

Dr Vincent IACOPINO, Medical Director, Physicians for Human Rights; Adjunct Professor of Medicine with the University of Minnesota Medical School; and Senior Research Fellow at the Human Rights Center, University of California, Berkeley

Asma JAHANGIR, Former UN Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions

Zainabo KAYITESI, Chair, African Commission on Human and Peoples' Rights Working Group on Death Penalty and Extrajudicial, Summary or Arbitrary Killings in Africa

Andreas KLEISER, Director for Policy and Cooperation, International Commission on Missing Persons

Prof. Noam LUBELL, Head of School of Law, University of Essex; and Swiss Chair of IHL, Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Rights

Prof. Rashida MANJOO, Faculty of Law, University of Cape Town and former UN Special Rapporteur on Violence Against Women

Stephen MARGETTS, Legal Officer, UN Secretariat, New York

Juan MENDEZ, UN Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment

George MUKUNDI, Head of African Governance Architecture Secretariat, African Union

Wilfred NDERITU, Managing Partner, Nderitu & Partners, Nairobi

Bacre NDIAYE, Former UN Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions

Bernard O'DONNELL, Head of Division, Fraud Investigations, Inspectorate General, European Investment Bank, Luxembourg (acting in an independent capacity)

Dr Cristián ORREGO BENAVENTE, Senior Research Fellow in Forensic Genetics, Human Rights Center, School of Law, University of California, Berkeley

Fredy PECCERELLI, Director, Guatemalan Forensic Anthropology Foundation

Navi PILLAY, Former UN High Commissioner for Human Rights

Prof. Michael POLLANEN, Chief Forensic Pathologist of Ontario, Canada

Matt POLLARD, Senior Legal Adviser, International Commission of Jurists

John RALSTON, Director, Institute for International Criminal Investigations

Felix REATEGUI, Senior Associate, Truth and Memory Program, International Center for Transitional Justice

Sir Nigel RODLEY, Professor Emeritus and Chair, Human Rights Centre, University of Essex, Colchester; and Member, UN Human Rights Committee

Dr Pornthip ROJANASUNAN, Director, Central Institute of Forensic Science, Thailand

Prof. Gert SAAYMAN, Head of the Department of Forensic Medicine, University of Pretoria and Chief State Pathologist, Gauteng Department of Health

Anna Giudice SAGET, Crime Prevention Officer, UN Office on Drugs and Crime

Dr Antti SAJANTILA, Head of Forensic Genetics, University of Helsinki

Yasmin SOOKA, Executive Director, Foundation for Human Rights, Johannesburg

Mishel STEPHENSON, Chief of Forensic Genetics, Guatemalan Forensic Anthropology Foundation

Eric STOVER, Adjunct Professor of Law and Public Health and Faculty Director, Human Rights Center, School of Law, University of California, Berkeley (Co-author of the 1991 Minnesota Protocol)

Gary SUMMERS, Barrister, 9 Bedford Row International, London, United Kingdom

Dr Ajith TENNAKOON, Head, Institute of Forensic Medicine and Toxicology; and President, College of Forensic Pathologists of Sri Lanka, Colombo

Dr Lindsey THOMAS, Medical Examiner, Hennepin County Medical Examiner's Office (Co-author of the 1991 Minnesota Protocol)

Dr Douglas UBELAKER, Professor of Anthropology, Smithsonian Institution

Dr Vina VASWANI, Head, Department of Forensic Medicine, Yenepoya University, India

Dr Jeanine VELLEMA, Head of Division, Forensic Medicine, University of Witwatersrand, South Africa

Dr Jairo VIVAS, Head of Forensic Pathology, National Institute of Legal Medicine and Forensic Sciences, Colombia

Prof. David WEISSBRODT, Professor of Law, University of Minnesota (Co-author of the 1991 Minnesota Protocol)

Dr James WELSH, Independent Researcher, formerly Human Rights and Ethics Fellow, London School of Hygiene and Tropical Medicine.

In memoriam Sir Nigel Rodley
(1 December 1941 – 25 January 2017)

İçindekiler

I.

2016 Minnesota Protokolü'nün Amaçları ve Kapsamı 1

II.

Uluslararası Hukuki Çerçeve 3

A. Yaşam Hakkı 3

B. Hesap Verilebilirlik ve Giderim 4

C. Soruşturma Yükümlülüğünün Doğması ve Kapsamı 5

D. Soruşturmanın Unsurları ve İlkeleri 7

1. Soruşturma Yükümlülüğünün Unsurları 7
2. İlgili Uluslararası İlkeler ve Kurallar 9
3. Soruşturmaya Aile Üyelerinin Katılımı ve Korunması 9
4. Soruşturma mekanizmaları 10

III.

Mesleki Etik 11

IV.

Soruşturmanın Yürütülmesi 12

A. Soruşturmaların Genel İlkeleri 12

B. Soruşturma Süreci 12

1. Veri ve Bulguların Toplanması ile Yönetimi 13
2. Ölüm ve/veya Olay Yeri de Dahil Olmak Üzere Önemli Fiziki Konumlar 13
3. Aile ile iletişim ve koordinasyon 15
4. Mağdurun değerlendirilmesi 15
5. Tanıkların bulunması, sorgulama ve korunması 15
6. Uluslararası teknik destek 16
7. Telekomünikasyon ve diğer dijital deliller 17
8. Mali konular 17
9. Olayların kronolojisi 17

C. Görüşmeler ve Tanıkların Koruması 18

1. Genel ilkeler 18
2. Güvenlik 18
3. Görüşmelerin kaydedilmesi 18

CI. İnsan Kalıntılarının Bulunması ve Çıkarılması

1. Genel ilkeler 19
2. Etiketleme 19
3. Envanter 20
4. Bütünlüğünü Koruyan Bedenler 20
5. Yüzeyde bulunan iskelet kalıntıları 20
6. Gömük bedenler / İskelet kalıntıları 21
7. Gömük kalıntıların elde edilmesine ilişkin hususlar 21

CII. Ölü bedenlerin kimliklendirilmesi 21

1. Genel ilkeler 21
2. Görsel teşhis 21
3. Kimliklendirmede bilimsel yaklaşım 22
4. Birden fazla ölümün meydana geldiği olaylar 22 23
5. Kimliğe ilişkin sonuçlar 24

CIII. Delil Türleri ve Örnekleme 24

1. Genel ilkeler 24
2. İnsan kaynaklı biyolojik deliller 25
3. Biyolojik olmayan fiziksel deliller 26
4. Dijital deliller 26
5. Adli muhasebe 26
6. Toprak/çevresel örnekler 27

CIV. Otopsi 27

1. Genel ilkeler
2. Hukuka aykırılık ihtimali bulunan ölümlerin soruşturulmasında radyolojik görüntülemenin rolü 28

CV. İskelet Kalıntılarının Analizi 29

Contents

I. Aims and Scope of the 2016 Minnesota Protocol 1

II. International Legal Framework 3

A. The Right to Life 3
B. Accountability and Remedy 4
C. The Triggering and Scope of the Duty to Investigate 5
D. Elements and Principles of Investigations 7
1. Elements of the duty to investigate 7
2. Relevant international principles and codes 9
3. The participation and protection of family members during an investigation 9
4. Investigative mechanisms 10

III. Professional Ethics 11

IV. Conduct of an Investigation 12

A. General Principles of Investigations 12
B. The Investigation Process 12
1. Collecting and managing data and materials 13
2. Important physical locations, including the death/crime scene 13
3. Family liaison 15
4. Understanding the victim 15
5. Finding, interviewing and protecting witnesses 15
6. International technical assistance 16
7. Telecommunications and other digital evidence 17
8. Financial issues 17
9. Chronology of events 17
C. Interviews and Witness Protection 18
1. General principles 18
2. Security and well-being 18
3. Recording interviews 18
D. Recovery of Human Remains 19
1. General principles 19
2. Labelling 19
3. Inventory 20
4. Intact bodies 20
5. Skeletal remains on the surface 20
6. Buried bodies/skeletal remains 21
7. Considerations in the recovery of buried remains 21
E. Identification of Dead Bodies 21
1. General principles 21
2. Visual recognition 21
3. The scientific approach to identification 22
4. Events with multiple deaths 22
5. Conclusions about identity 23
F. Types of Evidence and Sampling 24
1. General principles 24
2. Human biological evidence 24
3. Non-biological physical evidence 25
4. Digital evidence 26
5. Forensic accounting 26
6. Soil/environmental samples 26
G. Autopsy 27
1. General principles 27
2. The role of radiological imaging in investigating potentially unlawful death 28
H. Analysis of Skeletal Remains 29

V.

Ayrıntılı Kılavuzlar 30

A. Olay Yeri İncelemesine İlişkin Ayrıntılı Kılavuz 30
1. Giriş 30
2. Fotoğrafla belgelendirme 31
3. Ölçümler 32
4. Not tutma/veri toplama ve envanter oluşturma 32
B. Görüşmelere İlişkin Ayrıntılı Kılavuz 33
1. Giriş 33
2. Hazırlık ve görüşme ortamı 33
3. Görüşmenin başlatılması 33
4. Olguların ortaya çıkarılması 34
5. Görüşmenin sonlandırılması 35
6. Bir şüpheliyle görüşme yapılırken dikkate alınması gereken ek hususlar 35
7. Tercümanların rolü 35
C. Gömüklerin Yeniden Meydana Çıkarılmasına İlişkin Ayrıntılı Kılavuz 36
D. Otopsiye İlişkin Ayrıntılı Kılavuz 38
1. Arka plan ve temel ilkeler 38
2. Giyinik beden 39
3. Dış muayene 39
4. İç muayene 42
5. İleri incelemeler 43
6. Ölüm nedeninin belirlenmesi 45
7. Otopsi raporu 46
8. Olası işkencenin otopsi bulguları 46
E. İskelet Kalıntılarının Analizine İlişkin Ayrıntılı Kılavuz 49
1. Giriş 49
2. İskelet kalıntılarının analizi için altyapı 49
3. İskelet kalıntılarının analize hazırlanması 49
4. Kalıntıların biyolojik profilinin belirlenmesi 50
5. İleri analiz ve rapor 51

VI.

Sözlük 52

VII.

Ekler 57

Ek 1. Anatomik Çizimler 57
Ek 2. Vaka Bilgileri Formu 82
Ek 3. Ateşli Silah Yaraları Şeması 84
Ek 4. Delici-Kesici Yara / Yırtılma Şeması 85
Ek 5. Yetişkin Diş Şeması 86

Tablolar

Tablo 1:
Kimliklendirme Amacıyla Ölüm Öncesi ve Ölüm Sonrası Veriler 23
Tablo 2:
İşkence Teknikleri ve İlişkili Bulgular 47

V.
Detailed Guidelines 30
A. Detailed Guidelines on Crime-Scene Investigation 30
1. Introduction 30
2. Photographic documentation 31
3. Measurements 32
4. Note-taking/data collection and compiling an inventory 32
B. Detailed Guidelines on Interviews 33
1. Introduction 33
2. Preparation and setting 33
3. Starting the interview 33
4. Fact-finding 34
5. Concluding the interview 35
6. Additional guidance when interviewing a suspect 35
7. The role of interpreters 35
C. Detailed Guidelines on the Excavation of Graves 36
D. Detailed Guidelines on Autopsy 38
1. Background and key principles 38
2. The clothed body 39
3. External examination 39
4. Internal examination 42
5. Further testing 43
6. Concluding the cause of death 45
7. The autopsy report 46
8. Autopsy signs of possible torture 46
E. Detailed Guidelines on the Analysis of Skeletal Remains 49
1. Introduction 49
2. Infrastructure for the analysis of skeletal remains 49
3. Preparing skeletal remains for analysis 49
4. Establishing a biological profile of the remains 50
5. Remaining analysis and report 51

VI.
Glossary 52

VII.
Annexes 57
Annex 1. Anatomical Sketches 57
Annex 2. Case Details Form 82
Annex 3. Firearm Wound Chart 84
Annex 4. Stab Wound/Laceration Chart 85
Annex 5. Adult Dental Chart 86

List of Tables

Table 1:
Ante-Mortem and Post-Mortem Data for the Purpose of Identification 23
Table 2:
Torture Techniques and Related Findings 47

I. 2016 MINNESOTA PROTOKOLÜ'NÜN AMAÇLARI VE KAPSAMI

1. Minnesota Protokolü, hukuka aykırılık ihtimali bulunan ölümlerin veya zorla kaybetme ihtimali bulunan vakaların etkili biçimde soruşturulmasını teşvik ederek yaşam hakkını korumayı; adaleti, hesap verebilirliği ve giderim hakkını güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Protokol, hukuka aykırı olma ihtimali bulunan ölümlerin veya zorla kaybetme ihtimali bulunan vakaların soruşturulmasında ortak bir uygulama standardı belirlemekte; ayrıca devletler ile soruşturmada rol üstlenen kurumlar ve kişiler için ortak ilke ve kılavuzlar ortaya koymaktadır.

2. Minnesota Protokolü, tüm hukuka aykırılık ihtimali bulunan ölüm**lerin ve ge**rekli uyarlamalar yapılarak (mutatis mutandis) zorla kaybedilme ihtimali bulunan vakaların soruşturulmasında uygulanır. Protokolün amacı bakımından bu, öncelikle şu durumları kapsar:

(a)**Ölümün, devletin, devlet organlarının veya görevlilerinin eylem ya da ihmallerinden kaynaklanmış olabileceği veya başka bir şekilde, devletin yaşam hakkına saygı gösterme yükümlülüğünü ihlal edecek biçimde devlete atfedilebileceği durumlar.**[1] Buna, örneğin kolluk personeli veya diğer devlet görevlileri tarafından meydana getirilmiş olabilecek tüm ölümler; devletin yönlendirmesiyle ya da izni veya zımni onayıyla hareket ettiğinden şüphe edilen paramiliter gruplar, milisler veya "ölüm mangaları" tarafından meydana getirilen ölümler ile devlet işlevlerini yerine getiren özel askerî veya güvenlik güçleri tarafından meydana getirilen ölümler dahildir.[2]

(b) Ölümün, kişinin devlet, devlet organları veya görevlileri tarafından tutulduğu ya da bunların gözetimi altında bulunduğu sırada meydana gelmesi. Buna, örneğin ceza infaz kurumlarında, resmî veya gayriresmî diğer alıkonulma yerlerinde ve devletin kişinin yaşamı üzerinde daha yoğun denetim uyguladığı diğer tesislerde tutulan kişilerin tüm ölümleri dahildir.[3]

(c) Ölümün, devletin yaşamı koruma yükümlülüklerini yerine getirmemiş olabileceği koşullarda meydana gelmesi. Buna, örneğin devletin bir kişiyi veya kişileri öngörülebilir dış tehditlere ya da devlet dışı aktörlerin şiddetine karşı korumak için gerekli özeni göstermediği durumlar dahildir. [4]

Devletin ayrıca, ölüme kendisinin neden olduğunun veya bunu hukuka aykırı bir biçimde önleyemediğinin iddia edilmediği ya da buna ilişkin bir şüphenin bulunmadığı durumlarda dahi, her türlü şüpheli ölümü soruşturmaya yönelik genel bir yükümlülüğü vardır.

---

1 See, e.g. Art. 6(1), 1966 International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR); Art. 6, 1980 Convention on the Rights of the Child; and Art. 1, 1948 Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide; Arts. 12 and 13, 1984 UN Convention against Torture; Art. 10, 2006 International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance (ICPED); UN Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials, Principles 6, 22 and 23; UN Principles on the Effective Prevention and Investigation of Extra-legal, Arbitrary and Summary Executions, Principle 9; and the Body of Principles for the Protection of All Persons under Any Form of Detention or Imprisonment, Principle 34. In situations of international armed conflict, see Art. 121, 1949 Geneva Convention III (with respect to prisoners of war); and Art. 131, 1949 Geneva Convention IV (with respect to civilian internees).

2 Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions to the UN Commission on Human Rights, UN doc. E/CN.4/2005/7, 22 December 2004, paras. 70–71.

3 These include psychiatric hospitals, institutions for children and the elderly and centres for migrants, stateless people, or refugees.

4 See, e.g., Human Rights Committee, General Comment No. 31 on The Nature of the General Legal Obligation Imposed on States Parties to the Covenant, UN doc. CCPR/C/21/Rev.1/Add.13, 26 May 2004, para. 8.

I. Aims and Scope of the 2016 Minnesota Protocol

1. The Minnesota Protocol aims to protect the right to life and advance justice, accountability and the right to a remedy, by promoting the effective investigation of potentially unlawful death or suspected enforced disappearance. The Protocol sets a common standard of performance in investigating potentially unlawful death or suspected enforced disappearance and a shared set of principles and guidelines for States, as well as for institutions and individuals who play a role in the investigation.

2. The Minnesota Protocol applies to the investigation of all "potentially unlawful death" and, mutatis mutandis, suspected enforced disappearance. For the purpose of the Protocol, this primarily includes situations where:

   (a) **The death may have been caused by acts or omissions of the State, its organs or agents, or may otherwise be attributable to the State, in violation of its duty to respect the right to life**.[1] This includes, for example, all deaths possibly caused by law enforcement personnel or other agents of the state; deaths caused by paramilitary groups, militias or "death squads" suspected of acting under the direction or with the permission or acquiescence of the State; and deaths caused by private military or security forces exercising State functions.[2]

   (b) **The death occurred when a person was detained by, or was in the custody of, the State, its organs, or agents**. This includes, for example, all deaths of persons detained in prisons, in other places of detention (official and otherwise) and in other facilities where the State exercises heightened control over their life.[3]

   (c) **The death occurred where the State may have failed to meet its obligations to protect life**. This includes, for example, any situation where a state fails to exercise due diligence to protect an individual or individuals from foreseeable external threats or violence by non-State actors.[4]

   There is also a general duty on the state to investigate any suspicious death, even where it is not alleged or suspected that the state caused the death or unlawfully failed to prevent it.

---

1 See, e.g. Art. 6(1), 1966 International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR); Art. 6, 1980 Convention on the Rights of the Child; and Art. 1, 1948 Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide; Arts. 12 and 13, 1984 UN Convention against Torture; Art. 10, 2006 International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance (ICPED); UN Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials, Principles 6, 22 and 23; UN Principles on the Effective Prevention and Investigation of Extra-legal, Arbitrary and Summary Executions, Principle 9; and the Body of Principles for the Protection of All Persons under Any Form of Detention or Imprisonment, Principle 34. In situations of international armed conflict, see Art. 121, 1949 Geneva Convention III (with respect to prisoners of war); and Art. 131, 1949 Geneva Convention IV (with respect to civilian internees).

2 Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions to the UN Commission on Human Rights, UN doc. E/CN.4/2005/7, 22 December 2004, paras. 70–71.

3 These include psychiatric hospitals, institutions for children and the elderly and centres for migrants, stateless people, or refugees.

4 See, e.g., Human Rights Committee, General Comment No. 31 on The Nature of the General Legal Obligation Imposed on States Parties to the Covenant, UN doc. CCPR/C/21/Rev.1/Add.13, 26 May 2004, para. 8.

3. Protokol, hukuka aykırılık ihtimali bulunan ölümlerin soruşturulmasında devletlerin hukuki yükümlülüklerini, ortak standartları ve kılavuzları ortaya koymaktadır (Bölüm II). Ayrıca, bir soruşturmaya dahil olan her bir kişinin mesleki etik standartlarına riayet etme yükümlülüğünü düzenlemektedir (Bölüm III). Protokol; polis, soruşturmayı yürüten diğer kişiler, tıp ve hukuk alanındaki uzmanlar ile olguların tespitine yönelik usul ve işleyişte görev alan kişiler de dâhil olmak üzere soruşturma sürecinin bir parçası olan herkes için geçerli sayılabilecek bir rehberlik sağlamakta ve iyi uygulamaları tanımlamaktadır (Bölüm IV). Protokol, soruşturmanın tüm yönleri bakımından kapsamlı bir el kitabı ya da uygulayıcılar için adım adım bir rehber niteliğinde olmamakla birlikte, soruşturmanın kilit unsurlarına ilişkin ayrıntılı kılavuzlar ihtiva etmektedir (Bölüm V). Protokolde bir terimler sözlüğü bölümü yer almaktadır (Bölüm VI). Eklerde (Bölüm VII) ise otopsi esnasında kullanılmak üzere anatomik çizimler ve formlar bulunmaktadır.

4. Devletler; protokol standartlarına kendi iç hukuk sistemlerinde yer vermek ve bu standartların başta savcılar, müdafiler, hâkimler, kolluk görevlileri, cezaevi personeli ve askeri personel ile adli ve tıbbi uzmanlar olmak üzere ancak bunlarla sınırlı olmamak kaydıyla ilgili birim ve personeller tarafından kullanılmasını teşvik etmek için gerekli tüm uygun adımları atmalıdır.

5. Protokol; Birleşmiş Milletlerin, devlet veya devlet benzeri yetkiler kullanan silahlı devlet dışı grupların[5] ya da ticari işletmelerin[6] yaşam hakkına saygı gösterme ve neden oldukları veya katkıda bulundukları ihlalleri gidermekle sorumlu oldukları durumlar bakımından da önem taşır.[7] Protokol ayrıca, soruşturmaların Birleşmiş Milletler, bölgesel örgüt ve kurumlar, sivil toplum kuruluşları ve mağdurların aileleri tarafından izlenmesine rehberlik edebilir; ölüm soruşturmalarına ilişkin eğitim ve öğretim faaliyetlerine de katkı sağlayabilir.

6. İlgili antlaşmalara taraf devletlerin, bu protokolde yer alan rehberliğin ötesinde olan özel yükümlülükleri bulunabilir. Bazı devletler henüz protokolde yer alan rehberliğin tamamını uygulayabilecek durumda olmasa dahi, protokolde yer alan hiçbir husus, herhangi bir devleti uluslararası insan hakları hukuku kapsamındaki yükümlülüklerine riayet etmekten muaf tutacak veya riayet etmesini mazur gösterecek şekilde yorumlanamaz.

5 With respect to armed groups, see Report of the UN Fact-Finding Mission on the Gaza Conflict, UN doc. A/HRC/12/48, 25 September 2009, para. 1836.

6 OHCHR, Guiding Principles on Business and Human Rights, UN doc. HR/PUB/11/04 (2011).

7 2005 UN Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law (hereafter, UN Basic Principles and Guidelines on the Right to Remedy and Reparation).

3. The Protocol outlines States' legal obligations and common standards and guidelines relating to the investigation of potentially unlawful death (Section II). It sets out the duty of any individual involved in an investigation to observe the highest standards of professional ethics (Section III). It provides guidance and describes good practices applicable to those involved in the investigative process, including police and other investigators, medical and legal professionals and members of fact-finding mechanisms and procedures (Section IV). While the Protocol is neither a comprehensive manual of all aspects of investigations, nor a step-by-step handbook for practitioners, it does contain detailed guidelines on key aspects of the investigation (Section V). A glossary is included (Section VI). Annexes (Section VII) contain anatomical sketches and forms for use during autopsies.

4. States should take all appropriate steps to incorporate Protocol standards into their domestic legal systems and to promote its use by relevant departments and personnel, including, but not limited to, prosecutors, defence lawyers, judges, law enforcement, prison and military personnel, and forensic and health professionals.

5. The Protocol is also relevant to cases where the United Nations, armed non-State groups exercising State or quasi-State authority,[5] or business entities[6] have a responsibility to respect the right to life and to remedy any abuses they cause or to which they contribute.[7] The Protocol can also guide the monitoring of investigations by the UN, regional organizations and institutions, civil society and victims' families, and can aid teaching and training on death investigations.

6. States Parties to relevant treaties may have specific obligations that go beyond the guidance set out in the present Protocol. Although some States may not yet be in a position to follow all of the guidance set out within it, nothing in the Protocol should be interpreted in such a way as to relieve or excuse any State from full compliance with its obligations under international human rights law.

5 With respect to armed groups, see Report of the UN Fact-Finding Mission on the Gaza Conflict, UN doc. A/HRC/12/48, 25 September 2009, para. 1836.

6 OHCHR, Guiding Principles on Business and Human Rights, UN doc. HR/PUB/11/04 (2011).

7 2005 UN Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law (hereafter, UN Basic Principles and Guidelines on the Right to Remedy and Reparation).

II. Uluslararası Hukuki Çerçeve

A. Yaşam Hakkı

7. Yaşamdan keyfî olarak yoksun bırakılmama hakkı, temel nitelikte ve evrensel olarak tanınmış bir haktır; her zaman ve her koşulda uygulanır. Silahlı çatışma veya başka bir olağanüstü hâl sırasında dahi bu haktan sapmaya izin verilmez.[8] Yaşam hakkı, emredici nitelikte bir uluslararası hukuk normudur (jus cogens) ve uluslararası ve bölgesel sözleşmeler, uluslararası teamül hukuku ile ulusal hukuk sistemleri tarafından korunmaktadır. Bu hak, diğerlerinin yanı sıra, 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 1966 tarihli Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, Afrika, Amerika ve Avrupa insan hakları sözleşmeleri[9] ile Arap İnsan Hakları Kurucu Sözleşmesi'nde tanımlanmıştır.[10]

8. Yaşam hakkının korunması, uygun bir yasal ve düzenleyici çerçeve ile gerekli tedbir ve usullerin oluşturulması da dâhil olmak üzere, kişilerin yaşamdan keyfî olarak yoksun bırakılmasının önlenmesini gerektirir. Ayrıca, yaşamdan keyfî olarak yoksun bırakmanın gerçekleştiği her durumda hesap verebilirliğin sağlanmasını da zorunlu kılar. Yaşam hakkını güvence altına almak için devletler:

(a) Yaşam hakkına saygı göstermelidir. Devletler, devlet organları ve görevlileri ile davranışları devlete atfedilebilen kişiler, yaşam hakkına saygı göstermeli ve hiç kimseyi yaşamından keyfî olarak yoksun bırakmamalıdır.

(b) Yaşam hakkını korumalı ve gerçekleştirmelidir. Devletler, özel kişiler tarafından yaşamdan keyfî olarak yoksun bırakılmayı önlemek için gerekli özeni göstermek de dâhil olmak üzere, yaşam hakkını korumak ve gerçekleştirmekle yükümlüdür. Bu yükümlülük özellikle, devlet görevlilerinin kimliği belirli bir veya birden fazla kişiye yönelmiş tehditler hakkında somut bilgiye sahip olduğu ya da mağdurların siyasi aidiyet,[11] cinsiyet,[12] cinsel yönelim[13] veya toplumsal cinsiyet kimliği,[14] din,[15] ırk veya etnik köken,[16] kast[17] ya da toplumsal statü[18] bakımından ortak özellikler taşıdığı sistematik bir öldürme örüntüsünün bulunduğu durumlarda önem taşır. Devletler, gerekli özeni gösterme yükümlülüklerini iyi niyetle ve ayrımcılık yapmaksızın yerine getirmelidir. Devletler, örneğin, özel kişiler tarafından çocuklara[19] veya kadınlara[20] karşı ölümcül güç ya da şiddet kullanımını önlemek için gerekli özeni göstermeli; şirketler tarafından gerçekleştirilebilecek benzer ihlallere karşı da koruma sağlamalıdır.[21] Devletler, yetki alanları altındaki herkesin yaşamını hukuk yoluyla korumalıdır. Ayrıca, yaşam açısından doğrudan tehdit doğurabilecek koşulları ortadan kaldırmak veya azaltmak için makul tedbirler almalıdır.[22]

---

8 Under Article 15 of the 1950 European Convention on Human Rights (ECHR), in time of war or other public emergency threatening the life of the nation, States Parties may derogate from full observance of the right to life (Article 2) for lawful acts of war only and to the extent strictly required by the exigencies of the situation, provided that any measures are not inconsistent with their other obligations under international law.

9 Art. 6, ICCPR; Art. 2, ECHR; Art. 4, 1969 American Convention on Human Rights; and Art. 4, 1981 African Charter on Human and Peoples' Rights.

10 Art. 5, 2004 Arab Charter on Human Rights.

11 Human Rights Committee, *Krasovskaya* v. *Belarus*, Views (Comm. No. 1820/2008), 6 June 2012.

12 Inter-American Court of Human Rights (IACtHR), *González and others ("Cotton Field")* v. *Mexico*, 16 November 2009, para. 455; Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, UN doc. A/HRC/23/49, 14 May 2013, para. 73.

13 African Commission on Human and Peoples' Rights, Resolution 275 on Protection against Violence and other Human Rights Violations against Persons on the basis of their real or imputed Sexual Orientation or Gender Identity, adopted at 55th Ordinary Session, Luanda, 28 April to 12 May 2014.

14 "Discrimination and violence against individuals based on their sexual orientation and gender identity", Report of the Office of the UN High Commissioner for Human Rights, UN doc. A/HRC/29/23, 4 May 2015; see also "Discriminatory laws and practices and acts of violence against individuals based on their sexual orientation and gender identity", Report of the UN High Commissioner for Human Rights, 17 November 2011.

15 See, e.g., Urgent appeal to the Government of Pakistan sent by the Special Rapporteur on freedom of religion or belief, the Special Rapporteur on minority issues and the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions, UN doc. A/HRC/28/85, 23 October 2014, p. 104 (concerning the murder of two members of the Ahmadiyya Muslim community in Pakistan).

16 European Court of Human Rights (ECtHR), *Nachova* v. *Bulgaria*, Judgment, 6 July 2005, paras. 162–68; see also *B.S.* v. *Spain*, Judgment, 24 July 2012, paras. 58–59 and *X* v. *Turkey*, Judgment, 9 October 2012, para. 62.

17 See, e.g., Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions, Christof Heyns on his mission to India in 2012, UN doc. A/HRC/29/37/Add.3, 6 May 2015, para. 47.

18 See, e.g., Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions to the Human Rights Council, UN doc. A/HRC/11/2, 27 May 2009, paras. 43–59, which concerns the killing of alleged "witches". On "social cleansing" (killings of gang members, criminal suspects and other "undesirables"), see Report on Mission to Guatemala, UN doc. A/HRC/4/20/Add.2, 19 February 2007; as regards effective investigation into the killing of "street children" see IACtHR, *Villagrán-Morales and others* v. *Guatemala*, Judgment, 19 November 1999.

19 See, e.g., "Report of the independent expert for the United Nations study on violence against children", UN doc. A/61/299, 29 August 2006, §§91, 93, 106.

20 Declaration on the Elimination of Violence against Women, adopted by UN General Assembly Resolution 48/104, 20 December 1993, Art. 4(c).

21 UN Guiding Principles on Business and Human Rights, Principle 1.

22 See, e.g., ECtHR, *Öneryildiz* v. *Turkey*, Judgment (Grand Chamber), 30 November 2004.

II. International Legal Framework

A. The Right to Life

7. The right not to be arbitrarily deprived of life is a foundational and universally recognized right, applicable at all times and in all circumstances. No derogation is permissible, including during an armed conflict or other public emergency.[8] The right to life is a norm of jus cogens and is protected by international and regional treaties, customary international law and domestic legal systems. The right is recognized in, among other instruments, the 1948 Universal Declaration of Human Rights, the 1966 International Covenant on Civil and Political Rights, the African, Inter-American and European human rights conventions,[9] and the Arab Charter on Human Rights.[10]

8. Protection of the right to life means preventing the arbitrary deprivation of life, including through an appropriate framework of laws, regulations, precautions and procedures. It also requires accountability for the arbitrary deprivation of life whenever it occurs. To secure the right to life, States must:

   (a) **Respect the right to life**. States, their organs and agents, and those whose conduct is attributable to the State, must respect the right to life and not deprive any person of their life arbitrarily.

   (b) **Protect and fulfil the right to life**. States must protect and fulfil the right to life, including by exercising due diligence to prevent the arbitrary deprivation of life by private actors. This is particularly the case where state officials have specific information about threats against one or more identified individuals; or where there is a pattern of killings where victims are linked by political affiliation,[11] sex,[12] sexual orientation[13] or gender identity,[14] religion,[15] race or ethnicity,[16] caste,[17] or social status.[18] States must implement their due diligence obligations in good faith and in a non-discriminatory manner. States must, for example, exercise due diligence to prevent the unlawful use of lethal force or violence against children[19] or women by private actors,[20] and must protect against similar abuses by corporations.[21] States must protect the life of each person under their jurisdiction by law. States must also take reasonable measures to address conditions that may give rise to direct threats to life.[22]

---

8 Under Article 15 of the 1950 European Convention on Human Rights (ECHR), in time of war or other public emergency threatening the life of the nation, States Parties may derogate from full observance of the right to life (Article 2) for lawful acts of war only and to the extent strictly required by the exigencies of the situation, provided that any measures are not inconsistent with their other obligations under international law.

9 Art. 6, ICCPR; Art. 2, ECHR; Art. 4, 1969 American Convention on Human Rights; and Art. 4, 1981 African Charter on Human and Peoples' Rights.

10 Art. 5, 2004 Arab Charter on Human Rights.

11 Human Rights Committee, *Krasovskaya* v. *Belarus*, Views (Comm. No. 1820/2008), 6 June 2012.

12 Inter-American Court of Human Rights (IACtHR), *González and others ("Cotton Field")* v. *Mexico*, 16 November 2009, para. 455; Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, UN doc. A/HRC/23/49, 14 May 2013, para. 73.

13 African Commission on Human and Peoples' Rights, Resolution 275 on Protection against Violence and other Human Rights Violations against Persons on the basis of their real or imputed Sexual Orientation or Gender Identity, adopted at 55th Ordinary Session, Luanda, 28 April to 12 May 2014.

14 "Discrimination and violence against individuals based on their sexual orientation and gender identity", Report of the Office of the UN High Commissioner for Human Rights, UN doc. A/HRC/29/23, 4 May 2015; see also "Discriminatory laws and practices and acts of violence against individuals based on their sexual orientation and gender identity", Report of the UN High Commissioner for Human Rights, 17 November 2011.

15 See, e.g., Urgent appeal to the Government of Pakistan sent by the Special Rapporteur on freedom of religion or belief, the Special Rapporteur on minority issues and the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions, UN doc. A/HRC/28/85, 23 October 2014, p. 104 (concerning the murder of two members of the Ahmadiyya Muslim community in Pakistan).

16 European Court of Human Rights (ECtHR), *Nachova* v. *Bulgaria*, Judgment, 6 July 2005, paras. 162–68; see also *B.S.* v. *Spain*, Judgment, 24 July 2012, paras. 58–59 and *X* v. *Turkey*, Judgment, 9 October 2012, para. 62.

17 See, e.g., Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions, Christof Heyns on his mission to India in 2012, UN doc. A/HRC/29/37/Add.3, 6 May 2015, para. 47.

18 See, e.g., Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions to the Human Rights Council, UN doc. A/HRC/11/2, 27 May 2009, paras. 43–59, which concerns the killing of alleged "witches". On "social cleansing" (killings of gang members, criminal suspects and other "undesirables"), see Report on Mission to Guatemala, UN doc. A/HRC/4/20/Add.2, 19 February 2007; as regards effective investigation into the killing of "street children" see IACtHR, *Villagrán-Morales and others* v. *Guatemala*, Judgment, 19 November 1999.

19 See, e.g., "Report of the independent expert for the United Nations study on violence against children", UN doc. A/61/299, 29 August 2006, §§91, 93, 106.

20 Declaration on the Elimination of Violence against Women, adopted by UN General Assembly Resolution 48/104, 20 December 1993, Art. 4(c).

21 UN Guiding Principles on Business and Human Rights, Principle 1.

22 See, e.g., ECtHR, *Öneryildiz* v. *Turkey*, Judgment (Grand Chamber), 30 November 2004.

(c) Hukuka aykırılık ihtimali olan ölümleri soruşturmalı, hesap verebilirliği sağlamalı ve ihlalleri gidermelidir. Soruşturma yükümlülüğü, yaşam hakkının korunmasının ayrılmaz bir parçasıdır.23 Bu yükümlülük, yaşam hakkına saygı gösterme ve onu koruma yükümlülüklerine somut etki kazandırır ve esas hakkın ihlal edilmiş olabileceği durumlarda hesap verebilirliği ve giderimi teşvik eder. Bir soruşturma, bir ölümün hukuka aykırı olarak meydana geldiğine dair delil ortaya koyarsa, Devlet, sorumluluğu tespit edilen faillerin cezai işlemler kapsamında kovuşturulmasını ve uygun hâllerde cezalandırılmasını sağlamalıdır.[24]

Makul olmayan derecede kısa zamanaşımı süreleri veya genel aflar (de jure cezasızlık) ya da kovuşturma makamlarının hareketsizliği veya siyasi müdahale (de facto cezasızlık) gibi durumlar sonucu ortaya çıkan cezasızlık, bu yükümlülükle bağdaşmaz.[25] Soruşturma yükümlülüğüne uyulmaması, yaşam hakkının ihlali anlamına gelir. Soruşturmalar ve kovuşturmalar, gelecekteki ihlallerin önlenmesi ve hesap verebilirliğin, adaletin, giderim hakkının ve gerçeğe ulaşma hakkının sağlanması ile hukuk devletinin güçlendirilmesi açısından zorunludur.[26]

9. Devletler, somut olayın koşullarına bağlı olarak, hukuka aykırılık ihtimali bulunan ölümlere ilişkin soruşturmalarda uluslararası işbirliği yapma yükümlülüğü de taşır. Bu yükümlülük, özellikle yargısız infaz gibi uluslararası bir suç işlendiği iddiasının söz konusu olduğu durumlarda geçerlidir.[27]

B. Hesap Verilebilirlik ve Giderim

10. Hakları ihlal edilen kişiler, tam ve etkili bir giderim hakkına sahiptir.[28] Hukuka aykırı ölüm mağdurlarının aile üyeleri, adalete eşit ve etkili erişim; etkili ve süratli bir giderim elde etme,[29] hukuk önünde statülerinin tanınmasını isteme[30] ve ihlallere ilişkin ilgili bilgilere ve hesap verebilirlik mekanizmalarına erişme hakkına sahiptir. Tam giderim; eski hâle getirme (restitution), tazminat, rehabilitasyon, ihlalin tekrarlanmamasına ilişkin güvenceler ve tatmini (satisfaction) kapsar.[31] Tatmin kapsamında; olayların kamu makamlarınca doğrulanması ve gerçeğin kamuoyuna açıklanması, hukuki ihlallerin doğru ve eksiksiz biçimde ortaya konulması, ihlallerden sorumlu kişilere yaptırım uygulanması, kaybedilen kişilerin ve öldürülen kişilerin cenazelerinin aranması yer alır.

11. Aile üyeleri, bir ölümün nedenlerine ilişkin bilgi arama ve edinme; ölüme yol açan koşullar, olaylar ve nedenler hakkındaki gerçeği öğrenme hakkına sahiptir.[33] Hukuka aykırılık ihtimali bulunan ölüm vakalarında aileler, asgari olarak, ölümün gerçekleştiği koşullar, cenazenin bulunduğu yer ve durumu ile tespit edilebildiği ölçüde ölüm nedeni ve ölüm şekli hakkında bilgi edinme hakkına sahiptir.

12. Zorla kaybedilme ihtimali bulunan durumlarda, Zorla Kaybedilmelere Karşı Herkesin Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme uyarınca aileler, en azından kaybolmadan ve özgürlükten yoksun bırakmadan sorumlu makamlar, kaybolmanın tarih ve yeri, varsa nakiller ve mağdurun nerede bulunduğu hakkında bilgi edinme hakkına sahiptir.[34]

---

23 See, e.g., ECtHR, *McCann and others* v. *United Kingdom*, Judgment (Grand Chamber), 27 September 1995, para. 161; IACtHR, *Montero-Aranguren and others (Detention Center of Catia)* v. *Venezuela*, Judgment, 5 July 2006, para. 66; African Commission on Human and Peoples' Rights (ACHPR), General Comment No. 3 on the Right to Life, November 2015, paras. 2, 15; Human Rights Committee, General Comment No. 31, paras. 15 and 18.

24 UN Commission on Human Rights, Updated Set of Principles for the Protection and Promotion of Human Rights through Action to Combat Impunity, UN doc. E/CN.4/2005/102/Add.1, 8 February 2005, Principle 1.

25 See, e.g., Human Rights Committee, General Comment No. 31, para. 18.

26 Report of the UN Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions to the General Assembly, UN doc. A/70/304; Preamble to the UN Basic Principles and Guidelines on the Right to Remedy and Reparation.

27 See, e.g., IACtHR, *La Cantuta* v. *Peru*, Judgment, 29 November 2006, para. 160.

28 See UN Basic Principles and Guidelines on the Right to Remedy and Reparation; Updated Set of Principles for the Protection and Promotion of Human Rights through Action to Combat Impunity, Principle 4; Art. 2(3), ICCPR.

29 Reparation includes restitution, compensation, rehabilitation, guarantees of non-repetition, and satisfaction. See, e.g., Working group on Enforced or Involuntary Disappearances (WGEID), General Comment on Article 19 of the Declaration on the Protection of All Persons from Enforced Disappearance, UN doc. E/CN.4/1998/43, paras. 68–75; and Report of the Working Group on Enforced or Involuntary Disappearances, UN doc. A/HRC/22/45, 28 January 2013, paras. 46–68.

30 Art. 24(6) ICPED obliges States Parties to adopt adequate measures (for example, issuing certificates of absence due to enforced disappearance) to regulate the legal status of a disappeared person and his/her relatives in fields such as social welfare, family law and property rights. See WGEID, General comment on the right to recognition as a person before the law in the context of enforced disappearances, General Comment No. 11, 2011, in UN doc. A/HRC/19/58/Rev.1 (2012), para. 42.

31 See, e.g., Human Righ ts Committee, General Comment No. 31, *op. cit.*, paras. 15–17 and 19; Art. 24, ICPED; and Committee on Enforced Disappearance, *Yrusta* v. *Argentina*, Views (Comm. No. 1/2013), April 2016.

32 See UN Basic Principles and Guidelines on the Right to Remedy and Reparation, para. 22.

33 See, e.g., UN General Assembly Resolution 68/165, adopted on 18 December 2013; ICPED Arts. 12 and 24(2); WGEID, General Comment on the right to the truth in relation to enforced disappearance, General Comment No. 10, in Report of the Working Group on Enforced or Involuntary Disappearances, UN doc. A/HRC/16/48, 26 January 2011, para. 39. Inter-American Commission on Human Rights (IACHR), Report on the Demobilization Process in Colombia, OEA/Ser.L/V/II.120, Doc. 60, December 13, 2004, para. 18, citing, inter alia, IACHR, Annual Report of the Inter-American Commission on Human Rights 1985-86, OEA/Ser.L/V/II.68, Doc. 8 rev. 1, 26 September 1986, chap. V.

(c) **Investigate potentially unlawful death, ensure accountability and remedy violations**. The duty to investigate is an essential part of upholding the right to life.[23] The duty gives practical effect to the duties to respect and protect the right to life, and promotes accountability and remedy where the substantive right may have been violated. Where an investigation reveals evidence that a death was caused unlawfully, the State must ensure that identified perpetrators are prosecuted and, where appropriate, punished through a judicial process.[24] Impunity stemming from, for example, unreasonably short statutes of limitations or blanket amnesties (de jure impunity), or from prosecutorial inaction or political interference (de facto impunity), is incompatible with this duty.[25] A failure to respect the duty to investigate is a breach of the right to life. Investigations and prosecutions are essential to deter future violations and to promote accountability, justice, the rights to remedy and to the truth, and the rule of law.[26]

9. Depending on the circumstances, States also have a duty to cooperate internationally in investigations of potentially unlawful death, in particular when it concerns an alleged international crime such as extrajudicial execution.[27]

B. Accountability and Remedy

10. Persons whose rights have been violated have the right to a full and effective remedy.[28] Family members of victims of unlawful death have the right to equal and effective access to justice; to adequate, effective and prompt reparation;[29] to recognition of their status before the law;[30] and to have access to relevant information concerning the violations and relevant accountability mechanisms. Full reparation includes restitution, compensation, rehabilitation, guarantees of non-repetition, and satisfaction.[31] Satisfaction includes government verification of the facts and public disclosure of the truth, an accurate accounting for of the legal violations, sanctions against those responsible for the violations, and the search for the disappeared and for the bodies of those killed.[32]

11. Family members have the right to seek and obtain information on the causes of a killing and to learn the truth about the circumstances, events and causes that led to it.[33] In cases of potentially unlawful death, families have the right, at a minimum, to information about the circumstances, location and condition of the remains and, insofar as it has been determined, the cause and manner of death.

12. In potential cases of enforced disappearance, under the International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance families have the right, at a minimum, to information about the authorities responsible for the disappearance and deprivation of liberty, the dates and place of the disappearance, and any transfers, and the victim's

---

23 See, e.g., ECtHR, *McCann and others* v. *United Kingdom*, Judgment (Grand Chamber), 27 September 1995, para. 161; IACtHR, *Montero-Aranguren and others (Detention Center of Catia)* v. *Venezuela*, Judgment, 5 July 2006, para. 66; African Commission on Human and Peoples' Rights (ACHPR), General Comment No. 3 on the Right to Life, November 2015, paras. 2, 15; Human Rights Committee, General Comment No. 31, paras. 15 and 18.

24 UN Commission on Human Rights, Updated Set of Principles for the Protection and Promotion of Human Rights through Action to Combat Impunity, UN doc. E/CN.4/2005/102/Add.1, 8 February 2005, Principle 1.

25 See, e.g., Human Rights Committee, General Comment No. 31, para. 18.

26 Report of the UN Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions to the General Assembly, UN doc. A/70/304; Preamble to the UN Basic Principles and Guidelines on the Right to Remedy and Reparation.

27 See, e.g., IACtHR, *La Cantuta* v. *Peru*, Judgment, 29 November 2006, para. 160.

28 See UN Basic Principles and Guidelines on the Right to Remedy and Reparation; Updated Set of Principles for the Protection and Promotion of Human Rights through Action to Combat Impunity, Principle 4; Art. 2(3), ICCPR.

29 Reparation includes restitution, compensation, rehabilitation, guarantees of non-repetition, and satisfaction. See, e.g., Working group on Enforced or Involuntary Disappearances (WGEID), General Comment on Article 19 of the Declaration on the Protection of All Persons from Enforced Disappearance, UN doc. E/CN.4/1998/43, paras. 68–75; and Report of the Working Group on Enforced or Involuntary Disappearances, UN doc. A/HRC/22/45, 28 January 2013, paras. 46–68.

30 Art. 24(6) ICPED obliges States Parties to adopt adequate measures (for example, issuing certificates of absence due to enforced disappearance) to regulate the legal status of a disappeared person and his/her relatives in fields such as social welfare, family law and property rights. See WGEID, General comment on the right to recognition as a person before the law in the context of enforced disappearances, General Comment No. 11, 2011, in UN doc. A/HRC/19/58/Rev.1 (2012), para. 42.

31 See, e.g., Human Righ ts Committee, General Comment No. 31, *op. cit.*, paras. 15–17 and 19; Art. 24, ICPED; and Committee on Enforced Disappearance, *Yrusta* v. *Argentina*, Views (Comm. No. 1/2013), April 2016.

32 See UN Basic Principles and Guidelines on the Right to Remedy and Reparation, para. 22.

33 See, e.g., UN General Assembly Resolution 68/165, adopted on 18 December 2013; ICPED Arts. 12 and 24(2); WGEID, General Comment on the right to the truth in relation to enforced disappearance, General Comment No. 10, in Report of the Working Group on Enforced or Involuntary Disappearances, UN doc. A/HRC/16/48, 26 January 2011, para. 39. Inter-American Commission on Human Rights (IACHR), Report on the Demobilization Process in Colombia, OEA/Ser.L/V/II.120, Doc. 60, December 13, 2004, para. 18, citing, inter alia, IACHR, Annual Report of the Inter-American Commission on Human Rights 1985-86, OEA/Ser.L/V/II.68, Doc. 8 rev. 1, 26 September 1986, chap. V.

Kaybedilen kişinin akıbetinin ve bulunduğu yerin tespit edilmesi, aile üyelerinin belirsizlikten kaynaklanan acı ve ıstırabının hafifletilmesi açısından temel önemdedir.[35] Kaybedilen kişinin akıbeti veya bulunduğu yer belirlenmediği sürece ihlal devam eder.[36]

13. Gerçeği bilme hakkı[37], uluslararası hukuk ihlallerinin önlenmesi ve bunlara ilişkin hesap verebilirliğin sağlanmasına yönelik kamu yararı nedeniyle, toplumun tamamını kapsar.[38] Mağdur yakınları ile toplumun bütünü, ciddi ihlallere ilişkin Devlet kayıtlarında bulunan bilgilere erişim hakkına sahiptir; bu kayıtlar güvenlik birimleri ya da askeri veya polis birimleri tarafından tutuluyor olsa dahi bu hak geçerlidir.[39]

14. Silahlı çatışma hâlinde, tüm taraflar çatışma sonucunda kayıp olduğu bildirilen kişilerin akıbetini ortaya çıkarmak ve sahip oldukları bilgileri aile üyelerine sağlamak için mümkün olan tüm tedbirleri almakla yükümlüdür.[40] Ölüm hâlinde ise tüm taraflar, cenazenin defninden önce mevcut tüm bilgileri kaydetmek ve mezar yerlerini işaretlemek suretiyle ölülerin kimliğini tespit etmek için ellerindeki tüm imkânları kullanmalıdır; uluslararası silahlı çatışma durumlarında ise, başta en yakın akrabalar olmak üzere ilgili kişilerin talebi üzerine cenazenin iadesini kolaylaştırmak için en azından çaba göstermelidir.[41] Ayrıca, uluslararası silahlı çatışmanın her bir tarafı, elinde bulunan korunan kişilerin ölümü de dâhil olmak üzere ilgili bilgileri, bu kişilerin bağlı bulunduğu devlete iletmek üzere bir bilgi bürosu kurmak zorundadır.[42]

C. Soruşturma Yükümlülüğünün Doğması ve Kapsamı

15. Bir devletin soruşturma yükümlülüğü, hukuka aykırılık ihtimali bulunan bir ölüm hakkında bilgi sahibi olduğu ya da olması gerektiği durumlarda doğar; bu kapsamda, makul iddiaların ileri sürülmesi de yeterlidir.[43] Bu yükümlülük yalnızca devlete resmî bir şikâyet ulaştığı durumlarla sınırlı değildir.[44]

16. Hukuka aykırılık ihtimali bulunan bir ölümün soruşturulmasına ilişkin yükümlülük, devletin ölüme neden olduğu tüm durumları ya da devletin ölüme neden olduğunun ileri sürüldüğü veya bundan şüphe edildiği tüm hâlleri kapsar (örneğin, yasa uygulayıcıları tarafından kullanılan gücün ölüme katkıda bulunmuş olabileceği durumlar). Bu yükümlülük, barış zamanındaki tüm durumlarda ve silahlı çatışma sırasında fakat çatışma eylemleri dışında meydana gelen ölümlerde ölümün hukuka aykırı olduğundan şüphelenilip şüphelenilmediğine veya bunun iddia edilip edilmediğine bakılmaksızın geçerlidir. Çatışma eylemleri sırasında meydana gelen ve hukuka aykırılık ihtimali bulunan ölümlerin soruşturulması yükümlülüğü ise özellikle 21. paragrafta ele alınmaktadır.

17. Bir devlet görevlisinin bir tutuklunun ölümüne neden olduğu veya bir kişinin devletin gözetimi altındayken öldüğü durumlarda, ölüm olayı gecikmeksizin, tutmayı gerçekleştiren makamdan bağımsız olan ve ölümün koşulları ile nedenleri hakkında süratli, tarafsız ve etkili bir soruşturma yürütmekle yetkilendirilmiş yargısal veya diğer yetkili bir makama bildirilmelidir.[45]

---

34 Under the ICPED, a victim is not only the person who is subjected to enforced disappearance but "any individual who has suffered harm as the direct result" of the crime (ICPED, Art. 24). As a consequence, the family and the community to which the disappeared person belonged can all be regarded as victims under the Convention. See also ICPED, Art. 12.

35 35. IACHR, Report on the Right to Truth in the Americas, August 2014; see also WGEID, General Comment on the right to the truth in relation to enforced disappearance, para. 4.

36 ICPED, Arts. 18 and 24(6); and General Comment on enforced disappearance as a continuous crime, General Comment No. 9, in Report of the Working Group on Enforced or Involuntary Disappearances, UN doc. A/HRC/16/48, 26 January 2011, para. 39. Under Art. 24(1), for the purposes of the ICPED, "'victim' means the disappeared person and any individual who has suffered harm as the direct result of an enforced disappearance.

37 See, e.g., Art. 2, ICCPR and Art. 24, ICPED. See also Principles 2–5, Updated Set of principles for the protection and promotion of human rights through action to combat impunity, UN doc. E/CN.4/2005/102/Add.1; and see also UN docs. E/CN.4/2004/88 and E/CN.4/2006/91.

38 See, e.g., IACtHR, *Slaughter of the Rochela* v. *Colombia*, Judgment, 11 May 2007, para. 195; IACtHR, *Bámaca Velásquez* v. *Guatemala*, Judgment, 25 November 2000, para. 197.

39 Tshwane Principles on National Security and the Right to Information, 2013, Principle 10.

40 1977 Additional Protocol to the 1949 Geneva Conventions, Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (1977 Additional Protocol I), Arts. 32, 33; International Committee of the Red Cross (ICRC), Customary IHL Study, Rule 117.

41 ICRC, Customary IHL Study, Rules 116 and 114; 1949 Geneva Convention I, Arts. 16, 17; 1949 Geneva Convention II, Arts. 19, 20; 1949 Geneva Convention III, Art. 120; 1949 Geneva Convention IV, Arts. 129, 130; and 1977 Additional Protocol I, Art. 34.

42 1949 Geneva Convention I, Art. 16; 1949 Geneva Convention II, Art. 19; 1949 Geneva Convention III, Arts. 120, 122; 1949 Geneva Convention IV, Art. 136. Where relevant, this duty applies, mutatis mutandis, to enforced disappearance.

43 ECtHR, *Ergi* v. *Turkey*, Judgment, 28 July 1998, para. 82; Isayeva, *Yusopva and Bazayeva* v. *Russia*, Judgment, 24 February 2005, paras. 208–09; IACtHR, *Montero-Aranguren and others* v. *Venezuela*, Judgment, 5 July 2006, para. 79.

44 See the Nelson Mandela Rules, Rule 71(1).

45 Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions, UN doc. A/61/311, 5 September, 2006, paras. 49–54.

whereabouts.[34] Determining the final whereabouts of the disappeared person is fundamental to easing the anguish and suffering of family members caused by the uncertainty as to the fate of their disappeared relative.[35] A violation is ongoing as long as the fate or whereabouts of the disappeared is not determined.[36]

13. The right to know the truth[37] extends to society as a whole, given the public interest in the prevention of, and accountability for, international law violations.[38] Family members and society as a whole both have a right to information held in a state's records that pertains to serious violations, even if those records are held by security agencies or military or police units.[39]

14. In armed conflict, all parties must take all feasible measures to account for persons reported missing as a result of the conflict, and to provide family members with any information they have on the fate of their relatives.[40] In the event of death, all parties must use all means at their disposal to identify the dead, including by recording all available information prior to the disposal of the body and by marking the location of graves; and in a situation of international armed conflict they must at least endeavour to facilitate the return of the remains of the deceased at the request of, inter alia, the next of kin.[41] Moreover, each Party to an international armed conflict has to establish an information bureau to forward any information regarding, among other things, the death of protected persons in its hands to the power to which these persons belong.[42]

C. The Triggering and Scope of the Duty to Investigate

15. A State's duty to investigate is triggered where it knows or should have known of any potentially unlawful death, including where reasonable allegations of a potentially unlawful death are made.[43] The duty to investigate does not apply only where the State is in receipt of a formal complaint.[44]

16. The duty to investigate any potentially unlawful death includes all cases where the State has caused a death or where it is alleged or suspected that the State caused a death (for example, where law enforcement officers used force that may have contributed to the death). This duty, which applies to all peacetime situations and to all cases during an armed conflict outside the conduct of hostilities, exists regardless of whether it is suspected or alleged that the death was unlawful. The duty to investigate potentially unlawful death caused during the conduct of hostilities is specifically addressed in Paragraph 21.

17. Where a State agent has caused the death of a detainee, or where a person has died in custody, this must be reported, without delay, to a judicial or other competent authority that is independent of the detaining authority and mandated to conduct prompt, impartial and effective investigations into the circumstances and causes of such a death.[45] This responsibility extends to persons detained in prisons, in other places of detention (official or otherwise) and to persons in other facilities where the State exercises heightened control over their life. Owing to the control exercised by the State over those it holds in custody, there is a

---

34 Under the ICPED, a victim is not only the person who is subjected to enforced disappearance but "any individual who has suffered harm as the direct result" of the crime (ICPED, Art. 24). As a consequence, the family and the community to which the disappeared person belonged can all be regarded as victims under the Convention. See also ICPED, Art. 12.

35 35. IACHR, Report on the Right to Truth in the Americas, August 2014; see also WGEID, General Comment on the right to the truth in relation to enforced disappearance, para. 4.

36 ICPED, Arts. 18 and 24(6); and General Comment on enforced disappearance as a continuous crime, General Comment No. 9, in Report of the Working Group on Enforced or Involuntary Disappearances, UN doc. A/HRC/16/48, 26 January 2011, para. 39. Under Art. 24(1), for the purposes of the ICPED, "'victim' means the disappeared person and any individual who has suffered harm as the direct result of an enforced disappearance.

37 See, e.g., Art. 2, ICCPR and Art. 24, ICPED. See also Principles 2–5, Updated Set of principles for the protection and promotion of human rights through action to combat impunity, UN doc. E/CN.4/2005/102/Add.1; and see also UN docs. E/CN.4/2004/88 and E/CN.4/2006/91.

38 See, e.g., IACtHR, *Slaughter of the Rochela* v. *Colombia*, Judgment, 11 May 2007, para. 195; IACtHR, *Bámaca Velásquez* v. *Guatemala*, Judgment, 25 November 2000, para. 197.

39 Tshwane Principles on National Security and the Right to Information, 2013, Principle 10.

40 1977 Additional Protocol to the 1949 Geneva Conventions, Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (1977 Additional Protocol I), Arts. 32, 33; International Committee of the Red Cross (ICRC), Customary IHL Study, Rule 117.

41 ICRC, Customary IHL Study, Rules 116 and 114; 1949 Geneva Convention I, Arts. 16, 17; 1949 Geneva Convention II, Arts. 19, 20; 1949 Geneva Convention III, Art. 120; 1949 Geneva Convention IV, Arts. 129, 130; and 1977 Additional Protocol I, Art. 34.

42 1949 Geneva Convention I, Art. 16; 1949 Geneva Convention II, Art. 19; 1949 Geneva Convention III, Arts. 120, 122; 1949 Geneva Convention IV, Art. 136. Where relevant, this duty applies, mutatis mutandis, to enforced disappearance.

43 ECtHR, *Ergi* v. *Turkey*, Judgment, 28 July 1998, para. 82; Isayeva, *Yusopva and Bazayeva* v. *Russia*, Judgment, 24 February 2005, paras. 208–09; IACtHR, *Montero-Aranguren and others* v. *Venezuela*, Judgment, 5 July 2006, para. 79.

44 See the Nelson Mandela Rules, Rule 71(1).

45 Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions, UN doc. A/61/311, 5 September, 2006, paras. 49–54.

Bu yükümlülük; ceza infaz kurumlarında, resmî veya gayriresmî diğer alıkonulma yerlerinde tutulan kişiler ile devletin yaşamları üzerinde yoğun denetim uyguladığı diğer tesislerde bulunan kişileri de kapsar. Devletin gözetimi altında tuttuğu kişiler üzerindeki denetimi nedeniyle, bu tür vakalarda devletin sorumluluğuna ilişkin genel bir karine bulunmaktadır.[46] Devletin yükümlülükleri saklı kalmak üzere, aynı sorumluluk karinesi özel ceza infaz kurumlarını yöneten makamlar bakımından da geçerlidir. Aksi kanıtlanmadıkça devletin ölümden sorumlu tutulacağı özel durumlara, örneğin kişinin gözetim altındayken yaralanmış olması; ölen kişinin ölümünden önce hükümetin siyasi muhalifi veya bir insan hakları savunucusu olması; ruh sağlığı sorunları yaşadığının biliniyor olması ya da açıklanamayan koşullarda intihar etmiş olması dahildir. Her hâlükârda devlet, ölüm belgesi, tıbbi rapor ve ölümün meydana geldiği koşullara ilişkin yürütülen soruşturmanın raporları da dâhil olmak üzere, ilgili tüm belgeleri ölen kişinin ailesine sağlamakla yükümlüdür.[47]

18. Devlet ayrıca, uluslararası hukuk kapsamındaki sorumluluklarıyla uyumlu olarak, özel kişiler tarafından gerçekleştirilen tüm şüpheli ölümleri de, bu ölümleri önleyememiş olması nedeniyle sorumlu tutulamasa dahi, soruşturmakla yükümlüdür.[48]

19. Soruşturma yükümlülüğü, Devletin yaşama hakkına saygı gösterme, koruma ve/veya yerine getirme yükümlülüğünün bulunduğu her durumda ve devletin ülkesinde veya başka şekilde yargı yetkisine tabi olan tüm mağdurlar ve failler bakımından geçerlidir.[49] Her devlet, hukuka aykırılık ihtimali olan ölüme ilişkin iddiaların ileri sürülebileceği ve ilgili bilgilerin sunulabileceği uygun bir başvuru yolunun mevcut olmasını sağlamalıdır. Soruşturma yükümlülüğünün söz konusu olduğu hâllerde, bu yükümlülük ölüme katkıda bulunmuş olabilecek veya yaşama hakkını koruyamamış olabilecek tüm devletler bakımından geçerlidir.

20. Hukuka aykırılık ihtimali bulunan bir ölümü süratli, etkili ve kapsamlı biçimde; bağımsızlık, tarafsızlık ve şeffaflık ilkelerine uygun olarak soruşturma yükümlülüğü, genel olarak barış zamanında, iç karışıklık ve gerginlik durumlarında ve silahlı çatışma hâlinde de geçerlidir. Ancak silahlı çatışma bağlamında, 15–19 ve 22–33. paragraflarda belirtilen genel ilkeler, hem somut koşullar hem de uluslararası insancıl hukuka (UİH) yön veren temel ilkeler ışığında değerlendirilmelidir. Silahlı çatışma gibi bazı durumlar, Protokol'de yer alan kılavuz ilkelerin belirli yönlerinin uygulanmasında pratik güçlükler doğurabilir.[50] Bu durum özellikle, silahlı çatışmayla bağlantılı ölümlerin devletin kontrolü altında bulunmayan bir bölgede meydana gelmesi hâlinde, bu ölümleri soruşturma yükümlülüğünün diğer aktörlerden farklı olarak devlete ait olması bakımından söz konusudur. Somut bağlama özgü sınırlamalar, bu Protokol'deki kılavuz ilkelerin herhangi bir bölümüne uyulmasını engelliyorsa, söz konusu sınırlamalar ile uyulmamasının nedenleri kayıt altına alınmalı ve kamuoyuna açıklanmalıdır.

21. Çatışmalar sırasında bir saldırı sonucu kayıpların meydana geldiği anlaşılırsa, hedef tespitinin doğruluğu da dahil olmak üzere gerçekleri ortaya koymak için operasyon sonrası bir değerlendirme yapılmalıdır.[51] Bir savaş suçu işlendiğine dair makul şüphe bulunduğunda devlet, tam kapsamlı bir soruşturma yürütmek ve sorumluları kovuşturmak zorundadır.[52] Uluslararası insancıl hukukun ihlal edildiğine dair şüphe bulunan ancak bu ihlalin savaş suçu teşkil etmediği durumlarda ve resmi bir soruşturmanın zorunlu olmadığı hâllerde dahi, asgari olarak ilave bir inceleme yapılması gerekir. Her hâlükârda, hukuka aykırı bir fiile ilişkin delil tespit edilirse tam kapsamlı bir soruşturma yürütülmelidir.

---

46 Human Rights Committee, *Barbato* v. *Uruguay*, Views (Comm. No. 84/1981), UN doc. CCPR/C/OP/2 at 112 (1990), para. 9.2.

47 ECtHR, *Opuz* v. *Turkey*, Judgment, 9 June 2009, para. 150.

48 See, e.g., Human Rights Committee, General Comment No. 31, *op. cit.*, para. 10; ACHPR, General Comment No. 3 on the Right to Life, November 2015. See also ECtHR, *Hassan* v. *UK*, Judgment (Grand Chamber), 16 September 2014, para. 78.

49 See, e.g., ECtHR, *Jaloud* v. *The Netherlands*, Judgment (Grand Chamber), 20 November 2014, para. 164: "It is clear that where the death to be investigated occurs in circumstances of generalised violence, armed conflict or insurgency, obstacles may be placed in the way of investigators… Nonetheless, even in difficult security conditions, all reasonable steps must be taken to ensure that an effective, independent investigation is conducted into alleged breaches of the right to life."

50 See The Public Commission to Examine the Maritime Incident of 31 May 2010, Second Report: Turkel Commission, "Israel's mechanisms for examining and investigating complaints and claims of violations of the laws of armed conflict according to international law", February 2013 (hereafter, Turkel II), paras. 48–50, pp. 102–03.

51 See ibid.

52 For a discussion of the duty to investigate violations of international humanitarian law (IHL) see ICRC Customary IHL Study, Rule 158 (Prosecution of War Crimes): "States must investigate war crimes allegedly committed by their nationals or armed forces, or on their territory… They must also investigate other war crimes over which they have jurisdiction and, if appropriate, prosecute the suspects." In the case of grave breaches of the Geneva Conventions, the exercise of universal jurisdiction is mandatory. See the 1949 Geneva Conventions: Geneva I, Art. 49; Geneva II, Art. 50; Geneva III, Art. 129; Geneva IV, Art. 146; the 1977 Additional Protocol I, Art. 85; and see also the Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law, UN General Assembly Resolution 60/147, 21 March 2006; Report of the UN Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions, UN doc. A/68/382 13 September 2013, para. 101. See also, e.g., Report of the UN Special Rapporteur on the Promotion and Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms While Countering Terrorism, UN doc. A/68/389, 18 September 2013, para. 42.

general presumption of state responsibility in such cases.[46] Without prejudice to the obligations of the State, the same presumption of responsibility will apply to the authorities managing private prisons. Particular circumstances in which the State will be held responsible for the death, unless it is proven to the contrary, include, for example, cases where the person suffered injury while in custody or where the deceased was, prior to his or her death, a political opponent of the government or a human rights defender; was known to be suffering from mental health issues; or committed suicide in unexplained circumstances. In any event, the State is under the obligation to provide all relevant documentation to the family of the deceased, including the death certificate, medical report and reports on the investigation held into the circumstances surrounding the death.[47]

18. Consonant with its responsibilities under international law, the State also has a duty to investigate all potentially unlawful death caused by individuals, even if the State cannot be held responsible for failing to prevent such deaths.[48]

19. The duty to investigate applies wherever the State has a duty to respect, protect and/or fulfil the right to life, and in relation to any alleged victims or perpetrators within the territory of a state or otherwise subject to a state's jurisdiction.[49] Each State should ensure that an appropriate avenue is available for allegations of potentially unlawful death to be made and for relevant information to be provided. Where the duty to investigate applies, it applies to all States that may have contributed to the death or which may have failed to protect the right to life.

20. The duty to investigate a potentially unlawful death – promptly, effectively and thoroughly, with independence, impartiality and transparency – applies generally during peacetime, situations of internal disturbances and tensions, and armed conflict. In the context of armed conflict, the general principles set out in Paragraphs 15–19 and 22–33 must, however, be considered in light of both the circumstances and the underlying principles governing international humanitarian law (IHL). Certain situations, such as armed conflict, may pose practical challenges for the application of some aspects of the Protocol's guidance.[50] This is particularly the case with regard to the obligation on a State, as opposed to another actor, to investigate deaths linked to armed conflict when they occur on territory the State does not control. Where context-specific constraints prevent compliance with any part of the guidance in this Protocol, the constraints and reasons for non-compliance should be recorded and publicly explained.

21. Where, during the conduct of hostilities, it appears that casualties have resulted from an attack, a post-operation assessment should be conducted to establish the facts, including the accuracy of the targeting.[51] Where there are reasonable grounds to suspect that a war crime was committed, the State must conduct a full investigation and prosecute those who are responsible.[52] Where any death is suspected or alleged to have resulted from a violation of IHL that would not amount to a war crime, and where an investigation ("official inquiry") into the death is not specifically required under IHL, at a minimum further inquiry is necessary. In any event, where evidence of unlawful conduct is identified, a full investigation should be conducted.

---

46 Human Rights Committee, *Barbato* v. *Uruguay*, Views (Comm. No. 84/1981), UN doc. CCPR/C/OP/2 at 112 (1990), para. 9.2.

47 ECtHR, *Opuz* v. *Turkey*, Judgment, 9 June 2009, para. 150.

48 See, e.g., Human Rights Committee, General Comment No. 31, *op. cit.*, para. 10; ACHPR, General Comment No. 3 on the Right to Life, November 2015. See also ECtHR, *Hassan* v. *UK*, Judgment (Grand Chamber), 16 September 2014, para. 78.

49 See, e.g., ECtHR, *Jaloud* v. *The Netherlands*, Judgment (Grand Chamber), 20 November 2014, para. 164: "It is clear that where the death to be investigated occurs in circumstances of generalised violence, armed conflict or insurgency, obstacles may be placed in the way of investigators… Nonetheless, even in difficult security conditions, all reasonable steps must be taken to ensure that an effective, independent investigation is conducted into alleged breaches of the right to life."

50 See The Public Commission to Examine the Maritime Incident of 31 May 2010, Second Report: Turkel Commission, "Israel's mechanisms for examining and investigating complaints and claims of violations of the laws of armed conflict according to international law", February 2013 (hereafter, Turkel II), paras. 48–50, pp. 102–03.

51 See ibid.

52 For a discussion of the duty to investigate violations of international humanitarian law (IHL) see ICRC Customary IHL Study, Rule 158 (Prosecution of War Crimes): "States must investigate war crimes allegedly committed by their nationals or armed forces, or on their territory… They must also investigate other war crimes over which they have jurisdiction and, if appropriate, prosecute the suspects." In the case of grave breaches of the Geneva Conventions, the exercise of universal jurisdiction is mandatory. See the 1949 Geneva Conventions: Geneva I, Art. 49; Geneva II, Art. 50; Geneva III, Art. 129; Geneva IV, Art. 146; the 1977 Additional Protocol I, Art. 85; and see also the Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law, UN General Assembly Resolution 60/147, 21 March 2006; Report of the UN Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions, UN doc. A/68/382 13 September 2013, para. 101. See also, e.g., Report of the UN Special Rapporteur on the Promotion and Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms While Countering Terrorism, UN doc. A/68/389, 18 September 2013, para. 42.

D. Soruşturmanın Unsurları ve İlkeleri

1. Soruşturma Yükümlülüğünün Unsurları

22. Uluslararası hukuk, soruşturmaların şu niteliklere sahip olmasını gerektirir: (i) derhal/ivedi; (ii) etkili ve kapsamlı; (iii) bağımsız ve tarafsız; ve (iv) şeffaf.[53]

i. Derhal (İvedilik):

23. Hukuka aykırılık ihtimali bulunan ölümlere ilişkin soruşturmaların süratli/ivedi bir biçimde yürütülmemesi, yaşam hakkının ve etkili bir hukuk yoluna başvurma hakkının ihlaline yol açar.[54] Yetkili makamlar soruşturmayı mümkün olan en kısa sürede başlatmalı ve makul bir sebebe dayanmayan gecikmeler olmaksızın yürütmelidir.[55] Hukuka aykırılık ihtimali bulunan ölüm hakkında bilgi sahibi olan görevliler, bunu gecikmeksizin amirlerine veya yetkili makamlara bildirmek zorundadırlar.[56] İvedilik yükümlülüğü, aceleci veya gereksiz yere hızlandırılmış bir soruşturmayı haklı kılmaz.[57] Devletin soruşturmayı derhal başlatmaması, daha sonraki bir aşamada bu yükümlülüğünü ortadan kaldırmaz; bu yükümlülük önemli bir zaman geçmiş olsa dahi sona ermez.

ii. Etkili ve kapsamlı:

24. Hukuka aykırı olma ihtimali bulunan her ölüm veya zorla kaybetme vakasına ilişkin soruşturma etkili ve kapsamlı olmalıdır. Soruşturmayı yürütenler, mümkün olduğu ölçüde, tüm tanık beyanlarını, belgeleri ve fiziksel delilleri toplamalı ve bunları, örneğin farklı kaynaklardan elde edilen verileri karşılaştırarak, doğrulamalıdır. Soruşturmalar; hukuka aykırı ölümler bakımından hesap verebilirliği sağlamaya, delillerin haklı kıldığı ve olayın ağırlığının gerektirdiği durumlarda tüm sorumluların tespit edilmesine, kovuşturulmasına ve cezalandırılmasına[58] ve gelecekte meydana gelebilecek hukuka aykırı ölümlerin önlenmesine elverişli olmalıdır.)

25. Soruşturmalar, asgari olarak, şu hususları sağlamalıdır:
(a) Mağdur(lar)ın kimliğini tespit etmek,
(b) Ölüm nedenine, fail(ler)in kimliğine ve ölüm sebebine ilişkin delil niteliği taşıyan her türlü materyali toplamak ve korumak[59],
(c) Olası tanıkları saptamak ve beyanlarını almak,
(d) Ölümün nedenini, şeklini, yerini, zamanını ve olaya eşlik eden tüm koşulları belirlemek (ölüm şekli belirlenirken doğal ölüm, kaza sonucu ölüm, intihar ve cinayet ayrımı yapılmalıdır)[60],
(e) Ölüme karışan kişileri ve bu kişilerin ölümdeki bireysel sorumluluklarını belirlemek.
Bu amaçlara ulaşılmasına, hemen her durumda, otopsi yapılması önemli ölçüde katkı sağlayacaktır. Otopsi yapılmamasına ilişkin karar yazılı olarak gerekçelendirilmelidir ve yargısal denetime tabi olmalıdır. Zorla kaybetme vakalarında soruşturma, kaybedilen kişinin akıbetini ve uygulanabildiği ölçüde, kalıntılarının bulunduğu yeri belirlemeyi amaçlamalıdır.[61]

26. Soruşturma, yaşam hakkının ihlal edilip edilmediğini belirlemelidir. Soruşturmalar, yalnızca doğrudan failleri değil, ölümden sorumlu diğer tüm kişileri de tespit etmeye yönelik olmalıdır; buna, örnek olarak, ölüme iştirak eden komuta zinciri içindeki sorumlular da dâhildir. Soruşturma kapsamında, ölümün önlenme ihtimali bulunan makul tedbirlerin alınmamasına ilişkin ihmaller belirlenmelidir. Ayrıca ölümün gerçekleşmesinde etken teşkil etmiş olabilecek politikalar, sistematik eksiklikler ve eğer varsa örüntüler de tespit edilmelidir.[62]

---

53 See Human Rights Committee, General Comment No. 31, *op. cit.*, para. 15; UN Fact-Finding Mission on the Gaza Conflict, para. 1814; see also UN Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials, Principles 22 and 23; IACtHR, *Gómez Palomino* v. *Peru*, Judgment, 22 November 2005, para. 79 ff; and *Landaeta Mejías Brothers and others* v. *Venezuela*, Judgment, 27 August 2014, para. 254; ACHPR, *Amnesty International and others* v. *Sudan*, 15 November 1999, para. 51; ACHPR, General Comment No. 3 on the Right to Life, para. 7; ICPED, Art. 12(1).

54 IACtHR, *Garibaldi* v. *Brazil*, Judgment, 23 September 2009, para. 39. For the requirement during armed conflict, see, e.g., Report of the detailed findings of the independent commission of inquiry established pursuant to Human Rights Council resolution S-21/1, UN doc. A/HRC/29/CRP.4, 24 June 2015, para. 625; Turkel II, Recommendation 10, para. 66, p. 399.

55 Turkel II, paras. 37, 63–66; pp. 385, 397–99.

56 IACtHR, *Anzualdo Castro* v. *Peru*, Judgment, 22 September 2009, para. 134.

57 ECtHR, *Pomilyayko* v. *Ukraine*, Judgment, 11 February 2016, para. 53.

58 Human Rights Committee, *José Antonio Coronel and others* v. *Colombia*, Views (Comm. No. 778/1997), 24 October 2002; *Sathasivam* v. *Sri Lanka*, Views (Comm. No. 1436/2005), 8 July 2008; and *Abubakar Amirov and others* v. *Russia*, Views (Comm. No. 1447/2006), 2 April 2009. Working Group on Enforced or Involuntary Disappearances, General Comment on the Right to the Truth in Relation to Enforced Disappearances, para. 5.

59 This should include telephone logs or reports, as well as digital evidence contained on mobile telephones, computers, cameras and other electronic devices.

60 IACtHR, *Véliz Franco and others* v. *Guatemala*, 2011, para. 191.

61 See ICPED, Art. 24(2) and (3).

62 For example, in order to establish the element of "widespread or systematic", evidence of the same chronology of events in different towns could be valuable (e.g. the arming of certain groups within the area, the arrival of paramilitaries into an area shortly before mass killings, communication and interaction between military and paramilitary groups, action by the military in support of paramilitary groups (e.g. shelling in advance of ground movement by paramilitaries), the establishment of detention facilities as part of a take-over plan, transfer of prisoners in an organized way between detention facilities in different towns, advanced preparation of mass graves, or templated paperwork used for the arrest, detention and transfer of prisoners).

D. Elements and Principles of Investigations

1. Elements of the duty to investigate

22. International law requires that investigations be: (i) prompt; (ii) effective and thorough; (iii) independent and impartial; and (iv) transparent.[53]

i. Prompt

23. The rights to life and to an effective remedy are violated when investigations into potentially unlawful death are not conducted promptly.[54] Authorities must conduct an investigation as soon as possible and proceed without unreasonable delays.[55] Officials with knowledge of a potentially unlawful death must report it to their superiors or proper authorities without delay.[56] The duty of promptness does not justify a rushed or unduly hurried investigation.[57] The failure of the State promptly to investigate does not relieve it of its duty to investigate at a later time: the duty does not cease even with the passing of significant time.

ii. Effective and thorough

24. Investigations of any potentially unlawful death or enforced disappearance must be effective and thorough. Investigators should, to the extent possible, collect and confirm (for example by triangulation) all testimonial, documentary and physical evidence. Investigations must be capable of: ensuring accountability for unlawful death; leading to the identification and, if justified by the evidence and seriousness of the case, the prosecution and punishment of all those responsible;[58] and preventing future unlawful death.

25. Investigations must, at a minimum, take all reasonable steps to:

(a) Identify the victim(s)

(b) Recover and preserve all material probative of the cause of death, the identity of the perpetrator(s) and the circumstances surrounding the death[59]

(c) Identify possible witnesses and obtain their evidence in relation to the death and the circumstances surrounding the death

(d) Determine the cause, manner, place and time of death, and all of the surrounding circumstances. In determining the manner of death, the investigation should distinguish between natural death, accidental death, suicide and homicide;[60] and

(e) Determine who was involved in the death and their individual responsibility for the death.

It will almost always be the case that these aims will be materially assisted in some way by the performance of an autopsy. A decision not to undertake an autopsy should be justified in writing and should be subject to judicial review. In the case of an enforced disappearance, an investigation must seek to determine the fate of the disappeared and, if applicable, the location of their remains.[61]

26. The investigation must determine whether or not there was a breach of the right to life. Investigations must seek to identify not only direct perpetrators but also all others who were responsible for the death, including, for example, officials in the chain of command who were complicit in the death. The investigation should seek to identify any failure to take reasonable measures which could have had a real prospect of preventing the death. It should also seek to identify policies and systemic failures that may have contributed to a death, and identify patterns where they exist.[62]

---

53 See Human Rights Committee, General Comment No. 31, *op. cit.*, para. 15; UN Fact-Finding Mission on the Gaza Conflict, para. 1814; see also UN Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials, Principles 22 and 23; IACtHR, *Gómez Palomino* v. *Peru*, Judgment, 22 November 2005, para. 79 ff; and *Landaeta Mejías Brothers and others* v. *Venezuela*, Judgment, 27 August 2014, para. 254; ACHPR, *Amnesty International and others* v. *Sudan*, 15 November 1999, para. 51; ACHPR, General Comment No. 3 on the Right to Life, para. 7; ICPED, Art. 12(1).

54 IACtHR, *Garibaldi* v. *Brazil*, Judgment, 23 September 2009, para. 39. For the requirement during armed conflict, see, e.g., Report of the detailed findings of the independent commission of inquiry established pursuant to Human Rights Council resolution S-21/1, UN doc. A/HRC/29/CRP.4, 24 June 2015, para. 625; Turkel II, Recommendation 10, para. 66, p. 399.

55 Turkel II, paras. 37, 63–66; pp. 385, 397–99.

56 IACtHR, *Anzualdo Castro* v. *Peru*, Judgment, 22 September 2009, para. 134.

57 ECtHR, *Pomilyayko* v. *Ukraine*, Judgment, 11 February 2016, para. 53.

58 Human Rights Committee, *José Antonio Coronel and others* v. *Colombia*, Views (Comm. No. 778/1997), 24 October 2002; *Sathasivam* v. *Sri Lanka*, Views (Comm. No. 1436/2005), 8 July 2008; and *Abubakar Amirov and others* v. *Russia*, Views (Comm. No. 1447/2006), 2 April 2009. Working Group on Enforced or Involuntary Disappearances, General Comment on the Right to the Truth in Relation to Enforced Disappearances, para. 5.

59 This should include telephone logs or reports, as well as digital evidence contained on mobile telephones, computers, cameras and other electronic devices.

60 IACtHR, *Véliz Franco and others* v. *Guatemala*, 2011, para. 191.

61 See ICPED, Art. 24(2) and (3).

62 For example, in order to establish the element of "widespread or systematic", evidence of the same chronology of events in different towns could be valuable (e.g. the arming of certain groups within the area, the arrival of paramilitaries into an area shortly before mass killings, communication and interaction between military and paramilitary groups, action by the military in support of paramilitary groups (e.g. shelling in advance of ground movement by paramilitaries), the establishment of detention facilities as part of a take-over plan, transfer of prisoners in an organized way between detention facilities in different towns, advanced preparation of mass graves, or templated paperwork used for the arrest, detention and transfer of prisoners).

27. Soruşturma, gereken özen gösterilerek ve iyi uygulama standartlarına uygun biçimde yürütülmelidir.[63] Soruşturmayı yürütmekle görevli mekanizma, bu görevi yerine getirebilmesi için yeterli yetkilerle donatılmış olmalıdır. Bu mekanizma, asgari olarak, tanıkların ifade vermesini sağlama ve delillerin ibrazını zorunlu kılma konusunda yasal yetkiye sahip olmalı[64]; ayrıca nitelikli soruşturmacılar ve ilgili uzmanlar da dâhil olmak üzere yeterli mali ve insan kaynağına sahip bulunmalıdır.[65] Her türlü soruşturma mekanizması, gerektiğinde etkili bir tanık koruma programı aracılığıyla olmak üzere, tanıkların emniyet ve güvenliğini sağlayabilecek kapasitede de olmalıdır.

iii. Bağımsızlık ve Tarafsızlık

28. Soruşturmacılar ve soruşturma mekanizmaları, uygunsuz etkilerden bağımsız olmalı ve dışarıdan bakıldığında da bağımsız oldukları görülmelidir. Bu bağımsızlık, soruşturmanın tüm aşamalarında kurumsal ve biçimsel düzeyde olduğu kadar uygulamada ve kamuoyu algısı bakımından da sağlanmalıdır. Soruşturmalar, şüpheli faillerden ve bu kişilerin bağlı bulunduğu birim, kurum veya kuruluşlardan bağımsız biçimde yürütülmelidir. Örneğin, kolluk görevlilerinin neden olduğu ölümlere ilişkin soruşturmalar, kurumsal hiyerarşi ve emir-komuta zincirinden kaynaklanabilecek uygunsuz etkilerden uzak biçimde yürütülebilmelidir. Yargısız infaz ve işkence gibi ağır insan hakları ihlallerine ilişkin soruşturmalar, olağan sivil mahkemelerin yargı yetkisi altında yürütülmelidir. Soruşturmalar ayrıca siyasi partilerin veya güçlü toplumsal grupların çıkarları gibi uygunsuz dış etkilerden de bağımsız olmalıdır.

29. Bağımsızlık, soruşturmayı uygunsuz bir biçimde etkilemeyi talep eden bir aktörün talimatları doğrultusunda hareket etmemekten daha fazlasını gerektirir. Bağımsızlık, aynı zamanda soruşturma sürecinde alınan kararların herhangi bir tarafın farazi veya bilinen isteklerine göre değiştirilmemesi anlamına gelir.

30. Soruşturmacılar; yıldırma, engelleme, taciz veya uygunsuz müdahale olmaksızın görevlerini yerine getirebilmeli ve kabul görmüş mesleki görev, standart ve etik kurallara uygun hareket ettikleri için kovuşturma veya diğer yaptırımlara maruz kalma tehdidinden uzak bir biçimde hareket edebilmelidir. Bu ilke, soruşturmayla ilişkileri ne olursa olsun tüm avukatlar için de eşit olarak geçerlidir.[66]

31. Soruşturmacılar tarafsız olmalı ve her zaman önyargısız hareket etmelidir. Tüm delilleri nesnel bir şekilde değerlendirmeli; suçlayıcı delillerin yanı sıra aklayıcı delilleri de dikkate almalı ve gereken araştırmaları uygun bir şekilde yürütmelidir.

iv. Şeffaflık

32. Soruşturma süreçleri ve sonuçları, kamuoyunun[67] ve mağdur yakınlarının denetimine de açık olacak şekilde şeffaf olmalıdır. Şeffaflık, hukukun üstünlüğü ilkesini ve kamuya hesap verme yükümlülüğünü güçlendirir; soruşturmaların etkinliğinin dış denetime tabi tutulmasını sağlar. Ayrıca mağdurların, geniş anlamda, soruşturmaya katılımını mümkün kılar.[68] Devletler, soruşturmaların şeffaflığına ilişkin açık politikalar benimsemelidir. Devletler, asgari olarak, bir soruşturmanın varlığı, soruşturmada izlenecek usuller ve ulaşılan sonuçlar ile bunların maddi ve hukuki dayanakları hakkında şeffaflık sağlamalıdır.

33. Şeffaflık ilkesine getirilecek her türlü sınırlama ilgili kişilerin mahremiyeti ve güvenliğinin korunması,[69] devam eden soruşturmaların bütünlüğünün sağlanması veya istihbarat kaynakları ile askeri ya da polis operasyonlarına ilişkin hassas bilgilerin korunması güvence altına alınması gibi, yalnızca meşru bir amaç için ve zorunlu olduğu ölçüde uygulanabilir. Devlet hiçbir durumda şeffaflığı; zorla kaybedilme veya hukuka aykırı ölüm mağdurlarından herhangi birinin akıbetini ya da bulunduğu yeri gizleyecek veya sorumluların cezasız kalmasına yol açacak şekilde sınırlandıramaz.

---

63 See, e.g., Human Rights Committee, *Abubakar Amirov and others* v. *Russia*, paras. 11.4 ff.; IACtHR, *Rodríguez Vera and others (The Disappeared from the Palace of Justice)* v. *Colombia*, Judgment, 14 November 2014, para. 489.

64 ECtHR, *Paul and Audrey Edwards* v. *UK*, Judgment, 14 March 2002.

65 IACtHR, *"Mapiripán Massacre"* v. *Colombia*, Judgment, 15 September 2005, para. 224.

66 UN Basic Principles on the Role of Lawyers, Principles 16 and 17.

67 A victim's immediate family "must be involved in the procedure to the extent necessary to safeguard his or her legitimate interests". UN Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions, Interim Report, UN doc. A/65/321, 23 August 2010; ECtHR, *Hugh Jordan* v. *UK*, Judgment, 4 May 2001, para. 109. See also ACHPR, General Comment No. 3 on the Right to Life, para. 7.

68 See ICPED, Arts. 12 and 24.

69 Under Art. 137 of 1949 Geneva Convention IV, information concerning a protected person, including about his/her death, may be withheld by the Information Bureau if transmission is "detrimental" to the relatives.

27. An investigation must be carried out diligently and in accordance with good practice.[63] The investigative mechanism charged with conducting the investigation must be adequately empowered to do so. The mechanism must, at a minimum, have the legal power to compel witnesses and require the production of evidence,[64] and must have sufficient financial and human resources, including qualified investigators and relevant experts.[65] Any investigative mechanism must also be able to ensure the safety and security of witnesses, including, where necessary, through an effective witness protection programme.

iii. Independent and impartial

28. Investigators and investigative mechanisms must be, and must be seen to be, independent of undue influence. They must be independent institutionally and formally, as well as in practice and perception, at all stages. Investigations must be independent of any suspected perpetrators and the units, institutions or agencies to which they belong. Investigations of law enforcement killings, for example, must be capable of being carried out free from undue influence that may arise from institutional hierarchies and chains of command. Inquiries into serious human rights violations, such as extrajudicial executions and torture, must be conducted under the jurisdiction of ordinary civilian courts. Investigations must also be free from undue external influence, such as the interests of political parties or powerful social groups.

29. Independence requires more than not acting on the instructions of an actor seeking to influence an investigation inappropriately. It means that the investigation's decisions shall not be unduly altered by the presumed or known wishes of any party.

30. Investigators must be able to perform all of their professional functions without intimidation, hindrance, harassment or improper interference, and must be able to operate free from the threat of prosecution or other sanctions for any action taken in accordance with recognized professional duties, standards and ethics. This applies equally to lawyers, whatever their relationship to the investigation.[66]

31. Investigators must be impartial and must act at all times without bias. They must analyse all evidence objectively. They must consider and appropriately pursue exculpatory as well as inculpatory evidence.

iv. Transparent

32. Investigative processes and outcomes must be transparent, including through openness to the scrutiny of the general public[67] and of victims' families. Transparency promotes the rule of law and public accountability, and enables the efficacy of investigations to be monitored externally. It also enables the victims, defined broadly, to take part in the investigation.[68] States should adopt explicit policies regarding the transparency of investigations. States should, at a minimum, be transparent about the existence of an investigation, the procedures to be followed in an investigation, and an investigation's findings, including their factual and legal basis.

33. Any limitations on transparency must be strictly necessary for a legitimate purpose, such as protecting the privacy and safety of affected individuals,[69] ensuring the integrity of ongoing investigations, or securing sensitive information about intelligence sources or military or police operations. In no circumstances may a state restrict transparency in a way that would conceal the fate or whereabouts of any victim of an enforced disappearance or unlawful killing, or would result in impunity for those responsible.

---

63 See, e.g., Human Rights Committee, *Abubakar Amirov and others* v. *Russia*, paras. 11.4 ff.; IACtHR, *Rodríguez Vera and others (The Disappeared from the Palace of Justice)* v. *Colombia*, Judgment, 14 November 2014, para. 489.

64 ECtHR, *Paul and Audrey Edwards* v. *UK*, Judgment, 14 March 2002.

65 IACtHR, *"Mapiripán Massacre"* v. *Colombia*, Judgment, 15 September 2005, para. 224.

66 UN Basic Principles on the Role of Lawyers, Principles 16 and 17.

67 A victim's immediate family "must be involved in the procedure to the extent necessary to safeguard his or her legitimate interests". UN Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions, Interim Report, UN doc. A/65/321, 23 August 2010; ECtHR, *Hugh Jordan* v. *UK*, Judgment, 4 May 2001, para. 109. See also ACHPR, General Comment No. 3 on the Right to Life, para. 7.

68 See ICPED, Arts. 12 and 24.

69 Under Art. 137 of 1949 Geneva Convention IV, information concerning a protected person, including about his/her death, may be withheld by the Information Bureau if transmission is "detrimental" to the relatives.

2. İlgili Uluslararası İlkeler ve Kurallar

34. Soruşturmacılar ve kolluk görevlileri; ilgili tüm uluslararası standart, ilke ve kuralları dikkate almalıdır. Bunlar, İlkeler ve Protokol'e ek olarak, 1985 tarihli Birleşmiş Milletler Yargı Bağımsızlığı Temel İlkeleri'ni,[70] 1990 tarihli Birleşmiş Milletler Avukatların Rolüne Dair Temel İlkeler'i,[71] 1990 tarihli Birleşmiş Milletler Savcıların Rolüne Dair İlkeler'i,[72] ayrıca 1979 tarihli Birleşmiş Milletler Kolluk İçin Davranış Kuralları[73] ve 1990 tarihli Kolluk Kuvvetleri Tarafından Güç ve Ateşli Silah Kullanımına İlişkin Temel İlkeler'i[74] de kapsar. Soruşturmacılar ayrıca, Siracusa İlkeleri,[75] Lund-Londra Yönergeleri,[76] OHCHR Soruşturma Komisyonu Rehberi[77] ve 2015 tarihli "Nelson Mandela Kuralları"[78] doğrultusunda da hareket etmelidir.

3. Soruşturmaya Aile Üyelerinin Katılımı ve Korunması

35. Ölen veya kaybedilen bir kişinin aile üyelerinin[79] ya da diğer yakınlarının soruşturmaya katılımı, etkili bir soruşturmanın önemli unsurlarından biridir.[80] Devlet, soruşturmanın bütünlüğünü zedelemeksizin tüm yakınların soruşturmaya etkili şekilde katılmasını sağlamalıdır. Ölen kişinin yakınları tespit edilmeye/bulunmaya çalışılmalı ve soruşturma hakkında bilgilendirilmelidir. Aile üyelerine davaya taraf olma hakkı tanınmalı; soruşturma mekanizmaları ya da yetkili makamlar, soruşturmanın tüm aşamalarında ilerleyiş hakkında kendilerini zamanında bilgilendirmelidir.[81] Aile üyelerinin, gerekli gördükleri soruşturma adımlarına ilişkin öneri ve görüş sunabilmeleri, delil ibraz edebilmeleri ve süreç boyunca menfaatlerini ve haklarını ileri sürebilmeleri soruşturma makamlarınca sağlanmalıdır. Aile üyelerine, gerekli soruşturma adımlarına ilişkin öneri ve görüş sunma, delil ibraz etme ve süreç boyunca kendi hak ve menfaatlerini ileri sürme imkânı tanınmalıdır.[82] Soruşturmayla ilgili her türlü duruşmadan haberdar edilmeli ve bu duruşmalara erişimleri sağlanmalı; soruşturmaya ilişkin gerekli bilgiler kendilerine önceden ulaşatırılmalıdır. Gerekli hâllerde, aile üyelerinin soruşturmaya etkili bir biçimde katılımlarının sağlanabilmesi için, yetkili makamlarca onları temsil edecek bir avukat için mali destek sağlanmalıdır. Çocuk söz konusu olduğunda (ve söz konusu çocuğun başka yakını bulunmadığında), güvenilir bir yetişkin veya vasi (ölen ya da kaybolan kişiyle akraba olması şart değildir) çocuğun menfaatlerini temsil edebilir. Bazı durumlarda - örneğin aile üyelerinin fail olduğundan şüphelenilen kişiler olmaları hâlinde - bu haklar sınırlanabilir; ancak bu sınırlama yalnızca soruşturmanın bütünlüğünü sağlamak için zorunlu olduğu ölçüde mümkündür.

36. Aile üyeleri; soruşturmaya katılımları veya ölen ya da kaybedilen bir kişiye ilişkin bilgi arayışları nedeniyle herhangi bir kötü muameleye, korkutmaya veya yaptırıma maruz kalmaktan korunmalıdır. Güvenlikleri, fiziksel ve psikolojik iyilikleri ile mahremiyetlerinin sağlanması için gerekli tedbirler alınmalıdır.

37. Aile üyeleri, insan kalıntılarıyla ilgili olarak belirli haklara sahiptir. Ölen kişinin kimliği tespit edildiğinde, aile üyeleri derhâl bilgilendirilmeli ve ölüm ilanı kolayca erişilebilir bir şekilde yayımlanmalıdır. Mümkün olduğu ölçüde otopsi öncesinde aile üyelerine de danışılmalıdır. Aile üyelerininin temsilcilerinin otopsi esnasında hazır bulunmasına izin verilmelidir. Gerekli soruşturma işlemleri tamamlandıktan sonra insan kalıntıları aile üyelerine teslim edilmeli ve cenazenin kendi inançlarına uygun şekilde muamele görme imkanı sağlanmalıdır.

---

70 Adopted by the Seventh UN Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders held at Milan from 26 August to 6 September 1985 and endorsed by General Assembly Resolutions 40/32 of 29 November 1985 and 40/146 of 13 December 1985.

71 Adopted by the Seventh UN Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders and endorsed by General Assembly Resolutions 40/32 of 29 November 1985 and 40/146 of 13 December 1985.

72 Adopted by the Eighth UN Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Havana, 27 August to 7 September 1990.

73 Adopted by UN General Assembly Resolution 34/169 of 17 December 1979.

74 Adopted by the Eighth UN Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Havana, 27 August to 7 September 1990.

75 Siracusa Guidelines for International, Regional and National Fact-Finding Bodies, adopted by the International Institute in Higher Studies in Criminal Sciences, Siracusa, Italy, 2013.

76 The International Human Rights Fact-Finding Guidelines (The Lund-London Guidelines) were produced by the International Bar Association's Human Rights Institute and the Raoul Wallenberg Institute in 2009 and revised in 2015.

77 OHCHR, Commissions of Inquiry and Fact-Finding Missions on International Human Rights and Humanitarian Law, Guidance and Practice, 2015.

78 UN Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the "Nelson Mandela Rules"), adopted by UN General Assembly Resolution 70/175 of 17 December 2015.

79 The term "family" in this Protocol should be understood broadly as applying to the relatives of the deceased.

80 Report of the Special Rapporteur on the promotion of truth, justice, reparation and guarantees of non-recurrence, Mr. Pablo de Greiff, UN doc. A/HRC/21/46, 9 August 2012, para. 54.

81 See, e.g., IACtHR, *Villagrán-Morales and others* v. *Guatemala*, Judgment, 19 November 1999, paras. 225, 227, 229.

82 UN Principles on the Effective Prevention and Investigation of Extra-legal, Arbitrary and Summary Executions, Principle 16; IACHR, *Manuel Stalin Bolaños* v. *Ecuador*, Report No. 10/95, Case 10.580, 12 September 1995, para. 45.

2. Relevant international principles and codes

34. Investigators and law enforcement officials should have regard for all relevant international standards, principles and codes. These include, in addition to the Principles and Protocol, the 1985 UN Basic Principles on the Independence of the Judiciary,[70] the 1990 UN Basic Principles on the Role of Lawyers,[71] the 1990 UN Guidelines on the Role of Prosecutors,[72] as well as the 1979 UN Code of Conduct for Law Enforcement Officials[73] and the 1990 Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials.[74] Investigators should also be guided by the Siracusa Guidelines,[75] the Lund-London Guidelines,[76] the OHCHR's Commission of Inquiry Guidance,[77] and the 2015 "Nelson Mandela Rules".[78]

3. The participation and protection of family members during an investigation

35. The participation of the family members[79] or other close relatives of a deceased or disappeared person is an important element of an effective investigation.[80] The State must enable all close relatives to participate effectively in the investigation, though without compromising its integrity. The relatives of a deceased person must be sought, and informed of the investigation. Family members should be granted legal standing, and the investigative mechanisms or authorities should keep them informed of the progress of the investigation, during all its phases, in a timely manner.[81] Family members must be enabled by the investigating authorities to make suggestions and arguments as to what investigative steps are necessary, provide evidence, and assert their interests and rights throughout the process.[82] They should be informed of, and have access to, any hearing relevant to the investigation, and they should be provided with information relevant to the investigation in advance. Where necessary to ensure that the family members are able to participate effectively, the authorities should provide funding for a lawyer to represent them. In the case of a child (and where there are no other relatives), a trusted adult or guardian (who may not be related to the deceased or disappeared person) may represent the interests of the child. In certain circumstances – for example, where family members are suspected perpetrators – these rights may be subject to restrictions, but only where, and to the extent, strictly necessary to ensure the integrity of the investigation.

36. Family members should be protected from any ill-treatment, intimidation or sanction as a result of their participation in an investigation or their search for information concerning a deceased or disappeared person. Appropriate measures should be taken to ensure their safety, physical and psychological well-being, and privacy.

37. Family members have specific rights in relation to human remains. When the identity of a deceased person has been determined, family members should be informed immediately and thereafter a notification of death posted in an easily accessible way. To the extent possible, family members should also be consulted prior to an autopsy. They should be entitled to have a representative present during the autopsy. Upon completion of the necessary investigative procedures, human remains should be returned to family members, allowing them to dispose of the deceased according to their beliefs.

---

70 Adopted by the Seventh UN Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders held at Milan from 26 August to 6 September 1985 and endorsed by General Assembly Resolutions 40/32 of 29 November 1985 and 40/146 of 13 December 1985.

71 Adopted by the Seventh UN Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders and endorsed by General Assembly Resolutions 40/32 of 29 November 1985 and 40/146 of 13 December 1985.

72 Adopted by the Eighth UN Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Havana, 27 August to 7 September 1990.

73 Adopted by UN General Assembly Resolution 34/169 of 17 December 1979.

74 Adopted by the Eighth UN Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Havana, 27 August to 7 September 1990.

75 Siracusa Guidelines for International, Regional and National Fact-Finding Bodies, adopted by the International Institute in Higher Studies in Criminal Sciences, Siracusa, Italy, 2013.

76 The International Human Rights Fact-Finding Guidelines (The Lund-London Guidelines) were produced by the International Bar Association's Human Rights Institute and the Raoul Wallenberg Institute in 2009 and revised in 2015.

77 OHCHR, Commissions of Inquiry and Fact-Finding Missions on International Human Rights and Humanitarian Law, Guidance and Practice, 2015.

78 UN Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the "Nelson Mandela Rules"), adopted by UN General Assembly Resolution 70/175 of 17 December 2015.

79 The term "family" in this Protocol should be understood broadly as applying to the relatives of the deceased.

80 Report of the Special Rapporteur on the promotion of truth, justice, reparation and guarantees of non-recurrence, Mr. Pablo de Greiff, UN doc. A/HRC/21/46, 9 August 2012, para. 54.

81 See, e.g., IACtHR, *Villagrán-Morales and others* v. *Guatemala*, Judgment, 19 November 1999, paras. 225, 227, 229.

82 UN Principles on the Effective Prevention and Investigation of Extra-legal, Arbitrary and Summary Executions, Principle 16; IACHR, *Manuel Stalin Bolaños* v. *Ecuador*, Report No. 10/95, Case 10.580, 12 September 1995, para. 45.

4. Soruşturma Mekanizmaları

38. Soruşturma yükümlülüğü, belirli bir soruşturma mekanizmasının diğerlerine tercih edilmesini zorunlu kılmaz. Devletler, iç hukukları ve uygulamalarıyla tutarlı olacak şekilde çeşitli sayıda mekanizmadan yararlanabilir; bu mekanizmalar, uluslararası hukukta öngörülen soruşturma yükümlülüğünün gerekliliklerini karşılamalıdır. Bir polis soruşturması; adli tabip tahkikatı; bağımsız polis gözetim organlarından biri tarafından yürütülen inceleme; bir hâkim, özel savcı ya da ulusal insan hakları kurumu tarafından yürütülen bir inceleme veya başka herhangi bir soruşturmanın, soruşturma yükümlülüğünü karşılayıp karşılamadığı, Devletin uluslararası hukuktan doğan yükümlülükleri ve taahhütleri ışığında belirlenir. Ancak hangi mekanizmalar kullanılırsa kullanılsın, bu mekanizmaların bir bütün olarak bu yönergelerde belirlenen asgari gereklilikleri karşılaması gerekir.

39. Belirli durumlarda devlet tarafından, bir araştırma komisyonu veya başka bir geçiş dönemi adaleti mekanizması gibi özel bir yapı oluşturabilir. Bağımsız ve nesnel bir soruşturma yürütme uzmanlığına ve kapasitesine sahip uluslararası bir soruşturma mekanizmasının kurulması uygun olabilir. İvedilik, etkililik ve kapsamlılık, bağımsızlık ve tarafsızlık ile şeffaflık ilkelerinin gereklilikleri; bu mekanizmalar tarafından yürütülen soruşturmalar bakımından da aynı şekilde geçerlidir.[83]

40. Devletler, özel mekanizmaların, örneğin ceza soruşturmalarını ve kovuşturmalarını gereksiz yere geciktirerek veya bunlardan kaçınılmasına yol açarak hesap verebilirliği zayıflatmamasını sağlamalıdır. Hak ihlallerinin sistematik nedenlerini araştırmak veya tarihsel hafızayı güvence altına almak amacıyla oluşturulan özel bir soruşturma mekanizmasının etkili biçimde işlemesi, tek başına, devletin hukuka aykırı bir ölümden sorumlu olan kişileri yargısal süreçler yoluyla kovuşturma ve cezalandırma yükümlülüğünü yerine getirdiği anlamına gelmez. Bu nedenle, özel mekanizmalar belirli koşullarda soruşturmaların yürütülmesinde önemli bir rol oynayabilse de, tek başlarına devletin soruşturma yükümlülüğünü yerine getirmeleri genellikle mümkün değildir. Bu yükümlülüğün yerine getirilmesi, birden fazla mekanizmanın birlikte kullanılmasını gerektirebilir.

[83] In designing such mechanisms, States should have regard to the principles relating to commissions of inquiry contained in the Set of Principles to Combat Impunity, the OHCHR's Commissions of Inquiry and Fact-Finding Missions Guidance and Practice and the Siracusa Guidelines for International, Regional and National Fact-Finding Bodies.

4. Investigative mechanisms

38. The duty to investigate does not necessarily call for one particular investigative mechanism in preference to another. States may use a wide range of mechanisms consistent with domestic law and practice, provided those mechanisms meet the international law requirements of the duty to investigate. Whether a police investigation, a coronial inquest, an investigation by an independent police oversight body, an investigation by a judge, special prosecutor or national human rights institution, or any other investigation, complies with the duty to investigate, is a matter to be determined in the light of the international legal obligations and commitments of the State. Whichever mechanisms are used, however, they must, as a whole, meet the minimum requirements set out in these Guidelines.

39. In specific circumstances a State may establish a special mechanism such as a commission of inquiry or another transitional justice mechanism. An international investigation mechanism with the expertise and capacity to conduct an independent and objective investigation may be appropriate. The requirements of promptness, effectiveness and thoroughness, independence and impartiality, and transparency apply equally to investigations undertaken by these mechanisms.[83]

40. States must ensure that special mechanisms do not undermine accountability by, for example, unduly delaying or avoiding criminal prosecutions. The effective conduct of a special investigative mechanism – designed, for example, to investigate the systemic causes of rights violations or to secure historical memory – does not in itself satisfy a state's obligation to prosecute and punish, through judicial processes, those responsible for an unlawful death. Accordingly, while special mechanisms may play a valuable role in conducting investigations in certain circumstances, they are unlikely on their own to fulfil the State's duty to investigate. Fulfilment of that duty may require a combination of mechanisms.

[83] In designing such mechanisms, States should have regard to the principles relating to commissions of inquiry contained in the Set of Principles to Combat Impunity, the OHCHR's Commissions of Inquiry and Fact-Finding Missions Guidance and Practice and the Siracusa Guidelines for International, Regional and National Fact-Finding Bodies.

III. Mesleki Etik

41. Hukuka aykırılık ihtimali bulunan ölümlerin soruşturulmasına dahil olan herkes, her zaman en yüksek mesleki ve etik standartlara uymalıdır. Soruşturma sürecinin bütünlüğünü ve etkililiğini güvence altına almak ve adalet ile insan haklarına ilişkin hedefleri ilerletmek için çalışmalıdırlar. Soruşturmaya katılanlar; mağdurlara, onların aile üyelerine ve soruşturmadan etkilenen diğer kişilere karşı etik sorumluluk taşır ve etkilenen herkesin güvenliğine, mahremiyetine, esenliğine, onuruna ve insan haklarına saygı göstermeli;bu süreçte, özellikle insanlık ve tarafsızlık ilkeleri başta olmak üzere, yürürlükteki insancıl ilkeler doğrultusunda hareket etmelidirler.

42. Soruşturmacılar; aile üyeleri, olası tanıklar ve soruşturma sırasında temas kurulan diğer kişilerle ilişkilerinde, soruşturma sürecinin yol açabileceği zararı en aza indirmeye özen göstermelidir. Bu özen özellikle soruşturmaya dâhil olan kişilerin fiziksel ve ruhsal iyilik hâlinin ve ölen kişinin onurunun korunmasını kapsar. Cinsel istismar mağdurları, çocuklar, yaşlılar, mülteciler, farklı toplumsal cinsiyet kimliği ve ifadelerine sahip kişiler ile engelli kişiler gibi zarar görme riski özellikle yüksek olan gruplar bakımından özel dikkat gösterilmelidir.

43. Soruşturmacılar; iç hukuk ve uluslararası hukuka uygun hareket etmeli, keyfi veya gereksiz ölçüde müdahaleci soruşturma faaliyetlerinden kaçınmalıdır. Etkili bir soruşturma yürütme yükümlülüğünü yerine getirirken, soruşturmadan etkilenen herkesin kültür ve geleneklerine, ayrıca aile üyelerinin taleplerine saygı göstermeye özen göstermelidirler.[84]

44. Hukuka aykırılık ihtimali bulunan bir ölümün soruşturulmasında görev alan her adli tıp uzmanının adalete, ölen kişinin yakınlarına ve daha genel olarak topluma karşı sorumlulukları vardır. Bu sorumlulukların gereği gibi yerine getirilebilmesi için, adli patologlar da dâhil olmak üzere adli tıp uzmanları bağımsız ve tarafsız hareket etmelidir. Adli tıp uzmanları, polis veya devlet tarafından istihdam edilip edilmediklerine bakılmaksızın, yükümlülüklerinin polise veya devlete değil, adalete ve ölen kişinin yakınlarına karşı olduğunu açıkça kavramalıdır. Böylece ölüm nedeni ile ölümün meydana geldiği koşulların gerçeğe uygun biçimde ortaya konulması sağlanmalıdır.

45. Daha genel olarak, Dünya Tabipler Birliği'nin (WMA) Uluslararası Tıp Etiği Kuralları'nda belirtildiği üzere, "Bir hekim, tam mesleki ve ahlaki bağımsızlık içinde, şefkat ve insan onuruna saygıyla yetkin bir tıbbi hizmet sunmaya adanmış olmalıdır."[85] Bu ilkenin tam anlamıyla hayata geçirilebilmesi için Devletin de bu bağımsızlığın kullanılabileceği gerekli koşulları sağlaması gerekir; buna özellikle adli tabiplerin hassas nitelikteki dosyalara katılımları nedeniyle zarar görmesini veya tacize uğramasını önlemek de dahildir.

---

84 International Consensus on Principles and Minimum Standards in Search Processes and Forensic Investigations in cases of Enforced Disappearances, Arbitrary or Extrajudicial Executions, Annex 6 in International Commission of Jurists, *Enforced Disappearance and Extrajudicial Execution: Investigation and Sanction, A Practitioners Guide*, 2015.

85 WMA, International Code of Medical Ethics, at: http://www.wma.net/en/30publications/10policies/c8/.

III. Professional Ethics

41. All those involved in investigating potentially unlawful death must meet the highest professional and ethical standards at all times. They must work to secure the integrity and effectiveness of the investigation process and to advance the goals of justice and human rights. Those involved in investigations bear ethical responsibilities toward victims, their family members and others affected by an investigation, and they must respect the safety, privacy, well-being, dignity and human rights of anyone affected, working in accordance with the applicable humanitarian principles, in particular humanity and impartiality.

42. When dealing with family members, potential witnesses and others contacted in the course of an investigation, investigators must take care to minimize the harm that the investigation process may cause, especially regarding the physical and mental well-being of those involved in the investigation and the dignity of the dead. Special consideration is required for those at particular risk of harm, such as victims of sexual abuse, children, the elderly, refugees, those with diverse gender identities and expressions, and persons with disabilities.

43. Investigators shall act in accordance with domestic and international law and shall avoid arbitrary or unduly intrusive investigatory activity. They should endeavour to respect the culture and customs of all persons affected by the investigation, as well as the wishes of family members, while still fulfilling their duty to conduct an effective investigation.[84]

44. Any forensic doctor involved in the investigation of a potentially unlawful death has responsibilities to justice, to the relatives of the deceased, and more generally to the public. To discharge these responsibilities properly, forensic doctors, including forensic pathologists, must act independently and impartially. Whether or not they are employed by the police or the State, forensic doctors must understand clearly their obligations to justice (not to the police or the State) and to the relatives of the deceased, so that a true account is provided of the cause of death and the circumstances surrounding the death.

45. More generally, as stipulated by the International Code of Medical Ethics of the World Medical Association (WMA), "A physician shall be dedicated to providing competent medical service in full professional and moral independence, with compassion and respect for human dignity."[85] For its full realization, this also requires the State to create the circumstances in which such independence can be exercised, including by protecting the forensic doctor from harm or harassment as a result of involvement with potentially sensitive case work.

---

84 International Consensus on Principles and Minimum Standards in Search Processes and Forensic Investigations in cases of Enforced Disappearances, Arbitrary or Extrajudicial Executions, Annex 6 in International Commission of Jurists, *Enforced Disappearance and Extrajudicial Execution: Investigation and Sanction, A Practitioners Guide*, 2015.

85 WMA, International Code of Medical Ethics, at: http://www.wma.net/en/30publications/10policies/c8/.

IV. Soruşturmanın Yürütülmesi

46. Minnesota Protokolü'nün bu Bölümü, hukuka aykırı olma ihtimali bulunan bir ölümün etkili biçimde soruşturulmasında izlenmesi gereken stratejileri ve atılması gereken pratik adımları açıklamaktadır. Bunlar, yerel hukuk kurallarının, uygulamaların ve usullerin kendine özgü özelliklerinden bağımsız olarak, her türlü soruşturma bakımından iyi uygulama standartlarını ifade eder. Bu Bölümde yer alan genel rehberlik; sırasıyla olay yeri incelemesi, görüşmelerin yürütülmesi, mezarların açılması, otopsinin gerçekleştirilmesi ve iskelet kalıntılarının analizi hakkında ayrıntılı kılavuzlar içeren bölümlerle tamamlanmaktadır.

A. Soruşturmaların Genel İlkeleri

47. Her soruşturmada, gerek sivillerin gerek soruşturma ekibinin yaşamının korunması önceliklidir. Özellikle çatışmadan etkilenen bölgelerde yürütülen faaliyetler başta olmak üzere, tüm faaliyetler bakımından risk değerlendirmesi yapılmalıdır. Sivil kişiler ile soruşturma ekibi, gereksiz biçimde tehlikeye maruz bırakılmamalıdır.

48. Herhangi bir soruşturmanın genel ve kapsayıcı stratejisi, sistematik ve şeffaf olmalı; hukuka aykırılık ihtimali bulunan ölüme ilişkin mevcut tüm meşru soruşturma yolları ve yönleri gözetilmelidir. Koşullara bağlı olarak hem rutin soruşturma adımları hem de son derece uzmanlık gerektiren teknikler gerekli olabilir. Soruşturma ekibinin aldığı tüm kararlar için hesap verebilirliği de içeren bir hiyerarşi oluşturulmalıdır.

B. Soruşturma Süreci

50. Hukuka aykırı olma ihtimali bulunan bir ölüme ilişkin ihbar veya iddia yetkili makamlara iletildiğinde ya da başka bir şekilde bu makamların bilgisine ulaştığında, izlenecek soruşturma hatlarını ve atılması gereken sonraki adımları belirlemek amacıyla ön soruşturma yürütülmelidir. Bu aşama, olası tüm delil kaynaklarının belirlenmesini ve bu delillerin toplanması ile korunmasına öncelik verilmesini de kapsar. Kolluk personelinin olaylara ilişkin anlatımları da dâhil olmak üzere, konuyla ilgili tüm tanık beyanları toplanmalıdır. Yeterli miktarda delil toplandıktan ve analiz edildikten sonra, ön sonuçlar oluşturulmalı ve tek bir raporda bir araya getirilmelidir. Raporda, izlenen soruşturma hatları ile bunlardan elde edilen sonuçlar ayrıntılı biçimde açıklanmalı; ayrıca soruşturmanın ilerlemesine katkı sağlayabilecek ek araştırma ve soruşturma adımlarına ilişkin önerilere yer verilmelidir.

49. Bir soruşturma sırasında çok farklı türlerde bulgu toplanabilir ve bunların tümü yargısal bir süreçte delil olarak kullanılmayabilir. Bununla birlikte, soruşturmayla ilgili tüm materyaller ve gözlemler koruma altına alınmalı, belgelenmeli ve düzenli biçimde kayıt sistemine işlenmelidir. Buna alınan tüm kararlar, elde edilen bilgiler ve tanık beyanları da dahildir. Ayrıca, toplanan her bulgunun kaynağı ile elde edildiği tarih ve saat de kayıt altına alınmalıdır.

51. Ölüme dair koşullara ve bu ölümden sorumlu olduğu düşünülen kişilere ilişkin mevcut bilgilerin ayrıntılı bir analizi, yazılı bir rapor halinde sunulmalıdır. Rapor, şu temel bilgileri içermelidir: İlk raporu hazırlayan kişinin kimliği ve resmi sıfatı; raporun hangi koşullar altında hazırlandığı; eğer biliniyorsa mağdur veya mağdurların kimliği; mağdur veya mağdurların ölüm tarih, saat ve yerleri; mağdur veya mağdurların bulundukları yer ya da yerler; mevzubahis ölümlerin gerçekleştirilme yönteleri; ölümden sorumlu olduğu düşünülen kişi, kişiler, örgüt ya da yapılar; ölümün ardındaki saikler; ve diğer özel ayrıntılar. Daha ileri soruşturma gerektiren alanlar belirlenmelidir. Soruşturmayı ve olası adli işlemleri desteklemek amacıyla, ek materyalin tespiti ve toplanmasına yönelik genel bir strateji geliştirilmelidir. Delillerin toplanmasına ilişkin bir plan yapılmalıdır.

IV. Conduct of an Investigation

46. This Section of the Minnesota Protocol describes the strategies and practical steps that should be taken in an effective investigation of a potentially unlawful death. These represent good practice in any investigation notwithstanding the specificities of local laws, practices and procedures. The general guidance offered in this Section is complemented by sections providing detailed guidelines on, respectively, crime-scene investigation, the conduct of interviews, the excavation of graves, the conduct of an autopsy, and the analysis of skeletal remains.

A. General Principles of Investigations

47. In any investigation, the preservation of life – the lives of both the public and the investigative team – is paramount. All activities should be risk assessed, especially when being carried out in areas affected by conflict. Members of the public and the investigation team should not be unduly placed in harm's way.

48. The overarching strategy of any investigation should be methodical and transparent, and all legitimate lines of inquiry into potentially unlawful death should be pursued. Depending on the circumstances, both routine investigative steps and highly specialized techniques may be required. A hierarchy should be established that includes accountability for all the decisions the investigation team takes.

49. An investigation may gather many different types of material, not all of which will be used as evidence in a judicial proceeding. Nevertheless, all materials and observations relevant to the investigation should be secured, recorded and logged. This includes all decisions taken, information gathered, and witness statements. The source, date and time of collection of all material must also be logged.

B. The Investigation Process

50. When a report or allegation of a potentially unlawful death is submitted or brought to the attention of the authorities, an initial investigation should be conducted to identify lines of inquiry and further actions. This includes identifying all sources of potential evidence and prioritizing the collection and preservation of that evidence. All relevant witness statements should be collected, including but not limited to accounts of events provided by law enforcement personnel. Once a significant body of evidence has been collected and analysed, preliminary conclusions should be developed and compiled into a single report. The report should detail the lines of inquiry pursued and the outcome of these inquiries, and should recommend further inquiries that may advance the investigation.

51. A detailed analysis of information known about the circumstances of the death and those believed to be responsible should be provided in a written report. The report should include the following key information: the identity and official status of the individual making the initial report; the circumstances under which the report was made; the identity(ies) of the victim(s) (if known); the date(s), time(s) and location(s) of the death(s); the location(s) of the victim(s); the method(s) of causing the death(s); the individual(s) or organization(s) believed to be responsible; the underlying reason(s) for the death(s); and other specific details. Areas in need of further investigation should be identified. An overall strategy for locating and gathering further material to support the investigation, and potential judicial proceedings, should be developed. A plan should be made for evidence collection.

52. Genel soruşturma stratejisinden hareketle bir dizi operasyonel ve taktik süreç oluşturulmalıdır. Bu süreçler, önem taşıyan olguların ortaya çıkarılmasını, ilgili materyallerin korunmasını ve olaya dâhil olan tüm kişilerin belirlenmesini amaçlamalıdır. Aşağıdaki hususların etkili biçimde yürütülebilmesi için faaliyetler planlanmalı ve uygun kaynaklar tahsis edilmelidir:

- Delillerin, verilerin ve diğer materyallerin toplanması, analizi ve yönetimi
- Ölüm/olay yeri başta olmak üzere önem taşıyan fiziksel alanların adli incelemesi
- Aile ile iletişim
- Mağdur profilinin oluşturulması
- Tanıkların bulunması, dinlenmesi ve korunması
- Uluslararası teknik yardım
- Telekomünikasyon verileri ve diğer dijital deliller
- Mali konular ve Olayların kronolojisinin oluşturulması.[86]

53. Soruşturma stratejileri belirli aralıklarla veya yeni materyallerin ortaya çıkması ya da daha güçlü yöntemlerin geliştirilmesi üzerine gözden geçirilmelidir. Gözden geçirme süreci kayıt altına alınmalı; kritik nitelikteki tüm kararlar belirtilmeli ve her kararın dayandığı delillere açıkça atıf yapılmalıdır. Soruşturma stratejisinde yön değişikliğine gidilmesi hâlinde, bu değişiklik gerekçelendirilerek kayda geçirilmeli ve ilgili materyaller de kayıt sistemine işlenmelidir. Gözden geçirme süreci şeffaf biçimde yürütülmeli, kayıt altına alınmalı ve sonuçları soruşturma ekibinin üyeleriyle paylaşılmalıdır.

1. Veri ve Bulguların Toplanması ile Yönetimi

54. Bulgular sistematik bir şekilde toplanmalıdır. Güvenliğe ilişkin hususlar da dikkate alınarak toplanan tüm materyallerin uygun biçimde kaydedilmesini, analiz edilmesini ve muhafaza edilmesini sağlamak amacıyla etkili bir bilgi yönetim sistemi gereklidir. Bu sistemin karmaşık veya teknolojik açıdan ileri düzeyde olması gerekmez. Ancak hiçbir materyalin kaybolmamasını, zarar görmemesini, bozulmamasını veya gözden kaçırılmamasını sağlamalı; delillere müdahale edilmediğini ortaya koyabilecek bir denetim yolu (kayıt zinciri) sunmalı; materyallerin kolayca bulunmasına, referans verilmesine ve birbirleriyle ilişkilendirilmesine imkân tanıyacak ölçüde kapsamlı, tutarlı ve güvenli olmalıdır.

55. Bulguların toplanması, kaydedilmesi ve muhafaza edilmesi - hem aleyhe hem de lehe olan deliller olmak üzere - tüm ilgili delillerin herhangi bir adli işlemde ortaya konulabilmesini sağlamak için uzmanlık gerektirir. Bulgunun hangi açıdan önemli olduğu, soruşturma ilerledikçe ortaya çıkabilir. Bununla birlikte soruşturma ekibi, herhangi bir yargısal süreçte iddia makamının davasını zayıflatabilecek nitelikte olsa dahi, hiçbir bilgiyi gizlememelidir.

2. Ölüm ve/veya Olay Yeri de Dahil Olmak Üzere Önemli Fiziki Konumlar

56. Hukuka aykırılık ihtimali bulunan bir ölümün soruşturulmasında, yeri bilinen bir ceset bulunabilir veya bulunmayabilir; cesedin bulunduğu yer de ölümün gerçekleştiği yer olabilir veya olmayabilir.[87] Soruşturma bakımından önem taşıyan tüm fiziksel alanlar belirlenmeli ve tespit edilmelidir. Buna, mağdur veya mağdurlar ile kimliği belirlenmiş şüphelilerin karşılaştığı yerler, suçun işlendiği yerler ve olası gömü alanları da dahildir. Bu yerlerin küresel konumlandırma sistemi (GPS) koordinatları alınmalı ve kaydedilmelidir. Kimliği bilinmiyorsa mağdurun veya mağdurların kimliği belirlenmelidir. Mağdurun yaşam tarzı, günlük rutinleri ve faaliyetleri ile siyasi, dinî veya ekonomik geçmişi, ölümün olası nedenlerine ilişkin ipuçları sağlayabilir. Kayıp kişi bildirimleri, aile üyelerinin tanık beyanları, diş kayıtları ve diğer güvenilir fiziksel kayıtlar, diğer bir ifadeyle ölüm öncesine ait veriler (antemortem data), ayrıca parmak izleri ve DNA (deoksiribonükleik asit) incelemeleri, ölen kişinin kimliğinin belirlenmesine yardımcı olmak amacıyla kullanılabilir.

57. İnsan kalıntılarının kimliklendirilmesinde DNA profillemesi kullanılacaksa, diğer kimliklendirme yöntemleri de eş zamanlı olarak kullanılmalıdır. Profili oluşturmak için kullanılan örnek ve profilin kendisi, kötüye kullanıma karşı korunması gereken önemli bilgi depolarıdır.[88] Ölen kişinin kimliğinin tespiti kapsamında olası akrabalık ilişkilerini ortaya koymak için DNA profillemesi yapılırken, akrabalığa ilişkin hatalı kanaatler oluşabilir. Bu tür tesadüfi bulguların uygun şekilde ele alınması, büyük önem taşıyan etik bir meseledir ve buna ilişkin politikalar önceden belirlenmiş olmalıdır.[89]

---

86 For more detail on these areas, see e.g. documentation by the UN Office on Drugs and Crime (http://www.unodc.org) and Interpol (http://www.interpol.int).

87 If investigators are unable to locate a body or remains they should continue to gather other direct and circumstantial evidence which may suffice for identifying the perpetrator(s).

88 See, e.g., ICRC, *Missing People, DNA Analysis and Identification of Human Remains: A Guide to Best Practice in Armed Conflicts and Other Situations of Armed Violence*, 2nd ed., 2009.

89 See, e.g., L.S. Parker, A.J. London, J.D. Aronson, "Incidental findings in the use of DNA to identify human remains: An ethical assessment", *Forensic Science International: Genetics*, Vol. 7 (2013), pp. 221–29.

52. A set of operational and tactical processes, deriving from the overall strategy, should be designed. These processes should seek to establish significant facts, preserve relevant material and lead to the identification of all the parties involved. Activities should be planned and appropriate resources allocated in order to manage the following:

- The collection, analysis and management of evidence, data and materials
- The forensic examination of important physical locations, including the death/crime scene
- Family liaison
- The development of a victim profile
- Finding, interviewing and protecting witnesses
- International technical assistance
- Telecommunications and other digital evidence
- Financial issues
- The chronology of events.[86]

53. The investigation strategies should be reviewed periodically or in light of new material (or new, more robust methods). A record of the review process should be kept, with all critical decisions noted and the evidence to support each one clearly referenced. Any change of direction in investigative strategy should be justified and recorded, with relevant material logged. The review process should be open, recorded, and disseminated to the investigation team members.

1. Collecting and managing data and materials

54. Material should be collected in a systematic manner. An effective information management system is required to ensure that all material gathered is recorded, analysed and stored appropriately, taking into account security concerns. This system does not need to be complex or technologically advanced, but it should be comprehensive, consistent and secure in order to ensure that no material is lost, damaged, degraded or overlooked; that provides an audit trail that can demonstrate that evidence has not been tampered with; and that it can be easily found, referenced and cross-referenced.

55. The gathering, recording and retaining of material – both inculpatory and exculpatory – requires expertise to ensure that all relevant evidence can be disclosed in any judicial process. The relevance of material may only become apparent as the investigation progresses. The investigation team must not, however, withhold information that could, for example, weaken the prosecution's case in any judicial proceedings.

2. Important physical locations, including the death/crime scene

56. In the investigation of a potentially unlawful death there may or may not be a body in a known location, which in turn may or may not be the place where the death occurred.[87] Every important physical location in the investigation should be located and identified, including the site of encounters between the victim(s) and any identified suspects, the location of any crimes, and possible burial sites. Global positioning system (GPS) coordinates should be taken and recorded. The identity of the victim(s) will need to be established if this is not known. The lifestyle, routines and activities and the political, religious or economic background of the victim(s) may indicate possible reasons for the death. Missing person reports, family witness statements, dental and other reliable physical records (i.e. so-called ante-mortem data), as well as fingerprints and DNA (deoxyribonucleic acid), can be used to assist in identifying the deceased.

57. If DNA profiling is to be used for identifying human remains, other means of identification should be used in parallel. The sample used to generate the profile and the profile itself are powerful repositories of information that must be safeguarded against misuse.[88] In profiling DNA to establish the probability of kinship as part of identifying the deceased, mistaken beliefs about kinship may be discovered. Dealing properly with such incidental findings is an ethical issue of great importance, and policies on this should be established in advance.[89]

---

86 For more detail on these areas, see e.g. documentation by the UN Office on Drugs and Crime (http://www.unodc.org) and Interpol (http://www.interpol.int).

87 If investigators are unable to locate a body or remains they should continue to gather other direct and circumstantial evidence which may suffice for identifying the perpetrator(s).

88 See, e.g., ICRC, *Missing People, DNA Analysis and Identification of Human Remains: A Guide to Best Practice in Armed Conflicts and Other Situations of Armed Violence*, 2nd ed., 2009.

89 See, e.g., L.S. Parker, A.J. London, J.D. Aronson, "Incidental findings in the use of DNA to identify human remains: An ethical assessment", *Forensic Science International: Genetics*, Vol. 7 (2013), pp. 221–29.

58. Bir olay yeri; araştırmacıların fiziksel delilleri tespit edebileceği, kaydedebileceği ve toplayabileceği ele geçirebileceği her türlü fiziksel alandır. "Olay yeri" terimi, bir suçun gerçekten işlenip işlenmediğine ilişkin peşin hüküm olmaksızın kullanılmaktadır.[90] Olay yeri, bir kişinin cesedinin veya iskelet kalıntılarının bulunduğu yer olabileceği gibi ilgili herhangi bir bina, araç veya çevredeki bir yer de olabilir; buna çevre içindeki giysi, bir silah veya kişisel eşyalar gibi tekil unsurlar da dahildir.

59. Olay yeri mümkün olan en erken aşamada güvenlik altına alınmalı ve yetkisiz kişilerin girişine izin verilmemelidir. Bu, olay yerindeki delillerin etkili bir biçinde korunmasını ve toplanmasını sağlar; ilgili materyalin kontaminasyonunu (kirlenmesini) veya kaybolmasını en aza indirir. Olay yerinin güvenlik altına alınması, kişilerin giriş ve çıkışlarının kontrol edilmesini ve mümkün olduğunda erişimin yalnızca eğitimli personelle sınırlandırılmasını gerektirir. Adli tıp uzmanlarının olay yerine gitmesini zorunlu tutmayan adli sistemlerde dahi, uzmanın olay yerini görmesi soruşturma açısından yararlı olabilir. Olay yeri ve olay yerindeki her türlü delil, güvenlik şeridi kullanılarak korunmalıdır. Mümkün ve gerekli olduğu hallerde olay yeri, delillerin bozulmasına yol açabilecek hava koşulları veya diğer etkenlere karşı da korunmalıdır.

60. Olay yerine giren tüm personelin, giriş tarih ve saatlerini de içerecek şekilde kaydı tutulmalıdır. Kanıtla temas eden kişiler, karşılaştırma örnekleri olarak kullanılmak üzere, DNA ve parmak izi örnekleri vermelidir. Adli kontaminasyonu en aza indirmek ve personelin sağlık ve güvenliğini korumak için, mümkün olan her durumda uygun koruyucu giysi kullanılmalıdır; bu, en azından eldiven ve maske kullanımını içerir. Delillerin korunmasını sağlamak için, her delil türüne uygun paketleme ve yöntem kullanılmalıdır. Kaynakların veya lojistik imkânların buna imkan vermediği durumlarda, çapraz bulaşı veya adli anlamda bozulmasını en aza indirecek paketleme yöntemleri kullanılmalıdır.

61. Olay yerinde bulunan tüm materyaller, soruşturma açısından potansiyel olarak ilgili kabul edilmelidir. Olay yerinde bulunabilecek materyaller, bunlarla sınırlı olmamak üzere, şunları içerir:
(a) Yazılı deliller: Haritalar, fotoğraflar, personel kayıtları, sorgulama kayıtları, idari kayıtlar, mali belgeler, para makbuzları, kimlik belgeleri, telefon kayıtları, yazışmalar ve pasaportlar gibi
(b) Maddi deliller : Aletler, silahlar, giysi parçaları ve lifler, anahtarlar, boya, saldırıda kullanılan cam, bağ ve mücevherler gibi
(c) Biyolojik deliller: Kan, saç, genital sıvılar, idrar, tırnaklar, vücut parçaları, kemikler, dişler ve parmak izleri gibi
(d) Dijital deliller: Cep telefonları, bilgisayarlar, tabletler, uydu telefonları, dijital depolama cihazları, dijital kayıt cihazları, dijital kameralar ve kapalı devre televizyon (CCTV) görüntüleri gibi

62. İlgili tüm materyaller, Olay Yeri İncelemesine İlişkin Ayrıntılı Kılavuz'da açıklandığı şekilde yazılı ve fotoğrafik olarak kayıt altına alınmalıdır. Soruşturmaların materyalleri bilimsel yöntemlerle inceleme kapasitesi farklılık gösterebilir; ancak olay yerinin notlar, kroki ve fotoğraflarla etkili biçimde belgelenmesi her durumda gereklidir. Olay yerinin kayıt altına alınması ve delillerin toplanması kapsamlı ve eksiksiz biçimde gerçekleştirilmelidir.

63. Örnekler, ideal olarak, uygun eğitim veya bilgiye sahip personel tarafından toplanmalı ve kayıt altına alınmalıdır. Bazı örnekleme işlemleri yalnızca temel düzeyde eğitim gerektirirken, adli tıbbi inceleme yapacak kişilerin kendi yargı sistemlerinin gereklilikleri doğrultusunda ileri düzey eğitim almış olmaları gerekir.

64. Soruşturmacılar; kişisel koruyucu ekipman, torbalar, kutular, plastik ve cam tüpler/şişeler gibi ilgili paketleme materyalleri ve fotoğraf ekipmanları dahil kayıt araçları ile uygun şekilde donatılmış olmalıdır.

[90] Even if a crime has not occurred, the death scene should be processed as though it is a crime scene.

58. A crime scene is any physical scene where investigators may locate, record and recover physical evidence. The term "crime scene" is used without prejudice to the determination of whether a crime has actually occurred.[90] A crime scene may be a place where a person's body or skeletal remains are found, as well as any relevant building, vehicle or place in the environment, including individual items within that environment such as clothing, a weapon or personal effects.

59. A crime scene should be secured at the earliest possible opportunity and unauthorized personnel shall not be permitted entry. This enables evidence at the scene to be protected and gathered effectively and minimizes the contamination or loss of relevant material. Securing the scene requires controlling the entrance and egress of individuals and, where possible, restricting access to trained personnel only. Even in medico-legal systems that do not require forensic doctors to visit a crime scene, such a visit may be valuable to the investigation. The scene and any evidence within it should be protected by the use of a cordon. Where possible and relevant, it should be protected from weather or other factors that could degrade evidence.

60. A record of all personnel entering the scene should be kept with the corresponding date and time of their visit. Individuals interacting with evidence should provide DNA and fingerprints as reference samples. To minimize forensic contamination and to protect the health and safety of personnel, suitable protective clothing should be worn wherever it is available, including, at a minimum, gloves and masks. To ensure that evidence is preserved, the correct packaging and methodology for each type of evidence need to be used. When resources or logistics do not allow for this, packaging that will minimize cross-contamination or the forensic degradation of the sample should be used.

61. All material located at a crime scene should be considered potentially relevant to the investigation. Material that may be found at a crime scene includes, but is not limited to, the following:

    (a) Documentary evidence, such as maps, photographs, staffing records, interrogation records, administrative records, financial papers, currency receipts, identity documents, phone records, letters of correspondence, and passports

    (b) Physical evidence, such as tools, weapons, fragments of clothing and fibres, keys, paint, glass used in an attack, ligatures, and jewellery

    (c) Biological evidence, such as blood, hair, sexual fluids, urine, fingernails, body parts, bones, teeth and fingerprints

    (d) Digital evidence, such as mobile phones, computers, tablets, satellite phones, digital storage devices, digital recording devices, digital cameras and closed-circuit television (CCTV) footage.

62. All relevant material should be recorded in documentary and photographic form as described in the Detailed Guidelines on Crime-Scene Investigation. Investigations vary in their capability to examine the material scientifically, but effectively recording the crime scene using notes, sketch plans and photographs will be necessary. Crime-scene recording and recovery of evidence should be thorough.

63. Samples should ideally be recovered and recorded by personnel with appropriate training or knowledge. Some sampling requires only basic training, but those undertaking medico-legal examinations will need advanced training in the context of their own judicial framework.

64. Investigators should be appropriately equipped, including with personal protective equipment; relevant packaging such as bags, boxes and plastic and glass vials/bottles; and recording materials, including photographic equipment.

[90] Even if a crime has not occurred, the death scene should be processed as though it is a crime scene.

65. Delillerin olay yerinden toplanmasından başlayarak saklanması, taşınması, adli incelemeye tabi tutulması ve mahkemeye sunulması dâhil olmak üzere yargısal sürecin sonuna kadar geçen her aşama, delilin bütünlüğünü güvence altına alacak şekilde etkin biçimde kayıt altına alınmalıdır. Bu süreç çoğu zaman "delil zinciri" veya "muhafaza zinciri" olarak adlandırılır. Muhafaza zinciri, bir materyalin yargısal süreçte delil olarak kabul edilebilmesi için, delil niteliği taşıması muhtemel her unsurun kesintisiz ve kesin biçimde belgelenmesini gerektiren hukuki ve ispat hukukuna ilişkin bir kavramdır. Buna, söz konusu materyalin yetkililer tarafından elde edildiği andan mahkemeye sunulduğu ana kadar onu teslim alan veya muhafaza eden tüm kişilerin kimlikleri ve sıralaması da dahildir. Delilin kimlerin elinde bulunduğuna veya nasıl muhafaza edildiğine ilişkin bu zincirdeki herhangi bir kesinti, materyalin ceza yargılamasında sanık aleyhine delil olarak kullanılmasını engelleyebilir. Delil niteliğindeki materyaller; müdahale, bozulma ve diğer delillerle çapraz kontaminasyon riskine karşı korunacak şekilde taşınmalıdır. İnsan kalıntıları da dâhil olmak üzere toplanan her delile, ele geçirildiği andan analiz ve saklama aşamalarına kadar kimliğinin izlenebilmesini sağlayacak özgün bir referans numarası verilmeli ve uygun biçimde işaretlenmelidir. Delil zinciri ve delil bütünlüğü gereklerinin karşılanabilmesi için, delillerin taşınması, takibi ve saklanmasına ilişkin kayıtlarda ilgili soruşturmacının kimlik ve görev bilgilerine de yer verilmelidir.

66. Delil niteliğindeki materyal, soruşturmanın her aşamasında uygun bir depolama tesisinde muhafaza edilmelidir. Depolama tesisleri temiz, güvenli, materyalin uygun koşullarda korunmasına elverişli olmalı; yetkisiz girişe ve çapraz bulaşa karşı korunmalıdır. Dijital deliller, uluslararası en iyi uygulamalara uygun şekilde toplanmalı, muhafaza edilmeli ve analiz edilmelidir.91

3. Aile ile iletişim ve koordinasyon

67. Mümkün olan her durumda, ölen kişinin ailesine bilgi ve destek sağlamak ve ayrıca ölen kişinin kimliğinin belirlenmesi için gerekli ölüm öncesi veriler (ante-mortem data) gibi bilgileri toplamak üzere, bu alanda uygun eğitim ve deneyime sahip özel bir aile irtibat uzmanı görevlendirilmelidir.[92] Uzman, aileyle mümkün olan en erken aşamada görüşmeli; soruşturmanın seyri, ilerlemesi ve sonuçları hakkında aileye düzenli olarak bilgi vermeli ve soruşturma ilerledikçe ailenin dile getirdiği kaygı ve soruları ele almalıdır.[93] Kayıp veya ölen kişinin ailesiyle olumlu ve güvene dayalı bir ilişki kurulması, soruşturma açısından yararlı bilgi ve sonuçların elde edilmesine katkı sağlayabilir.

4. Mağdurun değerlendirilmesi

68. Mağdurun yaşam tarzına ilişkin araştırma yapılmalı ve bir mağdur profili oluşturulmalıdır. Örneğin evlilik dışı ilişki veya toplum tarafından damgalanan diğer cinsel davranışlara ilişkin bulgular değerlendirilirken gerekli hassasiyet gösterilmelidir. Oluşturulan profil, olaya ilişkin çalışma hipotezlerinin sınanmasına yardımcı olur ve diğer soruşturma hatlarının tükendiği durumlarda yeni araştırma imkânlarının belirlenmesini sağlar. Ayrıca suçun olası saikinin belirlenmesine de katkı sağlayabilir. Bilgi; mağdurun sosyal ilişkilerinden, yaşam tarzından, davranış örüntülerinden ve elektronik cihazlarından elde edilebilir.

5. Tanıkların bulunması, sorgulama ve korunması

69. Hukuka aykırılık ihtimali bulunan bir ölüm hakkında bilgi sahibi olabilecek kişiler belirlenmeli ve kendileriyle görüşülmelidir. Soruşturmanın kamuoyuna duyurulması, tanıkları ve bilgi sahibi diğer kişileri, verecekleri bilgilerin gizlilik ve gerekli hassasiyet gözetilerek ele alınacağını bilerek yetkili makamlara başvurmaya teşvik edebilir.

---

91 See, e.g., Association of Chief Police Officers, "Good Practice Guide for Digital Evidence", UK, http://www.digital-detective.net/digital-forensics-documents/ACPO_Good_Practice_Guide_for_Digital_Evidence_v5.pdf.

92 There will be circumstances when the authorities themselves are implicated in a suspicious death and liaison with the authorities to transmit and receive information about the investigation will not be acceptable to the family. Legal representatives for the family, or the involvement of non-governmental organizations, may be possible ways to ensure that important information is available.

93 See also paras. 35–37 above.

65. Every stage of evidence recovery, storage, transportation and forensic analysis, from crime scene to court and through to the end of the judicial processes, should be effectively recorded to ensure the integrity of the evidence. This is often referred to as the "chain of evidence" or "chain of custody". Chain of custody is a legal, evidentiary concept requiring that any prospective item of evidence be conclusively documented in order to be eligible for admission as evidence in a legal proceeding. This includes the identity and sequence of all persons who possessed that item from the time of its acquisition by officials to its presentation in court. Any gaps in that chain of possession or custody can prevent the introduction of the item as evidence against a criminal defendant. Evidential material should be transported in a manner that protects it from manipulation, degradation and cross-contamination with other evidence. Each piece of evidence recovered, including human remains, should be uniquely referenced and marked to ensure its identification from point of seizure to analysis and storage. To meet chain of evidence and integrity requirements, the transportation, tracking and storage of this evidence should include the investigator's details.

66. Evidential material should be kept in an appropriate storage facility at all stages of the investigation. Storage facilities should be clean, secure, suitable for maintaining items in appropriate conditions, and protected against unauthorized entry and cross-contamination. Digital evidence should be collected, preserved and analysed in accordance with international best practice.[91]

3. Family liaison

67. Wherever it is feasible, a specific and suitably trained and experienced family liaison expert should be appointed to offer the family of the deceased information and support as well as to collect the information, such as ante-mortem data, required for identifying a deceased person.[92] The expert should meet the family at the earliest opportunity, should provide regular updates about the investigation, its progress and results, and should address any concerns the family may have as the investigation progresses.[93] A positive relationship with the family of any missing or deceased person can produce useful information and results for any investigation.

4. Understanding the victim

68. Lifestyle inquiries about the victim should be conducted and a victim profile developed. Appropriate sensitivity should be used with respect to, for example, findings of marital infidelity or other stigmatized sexual behaviour. The profile will test the working hypotheses of the case and assist in generating investigative opportunities where other lines of inquiry have been exhausted. It may also assist in identifying a motive for the crime. Information may be gathered from the victim's associations, lifestyle, behaviour patterns and electronic devices.

5. Finding, interviewing and protecting witnesses

69. Individuals who might have information about a potentially unlawful death should be sought and interviewed. Publicizing the investigation may encourage witnesses and others to come forward in the knowledge that their information will be dealt with confidentially and sensitively.

---

91 See, e.g., Association of Chief Police Officers, "Good Practice Guide for Digital Evidence", UK, http://www.digital-detective.net/digital-forensics-documents/ACPO_Good_Practice_Guide_for_Digital_Evidence_v5.pdf.

92 There will be circumstances when the authorities themselves are implicated in a suspicious death and liaison with the authorities to transmit and receive information about the investigation will not be acceptable to the family. Legal representatives for the family, or the involvement of non-governmental organizations, may be possible ways to ensure that important information is available.

93 See also paras. 35–37 above.

70. Tanık görüşmelerinin amaçları şunlardır: (a) Soruşturmacıların gerçeği nesnel biçimde ortaya koymasına yardımcı olmak amacıyla, sistematik ve adil bir süreç içinde mümkün olduğunca fazla ilgili bilgi elde etmek (b) Olası şüphelileri belirlemek (c) Kişilere, olayın maddi gerçeklerinin ortaya çıkarılması bakımından önemli olduğunu düşündükleri bilgileri aktarma imkânı sağlamak (d) Başka tanıkları belirlemek (e) Mağdurları belirlemek (f) Olay yerlerinin ve gömü alanlarının yerini tespit etmek (g) İddia edilen öldürme olayı veya olaylarıyla ilgili arka plan bilgilerini ve maddi olguları ortaya koymak[94] (h) Soruşturmanın ilerletilmesine yardımcı olabilecek araştırma izlerini belirlemek.

71. Görüşmeleri yürüten soruşturmacılar, tüm tanıklara tarafsız bir biçimde yaklaşmalı ve en yüksek etik standartlara riayet etmelidir. Davadaki tüm tanıkların güvenliğini/emniyetini sağlamak için dikkatli risk değerlendirmeleri, uygun stratejiler ile yeterli insani ve mali kaynakların mevcut olması gerekmektedir. Bazı durumlarda aileler, haklı sebeplerle, güvenliklerinden endişe edebilirler. Ayrıca tanığın fail olabileceği ihtimali göz önünde bulundurularak soruşturmacının güvenliğine de itinayla dikkat edilmelidir.

72. Önemli tanıkların bir listesi hazırlanmalı ve bu tanıkların görüşmelerine öncelik verilmelidir. Bu tanıklar; suçun işlenişini gören veya duyan kişiler, mağdur(lar) ve/veya şüpheli fail(ler) ile alakalı bilgiye sahip kişiler ile doğrudan fail dışında başka kişileri de ölümle ilişkilendirebilecek bilgi sağlayabilen, şüpheli fail ile aynı organizasyon veya emir-komuta zinciri içinde bulunan kişileri içerir.[95] Bu tanıkların tam ve eksiksiz ifadeleri alınmalıdır. Mümkün ve uygun güvenlik koşulları sağlandığında, soruşturmacılar görüşmeleri sesli veya görüntülü olarak kaydetmeyi değerlendirmelidir. Soruşturma aşamasında tanık listeleri son derece hassas niteliktedir ve tanıkların gereksiz bir riske maruz kalmasını önlemek amacıyla dikkatle korunmalıdır. Bir tanığın kimliğini ortaya çıkarabilecek elektronik belgeler, soruşturma birimi dışına yalnızca şifrelenmiş biçimde çıkarılmalıdır. Tanığın kimliğini ortaya çıkarabilecek basılı belgelere erişim ise mümkün olan en geniş ölçüde sınırlandırılmalıdır.

73. Önemli fiziksel konumların ve tespit edilmişse olay yerinin bulunduğu bölgede kapı kapı araştırmalar yapılmalıdır. Kapı kapı yürütülen araştırmalar; soruşturmacıların kilit bölgelerde yaşayan veya çalışan tanıkları belirlemelerine, yerel bilgi ve istihbarat toplamalarına, diğer tanıkları veya şüphelileri tespit etmelerine ve soruşturma hakkında farkındalık yaratarak bilgi sahibi kişilerin öne çıkmasını teşvik etmelerine yardımcı olur.

74. Bedenin kimliklendirilmesi amacıyla ölüm öncesi verilerin – örneğin saç, kan, tükürük örnekleri, diş veya göğüs röntgenleri ve olası kemik kırıkları ile diğer yaralanma veya hastalıklara ilişkin bilgiler gibi – toplanmasına yönelik olarak aile üyeleri ve diğer kişilerle yapılan görüşmeler, teknik sorulara yetkin şekilde yanıt verebilecek ve en azından temel düzeyde doğru tıbbi ve odontolojik terminoloji bilgisine sahip eğitimli uzmanlar tarafından yürütülmelidir. Örnek alımı için uygun ekipman gereklidir ve kendisinden örnek alınan kişilerin, örneklerin nasıl saklanacağını, kimlerin erişebileceğini, genetik veri tabanının kim tarafından yönetileceğini ve verilerin nasıl kullanılacağını belirten onam formlarını doldurmaları gerekir.

75. Medya aracılığıyla yapılan bir çağrı, soruşturma açısından yararlı olabilecek kişilerin ve materyalin tespit edilmesine ve bulunmasına yardımcı olabilir. Bu kapsamda, kişilerin soruşturmacılara gizli ve hatta anonim şekilde bilgi iletebilmeleri amacıyla bir telefon yardım hattı, bir e-posta adresi ve/veya bir sosyal medya sayfası oluşturulması yer alabilir. Ayrıca söz konusu bilgi karşılığında ödül verilmesi de değerlendirilmelidir.

76. Özellikle şüphelinin bir kamu görevlisi olduğu durumlarda, (bilgi vermek için) öne çıkan kişilerin sağladıkları bilgilerin hukuk sınırları içinde gizli bir biçimde ele alınacağı konusunda güvence verilmesini sağlamak amacıyla özel bir strateji geliştirilmelidir.

6. Uluslararası teknik destek

77. Diğer devletlerdeki kolluk kuvvetlerinin yardımı, yerel soruşturmacıların teknik kapasitesindeki eksikliklerin giderilmesine yardımcı olabilir. Örneğin Interpol gibi uluslararası kuruluşlar soruşturmayı destekleyebilir ve Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC) gibi insani yardım kuruluşları, insani bağlamlarda ölülerin uygun ve haysiyetli şekilde ele alınması ve kimliklendirilmesine ilişkin adli anlanda en iyi uygulamalar konusunda tavsiye sunabilir.

---

94 This may include, for example: the identity of political officials or military and paramilitary leaders; the identity and description of perpetrators; chains of command; communication codes and methods; details of official documentation linked to the killings; public announcements relevant to the crimes; interaction between military and political structures; the financing of military operations; and the chronology of events leading up to the killing(s).

95 For example, this could be through various modes of liability, including participation in a joint criminal enterprise, superior responsibility, ordering, aiding and abetting, planning, or instigating.

70. The purposes of witness interviews are to:

(a) Obtain as much relevant information as possible, through a systematic and fair process, to assist the investigators in objectively establishing the truth

(b) Identify possible suspects

(c) Allow individuals an opportunity to provide information that they believe is relevant to establishing the facts

(d) Identify further witnesses

(e) Identify victims

(f) Establish the location of crime scenes and burial sites

(g) Establish background information and facts relevant to the alleged killing(s),[94] and

(h) Identify leads in the investigation.

71. Investigators conducting interviews should approach all witnesses with an open mind and observe the highest ethical standards. A careful assessment of risk, strategies and adequate human and financial resources must be in place to ensure the safety and security of all witnesses in the case. Families in some circumstances could, with reason, fear for their safety. Careful attention should also be paid to the safety of the investigator, since a witness may be the perpetrator.

72. A list of significant witnesses should be drawn up and their interviews prioritized. These witnesses include those who saw or heard the crime being committed, people with relevant knowledge of the victim(s) and/or suspected perpetrator(s), and people in the same organization or chain of command as the suspected perpetrator who may be able to provide information linking people other than the direct perpetrator to the death.[95] Full statements should be taken from these witnesses. Where feasible and appropriately secure, investigators should consider recording their interviews by audio or video means. During the investigation phase, witness lists are highly sensitive and must be carefully safeguarded to ensure that witnesses are not exposed to undue risk. Electronic documents that may identify a witness should be taken outside the investigation office only in encrypted form. Access to hardcopy documents that may identify a witness must be restricted to the maximum extent possible.

73. House-to-house inquiries should be conducted in the vicinity of important physical locations and the crime scene, if it has been identified. House-to-house inquiries help the investigators to identify witnesses who live or work in key areas, gather local information and intelligence, identify other witnesses or suspects and raise awareness of the investigation, which may encourage people with information to come forward.

74. Interviews with family members and others to collect ante-mortem data for body identification – such as hair, blood, saliva samples, dental or chest X-rays, and information about possible bone fractures and other injuries or diseases – should be conducted by trained professionals who are in a position to answer technical questions authoritatively and with at least a basic knowledge of the correct medical and odontological terms. Proper equipment is needed to take samples, and donors should complete consent forms that state how the samples will be stored, who can access them, who manages the genetic database and how the data is to be used.

75. A media appeal may help to identify and locate people and material that could be useful to the investigation. This could include setting up a telephone hotline, an email address and/or a social media web page, which people could use for providing information to investigators confidentially or even anonymously. Consideration should also be given to offering a reward in return for relevant information.

76. A specific strategy should be developed, especially if a suspect is a state official, to ensure that anyone coming forward will be assured that the information they provide will be dealt with confidentially, within the limits of the law.

6. International technical assistance

77. The assistance of law enforcement agencies in other States may help the investigation cover any gaps in the technical capacity of local investigators. International bodies such as Interpol, for example, might be able to support the investigation, and humanitarian organizations such as the International Committee of the Red Cross (ICRC) might offer advice on forensic best practices for the proper and dignified management and identification of the dead in humanitarian contexts.

---

[94] This may include, for example: the identity of political officials or military and paramilitary leaders; the identity and description of perpetrators; chains of command; communication codes and methods; details of official documentation linked to the killings; public announcements relevant to the crimes; interaction between military and political structures; the financing of military operations; and the chronology of events leading up to the killing(s).

[95] For example, this could be through various modes of liability, including participation in a joint criminal enterprise, superior responsibility, ordering, aiding and abetting, planning, or instigating.

7. Telekomünikasyon ve diğer dijital deliller

78. İlgili mevzuatın sınırları içinde, mobil telefon verileri hizmet sağlayıcılardan talep edilmelidir. Bu bilgiler, soruşturma bakımından önem taşıyan kişilerin kimliklerinin, rollerinin ve aralarındaki ilişkilerin belirlenmesine; ayrıca bu kişilerin kritik faaliyetlerde bulunup bulunmadıklarının ve bu faaliyetlere katılımlarının ortaya konulmasına yardımcı olabilir. Buna, önemli yerlerde bulunma, toplantılara katılma, gözetim faaliyeti yürütme, gerekli materyalleri temin etme ve suçun icrasına katılma gibi hususlar dahildir. Soruşturmacılar, soruşturmayı planlarken hizmet sağlayıcıların veri saklama politikaları hakkında bilgi sahibi olmalıdır. Mobil telefon verileri, yetkili makamların belirli bir zaman aralığında belirli bir baz istasyonuna bağlanan telefon numaralarını analiz etmesine imkân tanır. Soruşturmacılar daha sonra bu mobil telefon numaralarını belirli abonelerin adı, adresi ve diğer abonelik bilgileriyle eşleştirerek kişilerin belirli zamanlarda belirli yerlerde bulunmuş olabileceğini ortaya koyabilir. Ölen kişiye ve başlıca şüphelilere ait mobil telefonlar hukuka uygun biçimde muhafaza altına alınmalı ve ilgili veriler -örneğin aranan, cevapsız ve gelen çağrılar; kısa mesajlar (SMS) ve diğer mesajlar; fotoğraflar; kişiler ve takvim kayıtları- uzman kişiler tarafından cihazlardan alınmalıdır. İnceleme tamamlandıktan sonra telefonlar, duruma göre ölen kişinin ailesine veya şüpheliye iade edilebilir. Bir fail tarafından kullanıldığı anlaşılan bir telefon ele geçirilmiş, ancak telefonu kullanan veya telefonun sahibi olan kişinin kimliği başka yollarla belirlenememişse, ele geçirilen telefonun başlıca şüphelilerden birinin aile üyeleriyle çağrı veya mesaj alışverişinde bulunduğunu gösteren hizmet sağlayıcı kayıtları ya da diğer bilgiler, telefonun belirli bir şüpheliye ait olduğunu veya onun tarafından kullanıldığını telefon aidiyet analizi yoluyla ortaya koymayı kolaylaştırabilir.

79. İlgili olduğu belirlenen tüm telefonlar için ayrıca abone bilgileri, ödeme yöntemi ve çağrı verileri ile birlikte mobil telefon baz istasyonu konumları ve hizmet sağlayıcıların sunabileceği diğer verilerin talep edilmesi de yararlı olabilir. Bu, kısa mesajları veya kullanılan cihazların türünü, modelini ve kapasitesini belirleyebilecek Uluslararası Mobil İstasyon Ekipman Numaraları gibi bilgileri içerebilir. Mağdur veya şüpheliler tarafından kullanılan akıllı telefonlar, soruşturmada ipucu sağlayabilecek Wi-Fi bağlantı noktaları ve ziyaret edilen internet siteleri bakımından analiz edilmelidir. Mümkün olduğunda, soruşturmacılar ayrıca hizmet sağlayıcılardan hücresel kapsama alanı haritalarını da temin etmelidir.

80. Analizde, çağrı verilerindeki numaralar ve diğer veriler karşılaştırılmalı; olayla ilgili tüm kişilerin hareketleri birbiriyle çapraz olarak değerlendirilmelidir. Mevcutsa, bu analiz uzman yazılımlar kullanılarak görsel şemalar üzerinde gerçekleştirilmelidir.

8. Mali Konular

81. Gerekli ve uygun olduğunda, mağdurun mali profili oluşturulmalıdır. Bir ceset veya kalıntıların bulunduğu durumlarda bu profil, ölüm zamanının belirlenmesine yardımcı olabilir. Kayıp kişi vakalarında bir hesapta devam eden hareketlilik, mağdur olduğu düşünülen kişinin hâlâ hayatta olup olmadığının belirlenmesine yardımcı olabilir. Tüm durumlarda, mali profil bir soruşturma için yeni ipuçları ortaya çıkarabilir.

82. Bir şüpheli tespit edildikten sonra şüpheliye ilişkin bir mali profil oluşturulmalıdır. Şüpheliye özgü olmayan finansal ödemelere veya savurgan bir yaşam tarzına ilişkin deliller araştırılmalıdır.

9. Olayların kronolojisi

83. Soruşturma ilerledikçe "dinamik" bir olay kronolojisi oluşturulmalıdır. Bu kronoloji, soruşturma sırasında elde edilen her türlü materyale dayanmalı ve bunların kaynakları açıkça gösterilmelidir. Buna aşağıdakiler dahildir:
(a) Tanık beyanları,
(b) Mağdurun bilinen hareketleri,
(c) Herhangi bir şüphelinin bilinen hareketleri,
(d) Arama ve diğer iletişim verileri,
(e)Polis raporları, kayıtlar ve not defterleri dahil belgeler,
(f) Mobil telefon baz istasyonu verileri,
(g) Finansal işlemler,
(h) Güvenlik kamerası (CCTV) görüntüleri ve fotoğraflar,
(i) Yaşam tarzına ilişkin veriler.

Olay kronolojisi, olayların bütüncül biçimde anlaşılmasına, mevcut bilgi boşluklarının belirlenmesine ve yeni soruşturma hatlarının geliştirilmesine yardımcı olabilir.

7. Telecommunications and other digital evidence

78. Within the confines of the applicable law, mobile telephone data should be requested from service providers. This information may help in establishing the identity, roles and relationships of persons of interest and their presence and participation in key activities (such as presence at key locations, attendance at meetings, the conduct of any surveillance, the procuring of materials and the execution of the crime). In planning an investigation, investigators should familiarize themselves with the data-retention policies of the service providers. Mobile phone data allows authorities to analyse the phone numbers that connect to a particular phone tower within a given period of time. Investigators can then match the mobile phone numbers with a particular customer's name, address and other account information, potentially putting individuals at locations at specific times. The mobile phones of the deceased and all prime suspects should be legally recovered and relevant data (e.g. dialled, missed and received calls, text (sms) or other messages, photographs, contacts and diary entries) professionally downloaded. The phones can then be returned to the family of the deceased or to the suspect, as the case may be. Where a phone is recovered that appears to have been used by a perpetrator, but the identity of the user or owner of the phone is not otherwise established, service provider or other information showing that the recovered phone has made or received calls or messages from family members of a prime suspect will make it easier to demonstrate, using phone attribution analysis, that the phone belonged to or was used by a particular suspect.

79. For all phones identified as relevant it may also be useful to request subscriber details, method of payment and call data, together with mobile phone site locations and any other data providers can offer. This may include text messages or International Mobile Station Equipment Numbers, which may identify the type, model and capability of the handsets used. Smart phones used by the victim or any suspects should be analysed for Wi-Fi locations activated and Internet sites visited for information which may provide leads in the investigation. Where possible, investigators should also obtain cell site coverage maps from service providers.

80. Analysis should compare call-data numbers and data, cross-referencing the movements of all people of interest in the case, on pictorial charts using specialist software, if available.

8. Financial issues

81. A financial profile of the victim should be developed where necessary and appropriate. Where a body or remains are located, this may assist in establishing the time of death. In cases of missing persons, continued activity on an account may help to determine if the suspected victim is still alive. In all cases, a financial profile can reveal new leads for an investigation.

82. Once a suspect has been identified, a suspect financial profile should be developed. Evidence of uncharacteristic financial payments or an extravagant lifestyle should be sought.

9. Chronology of events

83. A "living" chronology of events should be developed as the investigation proceeds. This should be sourced from any material obtained during the investigation, including:

(a) Witness statements

(b) Known movements of the victim

(c) Known movements of any suspects

(d) Call and other communication data

(e) Documents, including police reports logs and notebooks

(f) Mobile phone site data

(g) Financial transactions

(h) CCTV footage and photographs

(i) Lifestyle data.

A chronology can help provide an overall understanding of events, identify gaps in knowledge and generate new lines of inquiry.

C. Görüşmeler ve Tanıkların Koruması

1. Genel İlkeler

84. Görüşmeler, hemen her soruşturmanın ayrılmaz bir parçasıdır. Usulüne uygun biçimde yürütüldüklerinde mağdurlardan, tanıklardan, şüphelilerden ve diğer kişilerden doğru, güvenilir ve eksiksiz bilgi elde edilmesini sağlayabilir. Kötü yürütülen görüşmeler ise soruşturmayı zayıflatabilir ve kişileri riske atabilir. Görüşmelere İlişkin Ayrıntılı Kılavuz, görüşmelerin etkili ve uygun biçimde nasıl yürütüleceğine ilişkin daha kapsamlı açıklamalar içermektedir. Soruşturmacılar ayrıca konuyla ilgili diğer belgelere de başvurmalıdır.[96]

85. Görüşmeler, etkilenen kişilerin adalete erişimini mümkün olan en üst düzeyde sağlayacak ve soruşturmanın görüşülen kişiler üzerindeki olumsuz etkilerini mümkün olduğunca azaltacak biçimde yürütülmelidir. Yakınını kaybetmiş kişilerle veya bir suça tanıklık etmiş kişilerle görüşülürken, yeniden travmatize olmalarını önlemek amacıyla özel özen gösterilmelidir.97 Görüşmeler; görüşülen kişinin haklarına ve iyilik hâline saygı gösterirken doğru bilgi elde etmeyi amaçlayan, en yüksek mesleki ve etik standartları uygulayan eğitimli kişiler tarafından yürütülmelidir. Özellikle daha sonra kimlik tespiti amacıyla kullanılabilecek ölüm öncesi verilerin (ante-mortem data) toplandığı görüşmelerde, hem görüşmecinin hem de görüşülen kişinin bu verilerin hangi amaçlarla kullanılabileceğini tam olarak anlaması büyük önem taşır.

2. Güvenlik

86. Görüşülen kişilerin ve görüşmecilerin güvenliği ile iyilik hâli önceliklidir. Herhangi bir tanıkla temas kurulmadan önce, bu temasın sağlayacağı yararın doğurabileceği risklerden daha ağır bastığından emin olmak amacıyla risk değerlendirmesi yapılmalıdır. Gerekli olduğunda ve ilgili kişinin veya kişilerin rızası alınarak, soruşturmacılar bilgi vermeleri nedeniyle görüşülen kişinin ve diğer kişilerin kötü muameleye veya yıldırmaya maruz kalmasını önlemek için koruyucu tedbirler almalıdır. Bu tedbirler arasında; hukukun çizdiği sınırlar ve uluslararası adil yargılanma standartlarının güvence altına aldığı savunma hakları gözetilerek görüşülen kişinin kimliğinin korunması, fiziksel koruma sağlanması, başka bir yere yerleştirilmesi ve etkili bir tanık koruma programına alınması yer alabilir.

87. Etkili bir tanık koruma programı bazı soruşturmalar için elzemdir ve soruşturma başlamadan önce yürürlükte olmalıdır. Bu program; risk altındaki tanıklar için güvenilir ve uzun ömürlü korumayı, kişisel bilgilerin güvenli şekilde yönetimini, soruşturma ile herhangi bir adli işlem sürecinde ve sonrasında hukuki ve psikolojik destek sağlanmasını içerir. Devletler, tanık korumadan sorumlu makamların iddia edilen ölüm olayına hiçbir şekilde dahil olmağını garanti etmelidir.

3. Görüşmelerin kaydedilmesi

88. Tüm resmi ve gayri resmi görüşmeler, nerede gerçekleştirildiklerine bakılmaksızın, bir soruşturmacının potansiyel bir tanık veya şüpheli ile irtibat kurduğu ilk andan itibaren kaydedilmelidir. Bazı durumlarda bu, potansiyel tanığın veya şüphelinin rızasına tabi olabilir.

89. Görüşmeler yazılı, sesli veya görüntülü olarak kayıt altına alınabilir. Hangi kayıt yönteminin en uygun olduğuna karar verilirken görüşülen kişinin tercihi, görüşmenin gerçekleştirildiği ortam ile özel hayatın gizliliği ve güvenliğe ilişkin hususlar dikkate alınabilir.

---

[96] See, e.g., OHCHR, *Manual on Human Rights Monitoring*, chap. 11, at: http://www.ohchr.org/Documents/Publications/Chapter11-MHRM.pdf; and chap. 14, at http://www.ohchr.org/Documents/Publications/Chapter14-56pp.pdf; *ICRC Guidelines for Investigating Deaths in Custody*, at: https://www.icrc.org/eng/assets/files/publications/icrc-002-4126.pdf; World Health Organization (WHO), *WHO Ethical and Safety Recommendations for Researching, Documenting and Monitoring Sexual Violence in Emergencies*, at: http://www.who.int/gender/documents/OMS_Ethics&Safety10Aug07.pdf; WHO, *Researching Violence Against Women: A Practical Guide For Researchers and Activists*, at: http://www.who.int/reproductivehealth/publications/violence/9241546476/en/. See also the Istanbul Protocol, which offers guidance on the conduct of interviews where torture is suspected.

[97] See, e.g., OHCHR, *Manual on Human Rights Monitoring*, chap. 12, available at: http://www.ohchr.org/Documents/Publications/Chapter12-MHRM.pdf.

C. Interviews and Witness Protection

1. General principles

84. Interviews form an integral part of almost any investigation. If conducted well, they can obtain accurate, reliable and complete information from victims, witnesses, suspects and others. Poorly conducted interviews can undermine an investigation and place people at risk. The Detailed Guidelines on Interviews provide more thorough guidance on how to conduct an interview effectively and appropriately, and investigators should also refer to other relevant documents.[96]

85. Interviews should be conducted in a way that maximizes access to justice for affected individuals and minimizes as much as possible any negative impact the investigation may have on interviewees. Special care should be taken when interviewing the bereaved or those who have witnessed a crime, in order to prevent their retraumatization.[97] Interviews should be conducted by trained individuals who apply the highest professional and ethical standards in order to obtain accurate information while respecting the rights and well-being of the interviewee. It is particularly important, in interviews gathering ante-mortem data which might be used later for identification purposes, that both the interviewer and the interviewee fully appreciate the uses to which the data might be put.

2. Security and well-being

86. The security and well-being of interviewees and interviewers is paramount. Risk assessments should be conducted before engaging with any witness to help ensure that the benefit of the engagement outweighs the risk. When necessary, and subject to the consent of the individual(s) concerned, investigators should take steps to protect an interviewee and others from ill-treatment or intimidation as a consequence of providing information. Possible measures include protecting the identity of the interviewee (within the parameters of the law and the rights of the defence guaranteed under international fair trial standards), physical protection, relocation and placement in an effective witness-protection programme.

87. An effective witness-protection programme is essential for some investigations, and should be in place before the investigation begins. This includes reliable and durable protection for witnesses at risk, including the secure management of personal information, and legal and psychological support both during and after the investigation and any judicial proceedings. States should ensure that the authorities in charge of witness protection should in no way be involved in the alleged death.

3. Recording interviews

88. All formal and informal interviews should be recorded, regardless of where they take place, right from the commencement of an investigator's contact with a prospective witness or suspect. In certain circumstances this may be subject to the consent of the prospective witness or suspect.

89. Interviews may be recorded in written form, audio, or video. Considerations as to the best method to use may include the preference of the interviewee, the interview setting, and concerns about privacy and security.

---

[96] See, e.g., OHCHR, *Manual on Human Rights Monitoring*, chap. 11, at: http://www.ohchr.org/Documents/Publications/Chapter11-MHRM.pdf; and chap. 14, at http://www.ohchr.org/Documents/Publications/Chapter14-56pp.pdf; *ICRC Guidelines for Investigating Deaths in Custody*, at: https://www.icrc.org/eng/assets/files/publications/icrc-002-4126.pdf; World Health Organization (WHO), *WHO Ethical and Safety Recommendations for Researching, Documenting and Monitoring Sexual Violence in Emergencies*, at: http://www.who.int/gender/documents/OMS_Ethics&Safety10Aug07.pdf; WHO, *Researching Violence Against Women: A Practical Guide For Researchers and Activists*, at: http://www.who.int/reproductivehealth/publications/violence/9241546476/en/. See also the Istanbul Protocol, which offers guidance on the conduct of interviews where torture is suspected.

[97] See, e.g., OHCHR, *Manual on Human Rights Monitoring*, chap. 12, available at: http://www.ohchr.org/Documents/Publications/Chapter12-MHRM.pdf.

D. İnsan Kalıntılarının Bulunması ve Çıkarılması

1. Genel İlkeler

90. Olay yerindeki en önemli delil olan insan kalıntılarının elde edilmesi ve muamelesi, özel bir dikkat ve özen gerektirir. Bu süreçte ölen kişinin onuruna saygı gösterilmeli ve adli bilimlerde kabul edilen iyi uygulama standartlarına uyulmalıdır. İnsan kalıntıları çoğu zaman insan biyolojisi konusunda eğitimli olmayan polis veya diğer görevliler tarafından elde edildiğinden, vücut parçalarının ve/veya iskelet unsurlarının tanımlanmasında güçlükler ortaya çıkabilir. İnsan kalıntılarının toplanması, tercihen uygun şekilde eğitim almış bir adli antropolog (iskeletleşmiş kalıntılar söz konusuysa) ve/veya bir adli tabip (yumuşak dokular mevcutsa) denetim ve gözetimi altında gerçekleştirilmelidir. Adli arkeoloji bilgisi, olay yerindeki tafonomik süreçlerin anlaşılması bakımından da önemlidir. Adli antropoloji ve/veya arkeoloji uzmanlığı; yanmış, parçalanmış veya gömülmüş insan kalıntılarının bulunması ve çıkarılmasına yardımcı olabilir. İnsan kalıntılarının muhafazası ve işlenmesi; etiketleme, paketleme, güvenliğin sağlanması (delil/muhafaza zincirinin belgelenmesi dâhil), taşıma ve saklama işlemlerini kapsar.

91. Birden fazla vücut parçası bulunduğunda, bu ayrı parçaların aynı kişiye ait olduğu kendiliğinden varsayılmamalıdır. Bu yöndeki değerlendirme yalnızca bir adli tıp uzmanı veya adli antropolog tarafından yapılmalıdır.

92. İnsan kalıntılarının bütün bir beden, dağılmış iskelet kalıntıları veya gömük bedenler olup olmaması fark etmeksizin fotoğrafları çekilmelidir. Tüm fotoğraflar; bir referans numarası, ölçek ve yön göstergesi içermelidir. Kalıntıların konumu ayrıca olay yeri krokisi üzerinde notlar ve ölçümlerle kaydedilmelidir. Çizimler ve diyagramlar, kalıntıların ve ilişkili delillerin olay yerindeki dağılımını göstermelidir. Bu çizim ve diyagramlar; GPS ve/veya pusula verileri, bir referans veya herhangi bir fotogrametrik programlarla desteklenebilir. Eğer mevcutsa, ölçümler ve kayıtlar daha sonra dijital haritalama/çizim sistemlerine entegre edilmesine imkan veren total station teodolit kullanılarak elektronik olarak da yapılabilir.

93. Kalıntılar incelenmeli; giysiler, kişisel eşyalar ve diğer ilgili deliller fotoğraflanmalı; gözlemler olay yeri notlarına kaydedilmelidir. Buna ek olarak görünür travma bulguları anatomik bir şema üzerinde işaretlenmeli ve iskelet kalıntıları söz konusuysa ayrıca iskelet envanter formuna kaydedilmelidir.

2. Etiketleme

94. Etiketleme, her bir beden veya beden parçasına (aynı şekilde diğer tüm fiziksel delillere) özgün bir referans numarası verilmesini ifade eder. İnsan kalıntılarının etiketlenmesi; olay yeri notlarında, fotoğraflarda ve olay yerinde oluşturulan her türlü çizim/diyagram/iskelet envanter formunda belirtilmelidir. Aynı etiketleme, kalıntıların ve ilgili bütün delillerin taşınması ve muhafazasında kullanılan ambalaj üzerinde de yer almalıdır.

95. Etiketleme sisteminin dayandığı yöntem ve gerekçe, olay yeri notlarında açıklanmalıdır. İnsan kalıntılarının (tek tek kemikler, kemik grupları, vücut parçaları veya bütün hâlde bedenler olsun) etiketlenmesinde her bir kalıntıya özgü bir tanımlama kullanılmalı ve bu sistem belgeleme ile paketleme sürecinin tamamında tutarlı biçimde uygulanmalıdır. Etiketleme sistemi, kalıntılar toplanıp paketlenmeden önce belirlenmiş ve üzerinde mutabakata varılmış olmalıdır.

96. Etiketleme için kullanılan özgün kodlar şu ölçütlere dayanabilir:
(a) **Konum** – kalıntıların elde edildiği coğrafi yer
(b) **Alan** – aynı konum içindeki farklı alanları (örneğin mezarları) ayırt etmek
(c) **Birey** – tek bir bireye ait olduğu belirlenen kalıntılar (çoğu zaman tek bir vücut parçası veya iskelet unsuru)[98]

Kalıntıların bulunduğu tarih de kodda yer almalıdır. Aynı numaralandırma sistemi, aynı alandan elde edilen tüm deliller için kullanılabilir.

97. Birden fazla ölü bulunduğu durumlarda, insan kalıntılarının elde edilmesi süreci Afet Mağduru Kimliklendirme (DVI) prosedürlerine göre yürütülebilir; bu durumda Interpol DVI El Kitabı dikkate alınmalıdır.[99]

---

[98] E.g. PL-I-1 (PL=Place name; I=Roman numeral for the site/grave at the place; 1=body number 1).

[99] At: http://www.interpol.int/INTERPOL-expertise/Forensics/DVI-Pages/DVI-guide.

D. Recovery of Human Remains

1. General principles

90. The recovery and handling of human remains – the most important evidence at a crime scene – require special attention and care, including respect for the dignity of the deceased and compliance with forensic best practices. Human remains are often recovered by police or other personnel without education or training in human biology, and thus there may be challenges in identifying body parts and/or skeletal elements. The recovery of human remains should, preferably, be under the supervision and advice of a suitably trained forensic anthropologist (if skeletonized) and/or a forensic doctor (if fleshed). Knowledge of forensic archaeology is also valuable in understanding the taphonomic processes at the scene. Expertise in forensic anthropology and/or archaeology may assist in the recovery of burnt, fragmented or buried remains. Handling encompasses labelling, packaging, security (including chain-of-custody documentation), transport and storage.

91. When two or more parts of a body are found, it should not automatically be assumed that the separate body parts belong to the same body. This determination should be made only by a forensic doctor or forensic anthropologist.

92. Photographs of human remains should be taken, whether of a complete body, scattered skeletal remains or buried bodies. All photographs should include a reference number, a scale, and a direction indicator. The position of the remains should also be recorded through notations and measurements in the scene sketch. Sketches and diagrams should document the disposition of the remains and associated evidence at the scene. Such sketches and diagrams could be supplemented by details from a GPS and/or a compass, a baseline, or any photogrammetric programme. If available, measurements and recordings can also be made electronically using a total station theodolite, which would allow later integration into a digital mapping/drawing system.

93. The remains should be examined and any clothing, personal items and associated evidence photographed, with any observations recorded in the scene notes. Additionally, any visible trauma should be recorded in an anatomical diagram and, in the case of skeletal remains, also in a skeletal inventory form.

2. Labelling

94. Labelling means assigning a unique reference number to each body or body part (as well as to each other piece of physical evidence). The labelling of human remains should be reflected in the crime scene notes, the photographs and any sketches/diagrams/skeletal inventory forms recorded at the scene. The same labelling needs to be recorded on the packaging used to transport and store the remains and any associated evidence.

95. The rationale for a labelling system should be documented in the crime scene notes. The labelling of human remains – whether individual bones, clusters of bones, body parts or complete bodies – should be unique and must be applied consistently throughout the documentation and packaging process. The labelling system should be agreed on prior to collection and packaging.

96. The labelling of recovered remains should use unique designator codes, which can be based on the following criteria:

    (a) Location – the geographical location from where the remains are recovered

    (b) Site – to distinguish between different sites (e.g. graves) in a particular location

    (c) Individual – human remains identified as belonging to one unique individual; often this can be a single body part or skeletal element.[98]

    The date on which the remains are discovered should be reflected in the code. The numbering system may be used for all evidence recovered from the same site.

97. If it appears that there are multiple deceased, the exercise of recovering the human remains may follow that of a Disaster Victim Identification procedure. In this case, the Interpol DVI Manual should be consulted.[99]

---

[98] E.g. PL-I-1 (PL=Place name; I=Roman numeral for the site/grave at the place; 1=body number 1).

[99] At: http://www.interpol.int/INTERPOL-expertise/Forensics/DVI-Pages/DVI-guide.

3. Envanter

98. Olay yeri notlarında, elde edilen insan kalıntılarına ilişkin ayrıntılı bir envanter yer almalı ve şu hususlar belirtilmelidir:
* Kalıntıların çürüme durumu
* Elde edilen vücut parçaları/iskelet unsurları ve bunların konumları
* Görülebilir kusurlar veya olası travmalar
* Giysiler
* Kişisel eşyalar
* Kalıntılarla doğrudan ilişkili diğer bağlamsal deliller (örneğin bağlar, göz bağları, mermiler, iz delilleri)

99. Envanter, bir adli patolog/adli tabip ve/veya adli antropolog gözetiminde hazırlanmalıdır. Olay yerinde yapılan ön tanımlamalar ve değerlendirmeler, laboratuvar veya morg analizleriyle doğrulanmadıkça kesin kabul edilmemelidir. Sahada yapılan tüm tanımlar ve ön değerlendirmeler olay yeri notlarına kaydedilmeli, fotoğraflar ve anatomik diyagramlarla belgelendirilmeli ve olay yeri krokisine işlenmelidir. Ambalaj üzerindeki etiketleme ile envanterde, diyagramlarda ve iskelet envanter formlarında kullanılan numaralandırma uyumlu olmalı ve fotoğraflarla belgelenmelidir.

100. İnsan kalıntıları çok farklı koşullarda bulunabilir ve bu koşulların her biri kalıntıların bulunması, çıkarılması ve muhafaza edilme biçimini etkileyebilir. Aşağıda; bütünlüğünü koruyan bedenler, yüzeyde bulunan iskelet kalıntıları ile gömülü bedenler veya iskelet kalıntıları bakımından dikkate alınması gereken koşullar ele alınmaktadır.

4. Bütünlüğünü Koruyan Bedenler

101. Bütün bedenler, yumuşak dokuların büyük ölçüde mevcut olduğu ve tek bir birey olarak tanınabilen insan kalıntılarıdır. Genel kural olarak, olay yerinde kalıntılar üzerinde veya kalıntılara bağlı deliller üzerinde ayrıntılı inceleme yapılmamalıdır; ancak bunu gerektiren makul nedenler varsa istisna uygulanabilir.

102. İz delillerinin (örneğin atış artığı, lifler, saçlar ve giysiler üzerindeki yabancı DNA) korunması dikkate alınmalıdır. Bazı durumlarda bu tür deliller kontamine olabilir/kirlenebilir (örneğin ölene ait kanla), yer değiştirebilir veya taşınma sırasında kaybolabilir. Bu gibi hâllerde, giysiler dikkatlice çıkarılmalı, ayrı ayrı paketlenmeli ve bedenle birlikte ceset torbasına yerleştirilmelidir. Bu kararın gerekçesi olay yeri notlarında açıklanmalı ve fotoğraflarla belgelenmelidir.

103. Eller ve/veya tırnak altlarında bulunabilecek iz delilleri (lifler veya yabancı DNA gibi), daha sonra kontrollü koşullarda toplanmak üzere, ellerin (gerekirse ayakların) kâğıt torbalara yerleştirilip bantla kapatılması suretiyle korunabilir. Vücuttan sızabilecek sıvıların kâğıt torbaları kirletebileceği dikkate alınmalıdır. Plastik torbalar uzun süre kullanıldığında nem yoğunlaşmasına ve küf oluşumuna yol açabilir; ancak kısa süreli kullanımda (örneğin birkaç saat) sızıntıya karşı daha etkili olabilir.

104. Bedenin olay yerindeki konumu açık ve doğru şekilde belgelenmeli, bedenin altında kalan yüzey de bulunabilecek ek deliller bakımından incelenmelidir.

105. Beden, delil zinciri prosedürlerine uygun şekilde ceset torbasına yerleştirilmelidir. Bu prosedürler; bedenin ve torbanın doğru etiketlenmesini, ilgili güvenlik/delil zinciri belgelerinin tamamlanmasını ve torbanın mühürlenip imzalanmasını içerir.

106. Beden alındıktan sonra, çürümenin ilerlemesini yavaşlatmak amacıyla soğutulmuş veya düşük sıcaklıklı bir ortamda muhafaza edilmelidir.

5. Yüzeyde bulunan iskelet kalıntıları

107. Bazen yüzeyde bulunan insan kalıntıları parçalanmış ve birbirinden ayrılmış durumda olabilir ve aralarındaki bağlantı kaybolmuş olabilir. Bu durumlarda, mümkünse bir adli antropolog veya adli tabip olay yerinde bulunmalı ve şu hususlarda ön değerlendirme yapmalıdır:
(a) Kalıntıların insan olup olmadığı
(b) Tek bir bireye mi yoksa birden fazla bireye mi ait olduğu
(c) Görülebilir travma bulguları
Uzman, ardından insan kalıntılarının doğru bir envanterinin hazırlanmasını denetlemelidir.

108. Bu gibi durumlarda, envanter hazırlanması ile etiketleme, belgeleme ve toplama işlemlerine geçilmeden önce tüm insan kalıntılarının tespit edilmesi amacıyla koordineli olay yeri arama yöntemleri kullanılmalıdır. Kalıntıların olay yerine yayılma biçimi; notlar, kroki çizimleri ve fotoğraflar aracılığıyla belgelenmelidir. Mevcut olması hâlinde total station cihazı da kullanılabilir. Bu cihaz, bir bedenin veya bedenlerin parçalarına ayrışmadan önce ilk olarak hangi noktada bulunduğunu göstermeye yardımcı olabilir.

3. Inventory

98. Crime-scene notes should include a detailed inventory of the human remains recovered, and should describe:

    (a) The state of decomposition of the remains

    (b) The body parts/skeletal elements recovered and their specific location(s)

    (c) Any visible defects/possible trauma

    (d) Clothing

    (e) Personal effects

    (f) Any other contextual evidence associated directly with the remains (e.g. ligatures, blindfolds, projectiles, trace evidence).

99. The inventory should be drawn up under the supervision of a forensic pathologist/doctor and/or forensic anthropologist. A field identification of body parts/skeletal elements and trauma should not be taken as final until confirmed by analysis in the laboratory or mortuary. Any descriptions and preliminary determinations noted in the field should be recorded in the crime-scene notes and documented through photography and anatomical diagrams, and in any scene sketches. The labelling on the packaging needs to be consistent with the numbering in the inventory, on the diagrams and on the skeletal inventory forms, and should be documented by photography.

100. Human remains are found in a wide variety of circumstances, each of which may affect the recovery and handling of the remains. The circumstances outlined below are for intact bodies, skeletal remains on the surface, and buried bodies or skeletal remains.

4. Intact bodies

101. Intact bodies are human remains that are recognizable as one individual with most of the soft tissue present. In general, no detailed examination or recovery of evidence on or attached to the remains should be undertaken at the scene unless there are good reasons for doing so.

102. The preservation of trace evidence (e.g. gunshot residue, fibres, hairs and foreign DNA on clothing) should be taken into account. In some cases such evidence might be contaminated (for example, by blood from the deceased), displaced from its original location, or lost in transport when left on the body. In such cases, the clothing should be carefully removed, secured in individual packaging and placed in the body bag along with the body. The rationale for this decision should be explained and recorded in the crime-scene notes and documented through photography.

103. Trace evidence that might be present on the hands and/or under the fingernails (such as fibres or foreign DNA) can be protected for later collection under controlled conditions in the mortuary by placing the hands (and feet when necessary) in paper bags, which should be sealed with tape. Consideration should be given to whether fluid may leak from the body, thereby contaminating the paper bags. Plastic bags encourage moisture condensation and mould growth if left in place too long, but for short periods of time (e.g. several hours) they may be more effective than paper bags, which are prone to leaks.

104. The placement of the body within the scene should be clearly and properly documented and the surface underneath the body processed for any additional evidence that might be present.

105. The body should be placed in a body bag following chain-of-custody procedures. These procedures include the correct labelling of the body and body bag, the completion of related documentation for security/chain of custody, and the sealing and signing of the body bag.

106. Once the body has been recovered, it should be placed in refrigerated or cool storage to inhibit further decomposition of the remains.

5. Skeletal remains on the surface

107. Sometimes human remains found on the surface are disarticulated and separated from each other to such a degree that any association between them has been lost. In these circumstances, where possible, a forensic anthropologist or forensic doctor should be present at the scene, allowing a preliminary field assessment of:

    (a) Whether the remains are human or not

    (b) Whether the remains represent one or more individuals

    (c) The presence of any visible trauma.

    The expert should then supervise a correct inventory of the human remains.

108. In such circumstances, coordinated crime-scene search methods should be used to locate all human remains prior to the labelling, documentation, recovery and preparation of an inventory. The pattern of the scattering throughout the scene should be documented in notes and sketches and through photography. Where available, a total station can also be used. This can indicate where a body or bodies first came to rest prior to disassociating into individual parts.

109. Dağılma örüntüsü değerlendirildikten ve olay yeri kayıt altına alındıktan sonra, bir sonraki aşama kalıntıların toplanmasıdır. Dağınık hâlde bulunan iskelet unsurları kâğıt torbalara yerleştirilmeli; delil paketleme usullerine uygun olarak etiketlenmeli, mühürlenmeli ve imzalanmalıdır.

6. Gömük bedenler / İskelet kalıntıları

110. Bir mezar, tek bir kişiye ait kalıntıları içerebileceği gibi, aynı anda veya farklı zamanlarda gömülmüş iki ya da daha fazla kişiye ait kalıntıları da içerebilir.

111. Birincil gömü, ölen kişinin ilk yerleştirildiği yerdir. Kalıntılar daha sonra çıkarılıp yeniden gömülmüşse, bu ikinci yer ikincil gömü olarak kabul edilir. Birincil gömüden bu yana değişmemiş olan gömüler "bozulmamış gömü" olarak tanımlanır. Birincil gömü sonrasında insan müdahalesi, hayvan faaliyetleri veya doğal süreçler nedeniyle değişikliğe uğramış gömüler ise "bozulmuş gömü" olarak kabul edilir. Tüm ikincil gömüler bozulmuş olarak değerlendirilmelidir. Arkeolojik yöntemler, birincil gömülerdeki bozulmayı tespit etmek için kullanılabilir.

112. İnsan kalıntılarının gömülü olduğu durumlarda, topraktaki bozulmalar deneyimli arkeologlar tarafından yapılan incelemelerle tespit edilebilir. Bu uzmanlar, arazi yapısındaki değişiklikleri, bitki örtüsündeki farklılıkları veya gömüyü işaret edebilecek diğer bulguları belirleyebilir. Mevcutsa, uydu/hava görüntü analizi, hiperspektral görüntüleme ve yer radarı gibi invaziv olmayan teknolojiler de toprakta gömü ile uyumlu bozulmaları tespit etmek için kullanılabilir. Uygun olduğunda, metal problar veya hendek açma gibi invaziv arkeolojik yöntemler, yalnızca nitelikli kişiler tarafından ve dikkatle uygulanarak kalıntıların varlığını ve mezarın fiziksel boyutlarını ortaya koymak amacıyla kullanılmalıdır.

7. Gömük kalıntıların elde edilmesine ilişkin hususlar

113. Gömük insan kalıntıları, yumuşak dokuların hâlen mevcut olduğu bütün bedenlerden tamamen iskeletleşmiş kalıntılara kadar farklı çürüme aşamalarında bulunabilir. Kullanılacak paketleme yöntemi, çıkarılan kalıntıların niteliğine bağlıdır. Yumuşak dokulu bütün bedenler için ceset torbası, tamamen iskeletleşmiş kalıntılar için kâğıt torbalar kullanılmalıdır.

114. Gömük kalıntılar tekil mezarlarda veya toplu mezarlarda bulunabilir. Tüm durumlarda, mezar kazıları ilgili Ayrıntılı Yönergelerde belirtildiği üzere arkeolojik yöntemlerle yürütülmelidir.

E.Ölü bedenlerin kimliklendirilmesi

1. Genel İlkeler

115. İnsan kimliklendirmesi, insan kalıntılarına doğru adın ve kimliğin verilmesidir. Her ölüm soruşturmasında, bedenin veya bedenlerin kimliğinin belirlenmesi temel önceliklerden biridir. Bu işlem aynı zamanda insani, insan haklarına ilişkin, toplumsal ve kültürel gereksinimlerin karşılanmasına da hizmet eder. Geçerli bir kimliklendirme için, nitelikli ölüm öncesi (ante-mortem) ve ölüm sonrası (post-mortem) verilerin elde edilmesi ve bunların usulüne uygun biçimde karşılaştırılması gerekir.

2. Görsel Teşhis

116. Ölen kişinin bedeninin görülmesi ve aile üyeleri veya arkadaşları tarafından tanınması, ölüm öncesi (ante-mortem) ve ölüm sonrası (post-mortem) verilerin karşılaştırılmasının bir biçimidir. Bu yöntem dünya genelinde uygulanmakta ve çoğu zaman güvenilir sonuç vermektedir. Bununla birlikte, bir yakının veya arkadaşın ölen kişinin bedenini görerek yaptığı teşhis hatalı olabilir; yanlış pozitif ya da yanlış negatif sonuç verebilir. Hemen hemen bütün morglarda bu tür hatalarla karşılaşılmıştır. Bu tür yanılgılara; yüzde kan göllenmesi veya ölü lekeleri, akciğer ödemi ya da mide içeriğinin ağızdan ve/veya burundan gelmesi, yüzde kırıkların, diğer yaralanmaların veya kanamanın bulunması ya da çürümeye bağlı değişiklikler gibi etkenler yol açabilir. Aile üyeleri, ölen kişinin bedenine veya yüzüne bakamayacak ölçüde kaygılı ya da sarsılmış olabilir. Bir aile üyesi, teşhis sırasında ölen kişinin yüz görünümü yerine başka unsurlara dayanabilir; örneğin giysilerin görünümünü veya parmağındaki yüzük gibi bir takıyı esas alabilir. Bu unsurlar güvenilir olmayabilir. INTERPOL, görsel tanımayı kesin kimliklendirme yöntemi olarak kabul etmemektedir.

117. Ölen kişinin bedeninin, resmî kimlik tespitine yardımcı olmak amacıyla tanınması için gösterilmesi gerekiyorsa, bu işlem kontrollü koşullarda gerçekleştirilmelidir. Mümkün olan her durumda, gösterim; kişinin mahremiyetine ve duygusal durumuna saygı gösteren, dikkat dağıtıcı unsurları en aza indiren, bu amaç için ayrılmış bir alanda yapılmalıdır. Süreç; bir adli tabip, eğitimli morg teknisyeni, yas danışmanı (sosyal hizmet uzmanı) veya bu konuda eğitimli başka bir uzman tarafından gözetilmeli ve tanıklık edilmelidir. Çocuklar, kimlik tespiti amacıyla yapılan görsel teşhis işlemine dahil edilmemelidir.

118. Ölen kişinin bedeninin, görsel inceleme yoluyla tanınmaya elverişli olup olmadığı uzmanlarca değerlendirilmelidir. Görsel kimliklendirme yapması istenen kişiye, kalıntıların durumu her zaman açıklanmalı ve işleme devam etmek isteyip istemediği sorulmalıdır. Beden ileri derecede çürümüş olmamalı; yüzün temel ayırt edici özelliklerini etkileyen önemli bir yaralanma bulunmamalı ve tercihen yüz temiz olmalıdır. (Bu son koşul soruşturmanın öncelikleriyle her zaman bağdaşmayabilir; örneğin inceleme ve fotoğraflama işlemleri henüz tamamlanmamış olabilir.)

109. After assessing the pattern of scattering and recording the scene, the next task is to collect the remains. Scattered skeletal elements need to be packaged in paper bags and labelled, sealed and signed according to evidence-packaging procedures.

6. Buried bodies/skeletal remains

110. A grave may contain the remains of one person buried alone or of two or more persons buried either simultaneously or at different times.

111. A primary grave is the one in which the deceased is first placed. If the remains are then removed and are reburied, the place of reburial is considered to be a secondary grave. An undisturbed burial is unchanged since the time of primary burial. A disturbed burial is one that has been altered after the time of primary burial, either by human intervention, or animal scavenging, or by other natural processes. All secondary burials should be regarded as having been disturbed. Archaeological methods may be used to detect a disturbance in a primary burial.

112. Where human remains are buried, associated soil disturbances can be identified through surveys by experienced archaeologists. Such experts can identify modifications in the landscape, vegetation, movement of soil or differences in plant growth that might indicate the presence of a burial. Where they are available, non-intrusive technologies – such as satellite/aerial image analysis or hyperspectral image analysis, and geophysical survey equipment such as ground-penetrating radar – may also be useful for indicating areas where soil has been disturbed, consistent with the burial of human remains. Where appropriate, intrusive archaeological excavation methods, such as metal probes or trenches, should be used with care, by qualified persons, to determine if human remains are present and to expose the physical size and detailed contents of a grave.

7. Considerations in the recovery of buried remains

113. Buried human remains can be encountered in various stages of decomposition, from complete bodies with soft tissues present to fully skeletonized remains. The packaging method used will depend on whether disinterred remains are complete bodies with soft tissue present (body bag) or fully skeletonized (paper bags).

114. Buried remains are found in individual graves or mass graves. In all instances, archaeological methods should be used in the excavation of any graves, as set out in the relevant Detailed Guidelines.

E. Identification of Dead Bodies

1. General principles

115. Human identification is the allocation of the correct name/identity to human remains. In any death investigation, the identification of the body or bodies is a major priority. It also meets humanitarian, human rights, and other social and cultural needs. Good-quality ante-mortem and post-mortem data, properly compared, are required for a valid identification.

2. Visual recognition

116. The viewing of the dead body and its recognition by family or friends is a form of ante-mortem and post-mortem comparison. It is undertaken universally, and is often reliable. However, recognition following the viewing of a dead body by a relative or friend can be mistaken: either falsely positive or falsely negative. Virtually all mortuaries have experience of such mistakes. Factors contributing to this possibility include facial congestion or lividity; lung oedema or stomach fluids issuing from mouth and/or nose; the presence of facial fractures, other injuries, or bleeding; or changes associated with decomposition. Family members may be anxious or distressed to the point where they may not even look at the body or face of the deceased. A family member may rely on something other than the facial appearance of the deceased for recognition: for example, the appearance of the clothing or an item of jewellery such as a ring on a finger. These can be unreliable. Interpol does not accept visual recognition as a form of positive identification.

117. If the dead body is to be viewed for the purposes of recognition to help in its formal identification, this should be undertaken in controlled circumstances. Whenever possible, the viewing should be conducted in a designated area that respects the viewer's privacy and emotional state and minimizes distractions. The process should be supervised and witnessed by a forensic doctor, a trained mortuary technician, a grief counsellor (social worker), or other trained professional. Children should not be involved in visual recognition for identification purposes.

118. The dead body should be professionally assessed as being capable of being recognized by visual inspection. The person being asked to make the visual identification should always be informed of the condition of the remains and asked if they wish to proceed. The body should not be in an advanced state of decomposition; there should be no significant injury affecting the central facial features and, preferably, the face should be clean. (This last requirement may not be compatible with investigative priorities – e.g. the examination, photography.)

119. Tercihen, ölen kişinin bedenini gören kişiden özellikle beden ve yüze dikkatle bakması istenmeli; tanıma kararına ulaşırken hangi yüz veya beden özelliklerine dayandığı kendisiyle görüşülerek açıklığa kavuşturulmalıdır. Örneğin, kararını yüzün genel görünümüne, burnun şekline, yüzdeki bir bene, yara izine veya saç biçimine mi dayandırdığı sorulabilir. Bu şekilde, tanıma işlemine tanıklık eden kişiler, ölen kişinin bedenini gören kişinin vardığı sonucun güvenilir olup olmadığını değerlendirebilir.

3. Kimliklendirmede bilimsel yaklaşım

120. Hukuka aykırılık ihtimali bulunan ölümlerde, özellikle zaman geçtikçe beden çürümeye başladığında veya yaralanma ya da yangının etkileri nedeniyle yüz görünümü değiştiğinde, görsel tanımaya dayalı kimlik tespiti mümkün olan her durumda parmak izi, diş incelemesi ve DNA analizi gibi bilimsel olarak güvenilir kimliklendirme yöntemleri de dâhil olmak üzere başka yöntemlerle doğrulanmalıdır.

121. Bilimsel olarak güvenilir bu yöntemler bazen kimliklendirmenin "birincil" yöntemleri olarak adlandırılır. Bedende doğrudan görülebilen veya röntgen görüntülerinde saptanabilen bedensel deformiteler, yara izleri ya da cerrahi protezler gibi fiziksel özelliklerin, kişinin yaşamı sırasında oluşturulmuş kayıtlarla karşılaştırılmasına dayanan değerlendirmeler ise genel olarak ikincil yöntemler kabul edilir; ancak bazı durumlarda bu özellikler tek başına veya birlikte, kişiyi özgün biçimde tanımlayabilecek bir düzeye yaklaşabilir. Kişisel eşyaların kimliklendirilmesi de ikincil bir yöntem olarak kabul edilir. Birincil ve ikincil yöntemler, ulaşılan sonucun dayandığı kanıtları güçlendirmek amacıyla birlikte kullanılabilir.

122. Kalıntılar iskeletleşmiş ise, iskelet kalıntılarının biyolojik profiline ilişkin mümkün olan en güvenilir sonuçların elde edilebilmesi için, mevcutsa fiziksel/adli antropologlar sürece dahil edilmelidir.[100]

123. Görsel teşhisten gelişmiş birincil kimliklendirme yöntemlerine kadar uzanan seçenekler arasından en uygun yöntem veya yöntemlerin belirlenmesi uzmanlık gerektiren bir karardır ve bu sorumluluk genellikle adli tabibe aittir. Belirli bir vakada kullanılan yöntemlerin neden seçildiği ve elde edilen sonuçlar nihai raporda yer almalıdır. Bu sonuçlar, ölen kişinin kimliğinin belirlenmesi değerlendirilirken diğer ilgili bilgilerle birlikte ele alınır.

124. Hangi kimliklendirme yöntemleri kullanılırsa kullanılsın, uygun uzmanların sürece dahil edildiği, eksiksiz ve ayrıntılı belgelendirmeye dayanan sistematik ve bütüncül bir yaklaşım her zaman gereklidir.

4. Birden fazla ölümün meydana geldiği olaylar

125. Birden fazla ölümün söz konusu olduğu durumlarda yalnızca görsel tanımaya dayanılmamalıdır. Bu tür durumlarda, tanıma işlemini yapan kişiler üzerindeki duygusal baskı nedeniyle yanlış kimliklendirme daha sık görülür. Yan yana dizilmiş çok sayıda cesedi veya birden fazla cesedi art arda tek tek görmek, güvenilir bir tanıma yapılması olasılığını azaltır. Ayrıca kişisel eşyalar kişiye özgü değildir ve bedenlerin bulunup çıkarılması sürecine bağlı olarak yanlışlıkla başka bir bedenle eşleştirilmiş olabilir.[101]

126. Birden fazla ölümün meydana geldiği bir olayın ardından güvenilir kimliklendirme yapılabilmesi, organizasyonel kapasite ile teknik adli bilimler yetkinliği gerektirir. Bu gereklilik şu alanları kapsar:
* Olay yeri ile cesetlerin, kişisel eşyaların ve diğer materyallerin usulüne uygun biçimde toplanması, kaydedilmesi, taşınması ve saklanması
* Morg işlemleri, ölüm sonrası inceleme (gerektiğinde iç muayene ile diş ve antropolojik incelemeler dâhil) ve ölüm sonrası verilerin toplanması ve saklanması
* Olayda ölmüş olabilecek kişilere ilişkin ölüm öncesi verilerin toplanması
* Kimliğe ilişkin sonuca ulaşmak amacıyla ölüm öncesi ve ölüm sonrası verilerin karşılaştırılması ve eşleştirilmesi.

127. Küçük ve orta ölçekli çok sayıda ölüm olaylarında insan kimliklendirmesine ilişkin yaklaşım INTERPOL tarafından standartlaştırılmıştır.[102] Büyük ölçekli çok sayıda ölüm olaylarında ise Pan Amerikan Sağlık Örgütü, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ve Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC) tarafından yayımlanan çalışmalar farklı bir yaklaşım sunmaktadır.[103] İnsan kimliklendirmesine ilişkin bu iki yaklaşım birbirini tamamlar ve koşullar gerektirdiğinde birlikte kullanılabilir. Çok sayıda ölümün meydana geldiği olaylarda güvenilir bir insan kimliklendirme yaklaşımı önceden planlanmalı ve bu konuda gerekli eğitimler verilmelidir.

---

100 See Detailed Guidelines on Analysis of Skeletal Remains.

101 Interpol DVI procedures require loose personal effects to be collected separately at the scene. They must not be allocated to a particular body.

102 See Interpol, *Disaster Victim Identification Guide*, 2014, at: http://www.interpol.int/INTERPOL-expertise/Forensics/DVI-Pages/DVI-guide.

103 M. Tidball-Binz and D. Van Alphen (eds.), *Management of Dead Bodies after Disasters: A Field Manual for First Responders*, 2016, available at: www.paho.org/disasters.

119. Preferably, the person viewing the dead body should be asked to look particularly at the body and face and engaged in discussion about what facial (or bodily) features he or she relied on in reaching their decision. For example, was it the appearance of the face, the shape of the nose or a mole on the face, a scar or the hair style? In this way, any person witnessing the process can assess whether or not the conclusion of the person viewing the dead body is likely to be reliable.

3. The scientific approach to identification

120. In potentially unlawful death (and especially as time passes and the body begins to show signs of decomposition, or the facial appearance is altered by the effects of injury or fire), any identification by visual recognition must be confirmed whenever possible by using other means, including scientifically reliable methods of identification such as fingerprints, dental examination and DNA analysis.

121. These scientifically reliable methods are sometimes referred to as "primary" methods of identification. Assessments of physical characteristics (such as body deformities, scars or surgical prostheses, as visible on the body or as represented in X-rays), which are compared with records made in life, are generally regarded as secondary methods, although in some cases they could, individually or collectively, approach the level of being uniquely identifying. The identification of personal effects is also regarded as a secondary method. Primary and secondary methods may be combined to strengthen the evidence for the conclusion.

122. If remains are skeletonized, physical/forensic anthropologists, if available, should be involved so as to obtain the most reliable conclusions about the biological profile of the skeletal remains.[100]

123. The selection of the most appropriate method(s), ranging from visual recognition to sophisticated primary methods of identification, is an expert decision, usually the responsibility of the forensic doctor. The reason for selecting the methods used in a particular case, and the results, must be included in the final report. The results are considered, along with other relevant information, in addressing the question of the identification of the dead body.

124. Whatever methods of identification are employed, a methodical and holistic approach, involving the appropriate experts, with complete and detailed documentation, is always necessary.

4. Events with multiple deaths

125. Visual recognition alone should not be relied upon in cases of multiple deaths. Misidentification is more common in such circumstances owing to emotional pressures on those undertaking the viewing. The strain of viewing a row of dead bodies, or a number of dead bodies individually one after the other, reduces the likelihood of a reliable recognition. Additionally, personal effects are not unique, and depending on the processes around the retrieval of the bodies they may have been incorrectly put with the wrong body.[101]

126. Reliable identification following an event involving multiple deaths requires organizational and technical forensic competence. This applies to:

- The scene, and the proper collection, recording, transport and storage of dead bodies, property and effects
- The mortuary, the post-mortem examination (possibly including an internal examination and dental and anthropological examinations), and the collection and storage of post-mortem data
- The collection of ante-mortem data about those who may have been killed in the event, and
- The reconciliation of ante-mortem and post-mortem data to reach conclusions about identity.

127. The approach to human identification in events involving multiple deaths on a small to moderate scale has been standardized by Interpol.[102] For such events on a large scale, the work published by the Pan American Health Organization, the World Health Organization (WHO) and the ICRC offers a different approach.[103] The two approaches to human identification complement each other and, if circumstances dictate, may be combined. A reliable approach to human identification in events involving multiple deaths should be planned and trained for in advance.

---

100 See Detailed Guidelines on Analysis of Skeletal Remains.

101 Interpol DVI procedures require loose personal effects to be collected separately at the scene. They must not be allocated to a particular body.

102 See Interpol, *Disaster Victim Identification Guide*, 2014, at: http://www.interpol.int/INTERPOL-expertise/Forensics/DVI-Pages/DVI-guide.

103 M. Tidball-Binz and D. Van Alphen (eds.), *Management of Dead Bodies after Disasters: A Field Manual for First Responders*, 2016, available at: www.paho.org/disasters.

5. Kimliğe ilişkin sonuçlar

128. Hukuka aykırılık ihtimali bulunan ölüm vakalarında kimliğe ilişkin nihai karar, farklı ülkelerde farklı yetkililer tarafından verilmektedir; ancak bu karar her zaman uzman görüşü ve tavsiyesine dayanmalıdır.

129. Ölen kişiye uygulanan seçilmiş yöntemlerden elde edilen sonuçlar, kimliği bilinen ve adı belirli bir kişiye ait kayıtlarla veya ölüm öncesi biyolojik örneklerden oluşturulmuş profillerle karşılaştırılmalıdır. Bazı vakalarda, olayın koşullarından ve ölüm yerinin ve/veya cesedin bulunduğu yerin incelenmesinden elde edilen bilgiler de kimlik değerlendirmesinde usulüne uygun biçimde dikkate alınabilir (bkz. Tablo 1).

Tablo 1: Kimliklendirme Amacıyla Ölüm Öncesi ve Ölüm Sonrası Veriler

ÖLÜM ÖNCESİ VERİLER	ÖLÜM SONRASI VERİLER
Kayıp kişiye ilişkin soruşturmalar, sözlü anlatımlar veya kayıtlardan elde edilen bilgiler	**Ceset veya iskelet kalıntılarından soruşturma, adli inceleme (fotoğraflar dâhil) veya laboratuvar testleri yoluyla elde edilen bilgiler**
Ölümün koşulları (yer, olayların geçmişi, olası yaralanmalar)	Ölüm nedeni ve koşulları, cesedin veya kalıntıların bulunduğu yer, diğer travmatik bulgular
Kaybolma tarihi	Kalıntıların bulunduğu tarih, ölümden sonra geçen süre, bedenin genel durumu
Yaş, biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet, boy, soy/atalık, ağırlık	Biyolojik profil (biyolojik cinsiyet, yaş grubu, soy/atalık, tahmini boy ve ağırlık) ve toplumsal cinsiyet
Fiziksel görünüm (örneğin göz rengi, saç rengi), cerrahi implantlar, protezler, cilt üzerindeki işaretler, yara izleri, dövmeler, meslek	Ayırt edici özellikler, fiziksel görünüm, cerrahi implantlar, protezler, cilt üzerindeki işaretler, yara izleri, dövmeler, mesleğe bağlı izler
Giysiler ve kişisel eşyalar, gözlük, ayakkabı	Cesetle birlikte bulunan giysilerin ve kişisel eşyaların eksiksiz tanımı
Tıbbi kayıtlar, kullanılan ilaçlar, röntgen görüntüleri	Ölüm öncesi travmaya ilişkin bulgular, cerrahi işlemler, patoloji belirtileri, cesetle birlikte bulunan ilaçlar
Diş kayıtları (dişlerin durumu ve diş tedavilerine ilişkin bilgiler)	Diş şeması, dişlerin durumu ve ayırt edici özellikleri
Parmak izleri	Mümkün olduğunda parmak izleri
Fotoğraflar	Uygunsa fotoğraflar
Kimlik belgelerine ilişkin kayıtlar	Cesetle birlikte bulunan veya cesetle ilişkilendirilen kimlik belgeleri
Kayıp kişiden veya yakınlarından alınan biyolojik örneklerden elde edilen DNA profilleri	Cesetten alınan örneklerden elde edilen DNA profilleri

5. Conclusions about identity

128. The final conclusion about identity in circumstances of potentially unlawful death is made by different officials in different countries, but should always be based on expert opinion and advice.

129. The results of the application of the selected methods to the deceased should be compared with the records (or with profiles from ante-mortem biological samples) of a known, named individual. Information from the circumstances of the case and from the examination of the place of death and/or where the dead body was found can properly be taken into account in some cases (see Table 1).

Table 1: Ante-Mortem and Post-Mortem Data for the Purpose of Identification

ANTE-MORTEM DATA	POST-MORTEM DATA
Information on the missing person obtained from investigations, oral accounts, or records	Information from the dead body/skeletal remains obtained by investigation, forensic examination (including photographs) or laboratory tests
Circumstances of death (place, history of the events, possible injuries)	Cause and circumstances of death, location where the body or remains were found, other traumatic findings
Date of disappearance	Date of recovery, time since death, general condition of the body
Age, sex and gender, stature, ancestry, weight	Biological profile (sex, age group, ancestry, estimated stature and weight) and gender
Physical appearance (e.g. eye colour, hair colour), surgical implants, prostheses, skin marks, scars, tattoos, occupation	Distinguishing features, physical appearance, surgical implants, prostheses, skin marks, scars, tattoos, occupational marks
Clothing and artefacts, eyewear, footwear	Complete description of clothing and personal belongings found with the body
Medical records, medications, X-rays	Evidence of ante-mortem trauma, surgical procedures, signs of pathology, medication found with the body
Dental records (information on dental condition and dental treatment)	Dental chart, dental condition, features
Fingerprints	Fingerprints, when possible
Photographs	Photographs, if suitable
Records of identity documents	Identity documents recovered or associated with the body
DNA profiles from biological samples from the missing person or from his/her relatives	DNA profiles from samples obtained from the body

130. Mevcut tüm kanıtların analizi sonucunda kimliğe ilişkin nihai bir sonuca ulaşılır. Genel olarak bu sonuç şu biçimlerden birini alabilir:
(a) Ölüm öncesi ve ölüm sonrası veriler arasında uyum bulunduğu ve açıklanamayan herhangi bir çelişki olmadığı durumda kimliğin belirlenmesi;
(b) mevcut kanıtların, insan kalıntılarının kimliğine ilişkin belirli bir varsayımın dışlanmasını desteklediği durumda olası kimliğin reddedilmesi;
veya (c) insan kalıntılarının kimliğine ilişkin herhangi bir sonuca ulaşılamaması. Kimliğe ilişkin ilgili bulgular nihai raporda belirtilmelidir. Kimliğin belirlenmesi için mümkün olan tüm bilimsel çabalar gösterilmiş olsa da, mevcut bilgilerin yalnızca muhtemel veya olası bir kimliğe işaret ettiği vakalar bulunabilir.

F. Kanıt Türleri ve Örnekleme

1. Genel İlkeler

131. İnsan kalıntılarından örnek ve delil toplanırken farklı delil türleri dikkate alınmalıdır. Hem biyolojik hem de biyolojik olmayan delillere ilişkin örnek miktarı, laboratuvar analizi için yeterli olmalı ve gerektiğinde testlerin tekrarlanmasına imkân vermelidir.

2. İnsan kaynaklı biyolojik deliller

132. Adli analizde biyolojik delil, genel olarak insan bedeninden veya bedenin bulunduğu çevreden toplanan organik maddeleri ifade eder. Bu tür deliller doğrudan insan bedeninden veya ilgili kişinin kullandığı diş fırçası, saç fırçası ve yıkanmamış giysiler gibi eşyalardan elde edilebilir.

133. Olay yerindeki biyolojik örneklerin belirlenmesi, usulüne uygun biçimde toplanması ve korunması; biyolojik delilin varlığını araştırma ve test etme konusunda özel eğitim gerektirir. Bedenlerden biyolojik örnekler morgda veya adli antropoloji laboratuvarında da alınabilir. Karşılaştırma amacıyla yaşayan kişilerden biyolojik referans örneklerinin alınması ise, kurbanlar ve aileleriyle uygun ve etik biçimde çalışmak üzere eğitim almış personel tarafından gerçekleştirilmeli ve bilgilendirilmiş onama dayanmalıdır.

Ölüm ister tek bir kişiye ister aynı olayda birden fazla kişiye ait olsun, aileler kimliklendirme sürecine dâhil edilmeli ve süreç hakkında eksiksiz biçimde bilgilendirilmelidir. Birçok vakada bu, yalnızca kimliğin belirlenebilmesi için gerekli değildir; aynı zamanda ailenin ulaşılan kimliklendirme sonucunu kabul etme olasılığını da artırır. Yukarıda açıklandığı üzere bu husus, hukuka aykırı olma ihtimali bulunan ölüm veya ölümler bakımından hesap verebilirliğin önemli bir parçasıdır. Açık ve özenli iletişim kurulması da sürecin başarılı biçimde sonuçlanma olasılığını artıracaktır.

134. Biyolojik örnekler aynı zamanda DNA kaynağıdır. DNA, kişilerin kimliğinin belirlenmesinde ve bu kişilerin olay yeriyle veya olay yerinde elde edilen bir delille ilişkilendirilmesinde kullanılabilir. Biyolojik örnekler şunları içerir:

*Yumuşak dokular
*Kemik
*Dişler
*Kan
*İdrar
*Tükürük
*Semen/sperm
*Vitröz sıvı
*Saç ve kıl
*El ve ayak tırnakları

130. An analysis of all available evidence leads to a final conclusion. In general terms, this could be:

(a) **Identification** where there is consistency between ante-mortem and post-mortem data and there are no discrepancies that cannot be explained

(b) **Rejection of a possible identity** when evidence supports the exclusion of a particular hypothesis about the identity of the human remains, or

(c) **No conclusion** about the identification of the human remains.

The relevant findings should be stated in the final report on identity.

There may be cases when, despite all possible scientific efforts to achieve identification, available information indicates only a probable/possible identity.

Whether the death is that of an individual or of multiple individuals in one event, families should be involved in and fully informed about the identification process. In many cases, this is not only necessary to achieve an identification, it also improves the likelihood that the family will accept the identification, which is an important part of accountability for potentially unlawful death(s), as set out above. Careful attention to clear communication will also improve the chances of a successful outcome.

F. Types of Evidence and Sampling

1. General principles

131. A range of types of evidence should be considered when collecting samples and evidence of human remains. Sample sizes for both biological and non-biological evidence should be sufficient for laboratory analysis and should allow for repeat testing.

2. Human biological evidence

132. Biological evidence in forensic analysis generally refers to organic substances collected from the human body or its surroundings. These can be collected directly from the human body or from items used by the person in question, such as toothbrushes, hair brushes and unlaundered clothing.

133. Identification and the proper collection and preservation of biological samples from a crime scene require specialized training in searching and testing for the presence of biological evidence. Biological samples from bodies may also be collected at the morgue or forensic anthropology laboratory. The collection of biological reference samples from living persons, for comparison purposes, should be conducted by personnel trained in dealing properly and ethically with victims and their families, and should be based on informed consent.

134. Biological samples are also a source of DNA, which can be used to establish the identity of persons and link them to the scene or to a piece of evidence recovered there. Biological samples include the following:

- Soft tissues
- Bone
- Teeth
- Blood
- Urine
- Saliva
- Semen/sperm
- Vitreous fluid
- Hair
- Natural nails (finger and toe).

135. Adli biyolojik deliller, gerektiğinde genellikle DNA analizi için kullanılabilir. Adli bağlamda DNA analizi, dünya genelinde birçok mahkeme tarafından kimliklendirme delili olarak kabul edilen ve çok yüksek olasılık düzeylerinde kişiye özgü sonuçlar sağlayan profiller oluşturmak amacıyla kullanılır. DNA iz delilinin korunabilirliği, maruz kaldığı koşullara ve delilin nasıl elde edildiğine, güvence altına alındığına ve saklandığına bağlıdır. Islak ve nemli koşullar, kullanılabilir bir DNA izinin korunmasını ve profil elde edilmesini olumsuz etkileyebilir. Deliller, mümkün olduğu ölçüde sabit bir sıcaklıkta tutulmalı ve kontaminasyon riskini en aza indirecek şekilde kapatılmalıdır.

136. Adli biyolojik deliller ayrıca, kontrollü maddeler kapsamındaki uyuşturucular ve zehirler gibi insan üzerinde olumsuz etki yaratabilecek kimyasal maddeler bakımından toksikolojik olarak da analiz edilebilir. Bu, hem yaşayan kişilerden hem de ölen kişilerden alınan biyolojik örnekler için geçerlidir.

3. Biyolojik olmayan fiziksel deliller

i. Kimya

137. Adli kimya, olay yerinde bulunan ve niteliği bilinmeyen maddelerin tanımlanmasında kullanılır. Bunlar arasında şüpheli uyuşturucu maddeler, toksik maddeler, atış artıkları ve patlayıcı maddeler yer alır.

ii. Ateşli silahlar

138. Ateşli silahlara ilişkin deliller; tabanca ve uzun namlulu silahların, ateşlenmiş mermi ve saçma gibi çekirdeklerin ve ateşleme sonrasında silahın çıkardığı çekirdeklerin dağılımı ve hareketi dâhil olmak üzere balistik bilgilerin incelenmesinden elde edilir. Eğitimli uzmanlar, ateşlenmiş çekirdekleri, kovanları ve bunlarla ilişkili mühimmat parçalarını belirli bir ateşli silahla ilişkilendirebilir. Bir ateşli silahın ateşlenmiş bir çekirdek veya kovanla eşleştirilmesinin yanı sıra, ateşli silah inceleme uzmanı silahın üreticisini de belirleyebilir. Bununla birlikte, bu Protokol'ün taslak metninin hazırlandığı tarihte, alet izi ve ateşli silah incelemelerine ilişkin kesin biçimde tanımlanmış ve evrensel olarak kabul edilmiş bir yöntem bulunmamaktaydı.[104]

139. Ateşli silah inceleme uzmanları çoğu zaman, bir ateşli silahın ateşlenip ateşlenmediğini değerlendirmek amacıyla atış incelemesi de yapar. Ayrıca, giysi gibi materyaller üzerinde yapılan incelemelerle isabet noktası ile silahın ateşlendiği konum arasındaki mesafe belirlenmeye çalışılabilir. Bir şüphelinin ellerinde veya giysilerinde bulunan kimyasal izler, silah ateşlemiş olabileceğine işaret edebilir.

iii. Parmak izleri

140. Parmak izleri, başparmak izleri de dâhil olmak üzere, kişilerin yüksek olasılık düzeyinde bireysel olarak kimliklendirilmesinde uzun süredir kullanılan bir yöntemdir. Bu karşılaştırma; parmaklar ve başparmaklar ile avuç içleri, ayak tabanları ve ayak parmaklarında bulunan sürtünme sırtları ve oluklarının kişiye özgü örüntülerine dayanır. Tek yumurta ikizlerinin dahi parmak izleri birbirinden farklıdır. Parmak izleri çoğu zaman rutin olarak alınır ve bilimsel kimliklendirmenin yaygın araçlarından biridir. Bununla birlikte, örneğin kısmi izler bazı güçlükler doğurabilir.

141. Parmak izleri, çeşitli teknikler kullanılarak farklı yüzeylerden elde edilebilir veya görünür hâle getirilebilir; özellikle düzgün ve parlak yüzeyler bu amaçla elverişlidir. Bu teknikler arasında yüzeye toz uygulanması ve parmak izinin bant ya da jel kaldırma yöntemiyle alınması yer alır. İz, tozla belirginleştirildikten sonra fotoğraflanabilir. Materyalin kendisi de bütün hâlinde alınarak inceleme için laboratuvara gönderilebilir. Gizli parmak izleri, özellikle kâğıt üzerinde etkili olan çeşitli kimyasal geliştirme yöntemleri kullanılarak gözenekli yüzeylerde görünür hâle getirilebilir. Kimyasal geliştirme işlemi normal olarak olay yerinde değil laboratuvarda yapılır; bu nedenle ilgili materyalin paketlenmesi ve taşınması sırasında büyük özen gösterilmelidir.

iv. Diğer biyolojik olmayan deliller

142. Diğer ilgili deliller arasında askerî mühimmat ve silahlar; lif analizi; izler (örneğin lastik izleri ve ayakkabı izleri); örüntü analizleri (örneğin kan lekesi örüntüsü/kan sıçrama analizi, yanma örüntüleri ve kırık analizi); alet izleri; araç boyasının analizi, karşılaştırılması ve kimliklendirilmesi ile incelemeye konu belgeler yer alır. Bu tür delillere ilişkin analizlerin, geçerliliği doğrulanmış bilimsel yöntemlere dayanmasına özen gösterilmelidir.

---

[104] See, e.g., Committee on Identifying the Needs of the Forensic Sciences Community, National Research Council, *Strengthening Forensic Science in the United States: A Path Forward*, US Department of Justice, Washington, DC, 2009, pp. 150–55, at: http://www.nap.edu/catalog/12589.html.

135. Forensic biological evidence can usually be analysed for DNA if necessary. DNA analysis in forensic contexts is used to produce profiles that are accepted as identification evidence in many courts worldwide and are individualizing to very high degrees of probability. The persistence of DNA trace evidence depends on the conditions it has endured and the manner in which it is recovered, secured and stored. Damp, humid conditions can affect the persistence of a viable DNA trace and the ability to develop a profile. Evidence should, as far as possible, be maintained at a constant temperature and sealed in such a way as to minimize the risk of contamination.

136. Forensic biological evidence may also be analysed toxicologically for chemicals that have an adverse effect on human beings, such as drugs (controlled substances) and poisons. This applies to biological samples from living persons as well as from the deceased.

3. Non-biological physical evidence

i. Chemistry

137. Forensic chemistry is used to identify unknown substances at a crime scene. They include suspected drugs, toxic substances, gunshot residue (firearms) and explosive materials.

ii. Firearms

138. Firearms evidence is derived from the examination of handguns and long guns; projectiles such as spent bullets and shot; and ballistic information, including the pattern and movement of projectiles from a firearm after discharge. Trained examiners may be able to link expended projectiles, cartridge casings and related ammunition components to a particular firearm. In addition to matching a particular firearm to a fired projectile or expended cartridge casing, a firearms examiner may also be able to identify the manufacturer of a gun. At the time of drafting of this Protocol, however, toolmark and firearms analysis lacked a precisely defined and universally accepted process.[104]

139. Very often, firearms examiners are also responsible for firearm discharge analysis, to assess whether or not a firearm has been discharged, or analysis of items such as clothing to determine the distance between the impact and the position from which the gun was discharged. Chemical traces on the hands or clothing of a suspect may indicate that he or she has fired a weapon.

iii. Fingerprints

140. Fingerprints (including thumb prints) are a long-established means by which persons are individually identified with a high level of probability. This comparison is based on the unique patterns of friction ridges and furrows on fingers and thumbs, as well as on palms, feet and toes. Even identical twins have different fingerprints. Fingerprints are often collected routinely and are a common means of scientific identification. There can be problems, however, for example with partial prints.

141. Fingerprints may be recovered from or visualized on a variety of surfaces (in particular smooth, shiny ones) using a number of techniques. These include applying a powder and "lifting" the fingerprint with a tape or gel lift. Once it has been enhanced with powder, the print can be photographed. It can also be recovered as a complete item and submitted to a laboratory for examination. Latent fingerprints can be visualized on porous surfaces, using a number of chemical enhancement techniques, which are particularly effective on paper. Chemical enhancement is normally undertaken in a laboratory and not at the crime scene, so great care should be taken when packaging and transporting the item.

iv. Other non-biological evidence

142. Other relevant evidence includes military ordnance and weapons; fibre analysis; impressions (e.g. tyre tracks, footwear impressions); pattern analysis (e.g. bloodstain patterns/blood spatter analysis, burn patterns, fracture analysis); tool marks; car paint analysis, comparison and identification; and questioned documents. Care needs to be taken to ensure that the analysis of such evidence is underpinned by a validated scientific method.

---

[104] See, e.g., Committee on Identifying the Needs of the Forensic Sciences Community, National Research Council, *Strengthening Forensic Science in the United States: A Path Forward*, US Department of Justice, Washington, DC, 2009, pp. 150–55, at: http://www.nap.edu/catalog/12589.html.

4. Dijital deliller

143. Dijital delil, elektronik bir cihazda depolanan, elektronik bir cihazdan alınan veya elektronik bir cihaz aracılığıyla iletilen bilgi ve verileri ifade eder. Dijital deliller; kameralardaki görüntülerde, internette, bilgisayarlarda, cep telefonlarında ve USB bellekler gibi diğer dijital ortamlarda bulunabilir.

144. Dijital deliller soruşturmalarda giderek daha önemli hâle gelmiştir. Bu deliller; internet ve sosyal medya gibi açık sistemler ile bilgisayarlar, dizüstü bilgisayarlar, cep telefonları ve kameralar gibi kapalı sistemler dâhil olmak üzere çeşitli kaynaklardan elde edilebilir. İnternet ve cep telefonu hizmet sağlayıcıları, verileri (örneğin çağrı kayıtlarını) çoğu zaman yalnızca sınırlı bir süre saklar. Soruşturmacılar, soruşturmayı planlarken bu hizmet sağlayıcıların verileri ne kadar süreyle sakladıklarını bilmeli ve gerekli bilgilerin mevcut süre içinde talep edilmesini sağlamalıdır.

145. Dijital bilgiler; fotoğraflar, ses kayıtları, video kayıtları, e-posta ve ağ iletişimleri, metin/SMS mesajları, cep telefonu uygulamaları ve sosyal medya içerikleri gibi çeşitli biçimlerde kaydedilebilir. Bu bilgilerin tümü soruşturmacı açısından yararlı olabilir. Üstveriler (metadata), örneğin içeriği oluşturan kişi, oluşturulma tarihi, kullanılan cihaz, konum ve yapılan değişikliklere ilişkin bilgiler gibi vb. değerli bilgiler sağlayabilir. Bununla birlikte üstveriler kolaylıkla manipüle edilebilir. Dijital delillerin özgünlüğünün doğrulanması teknik bir güçlük oluşturur. Dijital delilin soruşturma bakımından önemli olduğu değerlendiriliyorsa, delilin nitelikli bir adli bilişim uzmanı tarafından elde edilmesi ve/veya incelenmesi için her türlü çaba gösterilmelidir.

5. Adli muhasebe

146. Adli muhasebe, muhasebe, istatistik ve ekonomik analiz yöntemlerinin cezai soruşturmalara uygulanmasını ifade eder. Şüpheli bir ölümün soruşturulmasında, öldürmenin olası saikinin ve muhtemel şüpheli veya tanıkların belirlenmesine yardımcı olabilecek bilgiler ortaya çıkarabilir.

6. Toprak/çevresel örnekler

147. Olay yeri açık bir alandaysa, toprak ve çevresel örnekler alınmalıdır. Örnekler hem doğrudan olay yerinden hem de çevredeki alanlardan toplanmalıdır. Çevredeki alanlardan alınan bu örnekler kontrol örneği işlevi görür; böylece adli uzman, arka plan düzeylerini belirleyebilir ve olay yerinden elde edilen delilin önemini değerlendirebilir. İddia edilen faillerin giysi ve ayakkabılarından da örnek alınmalıdır. Olay yerinden elde edilen örneklerle şüpheliden alınan örneklerin karşılaştırılması, şüpheli ile olay yeri arasında bağlantı kurulmasına yardımcı olabilir.

4. Digital evidence

143. Digital evidence is information and data that are stored on, received from or transmitted by an electronic device. Digital evidence can be found in images on cameras, on the internet, computers, mobile phones and other digital media, such as USB sticks.

144. Digital evidence has become increasingly important in investigations. It can be recovered from a number of sources: open systems such as the internet and social media; and closed systems such as computers, laptops, mobile phones and cameras. Internet and mobile-phone service providers frequently keep their data (e.g. call records) for only a limited time. In planning an investigation, investigators should be aware of how long data is retained by these providers so they can ensure that the appropriate information is requested within the available time frame.

145. Digital information can be recorded in various formats: photographs, audio recordings, video recordings, email/network communications, text/sms messages, mobile phone applications and social media. All of this information can be useful to an investigator. The metadata (e.g. information on the creator, date of creation, device, location, alteration/changes) can provide valuable information. However, this metadata can also be easily manipulated. Authenticating digital evidence is a technical challenge. If digital evidence is considered to be important in an investigation, every effort should be made to ensure that a qualified forensic expert recovers and/or examines the evidence.

5. Forensic accounting

146. Forensic accounting applies accounting, statistical and economic analysis to a criminal investigation. In the investigation of a suspicious death, it may uncover information that helps to identify a motive for a killing and possible suspects or witnesses.

6. Soil/environmental samples

147. When the crime scene involves an outdoor location, soil/environmental samples should be taken. Samples should be taken from the crime scene itself and also from the surrounding areas. These later samples provide control samples, allowing the forensic expert to determine background levels and weigh the importance of the evidence recovered from the crime scene. Samples should also be taken from alleged perpetrators' clothing/footwear. Comparing the sample recovered at the crime scene with those samples recovered from the suspect could provide a link.

G. Otopsi

1. Genel Prensipler

148. 25. paragrafta, hukuka aykırılık ihtimali bulunan bir ölümün soruşturulmasının amaçları açıklanmaktadır. Bu amaçlara ulaşılabilmesi için otopsi yapılmasının gerekli olup olmadığı değerlendirilmelidir. Olası tanıkların belirlenmesi dışında, bu amaçların tümü belirli ölçüde otopsi yapılmasına bağlıdır. Bu nedenle, söz konusu amaçlara ulaşılmasına katkı sağlamak, iyi eğitimli ve deneyimli olması gereken adli tabibin temel görevlerinden biridir.

149. Klinik hekimlerin görevleri kamuoyu tarafından genel olarak bilinmekle birlikte, adli tabiplerin görevleri bakımından aynı durum söz konusu değildir.[105] Adli tabiplerin ölüm soruşturmalarındaki görevleri şunlardır: (i) ölen kişinin kimliğinin belirlenmesini sağlamaya yardımcı olmak; (ii) ölüm nedeni ve ölümün gerçekleştiği koşulların ortaya çıkarılmasını sağlamaya yardımcı olmak; ve (iii) bu görevleri gerekli özen ve mesleki yetkinlikle yerine getirmek. Bu görevlerin yerine getirilebilmesi, otopsinin temel amaçlarının anlaşılmasını gerektirir. Otopsinin amaçları şunlardır: (i) gerektiğinde, ölen kişinin kimliğinin belirlenmesine yarayan tüm özellikleri saptamak ve kaydetmek; (ii) yaralanmalar da dâhil olmak üzere mevcut tüm patolojik süreçleri saptamak ve kaydetmek; (iii) gerektiğinde ölen kişinin kimliği hakkında sonuca ulaşmak; ve (iv) ölüm nedeni ile ölüme katkıda bulunan etkenler hakkında sonuca ulaşmak.[106] Ölümün gerçekleştiği koşulların bilinmediği veya tartışmalı olduğu durumlarda adli tabip, bu koşulların yeniden yapılandırılmasında otopsi bulgularından ve ulaşılan sonuçlardan yararlanmalıdır. Mümkünse adli tabip, tercihen beden henüz bulunduğu konumdayken, ölüm yerine gitmelidir.[107]

150. Adli tabip, olumlu bulgular ile ilgili olumsuz gözlem ve bulguları, başka bir adli patoloğun daha sonra vakayı bağımsız biçimde değerlendirerek kendi sonuçlarına ulaşabilmesini sağlayacak şekilde kaydetmelidir. Adli patoloji esas itibarıyla görsel incelemeye dayandığından, bu süreç kaliteli ve tercihen renkli fotoğrafların kullanılmasını gerektirir.

151. Otopsi raporu, yetkili makamlar ve diğer ilgililer tarafından, ölen kişinin saldırıya uğrayıp uğramadığının (işkence veya kötü muamele görüp görmediği de dâhil olmak üzere) ve mevcut yaralanmaların ölüme neden olup olmadığının ya da ölüme katkıda bulunup bulunmadığının belirlenmesine yardımcı olmak amacıyla kullanılabilir. Bu nedenle otopsi raporu yalnızca bulgu ve yaralanmaların listesini içermemeli, bunların yorumunu da ortaya koymalıdır. Adli tabip, belirli yaralanmaların, örneğin işkence sırasında ortaya çıkabilecek belirli bir mekanizma ile meydana getirildiği kanaatindeyse, bu görüşünü otopsi raporunda yazılı olarak belirtmesi kuvvetle teşvik edilir. Benzer şekilde, bir grup yaralanma birlikte değerlendirildiğinde belirli bir kötü muamele örüntüsünü düşündürüyorsa, bu husus da otopsi raporunda açıkça belirtilmelidir. Adli tabip, ölen kişinin saldırıya veya işkenceye uğrayıp uğramadığına ilişkin nihai kararı vermeyebilir; ancak mümkün olduğu ölçüde yaralanmaların nasıl meydana geldiğini yorumlamak ve açıklamak onun görevidir. Gözlenen yaralanmalar ile bunların meydana gelme mekanizması arasındaki bağlantı adli tabip tarafından kurulmazsa, otopsinin temel işlevi olan ölümün ardındaki gerçeğin ortaya çıkarılmasına katkı sağlama amacı büyük ölçüde ortadan kalkabilir.

152. Otopsiye İlişkin Ayrıntılı Kılavuz, mevcut kaynakların elverdiği ölçüde izlenmelidir. Adli tabip, somut olayın koşullarında gerekli veya yararlı gördüğü takdirde ek kaynak talep etmelidir. Kılavuzun uygulanması, geçerli ve güvenilir sonuçlara ulaşılmasını sağlayarak tartışmalı vakaların doğru biçimde çözümlenmesine katkıda bulunacaktır. Ayrıca, görünüşte şüpheli bir ölümün soruşturulmasında yanıtsız kalan soruların doğurduğu spekülasyonların ve ima yoluyla ileri sürülen iddiaların önüne geçilmesine yardımcı olacaktır.

153. Otopsiye İlişkin Ayrıntılı Kılavuz, bu tür vakaların değerlendirilmesinde deneyimli olmayabilecek adli tabipler için bir hatırlatıcı olarak işkencenin tespitine ilişkin rehberlik de içermektedir. Otopsiye İlişkin Ayrıntılı Kılavuz, İskelet Kalıntılarının Analizine İlişkin Ayrıntılı Kılavuz ile desteklenmektedir.

---

105 In this document, forensic pathologist, forensic doctor and prosector are used interchangeably. The last term refers to the person undertaking the autopsy.

106 See, e.g., M. El-Nageh, B. Linehan, S. Cordner, D. Wells and H. McKelvie, *Ethical Practice in Laboratory Medicine and Forensic Pathology*, WHO Regional Office for the Eastern Mediterranean, Alexandria, Egypt, 1999, pp. 38–39, at: www.emro.who.int/dsaf/dsa38.pdf.

107 This excerpt relates to the duties of the prosector in a forensic autopsy generally, not specifically one involving a potentially unlawful death. In the latter case, the expectation will be that, if possible, the forensic doctor will attend the scene of the death, usually at the request of the police.

G. Autopsy

1. General principles

148. Paragraph 25 sets out the aims of an investigation into a potentially unlawful death. To achieve these aims, the necessity for an autopsy should be considered. With the exception of identifying possible witnesses, all of the aims rely to some extent on an autopsy being performed, so helping to achieve them becomes a key duty of the forensic doctor, who must be well trained and experienced.

149. While the duties of clinical doctors are generally understood by the public, this is not the case with respect to forensic doctors.[105] The duties of forensic doctors in relation to death investigations are: (i) to help ensure that the identity of the deceased is established; (ii) to help ensure that the cause and circumstances of the death are revealed; and (iii) to exercise care and skill in this work. The discharge of these duties requires an understanding of the basic aims of the autopsy. These aims are to: (i) discover and record all the identifying characteristics of the deceased (where necessary); (ii) discover and record all the pathological processes, including injuries, present; (iii) draw conclusions about the identity of the deceased (where necessary); and (iv) draw conclusions as to the cause of death and factors contributing to death.[106] In situations where the circumstances of death are unknown or in question, a forensic doctor should apply the autopsy findings and conclusions to the reconstruction of those circumstances. If possible, the doctor should attend the scene of death, preferably with the body in situ.[107]

150. A forensic doctor should record the positive and relevant negative observations and findings in such a way as to enable another forensic pathologist at another time to come to his or her own conclusions about the case independently. As forensic pathology is essentially a visual exercise, this involves a dependence on good quality – preferably colour – photography.

151. The autopsy report may be used by the authorities and others to help determine if the deceased was assaulted (including whether they were tortured or maltreated), and if the injuries either caused or contributed to death. On this basis, the autopsy report must not only include a list of the findings and injuries, it must also provide an interpretation of them. If the forensic doctor believes that specific injuries have been inflicted by a particular mechanism, such as might occur during torture, for example, then he/she is strongly encouraged to provide that opinion in writing in the autopsy report. In addition, if a group of injuries, when considered together, imply a certain pattern of inflicted maltreatment, this should also be clearly stated in the autopsy report. While the forensic doctor may not make the final determination of whether the deceased was assaulted (or tortured), it is his/her duty to interpret and explain, if at all possible, how the injuries occurred. If the connections between the observed injuries and the mechanism of infliction are not made by the forensic doctor, then the main value of actually performing the autopsy – helping to find the truth behind the death – may be lost.

152. The Detailed Guidelines on Autopsy should be followed to the extent possible given the resources available. The forensic doctor should request additional resources if they are regarded as necessary or desirable in the circumstances of the case. Use of the Guidelines will permit valid and reliable conclusions to be reached, thus contributing to the correct resolution of controversial cases. It will also thwart the speculation and innuendo that are fuelled by unanswered questions in the investigation of an apparently suspicious death.

153. The Detailed Guidelines on Autopsy include guidance on the detection of torture as an aide-memoire for forensic doctors who may not be experienced in the assessment of such cases. The Detailed Guidelines on Autopsy are supported by the Detailed Guidelines on the Analysis of Skeletal Remains.

---

105 In this document, forensic pathologist, forensic doctor and prosector are used interchangeably. The last term refers to the person undertaking the autopsy.

106 See, e.g., M. El-Nageh, B. Linehan, S. Cordner, D. Wells and H. McKelvie, *Ethical Practice in Laboratory Medicine and Forensic Pathology*, WHO Regional Office for the Eastern Mediterranean, Alexandria, Egypt, 1999, pp. 38–39, at: www.emro.who.int/dsaf/dsa38.pdf.

107 This excerpt relates to the duties of the prosector in a forensic autopsy generally, not specifically one involving a potentially unlawful death. In the latter case, the expectation will be that, if possible, the forensic doctor will attend the scene of the death, usually at the request of the police.

154. Adli tabip, otopsiden sorumlu olmalı ve bu işlemin hesabını verebilmelidir. Başka bir ifadeyle, hukuka aykırı olma ihtimali bulunan ölümün genel soruşturması içinde otopsiye ilişkin bu bölüm adli tabibin sorumluluğunda olmalı; adli tabip, ölen kişinin onuruna saygı gösterme yükümlülüğü de dâhil olmak üzere, yürürlükteki hukuk kuralları ve etik ilkeler uyarınca bu işlemden sorumlu tutulabilmelidir. (Ayrıca bkz. Paragraf 45).

155. Beden, yeterli ve aceleye getirilmeyen bir inceleme yapılmasını sağlayacak makul bir asgari süre boyunca (örneğin 12 saat) adli tabibin incelemesine açık tutulmalıdır. Bazen inceleme için tanınan süre veya incelemenin yapılmasına izin verilen koşullar bakımından adli tabibe gerçekçi olmayan sınırlamalar ya da şartlar getirilebilir. Kabul edilemez koşullar dayatıldığında adli tabip, niteliği zedelenmiş bir incelemeyi yapmayı reddedebilmeli ve bu tutumunun gerekçelerini açıklayan bir rapor hazırlamalıdır. Böyle bir ret, incelemenin gereksiz veya uygunsuz olduğu şeklinde yorumlanmamalıdır. Adli tabip, güç koşullara rağmen incelemeyi sürdürmeye karar verirse, karşılaştığı sınırlama veya engelleri otopsi raporunda açıklamalıdır.

156. Otopsi salonları, röntgen cihazları veya yeterli eğitim almış personel gibi kaynaklar her yerde mevcut olmayabilir ve bunların sağlanması ile sürdürülmesi çoğu zaman adli tabibin sorumluluğunda değildir. Adli tabipler farklı siyasi ve hukuki sistemler içinde görev yapmaktadır. Ayrıca toplumsal ve dinî gelenekler dünya genelinde önemli ölçüde farklılık göstermektedir.108 Bu nedenle adli tabip, otopsi yaparken bu Protokol'de belirtilen bütün adımları her zaman uygulayamayabilir. Otopsiye İlişkin Ayrıntılı Kılavuz'dan küçük sapmalar bazı durumlarda kaçınılmaz, hatta tercih edilebilir olabilir. Ancak Kılavuz'dan önemli ölçüde sapılması hâlinde, bu durum açıkça belirtilmeli ve nedenleri otopsi raporunda açıklanmalıdır.

157. Hukuka aykırı olma ihtimali bulunan bir ölümün soruşturulmasında, ölen kişinin bedeni ailenin tasarrufundan çıkarılarak soruşturma mekanizmasının kontrolüne alınır. Adli tabip, bunun aile üzerinde doğurabileceği duygusal ve diğer etkilerin farkında olmalı; bu belgede belirtilen sorumluluklarını gereği gibi yerine getirme yükümlülüğüyle bağdaştığı ölçüde, söz konusu etkileri ve ailenin yaşayacağı güçlükleri mümkün olduğunca azaltmalıdır.

2. Hukuka aykırılık ihtimali bulunan ölümlerin soruşturulmasında radyolojik görüntülemenin rolü

158. Direkt röntgen görüntüleri, hukuka aykırılık ihtimali bulunan ölümlerin neden ve koşullarının soruşturulmasında uzun süredir kullanılmakta ve önemini korumaktadır. Son yıllarda kesitsel ve üç boyutlu görüntüleme veya tarama olarak adlandırılan yeni radyolojik görüntüleme yöntemlerinin (bilgisayarlı tomografi (BT) ve manyetik rezonans görüntüleme (MRG)) ortaya çıkması, "sanal otopsi" teriminin yaygın biçimde kullanılmasına yol açmıştır. Bu terimin ifade ettiği yaklaşım, tarama yöntemlerinin geleneksel otopsinin yerini güvenilir biçimde alabileceği yönünde beklentiler doğurmuştur. Ancak bu beklentilerin gerçekleşmesinden hâlen oldukça uzaktayız.

159. Bununla birlikte, tüm vücut taramaları aşağıdaki nedenlerle tıp biliminin ölüm soruşturmalarındaki imkânlarını güçlendirmiştir:
(a) Bedenin geleneksel yöntemlerle kolayca incelenemeyen bazı bölümleri artık görüntülenebilmektedir.
(b) Bazı vakalarda, tarama verilerinden üç boyutlu görüntülerin yeniden oluşturulması yaralanma veya hastalıkların yorumlanmasına yardımcı olabilir; ayrıca bu görüntülerin anlaşılabilirliği, mahkemelerin yapılan yorumu kavramasını kolaylaştırabilir.
(c) Çok sayıda ölümün meydana geldiği afetlerde kurbanlar önceliklendirilerek incelenebilir ve böylece kimliklendirme olasılığı artırılabilir.
(d) Görüntülerin uzun süreli dijital olarak saklanması, ölen kişinin bedenine ilişkin incelemenin daha sonra yeniden değerlendirilmesini kolaylaştırır.
(e) Otopsinin seyrek yapıldığı adli tıbbi sistemlerde, beden hakkında başka türlü elde edilemeyecek bilgiler sağlanabilir.

160. Bu yeni görüntüleme yöntemlerinin maliyeti, bunların küresel ölçekte yaygın biçimde kullanılmasını engelleyecek düzeydedir ve yakın gelecekte de bu durumun değişmesi beklenmemektedir. Ayrıca bu alanda önemli çalışmalar yapılmış olmakla birlikte, tarama yöntemleriyle elde edilen bulguların otopsi bulgularına kıyasla duyarlılığı, özgüllüğü ve öngörü değerleri henüz kapsamlı biçimde araştırılmış değildir.

108 See, e.g., Report of the Special Rapporteur on freedom of religion or belief, Abedelfattah Amor, on his mission to the United States of America, UN doc. E/CN.4/1999/58/Add.1, para. 15(b).

154. The forensic doctor should be responsible and accountable for the autopsy. In other words, he or she should be in charge of this part of the overall investigation into the potentially unlawful death, and accountable for it in accordance with applicable law and ethics, including the need to respect the dignity of the dead. (See also Paragraph 45).

155. The body should be made available to the forensic doctor for a reasonable minimum period (e.g. 12 hours) that is sufficient to ensure an adequate and unhurried examination. Unrealistic limits or conditions are occasionally placed upon the forensic doctor with respect to the length of time permitted for the examination or the circumstances under which an examination is allowed. If unacceptable conditions are imposed, the forensic doctor should be able to refuse to perform a compromised examination and should prepare a report explaining this position. Such a refusal should not be interpreted as indicating that an examination was unnecessary or inappropriate. If the forensic doctor decides to proceed with the examination notwithstanding difficult conditions or circumstances, he or she should include in the autopsy report an explanation of the limitations or impediments.

156. Resources such as autopsy rooms, X-ray equipment or adequately trained personnel are not available everywhere, and their provision and upkeep are usually not the responsibility of the forensic doctor. Forensic doctors operate under divergent political and legal systems. In addition, social and religious customs vary widely throughout the world.[108] The forensic doctor, therefore, may not always be able to follow all of the steps in this Protocol when performing autopsies. Minor deviations from the Detailed Guidelines on Autopsy may be inevitable, or even preferable in some cases. When there are major deviations from the Guidelines, however, this should be explicitly noted and the reasons for them given in the autopsy report.

157. In the investigation of potentially unlawful death, the body of the deceased is taken out of family control and placed in the control of the investigative mechanism. The forensic doctor should be aware of the potential emotional and other disruption this may cause, and should minimize it, and the inconvenience to the family, as much as possible consistent with his/her obligation to discharge properly the responsibilities set out in this document.

2. The role of radiological imaging in investigating potentially unlawful death

158. Plain X-rays have always been used, and continue to play an important part, in the investigation of the cause and circumstances of potentially unlawful death. In recent years, the advent of new forms of radiological imaging known as cross-sectional and three-dimensional imaging or scanning (computerized tomography – CT scanning; magnetic resonance imaging – MRI scanning), have captured the public imagination to the point where the term "virtual autopsy" has entered the language. The concept embedded in this term has led to expectations that scanning can reliably replace the traditional autopsy. Such expectations are some way from being realized.

159. Whole-body scanning has, however, strengthened the ability of medical science to investigate a death, for the following reasons:

(a) Parts of the body not easily inspected by traditional means are now seen

(b) In some cases the reconstruction of three-dimensional images from scanning data may assist in interpreting injury or disease, and the acceptability of the images may help courts to understand this interpretation

(c) Victims of multi-fatality disasters can be triaged, improving prospects for identification

(d) Long-term digital storage of the images improves the reviewability of the examination of the dead body

(e) Medico-legal systems where autopsies are rare can obtain information about the body that would otherwise be unavailable.

160. The expense of this new imaging is such that it is not, and is unlikely to become, widely available on a global scale. In addition, although much work has been done, the relative sensitivity, specificity and predictive value of findings made using scanning techniques, compared to those from autopsy, have yet to be comprehensively studied.

[108] See, e.g., Report of the Special Rapporteur on freedom of religion or belief, Abedelfattah Amor, on his mission to the United States of America, UN doc. E/CN.4/1999/58/Add.1, para. 15(b).

161. Geleneksel otopsinin desteği olmaksızın yalnızca görüntüleme teknikleriyle hangi soruların güvenilir biçimde yanıtlanabileceğini belirlemek önemli ölçüde deneyim gerektirir. Bu görüntüler, çıplak gözle yapılan incelemede elde edilen görüntülerden oldukça farklıdır ve geleneksel otopsiyle elde edilen bilgilerle yalnızca belirli ölçüde örtüşür. Ölüm sonrası incelemelerin tümünde (örneğin toksikoloji, histoloji ve mikrobiyoloji incelemelerinde) bedenden örnek alınmasına hâlen ihtiyaç vardır. Bu nedenle, bedenin taranmasıyla bazen otopside elde edilemeyen bilgiler sağlanabilse de, bu bilgiler otopsiden elde edilen bilgilerin yerine geçmez; onları tamamlar.

162. Bazı vakalarda tarama bulguları; ölen kişinin tıbbi geçmişi, ölümün gerçekleştiği koşullara ilişkin bilgiler ve bedenin dış muayenesiyle birlikte değerlendirildiğinde, eğitimli ve deneyimli adli tabiplerin ölüm hakkında makul sonuçlara ulaşması için yeterli olabilir. Bununla birlikte, hukuka aykırılık ihtimali bulunan bir ölümde, bu tür sonuçların 25. paragrafta belirtilen ölüm soruşturmasının tüm amaçlarını karşılaması beklenmez. Otopsiye İlişkin Ayrıntılı Kılavuz'un işkencenin ölüm sonrası tespitini ele alan bölümünde de belirtildiği üzere, kesitsel görüntüleme teknikleri bazı işkence biçimlerinin tespitinde özellikle yararlı olabilir.

163. Kesitsel ve üç boyutlu görüntüleme teknolojisine, 25. paragrafta belirtilen amaçların yerine getirilmesi bakımından dayanılacak ve bu nedenle otopsi yapılmamasına karar verilecekse, bu yaklaşım tam olarak gerekçelendirilmeli ve gerekçeleri belgelendirilmelidir.

H. İskelet Kalıntılarının Analizi

164. İskelet kalıntılarının analizi, genel olarak taze bir bedenin incelenmesinde geçerli olan aynı ilke ve amaçları izler. Bunlar; bedensel kalıntıların onura saygılı biçimde ele alınması; kalıntıların kimliklendirilmesi; ölüm nedeni ve ölüm şeklinin, ayrıca arkeolojik tarihlendirme yöntemleri kullanılarak ölümden sonra geçen sürenin değerlendirilmesi; ve ölümün gerçekleştiği koşulların yeniden yapılandırılmasına katkı sağlanmasıdır.

165. Yakın zamanda ölmüş, kısmen iskeletleşmiş veya tamamen iskeletleşmiş bedenlerin incelenmesi disiplinlerarası bir yaklaşım gerektirir. Vakadan sorumlu adli tabip, diğer uzmanlarla iş birliği içinde çalışmalıdır. İskelet kalıntıları söz konusu olduğunda bu iş birliği bir adli antropoloğun katılımını gerektirir. Adli antropoloji, özellikle insan kalıntılarının yeniden meydana çıkarılması ve analiziyle ilgili olmak üzere, fiziksel antropolojinin kuram ve yöntemlerinin hukuki meselelerin çözümüne uygulanmasıdır. Adli antropolog, kimliklendirme amacıyla iskelet özelliklerinin değerlendirilmesinde veya patoloji ve travma bulgularının saptanması ve yorumlanmasında adli tabibe yardımcı olur. Adli antropolog ayrıca ölüm nedeni ve ölüm şekli ile arkeolojik tarihlendirme yöntemleri kullanılarak ölümden sonra geçen süre hakkında sonuca ulaşılmasında adli tabiple birlikte çalışabilir.

166. Bu konudaki daha ayrıntılı açıklamalar İskelet Kalıntılarının Analizine İlişkin Ayrıntılı Kılavuz'da yer almaktadır.

161. Considerable experience is required to understand what questions can properly be answered by imaging techniques alone without the support of traditional autopsy. The images are quite different from naked-eye images, and overlap only to some degree the information obtained by traditional autopsy. Body samples are still needed for all forms of post-mortem testing (e.g. toxicology, histology, microbiology). Thus, while information is available from scanning the body that is sometimes not available from an autopsy, this information supplements and does not replace the information available from the autopsy.

162. In some cases, findings from scanning considered together with the deceased's medical history, information about the circumstances of the death, and an external examination of the dead body, may be sufficient for trained and experienced forensic doctors to reach reasonable conclusions about a death. In a potentially unlawful death, it is not likely that such conclusions will suffice to meet all the aims of the death investigation set out in Paragraph 25. As mentioned in the Section of the Detailed Guidelines on Autopsy that addresses the post-mortem detection of torture, cross-sectional scanning techniques may be particularly helpful in the detection of some forms of torture.

163. If the technology of cross-sectional and three-dimensional imaging is to be relied upon to fulfil the aims set out in Paragraph 25, and a decision is then made to have no autopsy, this approach should be fully justified and the reasons for it documented.

H. Analysis of Skeletal Remains

164. The analysis of skeletal remains usually follows the same principles and objectives as in the case of a fresh body: dignified management of the bodily remains; identification of the remains; assessing the cause and manner of death and, using archaeological dating methods, the time since death; and contributing to the reconstruction of the circumstances surrounding the death.

165. Recently deceased, partially skeletonized or completely skeletonized bodies require an interdisciplinary approach. The forensic doctor responsible for the case has to work in cooperation with other specialists. In the case of skeletal remains, this requires a forensic anthropologist. Forensic anthropology is the application of physical anthropological theory and methods, in particular those relating to the recovery and analysis of human remains, to resolve legal matters. The forensic anthropologist assists the forensic doctor in assessing skeletal traits for the purpose of identification or to find and interpret signs of pathology and trauma. The forensic anthropologist may also collaborate with the forensic doctor in coming to conclusions about the cause and manner of death and, using archaeological dating methods, the time since death.

166. Further guidance is set out in the Detailed Guidelines on Analysis of Skeletal Remains.

V. Ayrıntılı Kılavuzlar

A. Olay Yeri İncelemesine İlişkin Ayrıntılı Kılavuz

1. Giriş

167. Olay yeri incelemelerinin amacı, şüphelileri, kurbanları ve fiziksel delilleri olay yeriyle ilişkilendirebilecek ve mahkemede kabul edilebilir nitelikteki delilleri bilimsel yöntemlerle belirlemek, belgelendirmek, toplamak ve korumaktır. Bu incelemeler, delillerin hukuki ve bilimsel yöntemlerle belirlenmesi, belgelendirilmesi, toplanması ve korunması konusunda eğitim almış adli uzmanlar tarafından yürütülmelidir.

168. Belgelendirme şu unsurlardan oluşur:
(a) Fotoğrafla belgelendirme. Fotoğraflarda ölçü referansı ve yön göstergesi de kullanılabilir. Video kaydı, fotoğrafla belgelendirmeyi tamamlayabilir; ancak görüntü çözünürlüğünün düşük olabilmesi nedeniyle görüntülerin kaydedilmesinde birincil yöntem olarak kabul edilmemelidir.
(b) Ölçümler. Örneğin uzunluk, genişlik ve yükseklik ölçümleri; bunların kroki, şema veya haritalar üzerinde gösterilmesi ve ölçüm cihazlarından elde edilen sonuçlar.
(c) Notlar. Bulguların açıklanması ve veri toplama sürecinin kaydedilmesi.
Bu kayıtlar, olası müdahalelere karşı korunmalarını sağlayacak şekilde muhafaza zinciri standartlarına uygun olarak yönetilmelidir.

169. Silahlı çatışmalar gibi hukukun üstünlüğünün çöktüğü durumlarda soruşturmalar yerel makamlar tarafından yürütülemeyebilir; uluslararası kuruluşlar ise suçların işlenmesinden çok sonra yargı yetkisi tesis edebilir veya hiçbir zaman tesis edemeyebilir. Bu koşullarda sağlık çalışanları, gazeteciler veya insan hakları savunucuları gibi adli bilimler alanında uzman olmayan kişiler olay yerine ilk ulaşan kişiler olabilir. Bu kişilerin delilleri belirleme, belgelendirme veya toplama konusunda resmî bir hukuki yetkileri bulunmasa da yaptıkları belgelendirme, gelecekteki soruşturmalar, ölen kişilerin usulüne uygun biçimde yönetilmesi ve kurbanların kimliklendirilmesi bakımından önemli olabilir.

170. Bununla birlikte, sistematik fotoğraf ve/veya video kaydı, ölçüm ve ayrıntılı not tutma yoluyla yapılan belgelendirme, bu alanda uzman olmayan kişilerin gelecekte yürütülecek hakikati ortaya çıkarma çalışmalarına ve/veya yargısal soruşturmalara katkıda bulunmasının bir yoludur.

Bu tür belgelendirmenin güvenilirliği, kayıtların muhafaza zinciri standartlarına uygun biçimde tutulması hâlinde artar; böylece kaydı oluşturan kişinin kimliği, kayıtların kaynağı ve daha sonra nasıl saklandığı veya yönetildiği bağımsız olarak doğrulanabilir. Hakikati bilme hakkının etkili biçimde hayata geçirilmesi de güçlü bir ulusal arşiv sistemiyle desteklenir.

171. Olay yeri soruşturmacıları, fiziksel delilleri daha sonra yapılacak analizler için belirleme, belgelendirme, toplama ve koruma konusunda eğitim almış kişilerdir. Soruşturmanın erken aşamasında, sahada ve daha sonra adli laboratuvarlarda hangi tür bilimsel uzmanlığa ihtiyaç duyulacağı belirlenmelidir. Görüşüne başvurulması gerekebilecek uzmanlar arasında şunlar yer alır:

Adli patologlar/adli tabipler

Adli antropologlar

Adli arkeologlar

Adli entomologlar

Adli odontologlar

Adli botanik uzmanları

Adli radyologlar

Balistik ve ateşli silah uzmanları

Kimyagerler (örneğin kimyasal silahlar konusunda uzmanlaşmış olanlar ve/veya toksikologlar)

İnsan kimliklendirme uzmanları (örneğin parmak izi uzmanları, çok sayıda ölüm olaylarının yönetimi konusunda uzman kişiler, moleküler biyologlar/adli DNA uzmanları veya adli diş hekimleri)

Dijital veri uzmanları (örneğin cep telefonları, bellek aygıtları, bilgisayarlar veya sosyal medya konusunda uzman kişiler)

Yüz rekonstrüksiyonu uzmanları.

Genel soruşturma stratejisi içinde, delillerin daha sonra yapılacak laboratuvar incelemeleri ve analizleri için tanınmış adli laboratuvarlar da önceden belirlenmelidir.

V. Detailed Guidelines

A. Detailed Guidelines on Crime-Scene Investigation

1. Introduction

167. Crime-scene examinations aim to identify scientifically, document, collect and preserve court-admissible evidence that may link suspects, victims and physical evidence with the scene. Such examinations should be conducted by forensic experts who have been trained in the legal and scientific identification, documentation, collection and preservation of evidence.

168. Documentation consists of:

(a) **Photographic documentation**. Photographs can also include a reference scale and direction indicator. Video documentation can supplement photographic documentation, but owing to poor image resolution should not be considered a primary means of capturing images

(b) **Measurements** (e.g. length/width/height, marked on sketches, diagrams or maps; instrument results)

(c) **Notes** describing findings and recording data collection.

These records need to be managed according to chain-of-custody standards, safeguarding them from possible manipulation.

169. In situations where the rule of law has broken down, such as during armed conflict, investigations may not be carried out by local authorities, and in such cases international bodies may not establish jurisdiction until long after any crimes have occurred, if at all. Under these circumstances, non-forensic experts, such as medical workers, journalists, or human rights activists, may be the first to come upon the scene. What these witnesses document may be important to future investigations as well as to the proper management of the dead and the identification of victims, even though they have no formal legal mandate to identify, document or collect evidence.

170. Nonetheless, documentation through methodical photographing and/or video recording, measurements and thorough note-taking is a means for such non-experts to contribute to future truth-seeking and/or judicial inquiries. The credibility of such documentation is increased when records are kept according to chain-of-custody standards, allowing for independent verification of the identity of the author, the origin of the records and how they were subsequently stored or managed. The effective implementation of the right to the truth is also supported by a strong national archival system.

171. Crime-scene investigators are individuals trained in identifying, documenting, collecting and preserving physical evidence for further analysis. At an early stage, it should be established which type of scientific expertise will be needed in the field and, later on, in forensic laboratories. Some of the experts who may need to be consulted include:

- Forensic pathologists/doctors
- Forensic anthropologists
- Forensic archaeologists
- Forensic entomologists
- Forensic odontologists
- Forensic botanists
- Forensic radiologists
- Ballistics and firearms experts
- Chemists (e.g. with expertise in chemical weapons) and/or toxicologists
- Human identification experts (e.g. fingerprint experts, mass fatality management experts, molecular biologists/forensic DNA experts, or forensic dentists)
- Digital data experts (e.g. mobile phones, memory sticks, computers or social media), and
- Facial reconstruction experts.

Within the overall investigatory strategy, recognized forensic laboratories should be identified for subsequent laboratory examinations and analysis of evidence.

172. Olay yerinin sınırları belirlendikten sonra alan güvence altına alınmalıdır. Olay yeri giriş kayıt defteri açılmalı ve olay yeri incelemesi tamamen tamamlanıncaya kadar tutulmaya devam edilmelidir. Olay yerinin güvence altına alınması şunları kapsar:
(a) Erişimin sınırlandırılması: Olay yerinin coğrafi alanına erişim belgelendirilmeli ve yalnızca ilgili uzmanlar ile soruşturmacılarla sınırlandırılmalıdır. Delillerin kontamine olmasına veya bozulmasına katkıda bulunmuş olabilecek erişimler ile olay yerinde gerçekleşmiş ya da gerçekleşmesi muhtemel herhangi bir müdahaleye ilişkin bulgular belirlenmeli ve belgelendirilmelidir.
(b) Personelin güvenliği: Olay yeri, delillerin belirlenmesi, belgelendirilmesi ve toplanması için güvenli biçimde erişilebilir hâle getirilmelidir. Devam eden silahlı çatışma gibi durumlarda veya patlamamış mühimmat, toksik maddeler ve/veya bubi tuzaklarının bulunduğundan şüphe edilen alanlarda, bu unsurları güvenli hâle getirme konusunda uzman kişilere danışılmalıdır. Bunlar arasında patlayıcı mühimmat imha personeli ile kimyasal, biyolojik ve/veya radyolojik uzmanlar yer alır. Bazı durumlarda silahlı saldırıya maruz kalma riskine karşı da önlem alınması gerekebilir.
(c) Delil güvenliği: Ölüm yerindeki erişimin sınırlandırılması, münferit bir olay yeri soruşturmacısının bir delili belirlediği anda başlayan muhafaza zincirinin oluşturulmasını da gerektirir.

173. Olay yeri delil bulunması amacıyla sistematik biçimde aranmalıdır. Mümkün olduğunda bu arama, ölümün arka planına ilişkin bilgi sahibi bir soruşturmacıyla birlikte yürütülmelidir; ancak soruşturmanın yönlendirilmemesi ve önyargıya açık hâle gelmemesi için büyük özen gösterilmelidir. Arama ölçütleri en azından soruşturmacıların notlarında belgelendirilmelidir. Bu işlem, olayların sırasının ortaya konulması bakımından hangi unsurların önemli olduğunun ve şüpheliler, kurbanlar ve diğer fiziksel deliller ile ölüm yeri arasında hangi bağlantıların kurulabileceğinin belirlenmesine hizmet eder.

174. Fiziksel deliller, her biri için özgün fotoğraf işaretleyicileri kullanılarak (sayısal ve/veya alfabetik) tanımlanmalıdır. Olay yerine ait kod da ayrıca belirtilmelidir. Bu yöntem, delillerin ölüm yeri içindeki konumlarının ve diğer delillerle ilişkilerinin, envanter ve muhafaza zinciri amaçları da dâhil olmak üzere, kapsamlı biçimde belgelendirilmesini sağlar. Tüm deliller için standart bir işaretleme sistemi uygulanmalıdır (etiketlemeye ilişkin 94–97. paragraflara bakınız).

175. Olay yeri incelemesiyle sınırlı olmamak üzere her türlü adli analizde; fotoğraflama, ölçüm, not tutma ve envanter oluşturmayı kapsayan belgelendirme yöntemleri kullanılmalıdır. Ölüm yerinin bağımsız olarak anlaşılmasını kolaylaştırmak ve toplanan delillerin güvenilirliğini artırmak amacıyla bu kayıtların tümü birbiriyle çapraz olarak ilişkilendirilmelidir.

2. Fotoğrafla belgelendirme

176. Ölüm yerinin ve burada bulunan fiziksel delillerin fotoğrafla belgelendirilmesi, üç boyutlu bir alan veya nesnenin iki boyutlu olarak gösterilmesidir. Bu nedenle fotoğraflar, bir görüntü ile onu izleyen görüntü arasında örtüşme olacak şekilde belirli bir sıra içinde çekilmelidir. Böylece dışarıdan bir gözlemci veya incelemeyi yapan uzman, ölüm yeri gibi sınırları belirlenmiş bir alan içindeki deliller arasındaki mekânsal ilişkiyi anlayabilir.

177. Fotoğrafların çekilme sırası bir fotoğraf kayıt çizelgesiyle belgelendirilmelidir. Bu çizelgede en azından fotoğrafçının kimliği, fotoğrafın çekim sırasındaki yeri, fotoğrafların çekildiği tarih ve saat ile çekim yeri belirtilmelidir. Teknik imkân bulunduğunda dijital kameralar kullanılmalıdır. Kameranın tarih ve saat ayarlarının doğru olduğu kontrol edilmelidir. Dijital kameralar ardışık dosya numaralandırma sistemi oluşturabilir ve dijital görüntülere gömülü üstveriler içerebilir. Bu üstveriler; tarih ve saat, kameranın teknik ayarları ve kamera küresel konumlandırma sistemine (GPS) bağlıysa enlem ve boylam bilgilerini içerebilir. İlgili bilgiler fotoğraf kayıt çizelgesine işlenmelidir. Analog (filmli) kameralar kullanıldığında da aynı bilgiler kaydedilmelidir.

178. Olay yerlerinin ve delillerin belgelendirilmesinde üç tür fotoğraf yer almalıdır:

(a) Genel görünüm fotoğrafları, olay yerinin mekânsal boyutlarını görsel olarak ortaya koyar. Bu fotoğraflar olay yerinin dışından merkeze doğru ve tercihen alanın dış sınırı boyunca farklı noktalardan çekilmelidir. Mümkünse fotoğraf işaretleyicileri bu görüntülerde ayırt edilebilir olmalıdır.

172. Once its dimensions have been identified, the scene needs to be secured. A crime scene entry log should be opened and maintained until the crime scene has been fully processed. Securing the scene entails:

(a) **Limiting access**: Access to the geographic area of the scene is documented and limited to relevant experts and investigators. Access that may have contributed to the contamination and degradation of evidence, as well as any evidence of a manipulation of the scene that may have occurred or could possibly occur, need to be identified and documented

(b) **Personnel safety**: The scene is rendered safe for access for the identification, documentation and collection of evidence. In circumstances such as ongoing armed conflict, or areas where items such as unexploded ordnance, toxic agents, and/or booby-traps are suspected, specialists with expertise in rendering such items safe need to be consulted. They include explosive ordnance disposal personnel and chemical, biological and/or radiological experts. Precautions against coming under armed attack might also be necessary in some circumstances

(c) **Evidence security**: Limiting access to a death scene entails establishing a chain of custody that originates when an individual crime-scene investigator identifies evidence.

173. The crime scene should be searched for evidence. Where possible, the search should be conducted jointly with an investigator who is aware of background information on the death, although great care should be exercised so as not to bias the investigation. The search criteria must, at a minimum, be documented in investigators' notes. This serves to identify which items are pertinent to establishing a sequence of events and can link suspects, victims and other physical evidence with the scene of death.

174. Items of physical evidence need to be identified with unique photo markers (numerical and/or alphabetical). The site code also needs to be identified. This allows for their location and their relation to other items of evidence within the death scene to be comprehensively documented, including for inventory and chain-of-custody purposes. A standard marking system for all evidence should be introduced – see Paragraphs 94 to 97 on labelling.

175. Any forensic analysis, including but not limited to the crime scene, requires the following documentation methods: photography, measurements, note-taking and an inventory. These should all be cross-referenced against each other, to improve the independent understanding of a death scene and increase the credibility of the collected evidence.

2. Photographic documentation

176. The photographic documentation of a death scene and of any physical evidence is a two-dimensional depiction of a three-dimensional space or object. Photographs should therefore be taken in sequence, with an overlap between one image and the next, allowing an outside observer or examiner to understand the spatial relationship between the items of evidence within a defined space such as a death scene.

177. The sequence in which such photographs were taken should be documented by a photolog, identifying, at a minimum, the identity of the photographer, the position of a photograph within a sequence, the time the photographs were taken and the location at which they were taken. Where the technology exists, digital cameras should be used. Check that the date and time on the camera is set correctly. Digital cameras can generate a sequential file-numbering system and include metadata embedded in the digital images themselves. Such metadata can include date and time, the camera's technical settings and, when it is connected to a global positioning system (GPS) longitude and latitude information. Relevant information should be included in a photolog. The same data should be recorded if analogue (film) cameras are used.

178. Three types of photographs need to be included in the documentation of crime scenes and evidence:

(a) **Overview photographs** visually establish the spatial dimensions of a crime scene. Overview photographs should be taken from the outside of the scene towards its centre, ideally from along the outside perimeter of the scene. If possible, photo markers should be distinguishable in these photographs

(b) **Orta mesafe fotoğrafları,** deliller ile bunların olay yeri içindeki konumları arasındaki mekânsal ilişkiyi gösterir. Her bir delili tanımlayan fotoğraf işaretleyicileri bu görüntülerde görünür olmalıdır.

(c) **Yakın plan fotoğrafları**, tek tek delillerin özelliklerini görsel olarak ortaya koyar. Önce delili tanımlayan fotoğraf işaretleyicisini gösteren bir görüntü, ardından delilin kendisini gösteren fotoğraflar çekilmelidir. Yakın plan fotoğraflarında delil kadrajı mümkün olduğunca doldurmalı ve görüntüde bir ölçek bulunmalıdır.

3. Ölçümler

179. Olay yerinde yapılan ölçümler, fotoğraflarla belgelenen mekânsal boyutları doğrular ve ayrıntılandırır. Kaynakların elvermesi hâlinde bu ölçümler, bilgisayar destekli tasarım yazılımları ve lazer tarayıcılar veya teodolit sistemleri gibi teknolojiler kullanılarak oluşturulabilir; bunun mümkün olmadığı durumlarda elle çizilebilir. Ölçümler ve bunlara dayanılarak hazırlanan şemalar en azından şu bilgileri içermelidir: Ölçümleri yapan soruşturmacının adı, vaka numarası, tarih ve saat, ölçülen boyutlar, kuzey oku ve olay yerinde yapılan ölçümler esas alınarak krokide gösterilen delillere ilişkin bir indeks. Ölçümlerde ölçek ve referans noktaları kullanılmalıdır.

4. Not tutma/veri toplama ve envanter oluşturma

180. Bu amaçla kullanılabilecek mevcut formlar bulunmaktadır. Notlar, ölüm yerini inceleyen kişinin veya adli uzmanın yaptığı işlemlere ilişkin yazılı bir kayıt oluşturur. Bu notlar çoğu zaman el yazısıyla tutulur; el yazısının kaydı kişiye özgü hâle getirmesi, yapılan çalışmanın güvenilirliğini artırabilir. Bu tür kayıtların sonradan tahrif veya manipüle edilmesinin görece güç olması da güvenilirliklerini artırır.

181. Notlar en azından soruşturmacının adını, tarih ve saati ve gerçekleştirilen faaliyetlerin kronolojik kaydını içermelidir. Buna; arama ölçütleri, aramanın ne zaman yapıldığı, fotoğrafların ne zaman ve nerede çekildiği, ölçümlerin ne zaman ve nerede yapıldığı, delillerin ne zaman ve nerede toplandığı ve paketlendiği ve hangi tür analizlerin gerçekleştirildiği gibi bilgiler dahildir. Notlarda ayrıca bir envanter ile delillerin ayrıntılı tanımları yer almalı; her delil karşılık gelen fotoğraf işaretleyicisiyle ilişkilendirilmeli ve notlar, soruşturmayı veya analizi yürüten soruşturmacı tarafından imzalanmalıdır.

182. Bu sistematik bilimsel belgelendirme yöntemleri (fotoğraflama, ölçüm ve not tutma) her türlü adli belgelendirme sürecinde kullanılmalıdır. Bu gereklilik hem olay yerinde hem de laboratuvar ortamında geçerlidir; örneğin bir giysi üzerindeki kan lekeleri belgelenirken veya bir adli tabip insan bedenini belgelendirirken de aynı yöntemler uygulanmalıdır.

(b) **Medium-range photographs** establish a spatial relationship between items of evidence and their location in a crime scene. Photo markers identifying the individual items of evidence should be visible in these photographs

(c) **Close-up photographs** visually establish the characteristics of individual pieces of evidence. They should include an initial photograph of the photo marker identifying the evidence and then subsequent photographs of the item of evidence. Close-up photographs should fill the frame of the photograph with the item of evidence and should include a scale.

3. Measurements

179. Measurements taken at the scene corroborate and elaborate on the spatial dimensions documented in the photographs. If resources allow, they can be generated through computer-aided design software and technology, such as laser scanners or theodolite systems, or can be hand-drawn. Such measurements and resulting diagrams should include, at a minimum, the name of the investigator taking the measurements, a case number, a date and time, measured dimensions, a north arrow and an index of the items of evidence located in the sketch via measurements taken at the scene. A scale and reference points are needed for measurements.

4. Note-taking/data collection and compiling an inventory

180. Existing forms are available. Notes establish a written record by an individual death-scene examiner or forensic expert. Often, such notes are handwritten, adding to the credibility of the work by individualizing the record itself through the handwriting. The fact that such records are relatively difficult to falsify and/or manipulate subsequently also increases their credibility.

181. Notes should include, at a minimum, the name of the investigator, a date and time, and a chronological log of the activities conducted (such as search criteria, when the search was conducted, when and where photographs were taken, when and where measurements were taken, when and where evidence was collected and packaged, and what types of analysis were conducted). Notes should include an inventory and a detailed description of items of evidence, identified with their corresponding photo markers, and should be signed by the investigator carrying out the investigation or analysis.

182. These methodical scientific documentation techniques (i.e. photography, measurements and notes) should be included in any forensic documentation. This applies both at a crime scene and in the laboratory, for example when bloodstains on an article of clothing are being documented, or when a medical examiner is documenting a human body.

B. Görüşmelere İlişkin Ayrıntılı Kılavuz

1. Giriş

183. Bu Kılavuz, görüşmeye nasıl hazırlanılacağı, görüşmenin nasıl başlatılacağı, olguların nasıl ortaya çıkarılacağı ve görüşmenin nasıl sonlandırılacağı bağlamında bir görüşmenin nasıl yürütüleceğini ayrıntılı biçimde ele almaktadır. Kılavuz ayrıca şüpheliyle görüşme, tercümanların rolü ve görüşmenin kayıt altına alınması konularını da ele almaktadır.

2. Hazırlık ve görüşme ortamı

184. Görüşmenin amacı ve genel soruşturma stratejisi içindeki yeri belirlenmelidir.
185. Görüşmeden önce, görüşülecek kişi hakkında mümkün olan ölçüde bilgi edinilmelidir. Buna kişinin olaylarla ilişkisi, olası önyargıları ve muhtemel güvenlik riskleri de dahildir.
186. Görüşme sırasında başvurulabilecek belge ve fotoğraflar da dâhil olmak üzere ilgili bilgiler toplanmalıdır.
187. Bilgi elde etmek için mümkün olan en uygun strateji ve görüşme yapısı hazırlanmalı, ancak esnek olunmalıdır. Görüşme sırasında ele alınması gereken temel hususların bir listesi oluşturulmalıdır.
188. Görüşülen kişinin kültürüne saygı göstermek ve kendisini rahat hissetmesine yardımcı olmak amacıyla görüşmecilerin ve tercümanların toplumsal cinsiyeti, etnik kökeni, dini ve diğer kişisel özellikleri dikkate alınmalıdır. Cinsel suçlar veya toplumsal cinsiyete dayalı suçlar hakkında görüşme yapılırken görüşmecilerin ve tercümanların toplumsal cinsiyeti özellikle gözetilmelidir. Cinsel şiddet kurbanlarıyla görüşme yapılmadan önce uzmanlara danışılmalıdır.
189. Çocuklarla, engelli kişilerle, yakınını kaybetmiş kişilerle ve kırılgan durumda olan veya yeniden travmatize olma riski bulunan diğer kişilerle yapılacak görüşmelerde izlenecek yöntemler konusunda uzmanlara danışılmalıdır. Daha kısa görüşmeler yapılması, daha sade bir dil kullanılması ve güvenilen destek kişilerin görüşmede hazır bulunması bu yöntemlere örnek verilebilir.
190. Mümkün olan her durumda görüşme, kesintiye uğrama ihtimalinin mümkün olduğunca azaltıldığı, güvenli ve özel bir yerde yapılmalıdır.
191. Mümkün olan her durumda görüşme, görüşülen kişinin tercih ve ihtiyaçları da dikkate alınarak bire bir gerçekleştirilmelidir. Bazı durumlarda insan haklarının korunması ve soruşturmanın niteliği, birden fazla görüşmecinin veya görüşülen kişiye destek olacak bir kişinin hazır bulunmasını gerektirebilir.
192. Görüşmenin aceleye getirilmeden kapsamlı biçimde yürütülebilmesi için yeterli zaman ayrılmalı ve gerektiğinde ara verilmesine imkân tanınmalıdır.

3. Görüşmenin başlatılması

193. Görüşme, seçilen yöntem kullanılarak en başından itibaren kayıt altına alınmalıdır.
194. Görüşmeciler kendilerini ve bağlı oldukları kurum veya kuruluşu tanıtmalı; görüşmenin amacı ile elde edilecek bilgilerin hangi amaçla kullanılacağını açıkça belirtmelidir.
195. Kural olarak görüşmeye devam edilmeden önce görüşülen kişiden bilgilendirilmiş onam alınmalıdır. Bunun için:
(a) Görüşmeyle bağlantılı olası riskler açıklanmalı ve görüşülmelidir.
(b) Görüşülen kişiyi ve diğer kişileri korumaya yönelik güvenlik önlemleri üzerinde mutabakata varılmalı; ancak yerine getirilmesi garanti edilemeyecek güvenceler verilmemelidir. Buna, kişinin kimliğinin gizli tutulup tutulmayacağı ve tutulacaksa bunun nasıl sağlanacağı da dahildir.
(c) Katılımın gönüllü olduğu; görüşülen kişinin görüşmeyi herhangi bir zamanda sonlandırabileceği veya herhangi bir soruyu yanıtlamamayı tercih edebileceği ve bunun kendisi açısından olumsuz bir sonuca yol açmayacağı açıklanmalıdır.
(d) Çocuklarla görüşme yapılırken, bilginin görüşme dışında başka yollarla elde edilip edilemeyeceği de dâhil olmak üzere çocuğun üstün yararı gözetilmelidir. Çocuğun görüşmenin amacını ve elde edilecek bilgilerin nasıl kullanılacağını anlaması sağlanmalı ve onamı alınmalıdır. Aksini gerektiren makul nedenler bulunmadıkça, mümkün olan her durumda çocuğun ebeveynleri veya yasal vasileri görüşme hakkında bilgilendirilmelidir. Çocuğun talep etmesi hâlinde ebeveynleri, yasal vasileri veya güvendiği başka bir kişi görüşmede hazır bulunabilir.
(e) Zihinsel veya bilişsel engeli bulunan kişilerle görüşme yapılırken, görüşmenin amacı ve elde edilecek bilgilerin nasıl kullanılacağı açıkça anlatılmalı ve gerekirse tekrarlanmalıdır. Sade ve erişilebilir bir dil kullanılmalı (sözlü ve/veya yazılı olarak) ve görüşülen kişiye karar vermesi için yeterli süre tanınmalıdır.
196. Görüşülen kişiden, bildiği her şeyi elinden geldiğince anlatması istenmeli; doğrudan gözlemlediği veya işittiği hususlarla başkalarından edindiği bilgileri birbirinden açıkça ayırması gerektiği belirtilmelidir.
197. Görüşme adil ve dürüst biçimde yürütülmelidir. Bilgi elde etmek veya itiraf almak amacıyla baskı, aldatma ya da adil olmayan yöntemlerin kullanılması, elde edilen delillerin mahkeme tarafından değerlendirme dışı bırakılmasına yol açabilir. Görüşülen kişiden bilgi elde etmek amacıyla hiçbir koşulda işkence veya zalimane, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele kullanılamaz.

B. Detailed Guidelines on Interviews

1. Introduction

183. These Guidelines look in detail at the conduct of an interview: how to prepare, how to start one, how to elicit facts and how to conclude. They also deal with how to interview a suspect, the role of interpreters, and recording an interview.

2. Preparation and setting

184. Identify the purpose of the interview and how it fits into the overall investigative strategy.

185. Learn what you can about the interviewee prior to the interview, such as their relationship to events, possible biases and potential security risks.

186. Gather information, including documents and photographs, that might be referred to during the interview.

187. Prepare the best possible strategy and interview structure to elicit information, but remain flexible. Compile a list of key points to cover during the interview.

188. Consider the gender, ethnicity, religion and other profile factors of interviewers and interpreters, to respect the interviewees' culture and to help put them at ease. When interviewing people about sexual or gender-based crimes, consider the gender of interviewers and interpreters. Consult with experts before interviewing victims of sexual violence.

189. Consult with experts on approaches to interviewing children, people with disabilities, the bereaved and others who are vulnerable or potentially prone to retraumatization. Examples include holding shorter interviews, using simpler language and having trusted support persons present.

190. Whenever possible, conduct the interview in a secure and private place where the likelihood of disruption is minimized as far as possible.

191. Whenever possible, conduct the interview in a one-to-one setting, considering the interviewee's preferences and needs. In some circumstances the protection of human rights and the quality of the investigation may call for more than one interviewer, or the presence of a support person for the interviewee.

192. Allocate enough time to conduct a thorough interview without rushing, and allow time for breaks.

3. Starting the interview

193. Record the interview from the very beginning using the means chosen.

194. The interviewers should introduce themselves and their affiliation and should clearly communicate the purpose and intended use of the interview.

195. Informed consent should normally be sought from the interviewee before proceeding. This requires:

(a) Discussing any risks associated with the interview

(b) Agreeing on security measures to protect the interviewee and others, without offering assurances that cannot be guaranteed. This includes whether a person's identity will be kept confidential and if so, how this will be done

(c) Explaining that participation is voluntary and that the interviewee may stop the interview at any time, or may choose not to answer any questions, without adverse consequences

(d) When interviewing children, consider the best interests of the child, including whether there are other ways to obtain the information than through the interview. Ensure that the child understands the purpose and intended use of the interview, and obtain his/her consent. Whenever possible, inform the child's parents or legal guardians of the interview, unless there are reasonable grounds not to do so. The child's parents or legal guardians, or another trusted person, may be present during the interview if the child so requests

(e) When interviewing people with mental or intellectual disabilities, clearly explain, and repeat if necessary, the purpose and intended use of the interview. Use simple, accessible language (orally and/or in written format) and allow the interviewee sufficient time to make a decision.

196. Ask the interviewee to describe everything that he/she knows to the best of their ability, and to make it clear when they are talking about something they have observed or heard directly versus information they have obtained from others.

197. Act fairly and with integrity. The use of duress, deception or unfair means to elicit information or to obtain a confession could result in evidence being excluded from consideration by a court. It is not permissible in any circumstances to use torture or cruel, inhuman or degrading treatment to obtain information from an interviewee.

198. Travmatize olmuş olabilecek kişilerle yapılan görüşmelerde, mümkün olduğunca mahremiyet ve rahatlık sağlanmalıdır. Kurbanı suçlayıcı anlam taşıyan sorulardan kaçınılmalı; hassas konular ile daha güvenli konular arasında sürekli gidip gelinmemeli; özellikle cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı suçlar olmak üzere şiddet içeren olaylara ilişkin ayrıntılı sorular, soruşturma için gerekli olanlarla sınırlandırılmalıdır.

199. Uygun olduğu ölçüde görüşülen kişiyle güven ilişkisi kurulmalı ve empati gösterilmelidir.

200. Tarafsız ve kültürel açıdan duyarlı bir dil kullanılmalıdır.

201. Görüşmeci açık fikirli olmalı, nesnel davranmalı ve yargılayıcı bir tutumdan kaçınmalıdır.

4. Olguların Ortaya Çıkarılması

202. Görüşülen kişinin kimliği, kişisel bilgileri ve iletişim bilgileri, güvenliğe ilişkin kaygılar gözetilerek kayıt altına alınmalıdır.

203. Görüşme sırasında herhangi bir aşamada hazır bulunan diğer tüm kişilerin kimliği, kişisel bilgileri ve iletişim bilgileri de güvenlik kaygıları dikkate alınarak kaydedilmelidir.

204. Zor veya hassas konulara geçmeden önce güven ilişkisi kurmak amacıyla, görüşmeye tartışmalı olmayan ve daha az hassas sorularla başlanmalıdır.

205. Görüşülen kişinin olaylarla ilişkisi belirlenmelidir; örneğin kişinin görgü tanığı, yakın veya uzman olup olmadığı açıklığa kavuşturulmalıdır.

206. Olayın genel çerçevesini anlamak amacıyla "anlatın", "açıklayın" ve "sonra ne oldu?" gibi açık uçlu sorular sorulmalıdır.

207. Belirli bir yanıtı ima eden yönlendirici sorulardan ve yalnızca evet/hayır yanıtı alınmasına yol açan kapalı uçlu sorulardan kaçınılmalıdır.

208. Sorular mümkün olduğunca kısa ve sade tutulmalı; yanıt açık değilse soru tekrarlanmalı veya farklı biçimde ifade edilmelidir.

209. Görüşme ilerledikçe zaman çizelgesini oluşturmak, ilgili kişileri belirlemek ve daha sonra doğrulanabilecek olguları ortaya çıkarmak amacıyla ayrıntılı sorular sorulmalıdır.

210. Verilen ilk yanıt her zaman yeterli kabul edilmemelidir. Saygılı biçimde sürdürülen ısrarlı ve takip eden sorular, doğru bilginin elde edilmesine yardımcı olur.

211. Görüşülen kişiden elde edilen bilgiler, görüşmecinin hâlihazırda bildikleri veya makul biçimde doğrulanabilecek hususlarla karşılaştırılarak sınanmalıdır.

212. Görüşülen kişilerden, ileri sürdükleri hususları belge ve diğer destekleyici materyallerle doğrulamaları istenmelidir.

213. Açıklığa kavuşturma amacıyla görüşülen kişilerden harita ve şemalar çizmeleri istenmeli; güvenli olduğu durumlarda soruşturmayla ilgili yerleri görüşmeciye göstermeleri talep edilmelidir.

214. Bilgi elde etmek amacıyla geniş bir soru yelpazesi kullanılmalı; ancak sorular somut olaya uygun olmalıdır.

215. Aynı anda birden fazla kişiyle görüşme yapılmasının kaçınılmaz olduğu durumlarda, hangi bilginin hangi kişi tarafından verildiği açık biçimde kaydedilmelidir.

216. Görüşülen kişi yeniden travmatize olma belirtileri bakımından dikkatle gözlemlenmelidir. Uygun olduğunda ara verilmeli veya görüşme sonlandırılmalıdır. Travmatize olmuş kişiler olaylara ilişkin hatırlamalarında boşluklar veya tutarsızlıklar gösterebilir.

217. Görüşülen kişinin sorulara verdiği uygunsuz veya tutarsız yanıtlar dikkatle gözlemlenmelidir; bu tür yanıtlar kişinin soruşturmadaki statüsünün şüpheliye dönüşmesine yol açabilir.

218. Çocuklarla yapılan görüşmeler tercihen bu alanda özel eğitim almış bir görüşmeci tarafından yürütülmelidir. Sade bir dil kullanılmalı, kısa sorular sorulmalı ve sık aralar verilmelidir. Çocuğun tıbbi ve psikososyal ihtiyaçları gözetilmeli ve uygun olduğunda ilgili hizmetlere yönlendirme yapılmalıdır.

219. Engelli kişilerle görüşme yapılırken kendilerini rahat ve güvende hissetmeleri sağlanmalıdır. Destek kişisi veya varsa işaret dili tercümanıyla doğrudan iletişim kurmak yerine kişiyle doğrudan konuşulmalı ve göz teması sürdürülmelidir. Tamamen görme engelli veya görme yetisi sınırlı bir kişiyle görüşülürken görüşmeciler kendilerini ve ortamda bulunan diğer kişileri tanıtmalıdır. Zihinsel veya bilişsel engeli bulunan kişilerle görüşülürken sade sorular sorulmalı ve anlaşılıncaya kadar gerektiğinde tekrarlanmalıdır. Tıbbi ve psikososyal ihtiyaçlar bakımından uygun yönlendirmeler yapılmalıdır.

198. For interviews with people who may be traumatized, try to ensure their privacy and comfort. Avoid questions that imply victim-blaming; avoid jumping back and forth between sensitive and "safe" topics; and limit detailed questions about violent incidents, especially sexual and gender-based crimes, to what is essential for the investigation.

199. Build rapport and show empathy as appropriate.

200. Use neutral and culturally sensitive language.

201. Keep an open mind, be objective and remain non-judgmental.

4. Fact-finding

202. Record the interviewee's identity, personal and contact details in a way that takes into account any security concerns.

203. Record the identity, personal and contact details of all others present at any time during the interview, taking into account security concerns.

204. Begin with non-controversial and less sensitive questions, to establish a rapport before addressing difficult topics.

205. Establish the interviewee's relationship to events (e.g. is the person an eyewitness, a relative, an expert?).

206. Ask open-ended questions to understand the overall picture, such as "describe", "explain" and "what happened next?".

207. Avoid questions that imply a certain answer (leading questions) or that elicit yes/no answers (closed questions).

208. Keep questions as short and simple as possible; repeat or rephrase a question if the answer was unclear.

209. As the interview progresses, ask for details to establish timelines, identify relevant individuals and elicit facts that can later be checked.

210. Do not always accept the first answer given: persistent questioning, done respectfully, helps to obtain accurate information.

211. Test information obtained from an interviewee against what the interviewer already knows or what can reasonably be established.

212. Ask interviewees to support their assertions with documents and other corroborative material.

213. Ask interviewees to draw maps and diagrams for clarification and, when safe, to show the interviewer locations relevant to the investigation.

214. Ask a wide range of questions to obtain information, but keep questions appropriate to the case.

215. When interviewing more than one person at a time is unavoidable, clearly record which person has provided what information.

216. Carefully observe the interviewee for signs of retraumatization. Take breaks or stop an interview when appropriate. Traumatized interviewees may have gaps or inconsistencies in their recollection of events.

217. The interviewee should be observed for any inappropriate or inconsistent responses to questions, which may transform the interviewee into a suspect.

218. When interviewing children – which, preferably, should be undertaken by a specially trained interviewer – use plain language, ask short questions and take frequent breaks. Stay attuned to the child's medical and psychosocial needs, and provide service referrals as appropriate.

219. When interviewing people with disabilities, make sure they feel comfortable and safe. Speak directly to the person and maintain eye contact rather than interacting directly with a support person or, if present, the sign language interpreter. When interviewing someone who is blind or has limited vision, the interviewers should identify themselves and any others present. When interviewing someone with a mental or intellectual disability, ask simple questions and repeat them until understood. Provide referrals for medical and psychosocial needs as appropriate.

5. Görüşmenin sonlandırılması

220. Görüşme kaydı görüşülen kişiye okunmalı veya sesli/görüntülü kayıt kendisine izletilmeli ya da dinletilmeli; içeriği düzeltmesine veya açıklığa kavuşturmasına imkân tanınmalıdır. Görüşülen kişiye eklemek istediği başka bir husus olup olmadığı sorulmalıdır.

221. Görüşülen kişiye, görüşülmesini önerebileceği başka kişiler olup olmadığı sorulmalıdır.

222. Görüşme sırasında atıfta bulunulan fotoğraflar, tıbbi raporlar ve mahkeme kayıtları gibi materyaller, izin alınarak temin edilmelidir.

223. Görüşülen kişiyle birlikte, güvenlik önlemleri ve görüşme sonrasında iletişimin nasıl sürdürüleceği gözden geçirilmelidir.

224. Görüşülen kişinin yazılı olarak veya sesli ya da görüntülü kayıt yoluyla aşağıdaki hususları teyit etmesi sağlanmalıdır:

(a) Açıklamasının herhangi bir hukuka aykırı baskı altında verilmediği,

(b) Görüşme içeriğinin, bilgisi ve hatırladığı kadarıyla doğru ve gerçeğe uygun olduğu,

(c) Açıklama vermesi için tehdit edilmediği veya zorlanmadığı ve bu amaçla kendisine herhangi bir vaat veya teşvikte bulunulmadığı,

(d) Açıklamasının hukuki işlemlerde kullanılabileceğinin ve delil sunmak üzere çağrılabileceğinin farkında olduğu,

(e) Açıklamasında, yanlış olduğunu bildiği veya doğru olduğuna inanmadığı herhangi bir hususu beyan etmesi hâlinde mahkemeye itaatsizlik, adaletin işleyişine müdahale veya yalan tanıklık nedeniyle hakkında cezai işlem yapılabileceğinin farkında olduğu.

225. Görüşülen kişinin yazılı görüşme kaydının her sayfasını imzalaması ve tarih atması sağlanmalıdır. Görüşme sırasında görüşülen kişinin atıfta bulunduğu veya hazırladığı şema ve fotoğraf gibi her türlü belge veya materyal de imzalanmalı ya da başka bir yöntemle doğrulanmalı ve görüşme kaydına eklenmelidir.

226. Görüşmeye ilişkin tüm kayıtlar, gizliliğin ve güvenliğin korunması amacıyla güvenli biçimde saklanmalıdır.

227. Görüşme sonucunda soruşturma kapsamında takip edilmesi gereken hususlar; görüşülecek diğer kişiler ve olası yeni soruşturma hatları da dâhil olmak üzere belirlenmelidir.

6. Bir şüpheliyle görüşme yapılırken dikkate alınması gereken ek hususlar

228. Yukarıda belirtilen güvencelere ek olarak, şüphelilere en azından aşağıdaki haklar tanınmalı ve bu haklar kendilerine bildirilmelidir:
(a) Suçluluğu kanıtlanıncaya kadar masum sayılma hakkı; bu hak, ilgili olaylara ilişkin kendi anlatımını ortaya koyabilmek için adil bir fırsata sahip olmayı da kapsar.
(b) Kendisini suçlayıcı beyanda bulunmaya zorlanmama hakkı.
(c) Susma hakkı.
(d) Sorgulama sırasında bir avukatın hazır bulunması ve yardımından yararlanma ile avukatıyla özel olarak görüşme hakkı.
(e) Görüşmenin kayıt altına alınması hakkı. Bu kayıt; sorgulamanın yapıldığı yer veya yerleri ve tarihleri, varsa tutuklu bulunduğu yeri, her görüşme oturumunun başlangıç ve bitiş saatlerini, oturumlar arasındaki araları (dinlenme süreleri dâhil), görüşmeci veya görüşmecilerin ve hazır bulunan diğer tüm kişilerin kimliklerini ve sorgulanan kişinin ileri sürdüğü talepleri içermelidir.
(f) Anladığı bir dilde görüşme yapılması hakkı.
(g) Yakalanmış veya tutuklanmışsa, yakalama veya tutuklamanın nedeni hakkında derhâl bilgilendirilme ve kendisine yöneltilen suçlamaların gecikmeksizin bildirilmesi hakkı.
(h) Yabancı uyruklu kişiler bakımından, vatandaşı oldukları devletin konsolosluk görevlilerine erişim hakkı; vatansız kişiler, mülteciler veya sığınmacılar bakımından ise ilgili ulusal makamlara veya Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne (UNHCR) erişim hakkı.

7. Tercümanın Rolü

229. Bazı durumlarda tanık, mağdur, şüpheli veya soruşturma bakımından ilgili başka bir kişiyle yapılacak görüşmeye yardımcı olmak üzere bir tercümana ihtiyaç duyulabilir. Tercümanın görevi, iletişimi tarafsız ve nesnel biçimde kolaylaştırmaktır. Tercümanlar bu rolle sınırlı kalmalı; görüşme konusunda uygun eğitime sahip olmalı, ilgili makamlarca yetkilendirilmiş olmalı, soruşturmaya özgü terminolojiyi anlamalı ve uluslararası düzeyde kabul edilen standartlar ile iyi uygulamaları gözetmelidir. Tercüman, olası herhangi bir çıkar çatışmasını önceden açıklamalıdır.

5. Concluding the interview

220. Read or play the record of interview back to the interviewee and allow the person to correct or clarify the contents. Ask if the interviewee has anything to add.

221. Ask if the interviewee can suggest others to interview.

222. Obtain, with permission, any material referred to in the interview, such as photographs, medical reports and court records.

223. With the interviewee, review security measures and ways to stay in contact after the interview.

224. Ensure that the interviewee certifies in writing or on audio or video that:

(a) The interviewee's statement has not been made under any form of unlawful duress

(b) The content of the interview is true and correct to the best of the interviewee's knowledge and recollection

(c) The interviewee was not threatened or forced to give the statement, nor were any promises or inducements offered in this regard

(d) The interviewee is aware that the statement may be used in legal proceedings and that they may be called to give evidence

(e) The interviewee may be liable to prosecution for contempt of court, for interfering in the administration of justice, or for giving false testimony if they say anything in the statement that they know to be false or do not believe to be true.

225. Ensure that the interviewee signs and dates every page of a written interview record. Any document or material, such as diagrams and photographs, to which the interviewee refers or which s/he creates during the interview should also be signed or otherwise authenticated and should be attached to the interview record.

226. Ensure that all records from the interview are stored securely to protect privacy and to maintain security.

227. Identify points arising from the interview to follow up in the investigation, including other people to interview and potential lines of inquiry.

6. Additional guidance when interviewing a suspect

228. In addition to the guidance set out above, suspects must be granted and informed of at least the following rights:

(a) To be presumed innocent until proven guilty, which includes a fair opportunity to provide their account of relevant events

(b) Not to be compelled to incriminate themselves

(c) To remain silent

(d) To the presence and assistance of a lawyer during questioning, and to consult the lawyer in private

(e) To have the interview recorded, including place(s) and date(s) of questioning; the place of detention, if any; the start and end times of each interview session; the intervals between sessions (including rest periods); the identities of the interviewer(s) and all others present; and any requests made by the individual being questioned

(f) To be interviewed in a language he or she understands

(g) If the person is arrested or detained, to be informed immediately of the reason for the arrest and to be told promptly of any charges

(h) For foreign nationals, to access consular officials of their State of nationality; or, in the case of stateless persons, refugees, or asylum seekers, their relevant national authorities or UNHCR.

7. The role of interpreters

229. In some situations an interpreter may be required to assist with the interview of a witness, victim, suspect, or other person relevant for the investigation. The interpreter's role is to facilitate communication in a neutral and objective manner. Interpreters should be limited to that role, have appropriate interview training, be accredited by the relevant authorities, understand the terminology specific to the investigation, and apply internationally agreed standards and best practice. The interpreter should declare any potential conflict of interest in advance.

230. Tercüman seçilirken görüşülen kişinin toplumsal cinsiyeti, cinsel yönelimi, toplumsal cinsiyet kimliği, uyruğu, etnik kökeni, dini, eğitim düzeyi, okuryazarlığı, dili ve lehçesi ile varsa kişisel tercihleri dikkate alınmalıdır. Görüşülen kişi, farklı bir tercüman talep etme hakkına sahip olmalıdır.

231. Tercüman: (a) Yalnızca yeterli olduğu, yetkilendirildiği veya akredite edildiği dil veya dillerde tercüme yapmalıdır. (b) Herhangi bir değişiklik veya eksiltme yapmaksızın eksiksiz ve doğru tercüme sağlamalıdır.
(c) Yüksek düzeyde mesleki ve etik standartlara uygun davranmalı; dürüstlüğünü, tarafsızlığını ve bağımsızlığını korumalıdır.

C. Gömüklerin Yeniden Meydana Çıkarılmasına İlişkin Ayrıntılı Kılavuz

233. Aşağıdaki usuller, gömülü insan kalıntılarının bulunduğu tüm alanların kazılarak açılmasına uygulanır.

234. Mezar açma işleminin tarihi, yeri, başlama ve bitiş saatleri ile çalışmaya katılan tüm görevlilerin ve hazır bulunan diğer kişilerin adları kaydedilmelidir.

235. Bilgiler anlatı biçiminde kaydedilmeli; kroki ve fotoğraflarla desteklenmelidir. Video kaydı yapılması da değerlendirilebilir.

236. Resmî işlemle ilgisi olmayan herhangi bir müdahaleyi belgelendirmek amacıyla, çalışma alanı her gün işe başlanmadan önce ve çalışma sona erdikten sonra aynı bakış açısından fotoğraflanmalıdır.

237. Total station gibi kayıt ekipmanları mevcut değilse, sabit bir referans noktası belirlenmeli; ardından gömük alanı uygun büyüklükte bir ızgara sistemi ve standart arkeolojik teknikler kullanılarak bölümlere ayrılmalı ve haritalandırılmalıdır. Bazı durumlarda, mezarın yüzeyinden kafatasına ve yüzeyden ayaklara kadar olan derinliğin ölçülmesi yeterli olabilir. İlişkili materyaller daha sonra iskelete göre konumları esas alınarak kaydedilebilir.

238. Üstteki toprak tabakası kaldırılmalı ve çıkarılan toprak, ilişkili materyallerin bulunması amacıyla elenmelidir. Bu tür bulguların bulunduğu seviye (derinlik) ve göreli koordinatları kaydedilmelidir. Gömüğün türü, özellikle birincil mi yoksa ikincil mi olduğu, bu aşamada gösterilmesi gereken dikkat ve özenin derecesini etkiler. İkincil bir gömük alanında bulunan ilişkili materyallerin birincil gömüğün koşullarını ortaya koyması beklenmez; ancak gömükten sonra meydana gelen olaylar hakkında bilgi sağlayabilir.

(d) Görüşülen kişiyi önceden tanıması veya onunla daha önce herhangi bir ilişki ya da işlem içinde bulunması da dâhil olmak üzere, gerçek veya görünürdeki tüm çıkar çatışmalarını açıklamalıdır.

(e) Herhangi bir menfaat talep etmekten veya kabul etmekten ve görevi sırasında elde ettiği bilgilerden kişisel çıkar sağlamaktan kaçınmalıdır.

(f) Gizliliği korumalı ve görevi sırasında elde ettiği bilgilerin yetkisiz kişilere ulaşmasını önlemelidir.

(g) Görüşme sırasında aldığı notları imzalamalı ve asıl görüşmeciye teslim etmelidir.

Tercümanın yeterliliği görüşme oturumu başlamadan önce belgelendirilmelidir. Görüşmenin sonunda tercüman, görüşme kaydını görüşülen kişiye okuduğunu ve görüşülen kişinin kaydın doğruluğunu teyit ettiğini yazılı olarak veya sesli ya da görüntülü kayıt yoluyla onaylamalıdır.

239. Özellikle kalıntıların bulunduğu seviyenin hemen üstünde ve altında, mermi çekirdekleri veya takı gibi kişisel eşyalar aranmalıdır. Bu amaçla metal dedektörü yararlı olabilir.

240. Gömük seviyesi belirlendikten sonra bedenin çevresi ortaya çıkarılmalı; mezarın boyutları (özellikle mezar çukurunun sınırları), kalıntıların bırakılma örüntüsü ve gömük matrisinin, yani bedenin gömüldüğü çukurun özellikleri gibi arkeolojik bulgular, mümkün olduğunda alet izleri de dâhil olmak üzere belgelendirildikten sonra, mezar çukuru bedenin her tarafından en az 30 cm genişletilerek açılmalıdır.

241. Beden, olay yerinden çıkarılmadan önce tamamının görülebilmesini sağlayacak ölçüde açık biçimde ortaya çıkarılmalıdır. Bedenle ilişkili tüm materyaller de çıkarılmadan önce aynı şekilde görünür hâle getirilmelidir. Gömük alanı, bedenin en alt seviyesine kadar tüm yönlerden dikkatlice kazılarak açılmalı; yaklaşık 30 cm'lik çalışma payı bırakılmalıdır. İlişkili tüm materyaller de aynı şekilde ortaya çıkarılmalıdır.

230. When selecting an interpreter, consider the interviewee's gender, sexual orientation, gender identity, nationality, ethnicity, religion, education, literacy, language and dialect, and any of their preferences. An interviewee should have the right to express the wish for a different interpreter.

231. An interpreter should:

(a) Only interpret for the language(s) for which they are qualified, authorized, or accredited

(b) Provide a complete and accurate interpretation without alterations or omissions

(c) Demonstrate a high level of professionalism and ethics and maintain their integrity, impartiality and independence

(d) Disclose any real or perceived conflicts of interest, including prior knowledge of, or dealings with, the person being interviewed

(e) Avoid soliciting or accepting any gratuities or taking personal advantage of any information obtained in the course of their work

(f) Maintain confidentiality, and protect information obtained in the course of the work from unauthorized individuals

(g) Sign and give any notes they have made during the interview to the primary interviewer.

232. An interpreter's qualifications should be certified prior to the start of a session. At the end of the interview, the interpreter should certify, either in writing or on audio or video, that they have read the record of the interview back to the interviewee and that the interviewee has confirmed its accuracy.

C. Detailed Guidelines on the Excavation of Graves

233. The following procedures apply to the excavation of all areas containing buried human remains.

234. Record the date, location, start and finishing times of the disinterment and the names of all workers and other persons present.

235. Record the information in narrative form, supplemented by sketches and photographs. Videotaping may also be considered.

236. Photograph the work area from the same perspective before work begins and after it ends every day, to document any disturbance not related to the official procedure.

237. If recording equipment, such as a total station, is not available, establish a datum point, then block and map the burial site using an appropriate-sized grid and standard archaeological techniques. In some cases it may be adequate simply to measure the depth of the grave from the surface to the skull and from the surface to the feet. Associated material may then be recorded in terms of its position relative to the skeleton.

238. Remove the overburden of earth, screening the dirt for associated materials. Record the level (depth) and relative co-ordinates of any such findings. The type of burial, especially whether it is primary or secondary, influences the care and attention that needs to be given to this step. Associated materials located at a secondary burial site are unlikely to reveal the circumstances of the primary burial but may provide information on events that have occurred after it.

239. Search for items such as bullets, or personal items such as jewellery – for which a metal detector can be useful – particularly in the levels immediately above and below the level of the remains.

240. Once the level of the burial has been located, circumscribe the body and – after documenting archaeological findings such as the dimensions of the grave (noting in particular the edges of the grave outline), the deposition patterns and the characteristics of the matrix of the burial (the hole where the body is buried), including tool marks, where possible – open the burial pit to a minimum of 30 cm on all sides of the body.

241. Expose the body as clearly as possible to ensure that its full extent is visible before removal from the scene. Make sure to expose similarly all associated artefacts before removal. Carefully expose the burial area by digging on all sides to the lowest level of the body (approximately 30 cm). Also expose any associated artefacts.

242. Kalıntılar, yumuşak bir fırça veya el süpürgesiyle ya da toprağın niteliğine uygun başka bir araçla dikkatlice ortaya çıkarılmalıdır. Kalıntılar kırılgan olabilir; ayrıca kalıntı unsurları arasındaki ilişkiler önem taşır ve dikkatli davranılmadığında kolayca bozulabilir. Meydana gelecek hasar, analiz için elde edilebilecek bilgi miktarını ciddi ölçüde azaltabilir.

243. Kalıntılar bulundukları konumda fotoğraflanmalı ve haritalandırılmalıdır. Tüm fotoğraflarda kimlik numarası, tarih, ölçek ve manyetik kuzeyi gösteren bir işaret bulunmalıdır.
(a) Önce gömüğün tamamı fotoğraflanmalı, ardından önemli ayrıntılara odaklanılmalıdır; böylece bu ayrıntıların bütün içindeki konumu ve ilişkisi kolayca anlaşılabilir.
(b) Olağan dışı veya dikkat çekici görünen her husus yakın plandan fotoğraflanmalıdır. Yakın zamanda meydana gelmiş veya iyileşmiş travma ve patolojik değişiklik bulgularına özellikle dikkat edilmelidir.
(c) Giysiler, saç ve kıllar, tabut, diğer materyaller, mermi çekirdekleri ve kovanlar gibi ilişkili tüm materyaller fotoğraflanmalı ve haritalandırılmalıdır. Harita, iskeletin ve ilişkili materyallerin yaklaşık konumlarını gösteren bir krokiyi de içermelidir.

244. Herhangi bir unsur yerinden oynatılmadan önce kalıntıların ölçümleri yapılmalıdır:
(a) Kalıntıların toplam uzunluğu ölçülmeli ve mezar içindeki konumları kaydedilmelidir.
(b) İskelet kaldırma sırasında kırılabilecek kadar kırılgansa, topraktan çıkarılmadan önce mümkün olduğunca fazla ölçüm yapılmalıdır.

245. İskelet kalıntıları mezar açılarak yeniden meydana çıkarılırken, bütünlüğünü koruyan ve tek bir kişiye ait kalıntıların eksiksiz olarak elde edilmesini sağlamanın tek yolu, iskelet unsurlarını mezardaki anatomik eklem ilişkilerini izleyerek çıkarmaktır.

246. İskelet kalıntıları çıkarılırken genel ilke, kalıntılar laboratuvarın daha kontrollü koşullarına ulaştırılıncaya kadar kemiklerin giysilerden ayrılmamasıdır. Kalıntılar, atış artıkları gibi delillerin kaybını en aza indirecek gerekli özen gösterilerek çıkarılmalıdır. İskelet kalıntıları giysili durumdaysa, giysiler kalıntıları bir arada tutacak şekilde kullanılmalıdır; örneğin bacaklar ve pelvis pantolon içinde, göğüs ve kollar ise üst giysiler içinde tutulabilir. Kalıntıların birbirine karışmış olabileceği ihtimali gözetilerek, her bir kişiye ait kalıntı grubu (kemikler, giysiler ve ilişkili deliller) laboratuvara taşınmak üzere uygun biçimde paketlenmeli ve etiketlenmelidir; tamamen iskeletleşmiş kalıntılar için örneğin karton kutu kullanılabilir.

247. Birbirine karışmış bedenlere özel dikkat gösterilmelidir. Bedenler iç içe geçmişse bütün bir bedenin tek seferde çıkarılması mümkün olmayabilir. Bu gibi durumlarda kalıntıların anatomik eklem ilişkileri izlenmelidir. İskelet kalıntıları söz konusuysa kısmen çıkarma yapılabilir veya kalıntılar dikkatlice hareket ettirilerek birbirlerinden ayrılabilir; amaç, her bir kişiye ait kalıntıların bütün olarak elde edilmesidir. Bu süreç, kalıntıların eksiksiz ve ayrı bireylere ait bedenler olarak çıkarıldığının gösterilebilmesi için ayrıntılı biçimde belgelendirilmelidir.

248. Her bir kişiye ait kalıntı grubunun mezardan çıkarılması, etiketlenmesi ve paketlenmesi sırasında özel dikkat gösterilmeli; farklı kişilere ait bedenlerin veya beden parçalarının, bunlara ait giysilerin ya da ilişkili delillerin birbirine karışması önlenmelidir.

249. Gömüğün hemen altındaki toprak tabakası kazılmalı ve elenmelidir. Toprak içinde bulunan her türlü bulgu, belirlenen çıkarma stratejisine uygun biçimde belgelendirilmeli ve toplanmalıdır. Kazı, herhangi bir materyal içermeyen "steril" toprak tabakasına ulaşılıncaya kadar sürdürülmelidir.

242. Expose the remains using a soft brush or whisk broom (or other implement appropriate for the soil type). The remains may be fragile, and the interrelationships between elements are important and may be easily disrupted if not handled carefully. Damage can seriously reduce the amount of information available for analysis.

243. Photograph and map the remains in situ. All photographs should include an identification number, the date, a scale and an indication of magnetic north

    (a) First photograph the entire burial, then focus on significant details so that their relation to the whole can be easily visualized

    (b) Anything that seems unusual or remarkable should be photographed at close range. Careful attention should be given to evidence of trauma or pathological change, either recent or healed

    (c) Photograph and map all associated materials (e.g. clothes, hair, coffin, artefacts, bullets, casings). The map should include a rough sketch of the skeleton and of any associated materials.

244. Before displacing anything, measure the remains:

    (a) Measure the total length of the remains and record their position in the grave

    (b) If the skeleton is so fragile that it may break when lifted, measure as much as possible before removing it from the ground.

245. When exhuming skeletal remains, the only way to ensure the recovery of complete and individual bodies is the to remove its skeletal elements according to the anatomical articulation of the skeleton in the grave.

246. When recovering skeletal remains, the general principle is that bones should not be separated from clothing until the remains are in the more controlled conditions of a laboratory. The remains should be recovered taking all due care to minimize the loss of evidence, such as firearm discharge residue. Where skeletal remains are clothed, they should be removed using the clothing as containers (i.e. the trousers containing the legs and pelvis, the upper garments containing the chest and arms). Bearing in mind the possibility of commingling, each individual set of remains (bones, clothing and associated evidence) needs to be appropriately packaged and labelled (e.g. in a cardboard box, in the case of completely skeletonized remains) for transport to the laboratory.

247. Special attention must be given to commingled bodies. It might not be possible to exhume complete bodies at one time if they are intertwined. In such cases, it is important to follow the anatomical articulation of the remains. Either partially remove them (in cases of skeletal remains), or move the remains and free them from each other in order to recover a complete set. This needs to be carefully documented to ensure that the remains are recovered whole and as individual bodies.

248. Special attention must be paid to the exhumation, labelling and packaging of each individual set of remains in order to ensure that no mixing of individual bodies or body parts, their clothing or any associated evidence occurs.

249. Excavate and screen the level of soil immediately under the burial. Document and recover, as per the recovery strategy, any "finds" within the soil. A level of "sterile" (artefact-free) soil should be located before ceasing excavation.

D. Otopsiye İlişkin Ayrıntılı Kılavuz

1. Arka plan ve temel ilkeler

250. Bu Kılavuz, hukuka aykırı olma ihtimali bulunan bir ölümde yapılacak otopsi sırasında izlenmelidir.[109] İşlemlerin hangi sırayla yapılacağı önceden dikkatle planlanmalı, öncelikler belirlenmeli ve usuller somut olayın özelliklerine göre hazırlanmalıdır. Karmaşık bir otopsi tüm bir çalışma gününü, hatta daha uzun bir süreyi alabilir; çünkü incelemeyi yapan kişinin ek incelemeler için yeniden değerlendirme yapması gerekebilir.

251. Bu Kılavuz aşağıdaki kişiler ve kurumlar bakımından yararlı olabilir:
(a) Sistematik bir inceleme yürütmek ve daha sonra yapılabilecek anlamlı olumlu veya olumsuz değerlendirmeleri kolaylaştırmak amacıyla Kılavuzu izleyebilecek deneyimli adli tabipler veya patologlar,
(b) Adli patoloji veya adli tıp alanında eğitim almamış ancak temel otopsi tekniklerine aşina genel patologlar veya diğer hekimler. Kılavuz, bu kişilerin hangi durumlarda uzman görüşüne başvurmaları gerektiğini fark etmelerine de yardımcı olabilir,
(c) Bir otopsiyi gözlemlemek, gerçekleştirmek veya yeniden değerlendirmek üzere uzmanlıklarına başvurulan bağımsız danışmanlar; bu kişiler, eylem ve görüşlerine dayanak olarak bu Kılavuza ve burada önerilen asgari ölçütlere başvurabilir,
(d) Kamu makamları, uluslararası siyasi kuruluşlar, yasa uygulayıcı kurumlar, ölen kişinin ailesi veya arkadaşları ya da ölümden sorumlu tutulabilecek kişilerin temsilcileri,
(e) Bir otopsiyi ve bulgularını değerlendirmek için Kılavuzu ölçüt olarak kullanabilecek tarihçiler, gazeteciler, avukatlar, hâkimler, diğer hekimler ve toplum temsilcileri,
(f) Ölüm soruşturmalarına ilişkin adli tıbbi sistemlerini kurmaya veya geliştirmeye çalışan devletler veya kişiler; bunlar Kılavuzu temel bir başvuru kaynağı olarak kullanabilir.

252. Bu Kılavuzun kullanılması, hukuka aykırılık ihtimali bulunan bir ölümün soruşturulması sırasında yanıtsız bırakılan, kısmen yanıtlanan veya yetersiz biçimde yanıtlanan soruların yol açtığı spekülasyon ve imaların önüne geçilmesine yardımcı olacaktır.

253. Otopsinin tarihi, başlama ve bitiş saatleri ile yapıldığı yer kaydedilmelidir.

254. Otopsiyi gerçekleştiren adli patolog veya adli tabiplerin, katılan yardımcıların ve otopsi sırasında hazır bulunan diğer tüm kişilerin adları kaydedilmelidir. Her bir kişinin tıbbi ve/veya bilimsel unvanları ile mesleki, siyasi veya idari bağlantıları da belirtilmelidir. Her kişinin otopsideki rolü açıkça gösterilmelidir. Birden fazla otopsiyi gerçekleştiren adli tabip bulunuyorsa, bunlardan biri otopsinin yürütülmesini yönetme yetkisine sahip baş adli tabip olarak belirlenmelidir.

255. Yeterli nitelikte fotoğraflar, otopsi bulgularının kapsamlı biçimde belgelendirilmesi ve daha sonra bağımsız olarak incelenebilmesi için kritik öneme sahiptir:[110]
(a) Fotoğraflar yüksek kaliteli bir kamera ve objektif kullanılarak çekilmelidir. Yüksek kaliteli ekipman mevcut değilse, otopsi bulgularının bağımsız olarak incelenmesine elverecek yeterli görüntü kalitesi sağlanmak koşuluyla cep telefonu gibi başka cihazlar da kullanılabilir. Her fotoğrafta ölçülü bir referans ölçeği ile vakayı tanımlayan ad veya numara bulunmalıdır. Kullanılan kamera ve aydınlatma sisteminin açıklaması otopsi raporunda yer almalıdır. Birden fazla kamera kullanılmışsa, her kameraya ait tanımlayıcı bilgiler kaydedilmeli ve her fotoğrafın hangi kamerayla çekildiği belirtilmelidir. Fotoğrafları çeken kişinin kimliği de kaydedilmelidir.
(b) Dış muayenenin ilerleyişini gösteren ardışık fotoğraflar çekilmelidir. Beden; giysileri çıkarılmadan önce ve çıkarıldıktan sonra, ayrıca yıkama, tıraş veya saç kesimi işlemlerinden önce ve sonra fotoğraflanmalıdır.
(c) Yakın plan fotoğraflar, bunların konumunun ve neyi gösterdiğinin anlaşılmasını sağlayacak uzak ve/veya orta mesafe fotoğraflarıyla desteklenmelidir.

---

109 For further specific advice on approaches to and technical aspects of forensic autopsy, including the operation of the mortuary, see: *Forensic Autopsy: Manual for Forensic Pathologists*, UN Office on Drugs and Crime, October 2015.

110 Videotaping of the autopsy may also be considered.

D. Detailed Guidelines on Autopsy

1. Background and key principles

250. These Guidelines should be followed during an autopsy of a potentially unlawful death.[109] The order in which things are done needs to be carefully thought about in advance, priorities established, and procedures prepared for, in accordance with the particular circumstances of the case. A complex autopsy may take an entire working day or even longer, as the examiner may need to return for further examinations.

251. These Guidelines may be of value to the following:

(a) Experienced forensic doctors or pathologists, who may follow them to ensure a systematic examination and to facilitate meaningful positive or negative criticism by later observers

(b) General pathologists or other physicians who have not been trained in forensic pathology or medicine but who are familiar with basic autopsy techniques. It may also alert them to situations in which they should seek consultation

(c) Independent consultants whose expertise has been requested in observing, performing, or reviewing an autopsy and may cite these Guidelines and their proposed minimum criteria as a basis for their actions or opinions

(d) Governmental authorities, international political organizations, law enforcement agencies, families or friends of the deceased, or representatives of potential defendants charged with responsibility for a death

(e) Historians, journalists, attorneys, judges, other physicians and representatives of the public, who may use the Guidelines as a benchmark for evaluating an autopsy and its findings

(f) Governments or individuals who are attempting either to establish or to upgrade their medico-legal system for investigating deaths, who may use the Guidelines as a basis.

252. Use of these Guidelines will help thwart the speculation and innuendo that are fuelled by unanswered, partially answered, or poorly answered questions arising from the investigation of a potentially unlawful death.

253. The date, start and finishing times and the place of the autopsy should be recorded.

254. The name(s) of the forensic pathologist prosector(s), the participating assistant(s) and all other persons present during the autopsy should be recorded, including the medical and/or scientific degrees and professional, political or administrative affiliations(s) of each. Each person's role in the autopsy should be indicated. If there are multiple prosectors, one should be designated as the principal prosector with authority to direct the performance of the autopsy.

255. Adequate photographs are crucial for the thorough documentation of autopsy findings and for enabling them to be independently reviewed:[110]

(a) Photographs should be taken using a high-quality camera/lens. If high-quality equipment is not available, then other equipment, such as mobile phones, may be acceptable, bearing in mind that it is important for the photographs to be of sufficient quality to enable the autopsy findings to be independently reviewed. Each photograph should contain a ruled reference scale and an identifying case name or number. A description of the camera and the lighting system should be included in the autopsy report. If more than one camera is used, the identifying information should be recorded for each. Photographs should also include information indicating which camera took each picture, if more than one camera is used. The identity of the person taking the photographs should be recorded

(b) Serial photographs reflecting the course of the external examination should be included. Photograph the body prior to and following undressing, washing, shaving or hair cutting

(c) Close-up photographs should be supplemented with distant and/or medium-range photographs to permit the orientation and identification of the close-up photographs

[109] For further specific advice on approaches to and technical aspects of forensic autopsy, including the operation of the mortuary, see: *Forensic Autopsy: Manual for Forensic Pathologists*, UN Office on Drugs and Crime, October 2015.

[110] Videotaping of the autopsy may also be considered.

(d) Fotoğraflar kapsamlı olmalı ve otopsi raporunda belirtilen tüm gözle görülebilir yaralanma veya hastalık bulgularının varlığını ve ayrıntılarını doğrulamalıdır. Yaralanma fotoğraflarında otopsi numarasını içeren bir ölçek bulunmalıdır.

(e) Beden yıkandıktan veya temizlendikten sonra, kimliklendirmeye yarayan yüz özellikleri; yüzün tam önden, sağ profilden ve sol profilden çekilmiş fotoğraflarıyla belgelenmelidir.

256. Kesitsel görüntülemenin rolü yukarıda 158–163. paragraflarda ele alınmıştır. Bu imkân mevcutsa, beden ceset torbası içindeyken tüm vücut BT taraması yapılmalıdır. Böyle bir tarama yapılmış olsa dahi, ayrıca direkt röntgen çekilmesine ihtiyaç olup olmadığı değerlendirilmelidir. Kesitsel görüntüleme imkânının bulunmaması hâlinde ise beden, ambalajından çıkarılmadan önce direkt röntgenle görüntülenmelidir. Röntgen çekimleri, bedenin giysileri çıkarılmadan önce ve çıkarıldıktan sonra tekrarlanmalıdır. Mermi çekirdeği gibi yabancı cisimlerin araştırılması amacıyla floroskopi de yapılabilir.[111] Aşağıdaki röntgen incelemeleri de gerekli olabilir:
(a) Kimliklendirme amacıyla diş röntgenleri gerekebilir.
(b) İskelet sistemine ait her türlü yaralanma röntgenle belgelendirilmelidir. İskelet röntgenleri ayrıca anatomik bozuklukları veya geçirilmiş cerrahi işlemleri de gösterebilir. Özellikle el ve ayak parmakları ile el ve ayaklardaki diğer kemiklerde kırık bulunup bulunmadığı dikkatle kontrol edilmelidir.
(c) Ateşli silah yaralanmalarında mermi çekirdeğinin veya çekirdeklerinin yerini belirlemeye yardımcı olmak amacıyla röntgen çekilmelidir. Röntgende görülen her mermi çekirdeği veya büyük mermi çekirdeği parçası çıkarılmalı, fotoğraflanmalı, delil olarak kaydedilmeli ve güvence altına alınmalıdır. Bıçak parçaları gibi diğer radyoopak yabancı cisimler de röntgenle belgelendirilmeli, çıkarılmalı, fotoğraflanmalı, delil olarak kaydedilmeli ve güvence altına alınmalıdır. Kimliklendirme amacıyla gerekli olması hâlinde metal protezler çıkarılarak incelenmeli; üzerlerindeki ayırt edici özellikler kaydedilmeli, fotoğraflanmalı ve güvence altına alınmalıdır. Özellikle kremasyon yapılacaksa, kalp pilleri çıkarılmalıdır; çünkü ateş içinde patlayabilirler.
(d) İskelet röntgenleri, çocuklar ve genç yetişkinlerde yaşın ve gelişim düzeyinin belirlenmesine yardımcı olabilir.

2. Giyinik Beden

257. Giysiler çıkarılmadan önce, beden giyinik hâliyle fotoğraflanmalıdır.

258. Daha önce yapılmamışsa ve olayın koşulları gerektiriyorsa, bu aşamada ellerden atış artığı örnekleri alınmalıdır. Olay yerinde yapılmamışsa, giyinik beden delil niteliği taşıyabilecek izler bakımından dikkatle incelenmelidir. Bu tür izlerin bulunması hâlinde bunlar tanımlanmalı, toplanmalı, delil olarak kaydedilmeli ve güvence altına alınmalıdır.

259. Giysiler, temiz bir örtü veya ceset torbası üzerinde dikkatlice ve tercihen zarar verilmeden çıkarılmalıdır. Tüm giysiler ve takılar ayrı ayrı incelenmeli, tanımlanmalı, kaydedilmeli, etiketlenmeli, fotoğraflanmalı ve güvence altına alınmalıdır.

3. Dış Muayene

260. Dış muayene, özellikle dış yaralanma bulgularının araştırılmasına odaklanır ve çoğu vakada otopsinin kritik öneme sahip bölümünü oluşturur.
(a) Bedenin tüm bölgeleri fotoğraflanmalıdır.
(b) Beden incelenmeli; ölen kişinin tahmini yaşı, boyu, ağırlığı, biyolojik cinsiyeti ve toplumsal cinsiyeti, saç biçimi ve uzunluğu, beslenme durumu, kas gelişimi ile deri, göz ve saç/kıl renginin (baş, yüz ve vücut kılları dâhil) özellikleri incelenerek kaydedilmelidir.
(c) Bebeklerde ayrıca baş çevresi, baş-tepe ile kuyruk sokumu arasındaki uzunluk ve baş-tepe ile topuk arasındaki uzunluk ölçülmelidir.
(d) Ölü katılığının ve ölü lekelerinin derecesi, yerleşimi ve sabitlenme durumu kaydedilmelidir.
(e) Bedenin sıcak veya soğuk oluşu ile korunma durumu kaydedilmeli; deri kayması gibi çürüme değişiklikleri de belirtilmelidir. Bedenin genel durumu değerlendirilmeli; sabunlaşma, kurtçuklar, yumurtalar, pupalar veya ölüm zamanı ya da yeri hakkında bilgi verebilecek diğer bulgular kaydedilmelidir.

(f) Tüm yaralanmalar bakımından; anatomik sabit referans noktalarına göre konumu, büyüklüğü, şekli, çevresi, örüntüsü, içeriği, rengi, seyri, yönü ve derinliği kaydedilmelidir. Tedavi amacıyla yapılan tıbbi müdahalelerden kaynaklanan yaralanmalar, mümkün olan her durumda tıbbi tedaviyle ilgisi olmayan yaralanmalardan ayırt edilmelidir.

[111] This Section has been written on the basis that cross-sectional imaging or scanning such as CT scanning or MRI scanning is not available. If it is available, it should be used, bearing in mind the discussion above. Some plain X-rays may still be required.

(d) Photographs should be comprehensive, and must confirm the presence and details of all demonstrable signs of injury or disease commented upon in the autopsy report. Photographs of injuries should include a scale with the autopsy number

(e) After the body has been washed or cleaned, identifying facial features should be portrayed with photographs of a full frontal aspect of the face and right and left profiles of the face.

256. The role of cross-sectional scanning has been discussed at Paragraphs 158 to 163 above. If it is available, then CT scanning of the whole body enclosed in the body bag should be undertaken. (If this is done, further consideration of the need for plain X-rays will still be needed). In the likely event that cross-sectional imaging is not available, the body should be radiographed with plain X-rays before it is removed from its packaging. X-rays should be repeated both before and after undressing the body. Fluoroscopy (looking for foreign bodies such as projectiles) may also be performed.[111] The following X-rays may also be required:

(a) Dental X-rays may be necessary for identification purposes

(b) Any skeletal system injury should be documented by X-ray. Skeletal X-rays may also record anatomic defects or surgical procedures. Check especially for fractures of the fingers, toes and other bones in the hands and feet

(c) X-rays should be taken in gunshot cases to aid in locating the projectile(s). Any projectile or major projectile fragment seen on an X-ray must be recovered, photographed, recorded as an exhibit and secured. Other radio-opaque objects (such as knife fragments) should also be documented with X-rays, removed, photographed, recorded as exhibits, and secured. If necessary for the purposes of identification, metallic prostheses must be removed and examined, and any identifying features recorded, photographed and secured. Any pacemakers must be removed, especially if cremation is to take place, as they will explode in a fire

(d) Skeletal X-rays can assist in determining the age and developmental status of children and young adults.

2. The clothed body

257. Before clothing is removed, the clothed body should be photographed.

258. If it has not already been done, and is indicated by the circumstances, the hands should now be swabbed for firearm discharge residues. If not done at the scene, the clothed body should be carefully inspected for any traces that might constitute evidence. If any traces are found, they should be described, retrieved, recorded as exhibits and secured.

259. The clothing should be carefully removed (preferably without damage) over a clean sheet or body pouch. The clothing and any jewellery should all be individually examined, described, recorded, labelled, photographed and secured.

3. External examination

260. The external examination, focusing on a search for external evidence of injury, is in most cases the critically important part of the autopsy.

(a) All of the body area must be photographed

(b) The body must be examined and the deceased's apparent age, height, weight, sex and gender, head-hair style and length, nutritional status, muscular development, and colour of skin, eyes and hair (head, facial and body) must be examined and recorded

(c) In babies, the head circumference, crown-rump length and crown-heel length should also be measured

(d) The degree, location and fixation of rigor and livor mortis should be recorded

(e) Body warmth or coolness and state of preservation should be noted as should any decomposition changes, such as skin slippage. The general condition of the body should be evaluated and note taken of adipocere formation, maggots, eggs, pupae, or anything else that suggests the time or place of death

(f) With all injuries, their location (related to static anatomic landmarks), size, shape, surrounds, pattern, contents, colour, course, direction and depth must be recorded. Injuries resulting from therapeutic measures should be distinguished wherever possible from those unrelated to medical treatment

[111] This Section has been written on the basis that cross-sectional imaging or scanning such as CT scanning or MRI scanning is not available. If it is available, it should be used, bearing in mind the discussion above. Some plain X-rays may still be required.

(g) Ateşli silah yaralarının tanımlanmasında; yara kenarlarında sıyrık, yırtılma veya doku kaybı bulunup bulunmadığı, yara içinde yabancı materyal varlığı, yara kenarlarında yanık veya yağ izi olup olmadığı ve yaranın çevresinde is ve/veya barut taneciklenmesi ya da barut dövmesi bulunup bulunmadığı kaydedilmelidir. Atış artığı mevcutsa fotoğraflanmalı ve analiz için korunmalıdır. Mermi yarasının giriş yarası mı yoksa çıkış yarası mı olduğu belirlenmelidir. Giriş yarası bulunmasına rağmen çıkış yarası görülmüyorsa, mermi çekirdeği bulunarak güvence altına alınmalı veya nerede olduğuna ilişkin açıklama getirilebilmelidir.
(h) Tüm yaralanmalar fotoğraflanmalı ve yaralanmaya paralel veya dik olarak yerleştirilmiş, otopsi kimlik numarasını taşıyan bir ölçekle birlikte belgelenmelidir. Yaralanmanın daha açık biçimde görülebilmesi için gerektiğinde kıllar veya saçlar tıraş edilmeli; tıraş öncesinde ve sonrasında fotoğrafik ölçek kullanılarak fotoğraf çekilmelidir. Yaralanma bölgesinden alınan tüm saç ve kıllar korunmalıdır. Herhangi bir yaralanma bölgesi yıkanmadan önce ve sonra fotoğraflanmalıdır. Beden, ancak saldırgandan gelmiş olabilecek kan veya diğer materyaller toplandıktan ve güvence altına alındıktan sonra yıkanmalıdır.
(i) Deri dikkatle incelenmelidir. Yara izleri, keloid oluşum alanları, dövmeler, belirgin benler, pigmentasyon artışı veya azalması bulunan bölgeler ve doğum lekeleri gibi ayırt edici veya kimliklendirmeye yardımcı olabilecek tüm özellikler not edilmeli ve fotoğrafik ölçekle birlikte fotoğraflanmalıdır. Morluklar kaydedilmeli ve sınırlarının belirlenebilmesi için kesilerek incelenmelidir. Yaralanma ile ölüm arasındaki sürenin değerlendirilmesine yardımcı olabileceğinden, morlukların en azından bir kısmı mikroskobik inceleme amacıyla çıkarılmalıdır. Baş ve genital bölge özellikle dikkatle incelenmelidir. Enjeksiyon yerleri veya delici yaralar kaydedilmelidir. Isırık izleri not edilmeli; diş örüntüsünün belgelenmesi amacıyla fotoğraflanmalı, beden yıkanmadan önce tükürük incelemesi için sürüntü alınmalı ve mikroskobik inceleme amacıyla çıkarılmalıdır. Isırık izi değerlendirmeleri ciddi biçimde tartışmalı olduğundan, mümkünse bu konuda eğitimli ve deneyimli bir adli diş hekimi tarafından da değerlendirilmelidir. Yanık izleri kaydedilmeli ve mümkün olduğunda histolojik ve diğer analizler için örnek alınarak olası nedenleri (örneğin yanan kauçuk, sigara, elektrik, pürmüz, asit veya sıcak yağ) değerlendirilmelidir. Ellerdeki barut artıkları not edilmeli, fotoğraflanmalı ve analiz için korunmalıdır. Şüpheli alanlar mikroskobik inceleme amacıyla çıkarılmalıdır; bazı durumlarda elektrik kaynaklı yanıklarla sıcak veya soğuktan kaynaklanan yanıkların birbirinden ayırt edilmesi mümkün olabilir.
(j) Elde edilen her yabancı cisim, belirli yaralanmalarla ilişkisi de belirtilerek tanımlanmalı ve etiketlenmelidir. Yabancı cisimler, muhafaza zincirinin korunması için yürürlükteki usullere uygun biçimde işlem görecek bir kaba yerleştirilmelidir. Mermi çekirdeklerinin kenarları veya uçları çizilmemelidir. Her mermi çekirdeği ve büyük mermi çekirdeği parçası, tanımlayıcı bir etiketle birlikte fotoğraflanmalı; muhafaza zincirinin korunması amacıyla her biri ayrı ayrı, kapatılmış, dolgulu ve etiketlenmiş bir kap içinde güvence altına alınmalıdır.[112]
(k) Yaralanmaların saçların altında gizlenmiş olabileceği dikkate alınarak baş ve saçlı deri dıştan incelenmelidir. Gerektiğinde saçlar tıraş edilmelidir. Ölüm öncesindeki sağlıksız yaşam koşullarına işaret edebileceğinden pire ve bit bulunup bulunmadığı kontrol edilmelidir. Yetersiz beslenme, ağır metaller (örneğin talyum), ilaçlar veya çekmeye bağlı nedenlerle ortaya çıkabileceğinden alopesi varsa kaydedilmelidir. Saçlar bazı ilaç ve zehirlerin saptanmasında yararlı olabileceğinden, başın farklı bölgelerini temsil edecek şekilde 20 saç teli kesilmeden, kökünden çekilerek alınmalı ve saklanmalıdır. Saç örnekleri kararlı izotop analizinde de yararlı olabilir.
(l) Dişler incelenmeli ve durumları kaydedilmelidir. Mümkünse bu inceleme bir adli odontolog tarafından yapılmalıdır. Eksik, gevşek veya hasarlı dişler ile restorasyon ve dolgu gibi tüm diş tedavileri, her dişi ayrı ayrı tanımlayan bir diş kimliklendirme sistemi kullanılarak kaydedilmelidir (örneğin Ek 5). Diş etleri periodontal hastalık bakımından incelenmelidir. Varsa protez dişler fotoğraflanmalı; ölen kişinin kimliği bilinmiyorsa saklanmalıdır. Ağız içi incelenmeli; travma bulguları, enjeksiyon yerleri, iğne izleri veya dudak, yanak ya da dilin ısırılmasına ilişkin bulgular kaydedilmelidir. Ağızda bulunan her türlü nesne veya madde not edilmelidir. Cinsel saldırı şüphesi bulunan vakalarda ağız sıvısı saklanmalı veya spermatozoa ve asit fosfataz incelemesi için sürüntü alınmalıdır. Diş-diş eti birleşiminden alınan sürüntüler ile dişlerin arasından alınan örnekler, spermatozoanın saptanması bakımından en uygun örnekleri sağlar. Seminal sıvının tiplendirilmesi için ağız boşluğundan ayrıca sürüntü alınmalıdır. Sürüntüler mümkünse serin hava akımıyla hızla kurutulmalı ve temiz, düz kâğıt zarflar içinde güvence altına alınmalıdır. Ölü katılığı yeterli ağız muayenesini engelliyorsa, kapsamlı ağız muayenesi iç muayene aşamasına kadar ertelenebilir. Bu aşamada boyun ve yüz yapılarını ortaya çıkarmak ve ağız boşluğunun daha iyi görülmesini sağlamak amacıyla deri altı diseksiyon yapıldıktan sonra masseter kasları kesilebilir.

[112] Special packaging is needed to ensure that there has been no unauthorized interference with a specimen, as tampering with the packaging will be evident. This level of security, provided the initial securing of the sample has been adequately documented, ensures at least that the sample has not been interfered with. In addition, complete records must be kept of every time the sample changes hands.

(g) In the description of firearm wounds, note the presence or absence of marginal abrasions, lacerations or defects in the margins of the wound, foreign contents within the wound, singeing or grease marking the margins of the wound, and soot and/or gunpowder stippling or tattooing around the wound. If firearm discharge residue is present, this should be photographed and preserved for analysis. It should be determined whether the bullet wound is an entry or exit wound. If an entry wound is present and no exit wound is seen, the projectile must be found and secured or accounted for

(h) All injuries should be photographed, and labelled with the autopsy identification number on a scale that is oriented parallel or perpendicular to the injury. Shave hair where necessary to clarify an injury, and take photographs with a photographic scale both before and after shaving. Save all hair removed from the site of the injury. Take photographs before and after washing the site of any injury. Wash the body only after any blood or material that may have come from an assailant has been collected and secured

(i) Examine the skin. Note and photograph with a photographic scale any scars, areas of keloid formation, tattoos, prominent moles, areas of increased or decreased pigmentation, and anything distinctive or identifying, such as birthmarks. Note any bruises and incise them for delineation of their extent. Some, if not all of them, should be excised for microscopic examination as this may be useful for assessing the time between injury and death. The head and genital area should be checked with special care. Note any injection sites or puncture wounds. Note any bite marks; these should be photographed to record the dental pattern, swabbed for saliva testing (before the body is washed), and excised for microscopic examination. The evaluation of bite marks is highly contentious and they should also be evaluated by a forensic dentist with training and experience in such evaluation, if possible. Note any burn marks and assess the possible cause (e.g. burning rubber, a cigarette, electricity, a blowtorch, acid, hot oil) by sampling for histology and other analysis if possible. Note any gunpowder residue on the hands. Document this photographically and save it for analysis. Excise any suspicious areas for microscopic examination, as it may be possible in some circumstances to distinguish between burns caused by electricity and those caused by heat or cold

(j) Identify and label any foreign object that is recovered, including its relationship to specific injuries. Foreign objects should be placed in a container that should be processed in accordance with established procedures to maintain the chain of custody. Do not scratch the sides or tip of any projectiles. Photograph each projectile and large projectile fragment with an identifying label, and secure them individually in a sealed, padded and labelled container in order to maintain the chain of custody[112]

(k) Examine the head and external scalp, bearing in mind that injuries may be hidden by the hair. Shave hair where necessary. Check for fleas and lice, as these may indicate unsanitary conditions prior to death. Note any alopecia, as this may be caused by malnutrition, heavy metals (e.g. thallium), drugs, or traction. Pull – do not cut – 20 representative head hairs and save them, as hair may be useful for detecting some drugs and poisons. (It may also be of value in stable isotope analysis)

(l) Examine the teeth and note their condition. This should be performed by a forensic odontologist if possible. Record any that are absent, loose or damaged, and record all dental work (e.g. restorations, fillings) using a dental identification system to identify each tooth (e.g., Annex 5). Check the gums for periodontal disease. Photograph dentures, if any, and save them if the deceased's identity is unknown. Check the inside of the mouth and note any evidence of trauma, injection sites, needle marks or biting of the lips, cheeks or tongue. Note any articles or substances in the mouth. In cases of suspected sexual assault, save oral fluid, or get a swab for spermatozoa and acid phosphatase evaluation. (Swabs taken at the tooth-gum junction and samples from between the teeth provide the best specimens for identifying spermatozoa.) Also take swabs from the oral cavity for seminal fluid typing. Dry the swabs quickly with cool, blown air if possible, and secure them in clean plain-paper envelopes. (If rigor mortis prevents adequate examination, a complete oral examination may need to be deferred until later, during the internal examination. At that time, after subcutaneous disSection to expose the structures of the neck and face to permit better exposure of the oral cavity, the masseter muscles may be divided)

[112] Special packaging is needed to ensure that there has been no unauthorized interference with a specimen, as tampering with the packaging will be evident. This level of security, provided the initial securing of the sample has been adequately documented, ensures at least that the sample has not been interfered with. In addition, complete records must be kept of every time the sample changes hands.

(m) Yüz incelenmeli; ölü lekesi, konjesyon ve/veya peteşilerin bulunup bulunmadığı kaydedilmelidir.
(i) Gözler incelenmeli; her iki göz küresinin ve göz kapaklarının konjonktivaları değerlendirilmelidir. Üst veya alt göz kapaklarında peteşi bulunup bulunmadığı kaydedilmelidir. Skleral ikterus varsa belirtilmelidir. Kontakt lens bulunması hâlinde bunlar saklanmalıdır. Her bir gözden en az 1 ml vitröz sıvı alınmalıdır.
(ii) Burun ve kulaklar incelenmeli; travma, kanama veya diğer anormalliklere ilişkin bulgular kaydedilmelidir. Timpanik membranlar da incelenmelidir.
(n) Boynun tüm yüzeyleri dıştan incelenmeli; kontüzyon, sıyrık veya peteşi bulunup bulunmadığı kaydedilmelidir. Yaralanma örüntüleri, elle boğma, bağla boğma ve asıya bağlı boğulmanın birbirinden ayırt edilmesine yardımcı olacak biçimde tanımlanmalı ve belgelendirilmelidir. Boyun, otopsinin sonunda (beyin ve göğüs boşluğu organları çıkarıldıktan ve bölgedeki kan boşaldıktan sonra) yeniden incelenmelidir; bu yaklaşım, diseksiyona bağlı yapay morluk oluşumunu azaltır.
(o) Ekstremitelerin tüm yüzeyleri (kollar, ön kollar, el bilekleri, eller, bacaklar ve ayaklar) incelenmeli ve varsa "savunma" yaraları kaydedilmelidir. Tüm yaralanmalar disseke edilerek tanımlanmalıdır. El veya ayak bilekleri çevresinde, kelepçeleme veya askıya alma gibi kısıtlamalara işaret edebilecek morluklar varsa kaydedilmelidir. Parmakların iç ve dış yüzeyleri, ön kolların ön yüzleri ve diz arkaları morluklar bakımından incelenmelidir.
(p) Kırılmış veya eksik el tırnakları varsa kaydedilmelidir. Her vakada parmak izi alınmalıdır. Parmak izi alınması mümkün değilse, parmakların epidermal "eldiveninin" çıkarılması veya bedenin parmak izlerinin sonraki günlerde alınabilmesini sağlayacak şekilde muhafaza edilmesi gibi mümkün olan tüm yöntemler değerlendirilmelidir; parmakların kesilerek çıkarılması gibi kabul edilemez bir uygulamaya başvurulmasından kaçınılmalıdır. Tırnak kesintileri ve tırnak altındaki dokular (tırnak kazıntıları) saklanmalıdır. El ve ayak tırnak yatakları, tırnakların altına herhangi bir cisim itilmiş olabileceğine ilişkin bulgular bakımından incelenmelidir. Tırnaklar, yan kenarları ve proksimal tabanları disseke edilerek çıkarılabilir ve ardından alt yüzeyleri incelenebilir. Böyle bir işlem yapılırsa eller diseksiyondan önce ve sonra fotoğraflanmalıdır. Ayak tabanları, dövülmeye ilişkin bulgular bakımından dikkatle incelenmeli; herhangi bir yaralanmanın yaygınlığını belirlemek amacıyla tabanlara kesi yapılmalıdır. Avuç içleri ve dizler de özellikle cam parçaları veya kesici yaralanmalar yönünden incelenmelidir.
(q) Dış genital organlar incelenmeli ve yabancı materyal veya semen bulunup bulunmadığı kaydedilmelidir. Varsa sıyrık veya kontüzyonların büyüklüğü, yeri ve sayısı belirtilmelidir. Uylukların iç yüzlerinde veya perianal bölgede herhangi bir yaralanma olup olmadığı kaydedilmeli; perianal yanıklar araştırılmalıdır.
(r) Cinsel saldırı şüphesi bulunan vakalarda, olaya dâhil olmuş olabilecek tüm vücut açıklıkları incelenmelidir. Vajina duvarlarının incelenmesinde spekulum kullanılmalıdır. Yabancı kıllar, pubik kılların taranması yoluyla toplanmalıdır. Ölen kişinin kendi pubik kıllarından, kökleriyle birlikte en az 20 adet çekilerek alınmalı ve saklanmalıdır. Analiz amacıyla vajina ve/veya rektumdan sıvı aspire edilmelidir; bu incelemeler örneğin asit fosfataz, kan grubu ve spermatozoa araştırmasını içerebilir. Aynı bölgelerden seminal sıvı tiplendirmesi için sürüntü alınmalıdır. Sürüntüler mümkünse serin hava akımıyla hızla kurutulmalı ve her biri ayrı ayrı temiz, düz kâğıt zarflar içinde güvence altına alınmalıdır.
(s) Sırt, kalçalar ve el ve ayak bilekleri dâhil olmak üzere ekstremiteler, daha derindeki yaralanmaların araştırılması amacıyla deri altından disseke (ayırma) edilmelidir. Omuz, dirsek, kalça ve diz eklemleri de bağ ve ilişkili yapı yaralanmalarının araştırılması amacıyla deri altından ve gerekirse daha derin düzeyde disseke edilmelidir.

(m) Examine the face and note if lividity, congestion and/or petechiae are present

(i) Examine the eyes and view the conjunctivae of both the globes and the eyelids. Note any petechiae in the upper or lower eyelids. Note any scleral icterus. Save contact lenses, if any are present. Collect at least 1 ml of vitreous humour from each eye

(ii) Examine the nose and ears and note any evidence of trauma, haemorrhage, or other abnormalities. Examine the tympanic membranes

(n) Examine all aspects of the neck externally and note any contusions, abrasions or petechiae. Describe and document injury patterns to help differentiate manual, ligature and hanging strangulation. Examine the neck at the conclusion of the autopsy (after removal of the brain and the thoracic contents), when the blood has drained out of the area, as this limits the formation of artefactual bruising associated with dissection

(o) Examine all surfaces of the extremities – arms, forearms, wrists, hands, legs and feet – and note any "defence" wounds. Dissect and describe any injuries. Note any bruises about the wrists or ankles that may suggest restraints such as handcuffs or suspension. Examine the medial and lateral surfaces of the fingers, the anterior forearms and the backs of the knees for bruises

(p) Note any broken or missing fingernails. Take fingerprints in all cases. (If it is not possible to have fingerprints taken, explore all possible avenues – e.g. removing the epidermal "glove" of the fingers, or keeping the body so that fingerprints can be taken in the following days – to avoid the unacceptable prospect of having to remove the fingers). Save fingernail clippings and any under-nail tissue (nail scrapings). Examine the fingernail and toenail beds for evidence of objects having been pushed beneath the nails. Nails can be removed by dissecting the lateral margins and proximal base, and then the under-surface of the nails can be inspected. If this is done, the hands must be photographed before and after this dissection. Carefully examine the soles of the feet, noting any evidence of beating. Incise the soles to delineate the extent of any injuries. Examine the palms and knees, looking especially for glass shards or lacerations

(q) Examine the external genitalia and note the presence of any foreign material or semen. Note the size, location and number of any abrasions or contusions. Note any injury to the inner thighs or peri-anal area. Look for peri-anal burns

(r) In cases of suspected sexual assault, examine all potentially involved orifices. A speculum should be used to examine the vaginal walls. Collect foreign hair by combing the pubic hair. Pull and save at least 20 of the deceased's own pubic hairs, including roots. Aspirate fluid from the vagina and/or rectum for analysis (e.g. acid phosphatase, blood group and spermatozoa). Take swabs from the same areas for seminal fluid typing. Dry the swabs quickly with cool, blown air if possible and secure them individually in clean plain-paper envelopes

(s) The back, the buttocks and extremities including wrists and ankles must be dissected subcutaneously to look for deeper injuries. The shoulders, elbows, hips and knee joints must also be dissected subcutaneously, and possibly further, to look for ligamentous and related injury.

4. İç muayene[113]

261. İç muayene, yaralanmalar bakımından dış muayenede elde edilen bulguları açıklığa kavuşturmalı ve tamamlamalı; mevcut tüm doğal hastalıkları belirlemeli ve nitelendirmelidir. Yaralanmaların iç bulguları ile saptanan diğer tüm anormallikler fotoğraflanmalıdır. İdeal olarak, tüm organlar ve kesit yüzeyleri fotoğraflanmalıdır. Organlar çıkarılmadan önce kan, idrar ve safra gibi sıvı örnekleri alınmalıdır.
(a) İç muayene sistematik biçimde yürütülmelidir. İnceleme, vücut bölgelerine veya sistemlere göre yapılabilir; kardiyovasküler, solunum, safra, gastrointestinal, retiküloendotelyal, genitoüriner, endokrin, kas-iskelet ve merkezi sinir sistemleri değerlendirilmelidir. Her türlü sıvı birikiminin hacmi, rengi, kıvamı ve niteliği kaydedilmeli; gerektiğinde ileri inceleme için örnekler saklanmalıdır. Her organın ağırlığı, boyutu, şekli, rengi ve kıvamı kaydedilmeli; neoplazi, inflamasyon, anomali, kanama, iskemi, enfarktüs, cerrahi işlem veya yaralanma bulguları belirtilmelidir. Her organın normal ve anormal görünen bölgelerinden mikroskobik inceleme için örnekler alınmalıdır. Kırık kemiklerden, kırığın yaşının daha ileri radyolojik ve mikroskobik yöntemlerle değerlendirilmesi amacıyla örnek alınmalıdır.
(b) Göğüs incelenmelidir.114 Memelerde herhangi bir anormallik varsa kaydedilmelidir. Kaburga kırıkları, kardiyopulmoner resüsitasyon uygulanıp uygulanmadığı da belirtilerek kaydedilmelidir. Göğüs açılmadan önce pnömotoraks bulunup bulunmadığı kontrol edilmelidir. Deri altı yağ dokusunun kalınlığı kaydedilmelidir. Göğüs açılır açılmaz plevral boşluklar ve perikard kesesi kan veya başka sıvıların varlığı bakımından değerlendirilmelidir; mevcut sıvılar tanımlanmalı ve miktarları belirlenmelidir. Yabancı cisimlerin durumu açıklığa kavuşturuluncaya kadar mevcut sıvılar saklanmalıdır. Sağ atriyum ve sağ ventrikülde köpüklü kan bulunmasıyla karakterize hava embolisi varsa kaydedilmelidir. Organlar çıkarılmadan önce tüm yaralanmaların seyri izlenmelidir. Başka bölgelerden kan örneği alınamıyorsa doğrudan kalpten örnek alınmalıdır. Kalp incelenmeli; koroner arter hastalığının derecesi ve yerleşimi ile diğer anormallikler kaydedilmelidir. Akciğerler incelenmeli; trakea ve bronşlarda kan veya başka materyal bulunması da dâhil olmak üzere tüm anormallikler kaydedilmelidir.
c) Karın bölgesi incelenmeli ve deri altı yağ dokusunun miktarı kaydedilmelidir. Organların birbirleriyle olan ilişkileri not edilmelidir. Organlar çıkarılmadan önce mevcut yaralanmaların seyri izlenmelidir. Periton boşluğunda bulunan sıvı veya kan kaydedilmeli ve yabancı cisimlerin durumu açıklığa kavuşturuluncaya kadar saklanmalıdır.
(d) Karaciğer, dalak, pankreas, böbrekler ve böbreküstü bezleri çıkarılmalı, incelenmeli ve bunlara ilişkin nicel veriler kaydedilmelidir. Gastrointestinal sistem çıkarılmalı ve içeriği incelenmelidir. Mevcut gıdalar ve sindirilme dereceleri kaydedilmeli ve fotoğraflanmalıdır. Mide içeriği saklanmalıdır. Daha ayrıntılı toksikolojik değerlendirme gerekli görülürse gastrointestinal sistemin diğer bölümlerine ait içerikler de saklanabilir. Rektum ve anüs; yanık, yırtılma veya diğer yaralanmalar bakımından incelenmelidir. Mevcut yabancı cisimler bulunmalı ve muhafaza edilmelidir. Aort, inferior vena cava ve iliak damarlar incelenmelidir.
(e) Pelviste bulunan organlar; yumurtalıklar, fallop tüpleri, uterus, vajina, prostat bezi, seminal veziküller, üretra ve mesane dâhil olmak üzere incelenmelidir. Organlar çıkarılmadan önce mevcut yaralanmaların seyri izlenmelidir. Bu organlar, işlem sırasında yapay yaralanma oluşturulmayacak şekilde dikkatle çıkarılmalıdır. Önceki veya mevcut gebelik, düşük, doğum ve geçirilmiş cerrahi işlemlere ilişkin bulgular kaydedilmelidir. Serviks, uterus, vajina, üretra veya rektumda bulunan yabancı cisimler saklanmalıdır.
(f) Baş palpe edilmeli; saçlı derinin dış ve iç yüzeyleri travma veya kanama bulguları bakımından incelenmelidir. Kafatası kırıkları varsa kaydedilmelidir. Kafatası kubbesi dikkatlice çıkarılmalı ve epidural ile subdural hematomlar değerlendirilmelidir. Mevcut hematomların miktarı belirlenmeli, yaşı tahmin edilmeli ve örnekleri saklanmalıdır. Kafatasının iç yüzeyini kırıklar bakımından incelemek için dura mater çıkarılmalıdır. Beyin çıkarılmalı ve mevcut anormallikler kaydedilmelidir. Mümkünse ve tercihen bir nöropatoloğun desteğiyle, beyin inceleme öncesinde birkaç gün fiksatif içinde muhafaza edilmelidir. Mevcut yaralanmalar disseke edilmeli ve tanımlanmalıdır. Fokal veya yaygın serebral kortikal atrofi özellikle belirtilmelidir.
(g) Serebral damarlar değerlendirilmelidir.

113 Prior to the internal examination, preparations should be made for the sampling required for "Further Testing" (see subsection 5 below).

114 Some prosectors prefer to start with an examination of the head. This may be particularly appropriate where there are visible injuries to the neck.

4. Internal examination[113]

261. The internal examination should clarify and augment the external examination insofar as injuries are concerned, and should identify and characterize any and all natural disease present. Remember to photograph the internal manifestations of injury and any other abnormalities identified. Ideally, photograph all organs and their cut surfaces. Before removing the organs, obtain fluid specimens, e.g. blood, urine, bile.

(a) Be systematic in the internal examination. Perform the examination either by body regions or by systems, including cardiovascular, respiratory, biliary, gastrointestinal, reticuloendothelial, genitourinary, endocrine, musculoskeletal and central nervous systems. Record the volume, colour, consistency and nature of any collections of fluid, and retain samples for further investigation if required. Record the weight, size, shape, colour and consistency of each organ, and note any neoplasia, inflammation, anomalies, haemorrhage, ischemia, infarcts, surgical procedures, or injuries. Take sections of normal and any abnormal areas of each organ for microscopic examination. Take samples of any fractured bones for further radiographic and microscopic estimation of the age of the fracture

(b) Examine the chest.[114] Note any abnormalities of the breasts. Record any rib fractures, noting whether cardiopulmonary resuscitation was attempted. Before opening the chest, check for pneumothoraces. Record the thickness of subcutaneous fat. Immediately after opening the chest, evaluate the pleural cavities and the pericardial sac for the presence of blood or other fluid, and describe and quantify any fluid present. Save any fluid present until foreign objects are accounted for. Note the presence of air embolism, characterized by frothy blood within the right atrium and right ventricle. Trace any injuries before removing the organs. If blood is not available from other sites, collect a sample directly from the heart. Examine the heart, noting degree and location of coronary artery disease or other abnormalities. Examine the lungs, noting any abnormalities including the presence of blood or other material in the trachea and bronchi

(c) Examine the abdomen and record the amount of subcutaneous fat. Note the interrelationships between the organs. Trace any injuries before removing the organs. Note any fluid or blood present in the peritoneal cavity, and save it until foreign objects have been accounted for

(d) Remove, examine and record the quantitative information on the liver, spleen, pancreas, kidneys and adrenal glands. Remove the gastrointestinal tract and examine the contents. Note (and photograph) any food present and its degree of digestion. Save the contents of the stomach. If a more detailed toxicological evaluation is desired, the contents of other regions of the gastrointestinal tract may be saved. Examine the rectum and anus for burns, lacerations, or other injuries. Locate and retain any foreign bodies present. Examine the aorta, inferior vena cava and iliac vessels

(e) Examine the organs in the pelvis, including ovaries, fallopian tubes, uterus, vagina, prostate gland, seminal vesicles, urethra and urinary bladder. Trace any injuries before removing the organs. Remove these organs carefully so as not to injure them artefactually. Note any evidence of previous or current pregnancy, miscarriage, or delivery, and any surgery. Save any foreign objects within the cervix, uterus, vagina, urethra, or rectum

(f) Palpate the head and examine the external and internal surfaces of the scalp, noting any trauma or haemorrhage. Note any skull fractures. Remove the calvarium carefully and note epidural and subdural haematomas. Quantify, estimate the age, and save any haematomas present. Remove the dura to examine the internal surface of the skull for fractures. Remove the brain and note any abnormalities. (Preferably, retain the brain in fixative for some days prior to examination, if possible, with the assistance of a neuropathologist.) Dissect and describe any injuries. Cerebral cortical atrophy, whether focal or generalized, should be specifically commented upon

(g) Evaluate the cerebral vessels

[113] Prior to the internal examination, preparations should be made for the sampling required for "Further Testing" (see subsection 5 below).

[114] Some prosectors prefer to start with an examination of the head. This may be particularly appropriate where there are visible injuries to the neck.

(h) Boyun, göğüs organları ve beyin çıkarıldıktan ve boyun damarlarındaki kan boşaldıktan sonra incelenmelidir. Boynun ön tarafındaki deri kaldırıldıktan sonra dil de dâhil olmak üzere boyun organları doğrudan görüş altında çıkarılmalıdır. Hiyoid kemiğin veya tiroid kıkırdağın kırılmamasına özen gösterilmelidir. Mevcut yaralanmalar disseke edilmeli ve tanımlanmalıdır. Larinks, piriform sinüsler ve özofagus mukozası incelenmeli; peteşi, ödem veya aşındırıcı maddelerin neden olduğu yanıklar varsa kaydedilmelidir. Bu yapıların lümenlerinde bulunan nesne veya maddeler not edilmelidir. Tiroid bezi incelenmelidir. Kolaylıkla ayırt edilebiliyorsa paratiroid bezleri de ayrılarak incelenmelidir.
(i) Boyun kasları disseke edilmeli ve mevcut kanamalar kaydedilmelidir. Kaslar hiyoid kemikten ve tiroid ile krikoid kıkırdaklardan ayrılarak bu yapılarda kırık bulunup bulunmadığı incelenmelidir. Mümkünse boynun arka kısmına yönelik diseksiyon da yapılmalıdır; burada yumuşak doku veya iskelet yaralanmaları bulunabilir.
(j) Servikal, torasik ve lomber omurga incelenmelidir. Omurlar ön yüzlerinden değerlendirilerek kırık, çıkık, kompresyon veya kanama bulguları kaydedilmelidir. Omur cisimleri de incelenmelidir.
(k) Omurilik yaralanmasından şüphe edilen vakalarda omurilik disseke edilmeli ve bulgular tanımlanmalıdır. Servikal omurga önden incelenmeli ve paravertebral kaslarda kanama olup olmadığı kaydedilmelidir. Yüksek servikal yaralanmaların değerlendirilmesinde posterior yaklaşım daha uygundur. Spinal kanal açılmalı ve omurilik çıkarılmalıdır. Her 0,5 cm'de bir enine kesit alınmalı ve saptanan anormallikler kaydedilmelidir.

5. İleri incelemeler

262. Otopsi, ileri incelemeler için örnek, doku ve sıvı alınmasını da içeren uzmanlık gerektiren tıbbi bir incelemedir.[115] Alınacak örneklerin türü ve alınma yöntemi ile bunların saklanması, taşınması ve ne kadar süreyle muhafaza edileceği, ileri incelemeyi yapacak laboratuvarla önceden kararlaştırılmalıdır. Böyle bir laboratuvar mevcut değilse dahi örnekler, dokular ve sıvılar muhafaza edilmelidir; çünkü gerekli incelemeler daha sonra organize edilebilir.

263. Otopsi tamamlandıktan sonra saklanan tüm örnekler kaydedilmeli ve raporda listelenmelidir. Her örnek; ölen kişinin adı, otopsi kimlik numarası, örneğin alındığı tarih ve saat, otopsiyi yapan adli tabibin adı (uygunsa) ve içeriği belirtilerek etiketlenmelidir. Tüm deliller dikkatle güvence altına alınmalı ve uygun teslim-tesellüm formları kullanılarak muhafaza zinciri kaydı başlatılmalıdır. Örneklerin nasıl saklanacağı ve analizi yapacak laboratuvara nasıl taşınacağı konusunda soruşturmayı yürüten görevliyle mutabakata varılmalıdır. Bu tür örneklerin taşınması genellikle polisin sorumluluğundadır ve örneklerin güvenliğini sağlayan muhafaza zinciri gereklerine tam olarak uyularak gerçekleştirilir.

(a) Büyük organ ve doku örnekleri: Çok istisnai durumlarda adli tabip, büyük organ ve doku örneklerini şu amaçlarla muhafaza edebilir:

(i) Vaka bakımından özel önem taşıyan bir organın daha ayrıntılı incelenmesi için (örneğin beyin),

(ii) Sanık adına hareket eden bir uzman da dâhil olmak üzere başka bir uzman tarafından ileri inceleme yapılabilmesi için,

(iii) Doğrudan delil olarak kullanılmak üzere.

En yakın aile üyeleri bu konuda bilgilendirilmeli ve tercihen örneklerin muhafaza edilmesine ilişkin onamları alınmalıdır. Onam verilmemesine rağmen muhafazanın hâlen gerekli olduğu değerlendiriliyorsa, bunun için resmî yetkilendirme alınmalıdır. Bu tür muhafaza işlemleri yerel hukuk ve etik kurallara uygun olmalı; ayrıca ailenin söz konusu organ ve dokuların gömülmesi veya başka şekilde tasarruf edilmesine ilişkin tercihleri dikkate alınmalıdır.

(b) Histoloji: Hukuka aykırı olma ihtimali bulunan tüm ölüm vakalarında, başlıca organların normal ve anormal doku alanlarını temsil eden küçük örnekler % 10 formalin içinde muhafaza edilmeli, histolojik işleme tabi tutulmalı ve hematoksilen-eozin ile, gerektiğinde diğer uygun boyalarla boyanmalıdır. Islak doku örnekleri, parafin blokları ve preparatlar süresiz olarak saklanmalıdır. Birçok adli tabip histolojik materyali değerlendirme konusunda eğitimli olmayabilir. Bu nedenle, tercihen adli tıp alanında eğitim ve deneyime sahip uygun bir histopatoloğun histolojik incelemeyi raporlaması sağlanmalıdır. Bu değerlendirme karşılıklı istişare içinde yürütülmelidir: histopatoloğun olayın geçmişini ve otopsi bulgularını bilmesi, adli tabibin ise histopatoloğun ulaştığı sonuçları ve varsa bu sonuçların sınırlılıklarını anlaması gerekir.

[115] This Section relates to the collection of samples, tissues and fluid. It draws heavily on Section 5.6 "Special Investigations" of *Forensic Autopsy: Manual for Forensic Pathologists*, UN Office on Drugs and Crime. This manual should be consulted for any further assistance required.

(h) Examine the neck after the thoracic organs and brain have been removed and the neck vessels have been drained. Remove the neck organs, including the tongue, under direct vision having reflected the skin of the front of the neck. Take care not to fracture the hyoid bone or thyroid cartilage. Dissect and describe any injuries. Check the mucosa of the larynx, pyriform sinuses and oesophagus, and note any petechiae, oedema, or burns caused by corrosive substances. Note any articles or substances within the lumina of these structures. Examine the thyroid gland. Separate and examine the parathyroid glands, if they are readily identifiable

(i) Dissect the neck muscles, noting any haemorrhage. Dissect the muscles from, and note any fractures of, the hyoid bone or thyroid or cricoid cartilages. Consider also a posterior neck disSection if it is at all possible; there may be soft tissue or skeletal injuries there

(j) Examine the cervical, thoracic and lumbar spine. Examine the vertebrae from their anterior aspects and note any fractures, dislocations, compressions or haemorrhages. Examine the vertebral bodies

(k) In cases in which spinal injury is suspected, dissect and describe the spinal cord. Examine the cervical spine anteriorly and note any haemorrhage in the paravertebral muscles. The posterior approach is best for evaluating high cervical injuries. Open the spinal canal and remove the spinal cord. Make transverse sections every 0.5 cm and note any abnormalities.

5. Further testing

262. The autopsy is a specialized medical investigation that includes the collection of samples, tissues and fluid for further testing.[115] The specimens and the manner of collecting them, together with their storage and transport and period of retention, should be agreed with the laboratory that will be undertaking the further testing. If there is no such laboratory, samples, tissues and fluid should still be retained, as testing may be organized later.

263. After the autopsy has been completed, saved specimens must be recorded and listed in the report. Label all specimens with the name of the deceased, the autopsy identification number, the date and time of collection, the name of the prosector (if applicable), and the contents. Carefully secure all evidence and begin the chain of custody record with the appropriate release forms. There should be agreement with the investigating officer about how the samples will be stored and then transported to the laboratory undertaking the analysis. The transport of such samples is usually a police responsibility exercised following full chain of custody requirements which ensure the security of the samples.

(a) **Large organ and tissue specimens**: Very occasionally, large organ and tissue specimens may be retained by the forensic doctor for:

(i) Better examination of an organ of particular importance in the case (e.g. the brain)

(ii) Further examination by an expert, including one acting for an accused person

(iii) Use as direct evidence.

The next of kin should be informed and preferably their consent to the retention obtained. If consent is not provided, and the retention is still regarded as being necessary, then formal authorization of the retention should be obtained. Such retention must be in accordance with local law and ethical guidelines, and take into account the family's preferences for the burial or disposal of such organs and tissues.

(b) **Histology**: In all cases of potentially unlawful death, small representative samples of all major organs, including areas of normal and any abnormal tissue, should be retained in 10% formalin, processed histologically and stained with haematoxylin and eosin (and other stains as indicated). The wet tissue, paraffin blocks and slides should be kept indefinitely. Many forensic doctors are not trained to evaluate histology material. Arrangements should be made for a suitable histopathologist, preferably one with forensic training and experience, to report on the histology. This should be done in consultation: the histopathologist needs to understand the history and findings from the autopsy; and the forensic doctor needs to understand the conclusions, and any limitations, of the histopathologist

[115] This Section relates to the collection of samples, tissues and fluid. It draws heavily on Section 5.6 "Special Investigations" of *Forensic Autopsy: Manual for Forensic Pathologists*, UN Office on Drugs and Crime. This manual should be consulted for any further assistance required.

(c) Toksikoloji (biyokimya dâhil): İncelemeyi yapacak laboratuvarla iletişim büyük önem taşır. Gerekli sıvı türleri ve miktarları ile ihtiyaç duyulan doku örnekleri laboratuvardan laboratuvara değişebilir. Her durumda örneğin hangi anatomik bölgeden alındığı dikkatle kaydedilmelidir.

(i) Kan: Mümkünse otopsiye başlanmadan önce, tercihen periferik bir bölgeden (örneğin femoral venden) en az 10 ml kan alınmalıdır. Örnek alındıktan sonra fermantasyon ve çürümeyi önlemek amacıyla örnek tüpüne %1 ağırlık/hacim oranında sodyum florür (NaF) eklenmelidir. Periferik kan alınamıyorsa kalp gibi merkezi bir bölgeden örnek alınabilir. Son çare olarak vücut boşluğundaki kan kullanılabilir; ancak bu örnek mide veya bağırsak içeriği, mukus, idrar, irin ya da seröz sıvılar gibi diğer yapılardan sızıntı nedeniyle büyük olasılıkla kontamine olacağından, elde edilen sonuçların yorumlanabilirliği ciddi ölçüde azalacaktır.

(ii) İdrar:[116] Mümkünse karın açıldıktan sonra görünür hâle gelen mesaneye doğrudan iğne ile girilerek genellikle en az 10 ml idrar alınır. Alternatif olarak üretra yoluyla yerleştirilen bir üriner kateter kullanılabilir.

(iii) Vitröz sıvı:[117] Her bir göz küresine iğne ile girilerek 2–3 ml vitröz sıvı alınabilir. Sıvı görece viskoz olduğundan 15 veya 17 gauge iğne kullanılmalıdır.

(iv) Safra: 10 ml'ye kadar safra alınabilir.

(v) Doku: Karaciğer, kas, böbrek, beyin, yağ dokusu (mümkünse her birinden 100 mg) ve gerektiğinde belirli bir deri bölgesinden, örneğin insülin enjeksiyonundan şüpheleniliyorsa enjeksiyon yerinden örnek alınmalıdır. Dokular, herhangi bir fiksatif eklenmeden, ayrı ve temiz cam veya plastik kaplara yerleştirilmelidir. Laboratuvara taşıma veya analiz öncesinde gecikme bekleniyorsa örneklerin dondurulması değerlendirilmelidir. Uçucu bir maddenin solunduğundan şüpheleniliyorsa akciğerin tamamı alınmalı ve naylon bir torba içinde kapatılmalıdır. Polietilen/plastik torbalar uçucu maddelere karşı geçirgendir.

(vi) Mide içeriği: İdeal olarak, karın içeriği çıkarılmadan önce alt özofagus ve duodenum klemp uygulanarak veya bağlanarak mide izole edilmelidir. Mide çıkarıldıktan sonra büyük ve temiz bir kap içinde açılmalıdır. İçeriği tanımlanıp fotoğraflandıktan sonra, güvenli biçimde kapatılmış, temiz, vidalı kapaklı cam veya plastik kaplara konularak incelemeye gönderilmelidir.

(vii) Saç ve tırnaklar: Bunlar ağır metal zehirlenmeleri veya bazı ilaçların araştırıldığı vakalarda yararlı olabilir. Saç örnekleri kökleriyle birlikte olacak şekilde çekilerek alınmalı; makasla kesilmemelidir. Tırnak örnekleri tırnağın tamamını içermelidir.

(d) Mikrobiyoloji: Bu, rutin bir otopsi incelemesi değildir; ancak örnek alma tekniğinin uygun olması ve örneklerin ölümden sonraki erken dönemde alınması hâlinde yararlı olabilir. Patojenlerle ölüm sonrası normal floranın birbirinden ayırt edilmesi, sonuçların değerlendirilmesini güçleştirir. Alınabilecek örnekler şunları içerir:

(i) Otopsiye başlanmadan önce, steril koşullarda erişilen femoral ven veya arterden (ya da uygun başka bir damardan) doğrudan görüş altında steril iğne ve enjektör kullanılarak alınan kan,

(ii) Mümkün olduğunca steril koşullarda alınan küçük bir doku parçası (örneğin akciğer veya dalaktan).

Örnek, gereksiz gecikme olmaksızın mikrobiyoloji laboratuvarına ulaştırılmalıdır. Bunun mümkün olmaması hâlinde, mümkün olan en kısa sürede nakledilinceye kadar buzdolabında muhafaza edilmelidir.

(e) Entomoloji: Bedenin üzerinde veya içinde bulunan larva, böcek, sinek ve diğer böceklere ait uygun örneklerin toplanması bir entomologla istişareyi gerektirir. Buna yumurtalar, kurtçuklar ve pupaların yanı sıra erişkin böcekler de dâhildir. Bu örnekler toksikolojik analizlerde yararlı olabileceği gibi, ölüm sonrası asgari sürenin değerlendirilmesine ve/veya bedenin ölümden sonra belirli bir mesafeye taşınıp taşınmadığının belirlenmesine de yardımcı olabilir.

116 These samples can be used for biochemical testing. Assessments of hyperglycaemia, ketosis, renal failure and/or dehydration (among other things) can sometimes be made from analysis of these specimens.

117 *Forensic Autopsy: Manual for Forensic Pathologists*, UN Office on Drugs and Crime.

(c) **Toxicology (including biochemistry)**: Communication with the testing laboratory is very important. The fluids and volumes required, and the tissue required (if any), will vary from laboratory to laboratory. In all cases, the site from which the specimen has been obtained must be carefully recorded

(i) **Blood**: If possible, at least 10 ml, preferably obtained from a peripheral site (e.g. the femoral vein) prior to the commencement of the autopsy. To avoid post collection fermentation and putrefaction, add 1% w/v sodium fluoride (NaF) to the collection tube. If peripheral blood is not available, a central site (e.g. the heart) can be used. As a last resort, blood from a body cavity can be obtained, although this will almost certainly be contaminated owing to leakage from other structures (e.g. stomach or bowel contents, mucus, urine, pus or serous fluids) and thus the interpretation of the results will be seriously compromised

(ii) **Urine**:[116] If possible, at least 10ml is usually obtained by direct needle puncture of the exposed bladder after the abdomen has been opened. Alternatively, a urinary catheter inserted via the urethra can be used

(iii) **Vitreous Humour**:[117] 2–3 ml can be obtained by needle puncture of each globe. As it is relatively viscous, a 15- or 17-gauge needle should be used

(iv) **Bile**: Up to 10 ml

(v) **Tissue**: Liver, muscle, kidney, brain, adipose tissue (if possible, 100 mg of each), skin site (e.g. if an insulin injection is suspected). The tissues should be placed in separate, clean, glass or plastic jars without a fixative. Consider freezing the samples if delays are anticipated before transport to the laboratory, or before analysis If volatile substance inhalation is suspected, an entire lung should be taken and sealed in a nylon bag. (Polyethylene/plastic bags are permeable to volatile substances)

(vi) **Stomach contents**: Ideally, prior to removing the abdominal contents, the stomach can be isolated by clamping or tying the lower oesophagus and duodenum. After removal, the stomach should be opened inside a large clean dish. After describing and photographing the contents, submit them in secure, clean, screw-top glass or plastic jars

(vii) **Hair and fingernails**: These may be useful in cases of heavy-metal poisoning or certain drugs. Obtain hair samples by plucking the hair, thereby including the root; do not cut with scissors. Nail samples should comprise the whole nail.

(d) **Microbiology**: This is not a routine autopsy investigation but can be useful if the collection technique is good and samples are collected in the early post-mortem period. Differentiating between pathogens and normal post-mortem flora complicates the assessment of results. Possible samples include:

(i) Blood, taken using a sterile needle and syringe under direct vision from the femoral vein or artery (or other suitable vessel), accessed in a sterile manner prior to commencing the autopsy

(ii) Sampling a small piece of tissue (e.g. lung, spleen) under conditions that are as sterile as possible

The specimen should be taken to the microbiology laboratory without undue delay. Otherwise, the specimen should be kept in a refrigerator until (the earliest possible) transfer.

(e) **Entomology**: The collection of appropriate samples of larvae, beetles, flies and other insects on or in the body requires consultation with an entomologist. This includes eggs, maggots and pupae as well as adult insects. Samples may be useful for toxicological analysis as well as helping to assess the minimum post-mortem interval and/or possibly to assess whether the body has been moved some distance after death

116 These samples can be used for biochemical testing. Assessments of hyperglycaemia, ketosis, renal failure and/or dehydration (among other things) can sometimes be made from analysis of these specimens.

117 *Forensic Autopsy: Manual for Forensic Pathologists*, UN Office on Drugs and Crime.

(f) Moleküler/DNA incelemeleri: Bu alan hızla gelişen bir teknolojik çalışma alanıdır. İlgili laboratuvarla yakın iletişim kurulmasının önemi özellikle vurgulanmalıdır. DNA elde edilmesi bakımından en uygun organlardan biri dalaktır; ancak karaciğer, kas, böbrek ve beyin dokusu da kullanılabilir. En az 2 g doku, herhangi bir fiksatif veya koruyucu madde eklenmeden plastik bir tüpe yerleştirilmelidir. Örnek hemen kullanılmayacaksa dondurulabilir. Çürümüş veya iskeletleşmiş kalıntılarda kemik örneği gönderilebilir; bu amaçla çoğunlukla uzun kemiklerin orta şaft bölümü, restorasyon veya çürük bulunmayan dişler ya da femur şaftının bir bölümü kullanılır. Bazı merkezlerde kıkırdak, falankslar, el tırnakları veya ayak tırnakları gibi daha az invaziv örneklerin kullanılmasına yönelik teknikler geliştirilmiştir.
(g) Ayrıca toplanması, kaydedilmesi ve güvence altına alınması gerekebilecek diğer deliller şunlardır:
(i) Mermi çekirdekleri, mermi çekirdeği parçaları, saçmalar, bıçaklar ve lifler dâhil tüm yabancı cisimler. Mermi çekirdekleri balistik incelemeye tabi tutulmalıdır.
(ii) Ölen kişinin ölüm anında üzerinde bulunan veya zilyetliğinde olan tüm giysiler ve kişisel eşyalar.
(iii) El tırnakları ve tırnak altı kazıntıları.
(iv) Cinsel saldırı şüphesi bulunan vakalarda yabancı kıllar ve pubik kıllar.
(v) Ölüm yerinin veya bedenin bulunmadan önce bulunduğu yerin tartışmalı olduğu vakalarda baş saçı örnekleri.

İleri incelemelere ilişkin bu bölümün başında da belirtildiği üzere, otopsiyi gerçekleştiren adli tabip ile soruşturmacı arasında etkin bir değerlendirme yürütülmeli ve tüm örneklerin ne şekilde muhafaza edileceği, inceleneceği veya başka şekilde işlem göreceği konusunda somut kararlar alınmalıdır.

264. Otopsinin tamamlanmasından sonra muhafaza edilmemiş olan tüm organlar bedene geri yerleştirilmeli ve ileride ikinci bir otopsi yapılmasının istenmesi ihtimaline karşı beden, bunu mümkün kılacak şekilde uygun biçimde tahnit edilmelidir. Kalıntıların kremasyonu ise doğal olarak ikinci bir otopsi yapılmasını imkânsız hâle getirir.

6. Ölüm nedeninin belirlenmesi

265. Ölümle ilgili incelemenin sonunda, ölüm nedenini ve ölen kişinin kimliğini belirlemek otopsiyi gerçekleştiren adli tabibin temel sorumluluklarından biridir. Birçok kişi için şaşırtıcı olsa da, ölüm vakalarının yalnızca küçük bir bölümünde ölüm nedeni, ölüme ilişkin başka herhangi bir bilgiye ihtiyaç duyulmaksızın yalnızca otopsi bulgularından hareketle belirlenebilir. Bazı hukuk sistemlerinde adli tabibin ölüm şeklini de belirlemesi gerekirken, diğer sistemlerde bu değerlendirme yargısal makamların görev alanına bırakılmıştır.

266. Ölüm nedeninin kaydedilmesine ilişkin uluslararası kabul görmüş format, Dünya Sağlık Örgütü tarafından "Uluslararası Ölüm Nedeni Tıbbi Belgesi Formu"nda belirlenmiştir.[118] Formun ölüm nedenine ilişkin bölümü şu kısımlardan oluşur:
(a) Bölüm I – Doğrudan ölüme yol açan hastalık veya durumları (doğrudan nedenler) ve bunlardan önce gelen nedenleri (veya altta yatan nedenleri) içerir.
(b) Bölüm II – Ölüme katkıda bulunan, ancak Bölüm I'de belirtilen durumlara yol açmayan veya onları meydana getirmeyen diğer önemli hastalık veya durumları içerir.

267. Tüm adli tabiplerin, Dünya Sağlık Örgütü'nün standart formatına göre ölüm nedeninin doğru biçimde belirlenmesinde kullanılan aşağıdaki kavramları açıkça anlaması gerekir:
(a) Altta yatan ölüm nedeni - Doğrudan ölüme yol açan hastalık sürecini başlatan hastalık veya yaralanma ya da ölümcül yaralanmaya yol açan kaza veya şiddet olayının koşullarıdır.
(b) Ölüme katkıda bulunan neden veya nedenler - Ölüme katkıda bulunan ancak Bölüm I'de ölüm nedeni olarak sıralanan hastalık veya durumların oluşmasına katkıda bulunmayan diğer önemli hastalık veya durumlardır.
(c) Yaygın bir hata, kardiyorespiratuvar arrest, solunum yetmezliği veya koma gibi ölüm mekanizmalarını doğrudan ölüm nedeni olarak kaydetmektir.
(d) Tek bir ölüm nedeni varsa (örneğin ölümün olay yerinde hızla gerçekleştiği anlaşılan bir baş bölgesine ateşli silah yaralanması) bu neden I(a) bölümüne yazılmalıdır. Yukarıdaki terminolojiye göre bu durumda söz konusu neden hem doğrudan hem de altta yatan ölüm nedenidir.
(e) Tüm incelemeler tamamlandıktan sonra dahi ölüm nedeni belirlenemiyorsa, bunun "bilinmiyor" veya "belirlenemedi" şeklinde kaydedilmesi doğrudur.

268.

[118] WHO, *Strengthening civil registration and vital statistics for births, deaths and causes of death: Resource Kit*, Geneva, 2013, available at: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/78917/1/9789241504591_eng.pdf.

(f) **Molecular/DNA testing**: This is a rapidly developing technological area. The importance of liaising with the relevant laboratory cannot be overemphasized. Splenic tissue is one of the best organs for DNA recovery, although liver, muscle, kidney and brain tissue may also be used. At least 2g of tissue should be placed in a plastic tube without fixative or preservative. The specimen may then be frozen if it is not to be used immediately. In the case of decomposed or skeletonized remains, a sample of bone may be submitted, often the mid shaft of the long bones or teeth (without reparation or cavity), or part of the shaft of the femur. Techniques using less invasive samples such as cartilage, phalanges, fingernails, or toenails have been developed in some centres

(g) **In addition**, other evidence that may need to be collected, recorded and secured includes:

(i) All foreign objects, including projectiles, projectile fragments, pellets, knives and fibres. Projectiles must be subjected to ballistic analysis

(ii) All clothes and personal effects of the deceased, either worn by or in the possession of the deceased at the time of death

(iii) (Fingernails and under-nail scrapings

(iv) Hair, foreign and pubic, in cases of suspected sexual assault

(v) Head hair, in cases where the place of death or location of the body prior to its discovery may be an issue.

As mentioned at the beginning of this Section on further testing, there must be active discussion between the prosector and the investigator, and concrete decisions made about the fate of all the specimens.

264. After the autopsy, all organs not retained should be replaced in the body, and the body should be well embalmed to facilitate a second autopsy in case one is desired at some future point. Cremation of the remains will of course prevent a second autopsy.

6. Concluding the cause of death

265. At the end of his/her investigation of the death, it is a fundamental responsibility of the prosector to conclude the cause of death and identification of the deceased. It is a surprise for many that only in a small number of deaths can the cause of death be determined from the autopsy findings alone without any other information about the death. In some jurisdictions, the forensic doctor is also required to conclude the manner of death; in other jurisdictions, the system leaves this conclusion to judicial officers.

266. The internationally accepted format for recording the cause of death is set out by the WHO in "The International Form of Medical Certificate of Cause of Death".[118] The part of the form on cause of death includes the following sections:

(a) Part I – includes diseases or conditions directly leading to death (immediate causes) and antecedent causes (or underlying causes)

(b) Part II – other significant conditions contributing to death, but not contributing to or causing the conditions listed in Part I.

267. All forensic doctors should clearly understand the following concepts involved in correctly concluding the cause of death according to the standard WHO format:

(a) Underlying cause of death – defined as the disease or injury that initiated the train of morbid events leading directly to death or the circumstances of the accident or violence that led to the fatal injury

(b) Contributory cause(s) of death – other significant diseases or conditions that contributed to the death but not to the disease(s) or condition(s) listed in the sequence in Part I as causing the death

(c) A common error is to list the mode of death, such as cardio-respiratory arrest, respiratory failure or coma as the immediate cause of death

(d) If there is only one cause of death (e.g. Gunshot wound to the head; where death has apparently occurred rapidly at the scene) this should be listed as I(a). In the terminology above, this is both the immediate and the underlying cause of the death

(e) If the cause of death is unknown even after all investigations have been completed, then it is correct to record it as "unknown" or "unascertained".

[118] WHO, *Strengthening civil registration and vital statistics for births, deaths and causes of death: Resource Kit*, Geneva, 2013, available at: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/78917/1/9789241504591_eng.pdf.

7. Otopsi Raporu

268. Otopsi raporu, başka bir yerde ve zamanda raporu inceleyen başka bir adli tabibin (fotoğraflara da erişebilmesi koşuluyla) ölüm hakkında kendi sonucuna ulaşabilmesi için gerekli tüm ilgili gözlemleri içerecek ölçüde kapsamlı olmalıdır. Otopsi raporunun sonunda, özel incelemelerin sonuçları da dâhil olmak üzere bulguların bir özeti yer almalıdır. Ayrıca otopsiyi gerçekleştiren adli tabip; ölen kişinin kimliği, mevcut yaralanmalar ve hastalıklar hakkında görüş bildirmeli ve yaralanmaların dış travmaya, tedavi girişimlerine, ölüm sonrası değişikliklere veya ölüm öncesi, ölüm sırası ya da ölüm sonrası diğer nedenlere bağlı olup olmadığını değerlendirmelidir. Yukarıda da belirtildiği üzere (bkz. paragraf 151), yaralanmaların nasıl meydana gelmiş olabileceği ve ölüme neden olup olmadığı ya da ölüme katkıda bulunup bulunmadığı konusunda da görüş sunulmalıdır. Ölümün koşullarına ilişkin makul ve delile dayalı sonuçlara ulaşılmalı; uygun olduğu durumlarda ölüm şekli de değerlendirilmelidir. Son olarak, yukarıda ele alındığı biçimiyle resmî ölüm nedeni belirtilmeli ve açıklanmalıdır. Raporun tamamı ilgili yetkili makamlara ve (ölüm nedenine karışmış olmaları söz konusu değilse) ölen kişinin ailesine verilmelidir.

8. Olası işkencenin otopsi bulguları

269. Kısaca ifade etmek gerekirse işkence, belirli bir amaç doğrultusunda, devlet makamları tarafından veya onların rızasıyla bir kişiye kasıtlı olarak ağır fiziksel ya da ruhsal acı veya ıstırap verilmesidir.[119]

270. Adli tabipler, işkencenin saptanmasında ön safta yer alır; bu sorumluluk, özellikle devlet gözetimi altında ölen bir kişinin otopsisini yaptıkları durumlarda daha da önem kazanır.

271. Bu bölümde, sonraki sayfada yer alan Tablo 2'deki bilgilerin önemli bir bölümü hem Minnesota Protokolü'nün ilk versiyonundan hem de İstanbul Protokolü: İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele ya da Cezanın Etkili Biçimde Soruşturulması ve Belgelendirilmesine İlişkin El Kılavuzu'ndan alınmıştır.[120]

Bu bölüm, devlet gözetimi altında bulunmuş veya bulunmuş olabilecek ve ölümü hukuka aykırı olma ihtimali taşıyan bir kişinin otopsisini gerçekleştirecek adli tabipler için bir hatırlatma aracı olarak hazırlanmıştır. Ek, işkence veya kötü muamelenin ortaya çıkarabileceği tüm bulguların kapsamlı bir listesini sunmamaktadır. Özellikle ihmalin çok çeşitli sonuçlarını (yiyecek ve sudan mahrum bırakma dâhil) ve tıbbi bakımın esirgenmesini kapsamamaktadır.

272. Bu hatırlatma aracına rağmen, otopsi incelemesinin bir parçası olarak otopsiyi gerçekleştiren adli tabibin eski veya yeni tüm yaralanmaları saptaması, fotoğraflaması ve yazılı olarak kaydetmesi kritik önemdedir. Bu kayıt; yaralanmanın yeri, büyüklüğü, şekli, simetrisi, çevresi, rengi, konturu, yüzey özellikleri (örneğin pullanma, kabuklanma veya ülserasyon), seyri, yönü, derinliği, eşlik eden morluk veya ödem ile çevresindeki solukluk ya da melanozu içermelidir. Otopsi sorgulayıcı ve araştırıcı bir yaklaşımla yürütülmezse çok sayıda işkence bulgusu gözden kaçacaktır. Deri altı diseksiyon yapmaya hazır olunmalıdır; adli tıbbın yerleşik ilkelerinden biri, daha derindeki yaralanmaların çoğu zaman dışarıdan görülememesi ve özellikle araştırılması gerektiğidir. Kırıklar ve çıkıklar, otopsi diseksiyonunda görece alışılmadık bölgelerde (özellikle ekstremitelerde ve yüz kemiklerinde) bulunabilir. Bunlar da özellikle araştırılmadıkları takdirde gözden kaçacaktır. Bu nedenlerle, tüm vücut kesitsel görüntüleme (örneğin BT) imkânı mevcutsa, bedenin başka bir yere taşınmasını gerektirse dahi bu yöntemin kullanılması ciddi biçimde değerlendirilmelidir.

273. Raporun sonuç bölümünde hem yaralanmaların genel örüntüsü (farklı yaralanma türlerinin sayısı ve yerleşimi) ve bunun ne anlama gelebileceği hem de tek tek yaralanmaların olası nedenlerini ortaya koymaya yetecek ölçüde özgül değerlendirmeler yer almalıdır.

---

119 At: http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CAT.aspx. Art.1 of the 1984 UN Convention Against Torture defines torture as: "any act by which severe pain or suffering, whether physical or mental, is intentionally inflicted on a person for such purposes as obtaining from him or a third person information or a confession, punishing him for an act he or a third person has committed or is suspected of having committed, or intimidating or coercing him or a third person, or for any reason based on discrimination of any kind, when such pain or suffering is inflicted by or at the instigation of or with the consent or acquiescence of a public official or other person acting in an official capacity. It does not include pain or suffering arising only from, inherent in or incidental to lawful sanctions."

120 At: http://www.ohchr.org/Documents/Publications/training8Rev1en.pdf.

7. The autopsy report

268. The autopsy report should be sufficiently comprehensive for another forensic doctor, at another time and place (and supported by access to the photographs) to be in possession of all the relevant observations required in order to come to his or her own conclusions about the death. At the end of the autopsy report should be a summary of the findings, including the results of special tests. In addition, the prosector should provide his/her opinion about the identity of the deceased, and injuries and disease present, attributing any injuries to external trauma, therapeutic efforts, post-mortem change, or other ante-mortem, peri-mortem, or post-mortem causes. As mentioned above (see Paragraph 151), an opinion as to how the injuries might have been caused, and whether they caused or contributed to the death, should be provided. Reasonable, evidence-based conclusions about the circumstances of the death (including where appropriate the manner of death) should be made. Finally, the formal cause of death, as discussed above, should be provided and explained. The full report should be given to the appropriate authorities and (except if they are implicated in the cause of the death) to the deceased's family.

8. Autopsy signs of possible torture

269. Torture, in brief, is the intentional infliction of severe mental or physical pain or suffering by or with the consent of State authorities for a specific purpose.[119]

270. Forensic doctors are at the forefront of detecting torture, and never more so than when undertaking the autopsy of a person who has died in the custody of the State.

271. This Section has extracted much of the information in Table 2 (overleaf) from both the original Minnesota Protocol and from the Istanbul Protocol: Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment.[120] It is intended as an aide-memoire for forensic doctors who may be about to undertake the autopsy of a potentially unlawful death where the deceased has been, or may have been, in the custody of the State. The annex is not a comprehensive list of all the signs of torture or mistreatment that could occur. In particular it does not cover the myriad effects of neglect (including deprivation of food and water) and withholding medical care.

272. Notwithstanding the aide-memoire, it is crucial that as part of the autopsy examination the prosector should detect, photograph and record in writing all injuries, whether old or recent. This means recording their site, size, shape, symmetry, surrounds, colour, contour, surface (scaly, crusty, ulcerating), course, direction, depth, any associated bruising or oedema and any surrounding pallor/melanosis. Much torture will be missed if there is not an inquiring approach to the autopsy. There should be a willingness to undertake subcutaneous disSection – it is a well-known principle of forensic medicine that deeper injury is often not visible externally and must be sought. Fractures and dislocations may occur in relatively unusual places for autopsy disSection — often the limbs and the facial bones. Again, these will be missed if not searched for. For these reasons, if whole-body cross-sectional scanning (e.g. CT scanning) is available, its use should be very seriously considered, even if it means having to transport the body to another location.

273. In the conclusions of the report, comments should be made both on the overall pattern of the injuries (the number and location of different injury types) and what this might mean, and also on individual injuries with sufficient specificity to suggest their cause.

---

[119] At: http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CAT.aspx. Art.1 of the 1984 UN Convention Against Torture defines torture as: "any act by which severe pain or suffering, whether physical or mental, is intentionally inflicted on a person for such purposes as obtaining from him or a third person information or a confession, punishing him for an act he or a third person has committed or is suspected of having committed, or intimidating or coercing him or a third person, or for any reason based on discrimination of any kind, when such pain or suffering is inflicted by or at the instigation of or with the consent or acquiescence of a public official or other person acting in an official capacity. It does not include pain or suffering arising only from, inherent in or incidental to lawful sanctions."

[120] At: http://www.ohchr.org/Documents/Publications/training8Rev1en.pdf.

Tablo 2: İşkence Teknikleri ve İlişkili Bulgular

İŞKENCE TEKNİĞİ	FİZİKSEL BULGULAR VE SAPTANMALARINA İLİŞKİN NOTLAR
Akut (tek seferlik) ve kronik (tekrarlayan) yaralanmalar	Sıyrıklar, morluklar, yırtılmalar, yara izleri; özellikle olağandışı bölgelerde bulunan ve tedavi edilmemiş kırıklar. Birden fazla kırık varsa bunların farklı iyileşme evrelerinde bulunması mümkündür. Kafatası kırıkları, saçlı deri morlukları, yırtılmalar, serebral kontüzyonlar ve travmanın diğer intrakraniyal bulguları; zaman geçtikçe serebral kortikal skarlar ve atrofi görülebilir. Yüz travması mevcutsa servikal omurga travması da değerlendirilmelidir. Nazal kemiklerin dizilimi, krepitasyon ve septum deviasyonu değerlendirilmelidir; septum için direkt röntgen ve BT düşünülebilir. Rinore ile orbita plağı/crista galli kırığı araştırılmalıdır. Temporomandibular ve laringeal yapılardaki kırıklar da değerlendirilmelidir. Bunlar, deri altı diseksiyonu sonrasında yapılacak ayrıntılı boyun ve yüz muayenesinin bir parçası olarak incelenmelidir. Aynı zamanda diş avulsiyonları ve kırıkları, yerinden çıkmış dolgular, kırılmış diş protezleri, dilde morluklar ve ağıza zorla cisim sokulması, elektrik şoku veya yanıklar sonucu oluşmuş lezyonlar araştırılmalıdır. Belirli yaralanmalar, bunlara neden olan cismin şeklini düşündüren bir örüntü gösterebilir; örneğin sopa, cop veya değnek darbelerine bağlı paralel çizgisel morluklar. Orbita bölgesine künt travmanın sonuçları arasında "blow-out" kırıkları ve/veya göz küresinin bütünlüğünün bozulması, konjonktival kanama, lens dislokasyonu, subhyaloid kanama, retrobulber kanama ve retinal kanama bulunabilir.
El bileklerinden asma ("La bandera")[121]	El bileklerinin çevresinde morluk veya yara izleri görülebilir. El veya ayak bileği çevresinde, az sayıda kıl veya kıl folikülü içeren kronik çizgisel bir alan, büyük olasılıkla uzun süre sıkı bir bağ uygulanmasına bağlı sikatrisyel alopesidir. Bu görünüm bakımından kendiliğinden gelişen bir deri hastalığıyla açıklanabilecek bir ayırıcı tanı bulunmamaktadır.
Boyundan veya kollardan asma örneğin "çapraz asma": kolların iki yana açılarak yatay bir çubuğa bağlanması; "kasap askısı": ellerin birlikte veya ayrı ayrı yukarı doğru bağlanması	Bağlama yerlerinde morluklar veya yara izleri; alt ekstremitelerde belirgin ölü lekeleri; boyun travması. Boyun travması çoğu zaman hafiftir ancak larinks kırıklarını da içerebilir.
Ayaklar yukarıda, baş aşağı olacak şekilde asma ("ters kasap askısı", "murciélago")	Ayak bileklerinin çevresinde morluklar veya yara izleri; bağ yaralanmaları ve ayak bileklerinde ya da diğer eklemlerde çıkıklar.
Kollar arkada olacak şekilde dirseklerin veya el bileklerinin çevresine bağlanan bir bağdan asma; ya da dirsekler 90 derece bükülü durumda ön kolların arkada birbirine bağlanması ve ön kolların yatay bir çubuğa sabitlenmesi ("Filistin askısı")	El bileği veya bileklerinin çevresinde sıyrıklar, morluklar ve yara izleri; omuz ekleminde çıkık veya bağ yaralanmaları; üst kol ya da pektoral kaslarda kas yırtıkları ve/veya nekroz; miyoglobinüriye bağlı böbrek hasarı veya böbrek yetmezliği.
Kurbanın, popliteal bölgenin altından geçirilen bir çubuk üzerine bükülü dizlerinden asılması; genellikle el bilekleri ayak bileklerine bağlanır ("papağan tüneği", "Jack", "pau de arara"). Bu yöntem çapraz bağ yırtıklarına yol açabilir.	Ön kolların ön yüzlerinde ve diz arkalarında sıyrıklar, morluklar ve/veya yırtılmalar ile yara izleri; el ve/veya ayak bileklerinde sıyrıklar ve morluklar.

[121] Note that these various forms of suspension, which may last from between 15 and 20 minutes to hours or days, are often accompanied by various forms of beatings and can result in serious systemic consequences.

Table 2: Torture Techniques and Related Findings

TORTURE TECHNIQUE	PHYSICAL FINDINGS AND NOTES ON THEIR DETECTION
Acute (single episode) and chronic (repeated episodes of) injury	Abrasions, bruises, lacerations, scars; fractures (and, if multiple, some at different stages of healing), especially in unusual locations, which have not been treated Skull fractures, scalp bruising, laceration, cerebral contusions and other intracranial manifestations of trauma; after time, cerebral cortical scars and atrophy Consider cervical spine trauma when facial trauma present Assess nasal bone alignment, crepitation, deviation of the septum; consider plain X-ray, CT scan for the septum. Assess for rhinorrhoea and orbital plate/crista galli fracture Consider fractures of the temporo-mandibular and laryngeal structures. Assess these as part of a detailed neck and facial examination following subcutaneous dissection. At the same time also look for tooth avulsions and fractures; dislocated dental fillings; broken dental prosthesis; bruised tongue; lesions from forcible insertion of objects into the mouth, electric shocks or burns Specific injuries may disclose a shape suggestive of the causative object, e.g. tramline bruising from rods, truncheons or canes Consequences of blunt force injuries to the orbit, including "blow out" fractures (and/or loss of integrity of the globe), conjunctival haemorrhage, lens dislocation, subhyaloid haemorrhage, retrobulbar haemorrhage, retinal haemorrhage
Suspension by the wrists ("La bandera")[121]	Bruises or scars around the wrists. A chronic linear zone around a wrist or ankle, with few hairs or follicles, is most likely to be a cicatricial alopecia from the prolonged application of a tight ligature. There is no differential diagnosis of spontaneous skin disease for such an appearance
Suspension by the neck or arms (e.g., "cross suspension" – spreading the arms and tying them to a horizontal bar; "butchery" – tying the hands upwards together, or one by one)	Bruising or scars at the site of binding; prominent lividity in lower extremities; neck trauma (often minimal but may include fractures to larynx)
Suspension with the feet upwards and head downwards ("reverse butchery", "murciélago")	Bruises or scars around the ankles; ligamentous damage, dislocations to ankles or other joints
Suspension from a ligature tied around the elbows or wrists with the arms behind the back; or the forearms bound together behind the back with the elbows flexed to 90 degrees and the forearms tied to a horizontal bar ("Palestinian hanging")	Abrasions, bruises, scars around the wrist(s); dislocation of shoulder joint, or ligamentous damage, muscular tears and/or necrosis to upper arm or pectoral muscles; myoglobinuric renal damage or failure
Suspension of a victim by the flexed knees from a bar passed below the popliteal region, usually while the wrists are tied to the ankles ("parrot perch", "Jack", "pau de arara") (can lead to cruciate ligament tears)	Abrasions, bruises, and/or lacerations, scars on the anterior forearms and backs of the knees; abrasions, bruises to the wrists and/or ankles

[121] Note that these various forms of suspension, which may last from between 15 and 20 minutes to hours or days, are often accompanied by various forms of beatings and can result in serious systemic consequences.

İŞKENCE TEKNİĞİ	FİZİKSEL BULGULAR VE SAPTANMALARINA İLİŞKİN NOTLAR
Başın, çoğu zaman idrar, dışkı, kusmuk veya diğer kirleticiler içeren suya zorla sokulması (“ıslak denizaltı”, “pileta”, “latina”)	Boğulma veya boğulma tehlikesi bulguları; ağız, farinks, trakea, özofagus veya akciğerlerde dışkı ya da başka artıkların bulunması. Kişi hayatta kalmışsa pnömoni gelişebilir.
Kurbanların çarpık, aşırı gerilmiş veya diğer doğal olmayan pozisyonlarda bağlanması ya da kısıtlanmasını içeren diğer pozisyonel işkence biçimleri	Yeni veya eski kırıklar, çıkıklar; bağ, tendon, sinir ve kan damarlarında yaralanmalar.
Kişi bir masa üzerinde yatarken vücudun üst yarısı desteksiz bırakılarak karın bölgesine künt travma uygulanması (“operating table”, “el quirófano”)	Karında morluklar, sırt yaralanmaları, rüptür dâhil karın içi organ yaralanmaları. İntramüsküler, retroperitoneal ve intraabdominal kanama görülebilir.
Avuç içiyle tek veya her iki kulağa sert tokat atılması (“teléfono”)	Kulak kanallarındaki basıncın hızla artması kulak zarında yırtılmaya yol açar; zamanla bu alanlarda skar gelişir. Dış kulakta da yaralanmalar bulunabilir. Otoskop kullanılmalıdır.
Kırbaçlama	Hiperpigmente bir alanla çevrili, çok sayıda depigmente, çizgisel ve hipertrofik yara izi büyük olasılıkla kırbaçlamaya bağlıdır. Bitkisel dermatit ayırıcı tanıda dışlanmalıdır.
El veya ayak tırnağının zorla çıkarılması	Akut dönemde tırnak yatağında ve distal falanks derisinde yırtılma ve morluklar ile kısıtlamaya bağlı diğer yaralanmalar görülebilir. Daha sonra tırnak kıvrımında aşırı doku büyümesi gelişerek pterygium oluşabilir. İlgili ayırıcı tanı liken planustur ve buna genellikle başka deri lezyonları da eşlik eder. Mantar enfeksiyonları ise kalınlaşmış, sarımsı ve kolayca parçalanan tırnaklara neden olur.
Yanıklar	Sigara veya sıcak cisimler akut dönemde karakteristik yanıklara yol açar. Zamanla bunlar dar, hipertrofik ve hiperpigmente bir çevreyle sınırlı atrofik yara izlerine dönüşür. Kendiliğinden gelişen inflamatuvar süreçlerde bu karakteristik kenar bölgesi bulunmaz. Tırnak matriksi yanmışsa, sonraki tırnak büyümesi çizgili, ince ve deforme tırnaklara yol açabilir; bazen tırnak uzunlamasına segmentlere ayrılarak kırılabilir.
Elektrik şoku - elektrik kaynağına bağlı teller; örneğin “cattle prod” / “la picana”: ucunda metal bulunan sivri elektrikli alet	Eller, ayaklar, el ve ayak parmakları, kulaklar, meme uçları, ağız, dudaklar veya genital bölgeye elektrik şoku uygulanabilir. Saptanabilir yanıkları önlemek amacıyla çoğu zaman jel veya su kullanılır. Görünüm yanık şeklindedir ve yaralanmanın yaşına göre değişir. Hemen sonrasında kırmızı noktalar, veziküller ve/veya siyah eksüda görülebilir. Birkaç hafta içinde dairesel, kırmızımsı maküler yara izleri gelişebilir. Birkaç ay sonra küçük beyaz, kırmızımsı, kahverengi veya hiperpigmente lekeler görülebilir (“picana”).
Isıtılmış metal şişin anüse sokulması (“black slave”)	Perianal veya rektal yanıklar.
Ayak tabanlarına (ve bazen ellere veya kalçalara) tekrarlayan künt travma uygulanması (“falanga”, “falaka”, “bastinado”)	Yüzeysel bir dış muayenede gözden kaçabilir; bulgu mevcut olsa dahi morluktan çok şişlik ön planda olabilir. Kapalı kompartman sendromu kas nekrozuna (aseptik) veya ayak parmaklarında, hatta ayağın distal bölümünde dolaşım bozukluğuna yol açabilir. Karpal ve metatarsal kemiklerde kırıklar oluşabilir. Aponevroz ve tendonlarda yırtılma görülebilir. Zamanla deriyi de tutan düzensiz yara izleri gelişebilir.
Cinsel saldırı	Cinsel yolla bulaşan hastalıklar; gebelik; meme veya genital bölge yaralanmaları. Vajina, anüs veya ağıza penetrasyona ilişkin tüm bulgular ve bunların ayırıcı tanıları değerlendirilmelidir.

TORTURE TECHNIQUE	PHYSICAL FINDINGS AND NOTES ON THEIR DETECTION
Forcible immersions of head in water often contaminated with urine, faeces, vomit or other impurities ("wet submarine", "pileta", "latina")	Signs of drowning/near drowning; faecal or other debris in the mouth, pharynx, trachea, oesophagus or lungs. In survival, pneumonia
Many other forms of positional torture, tying or restraining victims in contorted, hyperextended or other unnatural positions	Fractures, dislocations, injuries to ligaments, tendons, nerves and blood vessels, both recent and old
Blunt abdominal trauma while lying on a table with the upper half of the body unsupported ("operating table", "el quirófano")	Abdominal bruises, back injuries, injuries to abdominal viscera including rupture. Intramuscular, retroperitoneal, intra-abdominal haemorrhage
Hard slap of palm to one or both ears ("teléfono")	Rapid increase of pressure in ear canals causes ruptured ear drum(s); after time, these will appear scarred. There may be injuries to the external ear. Use otoscope
Whipping	Multiple depigmented, linear hypertrophic scars surrounded by a zone of hyperpigmentation are most likely the consequence of whipping. Exclude plant dermatitis
Forcible removal of a fingernail or toenail	Acutely, laceration and bruising to the nail bed and skin of the distal phalanx; other injuries associated with restraint. Later, an overgrowth of tissue may be produced at the nail fold forming a pterygium. Lichen planus is the relevant differential diagnosis, and this is usually accompanied by other skin lesions. Fungal infections produce thickened yellowish crumbling nails
Burns	Cigarette, hot objects acutely result in characteristic burns (after time, these cause atrophic scars with narrow hypertrophic and hyper-pigmented periphery. Spontaneously occurring inflammatory processes lack this characteristic marginal zone); when the nail matrix is burnt, subsequent growth produces striped thin deformed nails, sometimes broken up in longitudinal segments
Electric shock (wires connected to a source of electricity; e.g. "cattle prod"/"la picana": pointed electric instrument, metal on the tip)	Electric shock to hands, feet, fingers, toes, ears, nipples, mouth, lips or genitalia. Gels or water often used to prevent detectable burns. The appearance is of burns and depends upon the age of the injury. Immediately: red spots, vesicles and/or black exudate. Within a few weeks: circular reddish macular scars. At several months: small, white, reddish or brown or hyperpigmented spots (picana)
Heated metal skewer inserted into the anus ("black slave")	Peri-anal or rectal burns
Repeated blunt trauma to the soles of the feet (and occasionally the hands or hips) ("falanga", "falaka", "bastinado")	May be missed on cursory external examination; even if signs are present, swelling and not bruising may be the dominant appearance. Closed compartment syndrome may lead to muscle necrosis (aseptic), or vascular compromise of toes or even the distal foot. Fractures of carpal and metatarsals can occur. The aponeurosis and tendons may be torn. After time, irregular scars involving the skin may occur
Sexual assault	Sexually transmitted disease; pregnancy; injuries to the breasts or genitalia All the signs of penetration of vagina, anus or mouth and their differential diagnoses

E. İskelet Kalıntılarının Analizine İlişkin Ayrıntılı Kılavuz

1. Giriş

274. Bu Kılavuz, iskelet kalıntılarının analizinde izlenmesi gereken süreci açıklamaktadır.

2. İskelet kalıntılarının analizi için altyapı

275. İskelet kalıntılarının analizi, özellikle bir laboratuvar olmak üzere uygun bir altyapı gerektirir. Güvenlik, muhafaza zinciri ve biyogüvenlik bakımından laboratuvar, morgla aynı esaslara göre düzenlenmelidir. İskelet kalıntılarının analizi genellikle bir otopsiden daha uzun sürdüğünden (bazen günler, hatta haftalar) laboratuvar yalnızca iskelet kalıntılarının analizi için kullanılmalıdır. Aşağıdaki liste gerekli temel koşullardan bazılarını göstermektedir. Bu koşullar, aynı anda incelenen vaka sayısına göre değişebilir:

(a) Kalıntıların analiz edileceği masaların yerleştirilmesi için yeterli alan bulunmalıdır. Masalar, iskelet kalıntılarının anatomik düzende yerleştirilebilmesine imkân verecek büyüklükte olmalıdır.

(b) İyi bir aydınlatma sağlanmalıdır.

(c) İyi bir havalandırma sistemi bulunmalıdır.

(d) Kalıntılar ile bunlarla ilişkili delillerin teslim alınması ve saklanması için uygun alanlar bulunmalıdır. İskeletleşmiş kalıntılar için soğutma gerekli değildir.

(e) Akan suya erişimi bulunan bir temizleme alanı bulunmalıdır.

(f) Fotoğraflama için ayrı bir alan bulunmalıdır.

(g) Genetik analiz amacıyla örnek alınmasına ayrılmış bir alan bulunmalıdır. Bu alan düzenlenirken olası çapraz kontaminasyon riskleri dikkate alınmalıdır.

(h) Direkt röntgen çekimine erişim sağlanmalıdır.

(i) Koku ile enfeksiyöz materyallerin, sporların ve benzeri maddelerin kazara ortama yayılmasını kontrol etmek amacıyla egzoz havası filtrasyon sistemi bulunmalıdır.

(j) Beden ileri derecede çürümüşse, kemiklerin incelenebilmesi için yumuşak dokuların uzaklaştırılmasına ayrılmış özel bir oda bulunmalıdır.

3. İskelet kalıntılarının analize hazırlanması

276. Kalıntıların usulüne uygun biçimde çıkarılması ve toplanmasının önemi özellikle vurgulanmalıdır. Kalıntıların çıkarılması sırasında yapılan hatalar, zaten karmaşık olan inceleme sürecini daha da güçleştirir ve kalıntıların analizinde ele alınması gereken tüm konular bakımından güvenilir ve geçerli sonuçlara ulaşılmasını imkânsız hâle getirebilir.

277. Kalıntılar laboratuvara ulaştıktan ve muhafaza zinciri ile belgelendirmeye ilişkin tüm işlemler tamamlandıktan sonra adli antropolog aşağıdaki hususları belirlemelidir:
(a) Kalıntıların insana ait olup olmadığı,
(b) Vakanın tarihsel veya tarih öncesi bir bağlama değil, adli-tıbbi inceleme gerektiren bir olaya ilişkin olup olmadığı,
(c) Kalıntıların temsil ettiği asgari birey sayısı.

278. Çok parçalanmış kalıntılarda, bunların insana ait olup olmadığını makroskobik olarak belirlemek güç olabilir. Bu durumda histolojik, genetik veya kimyasal yöntemler kullanılmalıdır.

279. Bazı vakalarda kalıntıların adli-tıbbi açıdan önem taşıyıp taşımadığının belirlenmesi kritik önemdedir; çünkü kalıntılar tarihsel veya tarih öncesi dönemlere ait olabilir. Bu tür durumlarda kalıntıların gömülme veya bırakılma biçimi, kalıntılarla birlikte bulunan ilişkili nesneler (örneğin taş aletler) ve bunların mezar içindeki konumu değerlendirmede önemli rol oynayabilir. Ayrıca kemiklerdeki bazı özellikler (örneğin belirgin kas tutunma yerleri) ve dişlerdeki özellikler (örneğin ileri derecede diş aşınması) kalıntıların tarihsel nitelikte olabileceğine işaret edebilir. Bununla birlikte bu özellikler dikkatle yorumlanmalıdır; çünkü günümüz toplumlarında da benzer özellikler görülebilir. Diş restorasyonlarının bulunması ise açıkça daha yakın dönemli bir bağlama işaret eder.

280. Kalıntılar laboratuvara birbirine karışmış hâlde ulaşmışsa, mevcut Asgari Birey Sayısını (Minimum Number of Individuals - MNI) belirleyebilmek için uygun bir ayırma stratejisi uygulanmalıdır. Kullanılabilecek yöntemler arasında eşleştirme, eklemleşme uyumunun değerlendirilmesi, eleme yöntemi, osteometrik karşılaştırma, tafonomik inceleme ve son olarak genetik analiz yer alır.

281. Kalıntıların adli inceleme konusu olduğu belirlendikten sonra aşağıdaki sırayla hazırlanmalıdır: (a) Envanter: Hangi kemik ve dişlerin mevcut olduğu, bu unsurların ayrı ayrı durumu ve aynı kemik veya dişlerin tekrarlanması yoluyla saptanabilecek şekilde birden fazla bireyin bulunup bulunmadığı belirlenmelidir.

E. Detailed Guidelines on the Analysis of Skeletal Remains

1. Introduction

274. These Guidelines describe the process to be followed in the analysis of skeletal remains.

2. Infrastructure for the analysis of skeletal remains

275. The analysis of skeletal remains requires infrastructure, in particular a laboratory. In terms of security, chain of custody and biosecurity, the laboratory is set up in the same way as a mortuary. The laboratory should be used exclusively for the analysis of skeletal remains as ordinarily it takes longer than an autopsy (sometimes days or even weeks) for the analysis to be completed. The following list sets out some of the basic conditions required. These will vary depending on the number of cases under analysis at any one time:

(a) Sufficient space to place the tables where the remains will be analysed. The tables should be large enough to lay out skeletal remains anatomically

(b) Good lighting

(c) Good ventilation

(d) Areas for the deposit and storage of remains and associated evidence (refrigeration is not required for skeletonized remains)

(e) Cleaning area (with access to running water)

(f) Photography area

(g) Area for taking samples for genetic analysis (this needs to take into account potential cross-contamination issues)

(h) Access to plain X-rays

(i) The availability of exhaust air filtration to address odours and the accidental dispersal of infectious materials, spores, etc.

(j) When the body is in an advanced stage of decomposition, a special room for removing flesh to allow the bones to be examined.

3. Preparing skeletal remains for analysis

276. The importance of properly recovering the remains cannot be overemphasized. Failures in recovery further complicate an already complicated task, and may render it impossible to produce reliable and valid conclusions concerning all of the issues to be addressed in the analysis of the remains.

277. After receiving the remains at the laboratory, and following all the steps relating to chain of custody and documentation, the forensic anthropologist must establish:

(a) Whether or not the remains are human

(b) Whether the case is one of medico-legal interest, and not one relating to a historical or pre-historical context

(c) What is the minimum number of individuals represented by the remains.

278. In cases of very fragmented remains it may be difficult to establish macroscopically whether or not the remains are human. If so, histological, genetic or chemical methods should be used.

279. In some cases it is critical to establish if the remains are of medico-legal interest, as they could date from historical or prehistoric times. In those situations, the method of disposal of the remains, the associated objects (e.g. stone tools) found with the remains and their position inside the grave may play a key role in the assessment. Also, certain features of the bones (e.g. strong muscle insertions) and teeth (extreme dental wear) may indicate their historical nature. Such features need to be interpreted with care, however, as contemporary populations may also show such features. The presence of dental restorations will, obviously, indicate a more contemporary context.

280. If the remains have arrived at the laboratory commingled, a proper strategy for sorting them is required in order to establish what is called the Minimum Number of Individuals (MNI) present. Possible approaches include: pair-matching, articulation, process of elimination, osteometric comparison, taphonomy and, finally, genetic analysis.

281. Once established as a case of forensic interest, the remains should be prepared in the following sequence:

(a) **Inventory**: Which bones and teeth are present, the condition of these individual elements, and whether there is more than one individual (identified by repetition of same bones/teeth)

(b) Direkt röntgen: Ateşli silah etkisi gibi hasar bulguları gösteren her kemik, çıplak gözle görülemeyen metal cisimlerin saptanabilmesi amacıyla röntgenle incelenmelidir. Örneğin mermi çekirdeklerinden kaynaklanabilecek kurşun veya bakırın varlığını belirlemek için kimyasal testler de kullanılabilir. Röntgen, kemik patolojilerinin değerlendirilmesinde de oldukça yararlıdır.

Röntgen görüntüleri, kalıntılar temizlenmeden önce alınmalıdır. Bu husus özellikle kısmen çürümüş kalıntılarda önemlidir; çünkü kalıntıların birbirine karışmış olması mezar açma sırasında fark edilmeyebilir.

(c) Temizleme/örnekleme: Durumları elveriyorsa tüm kemikler ve dişler yalnızca akan suyla, başka herhangi bir ürün kullanılmadan yıkanmalıdır. Suyun etkisiyle yerinden ayrılabilecek materyalleri toplamak için uygun bir tutucu sistem bulunmalıdır. Bununla birlikte ileri derecede çürümüş iskelet kalıntılarında yıkama işlemi zarar verici olabilir. Kirlerin uzaklaştırılması için diş fırçası gibi yumuşak kıllı bir fırça kullanılabilir; özellikle uzun kemiklerin epifizleri ve pubik simfiz yüzeyleri gibi aşınmış kemik bölgelerinde özel dikkat gösterilmelidir. Alveol kemiğine kalıcı biçimde bağlı olmayan dişler, kaybolmalarını önlemek amacıyla çıkarılmalı ve ayrı olarak yıkanmalıdır.

Kalıntıların tamamen iskeletleşmediği ve üzerlerinde hâlen yumuşak doku bulunduğu vakalarda, temizlik işlemi sıkı denetim altında ve kimyasal olmayan bir yöntemle yapılmalıdır. Bu işlem ancak adli patolog kalıntıları değerlendirmiş, usulüne uygun biçimde belgelemiş ve gerekli örnekler alınmışsa gerçekleştirilmelidir. Kalıntılar yıkandıktan sonra kurumaya bırakılmalı; tercihen ışıktan uzak tutulmalı ve kemikler doğrudan güneşe maruz bırakılmamalıdır. Kuruma sürecini hızlandırmak için vantilatör kullanılabilir.

(d) Örnekleme: İskelet kalıntılarının analizinde örnek alınmasının temel amacı, kimliklendirmeye yardımcı olabilecek genetik incelemelerin yapılmasıdır. Örnekleme yöntemleri DNA laboratuvarının gerekliliklerine göre değiştiğinden bu işlem laboratuvarla koordinasyon içinde yürütülmelidir. Antropolog, iskeletin durumuna ve kalıntıların temsil ettiği birey sayısına göre kaç örnek alınacağına karar vermelidir. Kalıntıların birbirine karışmış olduğu vakalarda bu karar daha karmaşıktır ve bu tür karmaşık vakaların nasıl analiz edileceğine ilişkin genel stratejiyle birlikte değerlendirilmelidir. Tam bir birey iskeletinin örneklenmesi için genellikle iki veya üç sağlam diş ile femur veya tibia gibi bir uzun kemikten yeterli miktarda örnek alınması yeterlidir. Yeni kontaminasyon riskini önlemek amacıyla bu örneklemenin dişler ve kemikler temizlenmeden önce yapılması tercih edilir.

(e) Rekonstrüksiyon: Ölüm sırası veya ölüm sonrası travma bulguları gösteren kemiklerin yeniden birleştirilmesi gerekebilir. Hata yapılması hâlinde parçaların zarar görmeden yeniden ayrılmasına imkân veren özel bir yapıştırıcı kullanılmalıdır.

4. Kalıntıların biyolojik profilinin belirlenmesi

282. Kalıntılar hazırlandıktan sonra antropolog bireyin biyolojik profilini oluşturur; bu kapsamda yaş, biyolojik cinsiyet, soy/atalık ve boy değerlendirilir ve belirlenir.

283. **Yaş:** Yaş kesin olarak değil, bir aralık içinde tahmin edilir. Birey yaşlandıkça bu aralık genişler. Fetal dönemden yaklaşık 25 yaşına kadar insan iskeleti sürekli gelişme ve büyüme gösterir. Bu süreçte çeşitli göstergeler değerlendirilir. Erken yaşlarda diş gelişimi, uzun kemiklerin uzunluğu ile epifizlerin görünümü ve kaynaşması; gelişimin daha ileri evrelerinde ise pubik simfiz ve dördüncü kaburganın sternal ucunun morfolojisi dikkate alınır. Gelişim tamamlandıktan sonra, özellikle eklemlerde osteoartrit bulguları (örneğin osteofitler) gibi dejeneratif değişiklikler ortaya çıkmaya başlar.

284. **Biyolojik cinsiyet:** İskeletteki cinsel dimorfizm ergenlikten sonra belirginleşir; bu nedenle ergenlik öncesinde biyolojik cinsiyetin belirlenmesi çok güvenilir değildir. Daha ileri yaştaki bireylerde biyolojik cinsiyetin belirlenmesinde başlıca iki yöntem kullanılır:

    (a) Pelvis ve kafatasının belirli bölgelerindeki morfolojik özelliklerin değerlendirilmesi,

    (b) Ekstremite kemiklerinin ve eklem yüzeylerinin çeşitli boyutlarının ölçülmesine dayanan metrik değerlendirmeler.

    Kalıntıların parçalanmış olduğu veya biyolojik cinsiyetin belirlenmesine elverişli kemiklerin bulunmadığı vakalarda, biyolojik cinsiyetin belirlenmesi amacıyla genetik analizden (amelogenin) de yararlanılabilir. Kemiklerin genetik analizinde biyolojik cinsiyetin amelogenin üzerinden belirlenmesi standart olarak yapılmaktadır.

285. **Soy (Ancestry):** Soy, belirli bir nüfus grubunun coğrafi bölgesi ve/veya atasal kökenini ifade eder. Bu değerlendirme esas olarak kafatasında bulunan, mevcut veya mevcut olmayan ya da farklı derecelerde gözlenebilen belirli iskelet özelliklerinin incelenmesine dayanır. Aynı zamanda kafatası ve postkraniyal iskelet üzerinde çeşitli ölçümler yapılabilir. Uygun olduğu durumlarda, bu ölçümleri işleyerek incelenen iskeletin soy/atalık kökenine ilişkin bir değerlendirme üreten yazılımlar kullanılabilir.

(b) **Plain X-rays**: Any bone showing signs of damage, for example by gunshots, must be X-rayed for metallic objects invisible to the naked eye. Chemical tests can be used to identify the presence of lead or copper, e.g. from projectiles. X-rays are also very useful for evaluating bone pathology

X-rays should be taken before any cleaning of the remains occurs. This is particularly important with partially decomposed remains, where commingling might not be detected upon exhumation

(c) **Cleaning/sampling**: If their condition allows, all the bones and teeth should be washed with simple running water and no other product. A trap must be in place to capture any material that might be dislodged by the water. In a case of severely decomposed skeletal remains, however, washing can be detrimental. A brush with soft bristles, such as a toothbrush, may be used to remove dirt, special care being taken with worn bones, such as the epiphyses of the long bones and the faces of the pubic symphysis. Teeth not permanently attached to the alveolar bone should be removed and washed separately, to prevent their loss

In cases where the remains are not completely reduced to bone, and soft tissue is still attached, a non-chemical method should be used for cleaning, under strict control. Such a process shall only be undertaken once the forensic pathologist has evaluated and properly documented the remains and the necessary samples have been collected. Once the remains have been washed, they should be allowed to dry, preferably away from light and without exposing the bones to the sun. A fan can be used to speed up the process

(d) **Sampling**: The main reason for taking samples when analysing skeletal remains is to perform a genetic analysis that could help in identification. This procedure must be coordinated, as sampling methods vary according to the requirements of the DNA laboratory. Depending on the condition of the skeleton and the number of individuals represented, the anthropologist has to decide how many samples to take. This decision is more complicated in commingled cases, and must take into account the wider strategy on how to analyse such complex cases. Usually, two or three healthy teeth and a sufficient quantity of a long bone, such as a femur or tibia, are enough for the sampling of a complete individual skeleton. (It is preferable for such sampling to take place before the teeth and bones are cleaned, to avoid new contamination)

(e) **Reconstruction**: The bones presenting peri- or post-mortem trauma may have to be reconstructed. Special glue, which allows the fragments to be separated without damage in the event of an error, should be used.

4. Establishing a biological profile of the remains

282. Once the remains have been prepared, the anthropologist compiles the biological profile of the individual: the assessment and determination of age, sex, ancestry and stature.

283. **Age**: This is estimated within a range, and is not exact. The older the individual, the wider the range. From the foetal stage to approximately 25 years of age, the human skeleton undergoes continuous development and growth. Several indicators are evaluated, including dentition development, length of long bones and the appearance and fusion of epiphyses in early ages; and, in later stages of development, the pubic symphysis and the morphology of the sternal end of the fourth rib. Once development stops, degenerative changes begin to appear, especially in the joints, such as signs of osteoarthritis (e.g. osteophytes).

284. **Sex**: The sexual dimorphism in the skeleton is seen after puberty, so before that period determination of sex is not very reliable. In older individuals, there are two main ways to determine the sex:

(a) Morphological traits in specific areas of the pelvis and skull, and

(b) Metric assessments, which involve measurements of various dimensions of limb bones and articular surfaces

In cases where the remains are fragmented or no bones diagnostic of sex are available, a genetic analysis (amelogenin) could also be applied to determine the sex. Determining the sex (amelogenin) is undertaken as standard in the genetic analysis of bones.

285. **Ancestry**: Ancestry refers to the geographic region and/or the ancestral origin of a particular population group. It is assessed by evaluating specific traits in the skeleton, mainly in the skull, that can be present or absent, or present to some degree. At the same time, several measurements can be taken in the skull and post-cranial skeleton. Software is available to process the measurements and produce an assessment of the ancestry of the skeleton under analysis, when appropriate.

286. Boy: İskelet boyu genellikle iki yöntemden biri kullanılarak tahmin edilir:
(a) Bazı belirli kemiklerin (kafatası, omurga, femur, tibia ve talus) yükseklik/uzunluklarının ölçülmesi, bu ölçümlerin toplanması ve eksik yumuşak doku payı için düzeltme yapılması veya
(b) Tam bir uzun kemiğin (örneğin femur, tibia veya humerus) ya da iki uzun kemiğin birlikte (tercihen femur ve tibia) ölçülmesi ve elde edilen sonuca bir regresyon formülü uygulanması.
(c) Parçalanmış kemikler için de regresyon formülleri bulunmaktadır. Her durumda, kullanılacak doğru referans tablosunun seçilebilmesi için biyolojik cinsiyet ve soy/atalık bilgisine ihtiyaç vardır.

5. İleri analiz ve rapor

287. Biyolojik profil oluşturulduktan sonra analiz aşağıdaki aşamalarla devam eder:
(a) Ölüm nedeni ve koşulları hakkında bilgi sağlayabilecek veya kimliklendirmeye yardımcı olabilecek özgül bilgiler sunabilecek ölüm öncesi travma bulguları, patolojik durumlar ya da semptomatik olsun veya olmasın iskelet varyasyonları analiz edilmelidir.
(b) Ölümden sonra bedeni etkileyebilecek tafonomik süreçlere (bkz. paragraf 289) bağlı olarak kemiklerde meydana gelmiş olası ölüm sonrası değişiklikler analiz edilmelidir. Bu değişikliklerin ölüm sırası travmaya bağlı yaralanmalardan ayırt edilmesi kritik önemdedir.
(c) Yaş tahminine ve hatta mümkünse kimliklendirmeye katkıda bulunmak amacıyla diş analizi yapılmalıdır. Bu inceleme mümkünse bir adli odontolog tarafından gerçekleştirilmelidir.

288. Ölümden bu yana geçen sürenin belirlenmesi özellikle iskelet kalıntılarında güçtür. Tarihsel veya tarih öncesi kalıntılar için çeşitli tarihlendirme yöntemleri geliştirilmiştir. Ancak birkaç günden 30–40 yıla kadar olan dönemleri kapsayan adli nitelikteki vakalarda, yalnızca kemik veya dişlerin analizine dayanarak kişinin bir, beş veya on yıl önce ölüp ölmediğini belirleyebilen bilimsel bir yöntem bulunmamaktadır. Bununla birlikte, radyokarbona ilişkin yeni çalışmalar bazı özel bağlamlarda uygulanmaktadır. Olayın veya gömünün ne zaman gerçekleştiğinin belirlenmesinde koşullara ilişkin bilgiler, iskelet kalıntılarıyla birlikte bulunan diğer materyaller ve bazı durumlarda uydu görüntüleri yardımcı olabilir.

289. Adli tafonomi, ölümden sonra insan bedeninde meydana gelen çeşitli değişiklikleri inceleyen alandır. Bazı durumlarda bu alan, iskelette gözlenen ölüm sonrası değişikliklerin (örneğin leşçil hayvanların etkisi veya bitki faaliyetleri) anlaşılmasına yardımcı olabilir; ancak genel olarak ölümden bu yana geçen süre konusunda kesinlik sağlamaz. Bu bakımdan, kalıntılarla birlikte bulunan madeni para veya kovan gibi nesnelerden yararlanan arkeolojik tarihlendirme yöntemleri daha iyi bir genel tahmin sağlayabilir.

290. İskelet kalıntılarının analizinde kullanılan yöntemler, bilimsel topluluk tarafından kabul edilen standartları karşılamalıdır. Yerel veri toplamaya dayanan göstergeler ve veri tabanları kullanılıyorsa, bunların güvenilir ve hakemli bilimsel yayınlarda yayımlanmış çalışmalarla desteklenmiş olması gerekir.

291. Tüm analiz süreci fotoğraflar, çizimler, notlar ve özel formlar kullanılarak usulüne uygun biçimde belgelendirilmelidir. Kalıntılardan alınan örneklerin ayrıntılı kaydı tutulmalı, örnekler doğru biçimde etiketlenmeli ve güvenlik ile muhafaza zincirine ilişkin kayıtlar muhafaza edilmelidir. Kalıntılar resmî kimliklendirme tamamlanmadan önce gömülecekse süreç usulüne uygun biçimde belgelendirilmelidir. Bu belgelendirme; kalıntıların gömüldüğü yerin kesin konumunun kaydedilmesini, kalıntıları içeren kabın doğru biçimde etiketlenmesini ve muhafaza zinciri formuna gerekli kayıtların işlenmesini kapsar.

292. Nihai adli antropoloji raporu; kalıntıların teslim alınmasına ilişkin tüm bilgileri, analiz sırasında izlenen usulleri, alınan örnekleri ve bunların kime teslim edildiğini, ulaşılan sonuçları ve varsa önerileri içermelidir. Bazı durumlarda form ve şemaların da rapora eklenmesi gerekli veya yararlı olabilir. Yetkili makama bütüncül bir adli rapor sunulabilmesi için bu rapor, diğer uzmanlar tarafından hazırlanan raporlarla birleştirilmelidir.

286. **Stature**: The stature of a skeleton is usually estimated following one of two methods:

(a) Measuring the height/length of some specific bones (skull, spine, femur, tibia and talus), adding those measurements and correcting for the missing soft tissue, or

(b) Measuring one complete long bone (such as the femur, tibia or humerus) or the combination of two such bones (femur and tibia ideally), and applying a regression formula to the result

(c) Regression formulae are also available for fragmented bones. In all cases, information on sex and ancestry are required in order to select the correct reference table to use.

5. Remaining analysis and report

287. After a biological profile has been established, the analysis continues with the following steps:

(a) Analysis of any indicator of **ante-mortem trauma**, pathological conditions or skeletal variations (which may or may not be symptomatic) that can provide information about the cause and circumstances of the death or specific information leading to identification

(b) Analysis of possible **post-mortem changes** in the bones, due to taphonomic processes (see Paragraph 289) that could affect the body after death. It is critical to distinguish these changes from the injuries relating to peri-mortem trauma

(c) Dental analysis, to contribute to age estimation and possibly even identification. (This should be undertaken by a forensic odontologist if possible.)

288. Establishing the **period of time since death** is difficult, especially in cases of skeletal remains. In the case of historical or prehistoric remains, several methods of dating have been developed. For cases of forensic interest, covering periods from a few days to up to 30 or 40 years, there is no scientific method, relying on an analysis of bones or teeth, to establish whether a person died one, five, or ten years ago. However, new studies of radiocarbon are being applied in some specific contexts. Circumstantial information and other material with the skeletal remains, or in some instances even satellite imagery, may help to establish when the events (or burial) took place.

289. **Forensic taphonomy** is a field that studies the various changes to the human body after death. On some occasions this may enable post-mortem changes observed in the skeleton to be understood (e.g. action of scavengers, plant activity), but it will generally not provide any degree of certainty about the time since death. In that sense, archaeological dating methods, using objects associated with the remains, such as coins or cartridge case, may provide a better general estimation.

290. Methods used in the analysis of skeletal remains must meet standards accepted by the scientific community. In the event that indicators and databases relying on local data collection are used, they must be endorsed by publication in reputable peer-reviewed publications.

291. All analysis must be properly documented, with photos, drawings, notes and specific forms. A precise record of the samples taken from the remains must be kept, the samples must be correctly labelled and records of security and the chain of custody kept. If the remains are to be buried before formal identification, the process must be properly documented. This includes recording the exact location of the disposal of the remains, proper labelling of the container holding the remains, and appropriate notation on the chain-of-custody form.

292. The final forensic anthropology report must include all information relating to the reception of the remains; procedures followed for the analysis; samples taken and to whom they were given; and the conclusions and any recommendations. (In some circumstances it may be necessary or desirable to include forms and diagrams). This report must be integrated with those produced by other specialists in order to present to the authority an integrated forensic report.

VI. Sözlük

Abrasion / Sıyrık: Deriyi içeren yüzeysel yaralanmadır; sıklıkla çizik, kazınma veya sürtünme yarası olarak adlandırılır.

Accountable / Hesap verebilir: Bir kişi veya kurumun sorumluluğunu gereği gibi yerine getirmesini güvence altına almak amacıyla oluşturulmuş bir sisteme tabi olma durumudur.

Alveolar bone / Alveol kemiği: Dişlerle ilişkili olarak, dişleri içinde tutan yuvaları oluşturan kemiktir.

Ancestry / Soy: Adli antropoloji bağlamında, kalıntıların biyolojik kökenini ifade eder.

Ante-mortem data / Ölüm öncesi veriler: Kimliği bilinen bir kişinin hayattayken elde edilmiş ve genellikle bedenin kimliklendirilmesi amacıyla, bedenden toplanan ölüm sonrası verilerle karşılaştırılabilecek verilerdir.

Artefact / Artefakt: Yapay olarak meydana gelmiş bulgu veya değişikliktir. Ölü beden bağlamında, örneğin resüsitasyon veya ölüm sonrası hasar sonucunda ortaya çıkan ve kişinin yaşamı sırasında meydana gelmiş patoloji, hastalık veya yaralanmayı taklit eden değişikliktir.

Autopsy / Otopsi: Bu belgede, ölü bedenin dış ve iç muayenesini ve özel incelemelerin (radyolojik incelemeler dâhil) sonuçlarını kapsayan incelemedir. İç muayene, kafatası, göğüs ve karın boşluğu içeriklerinin incelenmesini içerir ancak bunlarla sınırlı değildir. Belirli koşullarda daha ileri diseksiyonlar da yapılabilir.

Biological profile / Biyolojik profil: Adli antropolojide, iskeletleşmiş insan kalıntılarının kimliklendirilmesine yardımcı olmak amacıyla yaş, biyolojik cinsiyet, soy/atalık ve boy hakkında sonuçlara ulaşmak üzere değerlendirilmesini ifade eden terimdir.

Bruise / Morluk: Kanın damar dışına çıkarak çevre dokulara yayılmasıyla karakterize yaralanmadır.

Cause of death / Ölüm nedeni: Altta yatan neden (ölümle sonuçlanan olaylar zincirini başlatan hastalık, durum veya koşul) ve bundan kaynaklanabilecek daha doğrudan nedenler, ölüm nedenini oluşturan mantıksal olarak bağlantılı ifadeler bütününü meydana getirir. Uluslararası düzeyde kabul edilen ve anlaşılan standart format olan DSÖ formatına göre ölüm nedeni belirlenirken en doğrudan neden ilk sırada, altta yatan neden veya nedenler ise en son sırada belirtilir. Buna göre göğsünden vurulan ve mermi çekirdeğinin kalp ile akciğerleri delmesi sonucunda masif kanama nedeniyle ölen genç bir erkeğin ölüm nedeni şu şekilde kaydedilmelidir: I(a) Kanama (nedeniyle) I(b) Kalp ve akciğerlerin perforasyonu (nedeniyle) I(c) Göğse ateşli silah yaralanması. Ölüm nedeni beyanının Bölüm II kısmında, ölüme katkıda bulunan ancak Bölüm I'de belirtilen altta yatan nedene katkıda bulunmayan hastalık, durum veya koşullar varsa bunlar yer alır. Ölüm nedeni, Bölüm I ve Bölüm II birlikte değerlendirilerek belirlenir. Not: Ölüm nedeni, ölüm şeklinden (bkz. ilgili madde) ve ölüm mekanizmasından (bkz. ilgili madde) farklıdır.

Chain of custody (of an exhibit) / Muhafaza zinciri (bir delil materyalinin): Bir delil materyalinin muhafaza geçmişinin baştan sona izlenebilmesini ve yeniden oluşturulabilmesini sağlayan süreçtir; başka bir ifadeyle, delilin ilk kez güvence altına alındığı andan mevcut ana kadar kimin bakım ve kontrolünde bulunduğunun belirlenebilmesini sağlar.

Commingled remains / Birbirine karışmış kalıntılar: Genellikle iskelet kalıntıları bakımından, iki veya daha fazla bireye ait kalıntıların birbirine karışmış olmasını ifade eder; örneğin toplu mezarlarda görülebilir.

Contamination / Kontaminasyon-Kirlenme: Başka bir kaynaktan gelen bir materyalin, açıkça görülebilir olsun veya olmasın, bir kişi ya da nesne üzerinde bulunmasıdır. Bu tür kontaminasyon, adli inceleme bakımından bir şüpheliyi olay yeriyle ilişkilendirmede yararlı olabilir; ancak aynı zamanda karışıklığa yol açarak adaletin sağlanmasına zarar da verebilir (örneğin DNA kontaminasyonu).

Continuity / Süreklilik: Bkz. Muhafaza zinciri (yukarıda).

Death / Ölüm: Beyin faaliyeti de dâhil olmak üzere tüm yaşamsal işlevlerin geri döndürülemez biçimde sona ermesidir. Ölüm, yalnızca hastalık ve/veya yaşlanma sürecinden kaynaklanıyorsa "doğal"; kasıtlı yaralanma (öldürme, intihar), ihmal veya kasıtsız yaralanma (kaza sonucu ölüm) gibi dış etkenlerden kaynaklanıyorsa "doğal olmayan" ölüm olarak nitelendirilir.

VI. Glossary

Abrasion	Superficial injury involving the skin; often called a scratch, scrape or graze.
Accountable	Subject to a system that is designed to ensure the proper discharge of responsibility by a person or institution.
Alveolar bone	In relation to teeth, the sockets holding the teeth.
Ancestry	In relation to forensic anthropology, the biological heritage of the remains.
Ante-mortem data	Data about a named individual while alive that can be used to compare with post-mortem data collected from the body, usually for the purpose of identifying the body.
Artefact	Artificial product. In relation to a dead body, a change (for example resulting from resuscitation or post-mortem damage) imitating pathology, disease or injury occurring in life.
Autopsy	In this document, the examination of a dead body involving its external and internal examination and incorporating the results of special tests (including radiology). The internal examination involves, but is not limited to, examining the contents of the cranium, chest and abdomen. Further disSection may occur in particular circumstances.
Biological profile	A term used in forensic anthropology to refer to the evaluation of skeletonized human remains to make conclusions about the age, sex, ancestry and stature of those remains, to aid in their identification.
Bruise	An injury characterized by extravasation of blood into the surrounding tissues.
Cause of death	The underlying cause (the disease, condition or circumstance initiating the chain of events resulting in death), possibly proceeding through more immediate (or proximate) causes, concludes the logically linked statements that constitute the cause of death. In concluding the cause of death according to the WHO format, which is the conventional and internationally understood format, the most immediate cause is stated first, and the underlying cause(s) stated last. Thus, the cause of death of a young man who was shot in the chest resulting in massive haemorrhage as the bullet passed through the heart and the lungs should be recorded as: I(a) Haemorrhage (due to) I(b) Perforation of the heart and lungs (due to) I(c) Gunshot wound to the chest. Part II of the cause of death statement includes the disease(s), condition(s) or circumstance(s), if any, that contribute to the death, but NOT to the underlying cause listed in I. The cause of death is Parts I and II considered together. Note: the Cause of death is distinguished from the Manner of death (q.v.) and the Mode of death (q.v.).
Chain of custody (of an exhibit)	A process enabling the complete history of the custody of an exhibit to be tracked and recreated; that is, who has had care and control of the exhibit from the time it was first secured to the present.
Commingled remains	Usually in relation to skeletal remains, the mixing of the remains of two or more individuals, for example in a mass grave.
Contamination	The location on a person or object of material, whether obvious or not, from another source. Such contamination can be useful in forensically linking a suspect to a crime scene; or it can be confusing and damaging to justice (e.g. DNA contamination).
Continuity	See Chain of custody (above).

Decomposition (post mortem) / Ölüm sonrası çürüme: Ölümden sonra bedenin bozulma ve çözünme sürecidir. Ölümden sonraki ilk saat ve günlerde ortaya çıkan bazı değişiklikler yaralanma ile karıştırılabilir; örneğin yüz ve bedende şişme ile morumsu renk değişikliği gibi çürüme bulguları.

Deceased / Ölen kişi: Bağlama göre "ölü" veya "ölen kişi" anlamına gelir.

Defence injuries-wounds / Savunma yaralanmaları-yaraları: Bir saldırı sırasında kurbanın kendisini savunmaya çalışması sonucunda meydana gelen yaralanmalardır.

Disaster Victim Identification (DVI) / Afet Kurbanlarının Kimliklendirilmesi (DVI): Çok sayıda ölümün meydana geldiği bir olayda bireylerin doğru biçimde kimliklendirilmesini sağlamak amacıyla olay yerinde, morgda ve bunlarla bağlantılı olarak yürütülen süreçlerin (örneğin ölüm öncesi veri toplanması ve eşleştirme) bütünüdür. Interpol kılavuzlarına uygun olarak yürütülür.

Epiphysis(es) / Epifiz(ler): Özellikle, ancak yalnızca bunlarla sınırlı olmamak üzere, uzun kemiklerin uç bölümleridir. Epifizlerin uzun kemiğin gövdesiyle kaynaşma süreci, kişinin yaşı hakkında sonuçlara ulaşılmasına imkân verir.

Ethics / Etik: Doğru ve yanlışın ne olduğunu inceleyen alandır. Meslek etiği ise belirli bir mesleğin mensuplarının davranış ve tutumlarına odaklanır.

Exhibits / Delil materyalleri: Bir suçun veya ölümün soruşturulmasıyla ilgili olduğu düşünülen; etiketlenen, delil olarak kaydedilen ve müdahale edilmesini veya kontamine olmasını önleyecek şekilde güvenli biçimde muhafaza edilen fiziksel delillerdir.

Femur / Femur: Uyluk kemiğidir.

Fingerprints (latent) / Gizli parmak izleri: Bir yüzey üzerinde bulunan ve görünür hâle getirilebilmesi için teknik bir işlem uygulanması gereken parmak izleridir.

Forensic / Adli: Mahkemelerle veya daha genel olarak hukukla ilgili olan.

Forensic anthropology / Adli antropoloji: Kimliklendirme de dâhil olmak üzere adli-tıbbi sorulara yanıt vermek amacıyla insan iskelet materyalinin incelenmesidir.

Forensic archaeology / Adli arkeoloji: Eski kalıntı ve nesnelerin incelenmesinde kullanılan yöntem ve becerilerin hukuki amaçlarla, genellikle olay yerleri ve alanların kazılması, kalıntıların çıkarılması ve değerlendirilmesi bağlamında kullanılmasıdır.

Forensic ballistics - Firearms and toolmarks / Adli balistik - Ateşli silahlar ve alet izleri: Adli bilimin bu iki alanı çoğu zaman birbirinin yerine kullanılmaktadır. Bu belgede, ateşli silah yaraları ve bu yaralardan elde edilen mermi çekirdekleri hakkında adli değeri bulunan sonuçlara ulaşılmasını sağlayan incelemeleri ifade eder.

Forensic doctor / Adli tabip: Bu belge bakımından, adli ölüm sonrası incelemeleri yapmaya yetkili, mesleki yeterliliği resmen tanınmış tıp doktorudur.

Forensic entomology / Adli entomoloji: Böceklerin adli bağlamda incelenmesidir; en sık adli patolojide ölümden bu yana geçen asgari sürenin belirlenmesine yardımcı bir gösterge olarak kullanılır.

Forensic odontology / Adli odontoloji: Diş hekimliği bilgisinin hukukla ilişkili olarak, özellikle ölüm soruşturmalarında ve insan kalıntılarının kimliklendirilmesinde uygulanmasını inceleyen alandır.

Forensic medicine / Adli tıp: Tıp biliminin ilke ve uygulamalarının hukuk ve mahkemelerin ihtiyaçlarına uygulanmasıdır.

Forensic pathologist / Adli patolog: Hukukun ilgi alanına giren ölümlerin soruşturulmasıyla ilgilenen tıp uzmanıdır. Bu belgede "adli tabip" terimiyle birbirinin yerine kullanılmaktadır.

Forensic science / Adli bilimler: Bilimsel ilke ve uygulamaların hukuk ve mahkemelerin ihtiyaçlarına uygulanmasıdır.

Forensic toolmarks / Adli alet izi incelemesi: Delil materyalleri üzerinde bırakılan izlerin incelenmesi ve bunların söz konusu izleri oluşturmuş olabilecek alet, araç veya silahlarla karşılaştırılmasıdır. Bazı laboratuvarlarda bu inceleme ateşli silah incelemeleriyle birlikte yürütülür.

Forensic toxicology / Adli toksikoloji: İlaçlar ve zehirlerle ilgili bilimsel bilginin hukuk ve mahkemelerin ihtiyaçlarına uygulanmasıdır.

Fracture / Kırık: Kemikte kırılma; kemiğin korteksinde sürekliliğin bozulmasıdır. Terim bazen kostal kıkırdak veya tiroid kıkırdağı gibi kıkırdak yapılardaki kırılmalar için de kullanılır.

Histology (histopathology) / Histoloji (histopatoloji): Dokuların mikroskobik yapısının incelenmesi histoloji; hastalık durumundaki dokuların mikroskobik yapısının incelenmesi ise histopatolojidir.

Human identification / İnsan kimliklendirmesi: Bu belgede, ölü bir bedenin doğru kişi adıyla ilişkilendirilmesini ifade eder.

Human remains / İnsan kalıntıları: Bu belgede, beden ister yeni ölmüş, ister çürümekte, ister iskeletleşmiş olsun, "ölen kişi" veya "ölü beden" ile eş anlamlı olarak kullanılır.

Humerus / Humerus: Üst kol kemiğidir.

Immediate cause of death / Doğrudan ölüm nedeni: Altta yatan veya ara bir nedenden kaynaklanan ve ölümden hemen önce ortaya çıkan hastalık, durum veya komplikasyondur.

Inventory / Envanter: Liste.

Laceration / Yırtılma: Künt kuvvet etkisi sonucunda deri, başka bir organ veya yumuşak dokuda meydana gelen yırtılma ya da ayrılmadır.

Livor mortis, lividity (post mortem) / Ölü lekeleri (livor mortis): Ölümden sonra kanın yerçekiminin etkisiyle vücudun alt kısımlarında birikmesi olgusudur.

Manner of death / Ölüm şekli: Ölümün meydana geldiği koşulların genel sınıflandırmasıdır; öldürme, intihar, kaza, doğal ölüm veya belirlenemeyen ölüm şeklinde ifade edilir.

Minimum Number of Individuals (MNI) / Asgari Birey Sayısı (MNI): Adli antropolojide birbirine karışmış kalıntıların değerlendirilmesinde kullanılan ve incelenen kalıntıların en az kaç bireyi temsil ettiğini ifade eden terimdir.

Mode of death / Ölüm mekanizması: Kişinin ölümüne yol açan patofizyolojik süreçtir; örneğin kanama, solunum yetmezliği, kalp yetmezliği, çoklu organ yetmezliği veya septisemi. Tek başına kullanılması, uluslararası kabul gören DSÖ formatına göre ölüm nedeninin uygun biçimde belirlenmesi için yeterli değildir. Ayrıca bkz. Ölüm nedeni.

Mortuary (morgue) / Morg: Ölü bedenlerin nihai olarak teslim edilmesine veya gömülmesine kadar saklandığı, muhafaza edildiği ve bakımının sağlandığı yerdir; otopsi salonunu da kapsar. Başka bir ifadeyle, ölüler için bir hastane işlevi görür.

Ordnance / Ağır silah ve mühimmat: Topçu sistemleri ve büyük çaplı silahlarla ilgili olan.

Osteophytes / Osteofitler: Genellikle eklemlerdeki dejeneratif, osteoartritik değişikliklerle ilişkili küçük ek kemik oluşumlarıdır.

Peri-mortem / Ölüm sırası: Ölüm zamanına yakın dönemi ifade eder. Bu terim adli antropolojide özellikle yaralanmalar bakımından kullanılır; çünkü kalıntılar iskeletleştikten sonra ölümden kısa süre önce meydana gelen bir yaralanma, ölümden kısa süre sonra meydana gelen aynı tür yaralanmayla görünüm olarak aynı olabilir.

Petechiae (petechial haemorrhages) / Peteşiler (peteşiyal kanamalar): Noktasal veya "nokta biçiminde" küçük kanamalardır. Bazı türleri yaşam sırasında, bazıları ise ölümden sonra meydana gelebilir.

Photolog / Fotoğraf kayıt listesi: Çekilen tüm fotoğrafların, fotoğrafçının adı, fotoğrafın çekildiği zaman ve yer gibi ilgili bilgilerle birlikte kaydedildiği listedir.

Photo markers / Fotoğraf işaretleyicileri: Fotoğraflarda görülebilen sayı ve harflerden oluşan ve daha sonra fotoğrafların ve fotoğraflarda gösterilen materyallerin kimliklendirilmesini sağlayan işaretleyicilerdir.

Postcranial skeleton / Postkraniyal iskelet: Kafatası dışında iskeletin tamamıdır.

Post-mortem changes / Ölüm sonrası değişiklikler: Ölü bedende doğal olarak meydana gelebilecek tüm değişiklikleri kapsayan terimdir.

Post-mortem data / Ölüm sonrası veriler: Genellikle ölü bedenin kimliklendirilmesi amacıyla, bedenden elde edilen ve kimliği bilinen kişiye ait yaşam sırasında toplanmış verilerle (ölüm öncesi verilerle) karşılaştırılan verilerdir.

Death	The irreversible cessation of all vital functions, including brain activity. Death is "natural" when it is caused solely by disease and/or the ageing process. It is "unnatural" when its causes are external, such as intentional injury (homicide, suicide), negligence, or unintentional injury (death by accident).
Decomposition (post mortem)	The process of dissolution of the body after death. In the early hours and days after death, some of the changes can be mistaken for injuries (e.g. signs of putrefaction such as swelling and purplish discolouration of the face and body).
Deceased	Depending upon the context, dead, or a dead person.
Defence injuries/ wounds	Injuries/wounds sustained by a victim resulting from attempts at self-defence during an assault.
Disaster Victim Identification (DVI)	The scene, mortuary-based and related processes (e.g. ante-mortem data collection, reconciliation) of dealing with a multiple fatality event to ensure that individuals are correctly identified. Undertaken in accordance with Interpol guidelines.
Epiphysis(es)	The end(s) of particularly, but not only, long bones; the process of the fusion of the epiphysis(es) with the shaft of the long bone allows conclusions to be drawn about the age of the person.
Ethics	The study of what is right and wrong. Professional ethics concentrates on the behaviour and attitudes of members of a particular profession.
Exhibits	Physical evidence thought to be relevant to the investigation of a crime or death that are labelled, recorded as exhibits and kept securely so that they cannot be interfered with or contaminated.
Femur	The thigh bone.
Fingerprints (latent)	Fingerprints present on a surface requiring a technical process to make them visible.
Forensic	Relating to the courts or, more generally, the law.
Forensic anthropology	The examination of human skeletal material to answer medico-legal questions including those of identification.
Forensic archaeology	The use of the skills employed in the study of ancient remains and objects for the purposes of the law, usually in relation to the excavation, recovery and evaluation of scenes and sites.
Forensic ballistics/ Firearms and toolmarks	These two categories of forensic science are often used interchangeably; in this document, they refer to the examinations leading to conclusions of forensic value about gunshot wounds and the projectiles recovered from them.
Forensic doctor	For the purposes of this document, a certified medical doctor who is authorized to perform forensic post-mortem examinations.
Forensic entomology	The study of insects in a forensic setting, most often in forensic pathology as an indicator of the minimum time since death.
Forensic odontology	The study of dentistry in relation to the law, in particular in the investigation of death, especially for the identification of human remains.
Forensic medicine	The principles and practice of medicine as applied to the needs of the law and the courts.
Forensic pathologist	The medical specialist concerned with the investigation of deaths in which the law has an interest; in this document, used interchangeably with the term forensic doctor.
Forensic science	The application of the principles and practice of science to the needs of the law and the courts.
Forensic toolmarks	The examination of marks left on exhibits and the comparison of these with possible causative implements/tools/weapons; in some laboratories this is combined with the assessment of firearms.
Forensic toxicology	The science of drugs and poisons applied to the needs of the law and the courts.

Post-mortem examination / Ölüm sonrası muayene: Bu belgede, iç muayeneyi içermeyen ölüm sonrası beden incelemesidir. Bu belgede iç muayeneyi de içeren ölü beden incelemesi "otopsi" olarak adlandırılır.

Prosector / Adli tabip: Otopsiyi gerçekleştiren ve otopsi raporunu hazırlayan yetkili tıp doktoru/adli tabiptir.

Pubic symphysis / Pubik simfiz: Pelvisin ön kısmında bir pubis kemiğinin diğer pubis kemiğiyle birleştiği bölümdür.

Reference sample / Referans örneği: Başka bir örneğin karşılaştırılabileceği standart örnektir.

Reliability / Güvenilirlik: Bir sonucun güvenilirliği, testin farklı yerlerde, farklı zamanlarda ve farklı gözlemciler tarafından uygulanması hâlinde sonucun ne ölçüde tutarlı ve kararlı kaldığını ifade eder.

Responsibility / Sorumluluk: Bir görev veya işlevi gereği gibi yerine getirme yükümlülüğüdür.

Reviewability / Yeniden değerlendirilebilirlik: Otopsinin amaçlarından biri, otopsinin ve aslında ölüm soruşturmasının tamamının, başka bir adli tabip veya adli patolog tarafından daha sonraki bir zamanda bağımsız olarak incelenip ölüm hakkında kendi sonuçlarına ulaşılmasına imkân verecek biçimde yürütülmesidir. Bu, otopsinin ve otopsiden çıkarılan sonuçların güvenilirliği hakkında değerlendirme yapılmasını sağlar.

Rigor mortis / Ölü katılığı: Ölümden sonra bedende meydana gelen katılaşmadır.

Sample (or exhibit) degradation / Örnek (veya delil materyali) bozulması: Bir örneğin veya delil materyalinin oluştuğu, bulunduğu ya da toplandığı sırada sahip olduğu özelliklerin kaybolması veya değişmesidir. Adli bağlamda bu, örneğin soruşturmaya katkı sağlama kapasitesinin azalması anlamına gelir.

Security (of exhibits) / Delil materyallerinin güvenliği: Bir delil materyalinin erişime karşı güvence altına alınmasını ve materyale erişilip erişilmediğinin, erişilmişse bunun ne zaman ve kim tarafından yapıldığının anlaşılabilmesini sağlayan, belgelendirmeyi de içeren süreçtir.

Sexual dimorphism / Cinsel dimorfizm: Bazı kemiklerin erkek ve kadınlarda farklı biçim göstermesidir; bu farklılık genellikle ancak ergenlikten sonra açık biçimde belirginleşir.

Skeletal remains / İskelet kalıntıları: Çürüme sonucunda tüm yumuşak dokuların kaybolmasının ardından ölü bedenden geriye kalan kemik kalıntılarıdır.

Stature / Boy: Beden yüksekliğidir.

Taphonomy / Tafonomi: Ölü bedeni etkileyebilecek, çoğunlukla doğal nitelikteki tüm süreçlerin incelenmesidir.

Theodolite / Teodolit: Yatay ve düşey düzlemlerdeki açıları eş zamanlı olarak ölçen hassas bir ölçüm cihazıdır. Modern türleri (örneğin total station teodolit) elektronik okuyucuların yanı sıra mesafe ölçüm cihazlarını da içerir.

Tibia / Tibia: Alt bacaktaki iki kemikten daha büyük olanıdır.

Transparency (of processes) / Süreçlerin şeffaflığı: Bir sürecin ayrıntılarının incelemeye açık olması sayesinde, dışarıdan ne ölçüde değerlendirilebilir olduğunu ifade eder.

Underlying cause of death / Altta yatan ölüm nedeni: Ölüme yol açan olaylar zincirini başlatan hastalık veya durumdur; bu zincirde çoğu zaman ara ve doğrudan (veya yakın) ölüm nedenleri de bulunur.

Validity / Geçerlilik: Bir ölçüm veya sonuç bakımından, söz konusu ölçümün ya da sonucun incelenen olgunun gerçek durumunu ne ölçüde yansıttığını ifade eder.

Wound / Yara: Çoğunlukla deride olmak üzere, bir yapının yüzeyindeki belirgin süreklilik kaybıdır; örneğin kesik yara, delici-kesici yara, ateşli silah yarası veya yırtılma. Morluk ve sıyrık bu tanıma dâhil değildir.

Fracture	Break; a discontinuity in the cortex of a bone; sometimes used in relation to a cartilaginous structure such as a costal cartilage or thyroid cartilage.
Histology (histopathology)	The study of the microscopic structure of tissues (histology) in a diseased state (histopathology).
Human identification	In this document, the attachment of the correct name to a dead body.
Human remains	In this document, synonymous with deceased person or dead body, whether the body is freshly dead, decomposing or skeletonized.
Humerus	The upper arm bone.
Immediate cause of death	The disease, condition or complication, resulting from the underlying or an intermediate cause, that immediately precedes death.
Inventory	List.
Laceration	A tear or split in the skin or other organ or soft tissue due to blunt force.
Livor mortis, lividity (post mortem)	The post-mortem phenomenon of blood settling under the influence of gravity.
Manner of death	The summary of the circumstances of the death; thus: homicide, suicide, accident, natural or undetermined.
Minimum Number of Individuals (MNI)	Forensic anthropological term used in relation to the assessment of commingled remains and referring to how many individuals, as a minimum, are represented in the commingled remains being examined.
Mode of death	The pathophysiological process by which a person died (e.g. haemorrhage, respiratory failure, cardiac failure, multi-organ failure, septicaemia). Its use alone is not sufficient to complete the cause of death properly in the internationally accepted WHO format. See also "Cause of death".
Mortuary (morgue)	The place for storing, keeping and looking after the dead until final disposal or interment; includes the autopsy room; hospital for the dead.
Ordnance	Relating to artillery, large guns.
Osteophytes	Usually small growths of extra bone associated with degenerative, osteoarthritic changes in the joints.
Peri-mortem	Around the time of death. This term is often used in forensic anthropology in relation to injuries because, once the remains have skeletonized, an injury inflicted shortly before death will look identical to the same injury inflicted shortly after death.
Petechiae (petechial haemorrhages)	Pinpoint or "dot-like" haemorrhages. Some forms occur in life, others can occur after death.
Photolog	The list of all photographs taken with related data, e.g. the name of the photographer, the time the photograph was taken and the place where it was taken.
Photo markers	Markers with numbers and letters visible in photographs enabling later identification of the photographs and the items shown in them.
Postcranial skeleton	The entire skeleton apart from the skull.
Post-mortem changes	A term that encompasses all the natural changes that can occur to a dead body.
Post-mortem data	Data obtained from the dead body to compare with data obtained about a named individual while alive (ante-mortem data), usually for the purposes of identifying the dead body.
Post-mortem examination	In this document, examination of the body after death not including an internal examination. (In this document, an examination of a dead body that includes an internal examination is an autopsy.)
Prosector	The authorized medical practitioner/forensic doctor undertaking the autopsy and preparing the report.

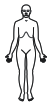
Pubic symphysis	The part of the pubic bone that joins with the other pubic bone at the front of the pelvis.
Reference sample	A standard sample against which another sample can be compared.
Reliability	The reliability of a result is its stability when the test is undertaken by different observers in different places at different times.
Responsibility	The duty to perform a task or function properly.
Reviewability	One of the aims of the autopsy is that it (and indeed the whole death investigation) should be conducted in such a way that another forensic doctor or pathologist at another time can independently come to his/her own conclusions about the death. This enables conclusions to be drawn about the reliability of the autopsy and the conclusions arising from it.
Rigor mortis	Post-mortem stiffening of the body.
Sample (or exhibit) degradation	The loss or alteration of the characteristics of a sample (or exhibit) that it possessed at the time it came into existence, was found, or was collected. In a forensic context, this means that the sample's ability to contribute to the investigation is reduced.
Security (of exhibits)	The process, including documentation, whereby an exhibit is secured such that it is evident whether or not it has been accessed, and if so, when and by whom.
Sexual dimorphism	The two different shapes of some bones, associated with males and females (which only becomes readily apparent after puberty).
Skeletal remains	The bony remains of the dead body after all soft tissue has been lost following decomposition.
Stature	Height.
Taphonomy	The study of all the (usually natural) processes that can affect a dead body.
Theodolite	A precision survey instrument which simultaneously measures angles in the horizontal and vertical planes. Modern versions (such as a total station theodolite) include electronic readers as well as distance measuring devices.
Tibia	The larger of the two lower leg bones.
Transparency (of processes)	Degree to which processes can be evaluated externally because their details are available to be examined.
Underlying cause of death	The disease or condition initiating the chain of events leading to death (often with intervening intermediate and immediate – or proximate – causes of death).
Validity	In relation to a measure or a result, the extent to which the measure or result reflects the truth of the phenomenon.
Wound	A significant discontinuity in the surface of a structure, most often in the skin, e.g. incised wound, stab wound, gunshot would, laceration. It does not include a bruise or an abrasion.

VII. Ekler

Ek 1. Anatomik Çizimler

Ek 1'de yer alan anatomik çizimlere ilişkin açıklamalar aşağıda verilmiştir.*

(i) Whole body – front
(i) Tüm beden – önden

(ii) Whole body – back
(ii) Tüm beden – arkadan

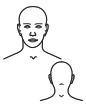
(iii) Whole body – side (R)
(iii) Tüm beden – sağdan

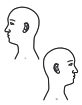
(iv) Whole body – side (L)
(iv) Tüm beden – soldan

(v) Head – front and back
(v) Baş – önden ve arkadan

(vi) Head – side (L & R)
(vi) Baş – sol ve sağ yandan

(vii) Hands – back and palm (L & R)
(vii) Eller – el sırtı ve avuç içi (sol ve sağ)

(viii) Forearms – (R & L)
(viii) Ön kollar – sağ ve sol

(ix) Feet – soles and dorsum (R & L)
(ix) Ayaklar – taban ve ayak sırtı (sağ ve sol)

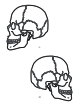
(x) Whole body skeleton
(x) Tüm beden iskeleti

(xi) Skull – front and back
(xi) Kafatası – önden ve arkadan

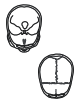
(xii) Skull – side (L & R)
(xii) Kafatası – sol ve sağ yandan

(xiii) Skull – base and top
(xiii) Kafatası – taban ve üstten

(xiv) Skull – inside
(xiv) Kafatası – iç yüzü

(xv) Genitalia – male**
(xv) Genital bölge – erkek**

(xvi) Genitalia – female**
(xvi) Genital bölge – kadın**

(xvii) Extended neck – front and larynx
(xvii) Ekstansiyona getirilmiş boyun – önden ve larinks

(xviii) Extended neck – side (L & R
(xviii) Ekstansiyona getirilmiş boyun – sol ve sağ yandan)

(xix) Neck – Section (R & L)
(xix) Boyun – kesit (sağ ve sol)

(xx) Spine – three sections
(xx) Omurga – üç kesit

(xxi) Brain – surfaces
(xxi) Beyin – yüzeyler

(xxii) Brain – slices
(xxii) Beyin – kesitler

(xxiii) Brain – coronal slices
(xxiii) Beyin – koronal kesitler

* The copyright for the sketches and other annexes is held by the Victorian Institute of Forensic Medicine in Australia, which has kindly agreed to their reproduction in the Protocol. The contribution of the Institute's Deputy Director, David Ranson, is also gratefully acknowledged.

** Trans people who have had genital surgery, and intersex people with certain sex characteristic variations, will often have genitals that are not easily categorized into male or female genitalia. The examiner should accurately depict the bodies of trans and intersex persons that do not match typical male or female diagrams.

Figure (i)
Whole body – front

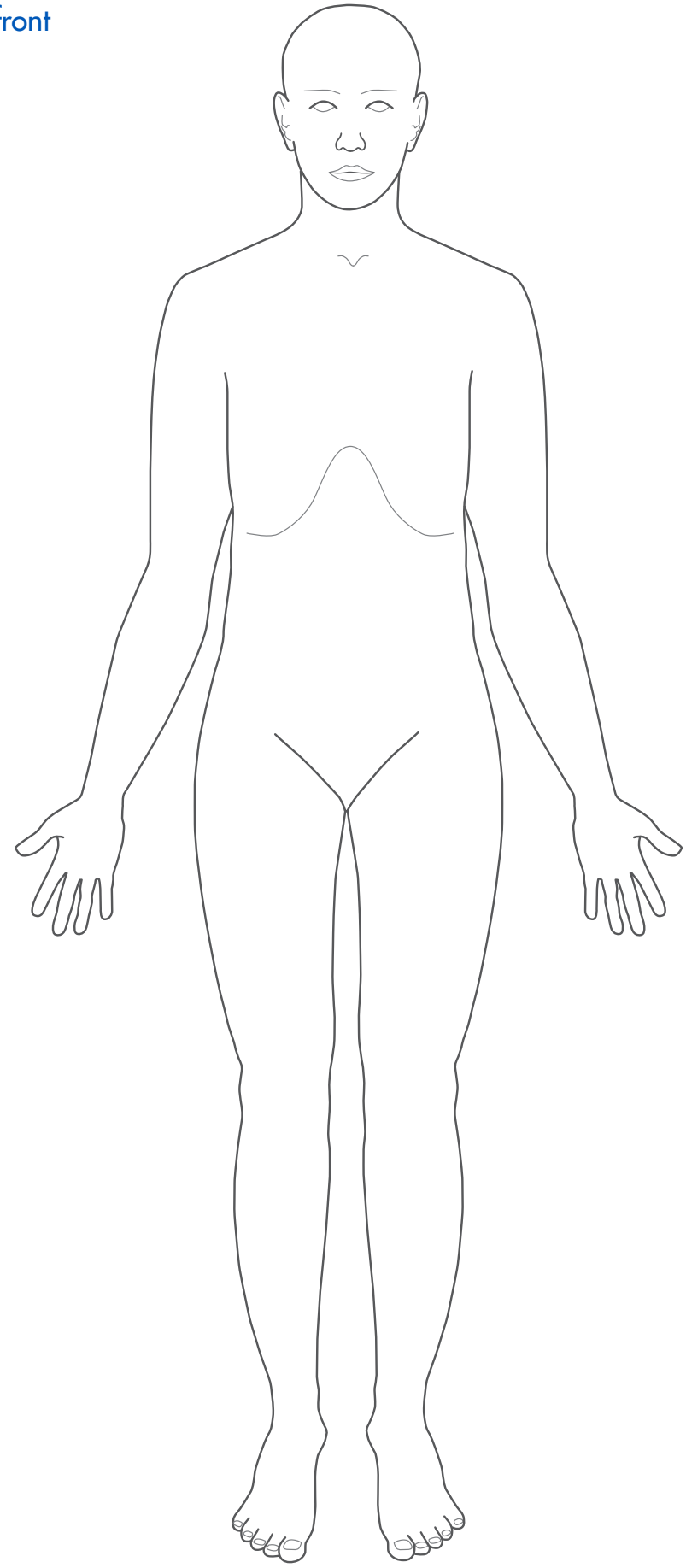

Figure (ii)
Whole body – back

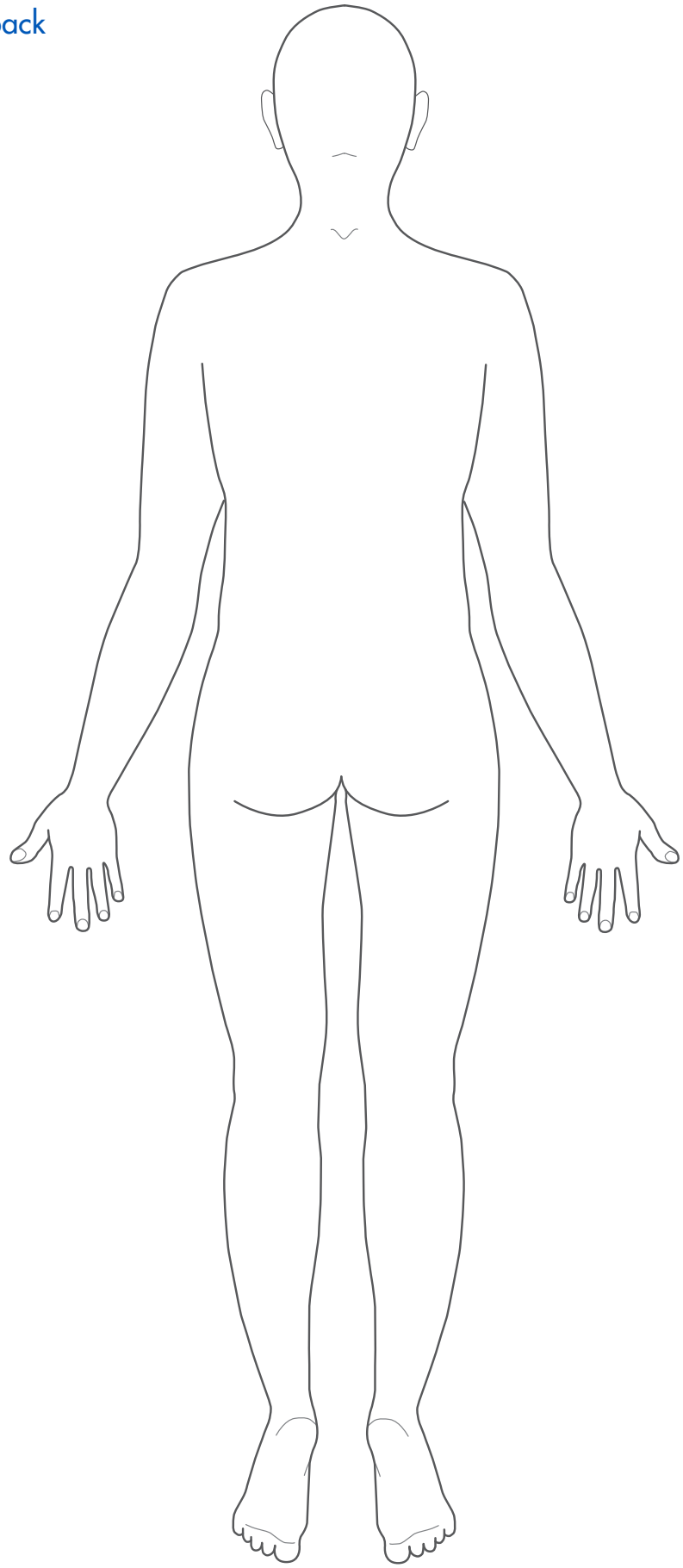

Figure (iii)
Whole body – side (R)

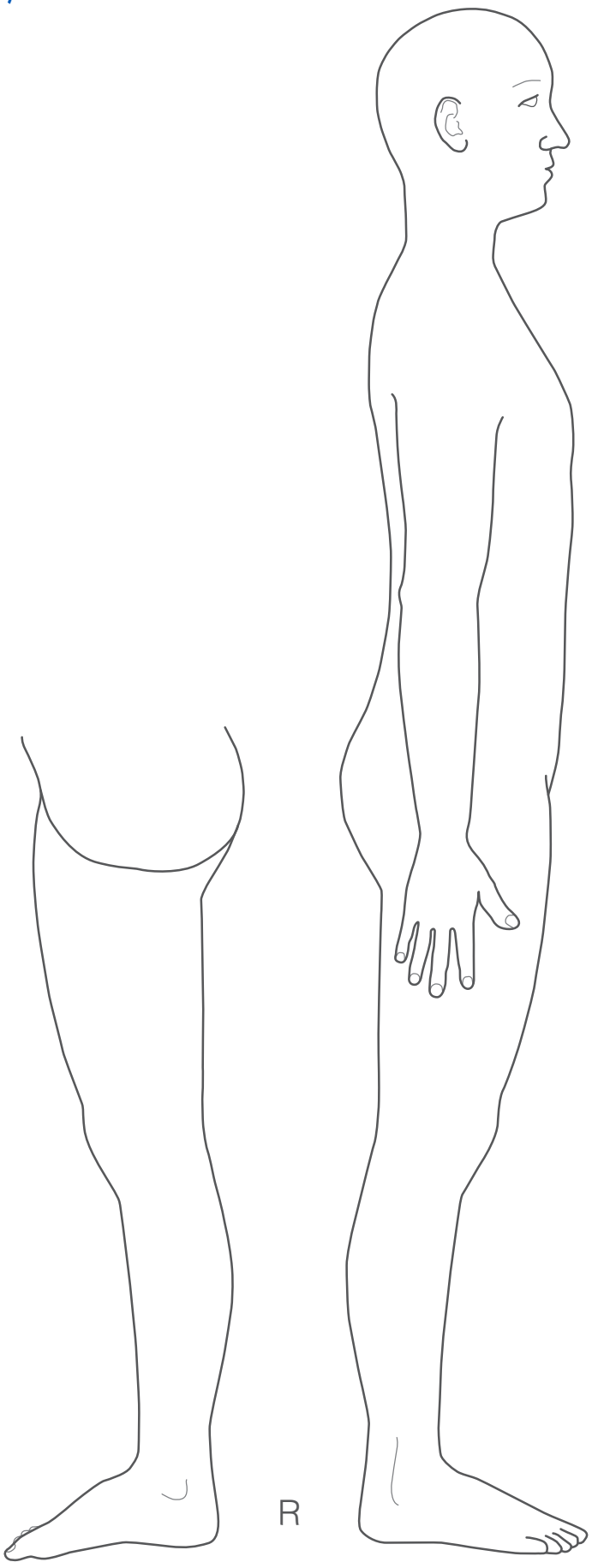

Figure (iv)
Whole body – side (L)

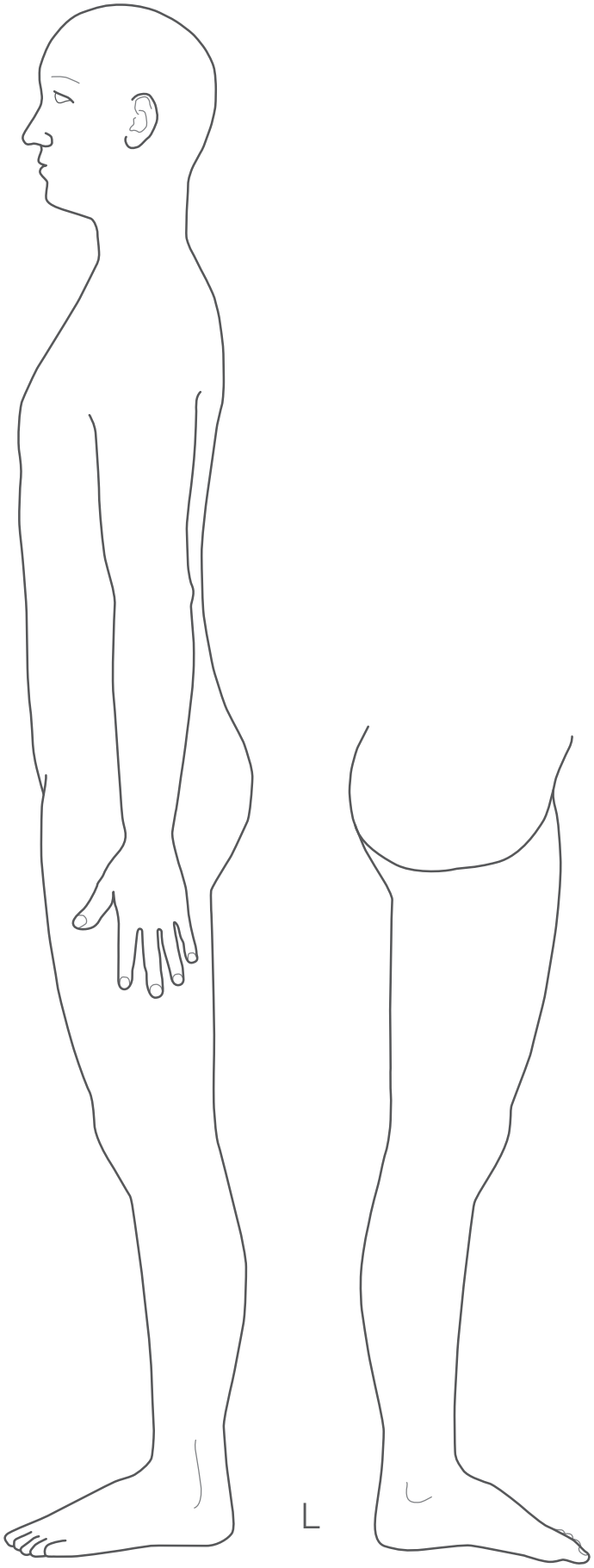

Figure (v)
Head – front and back

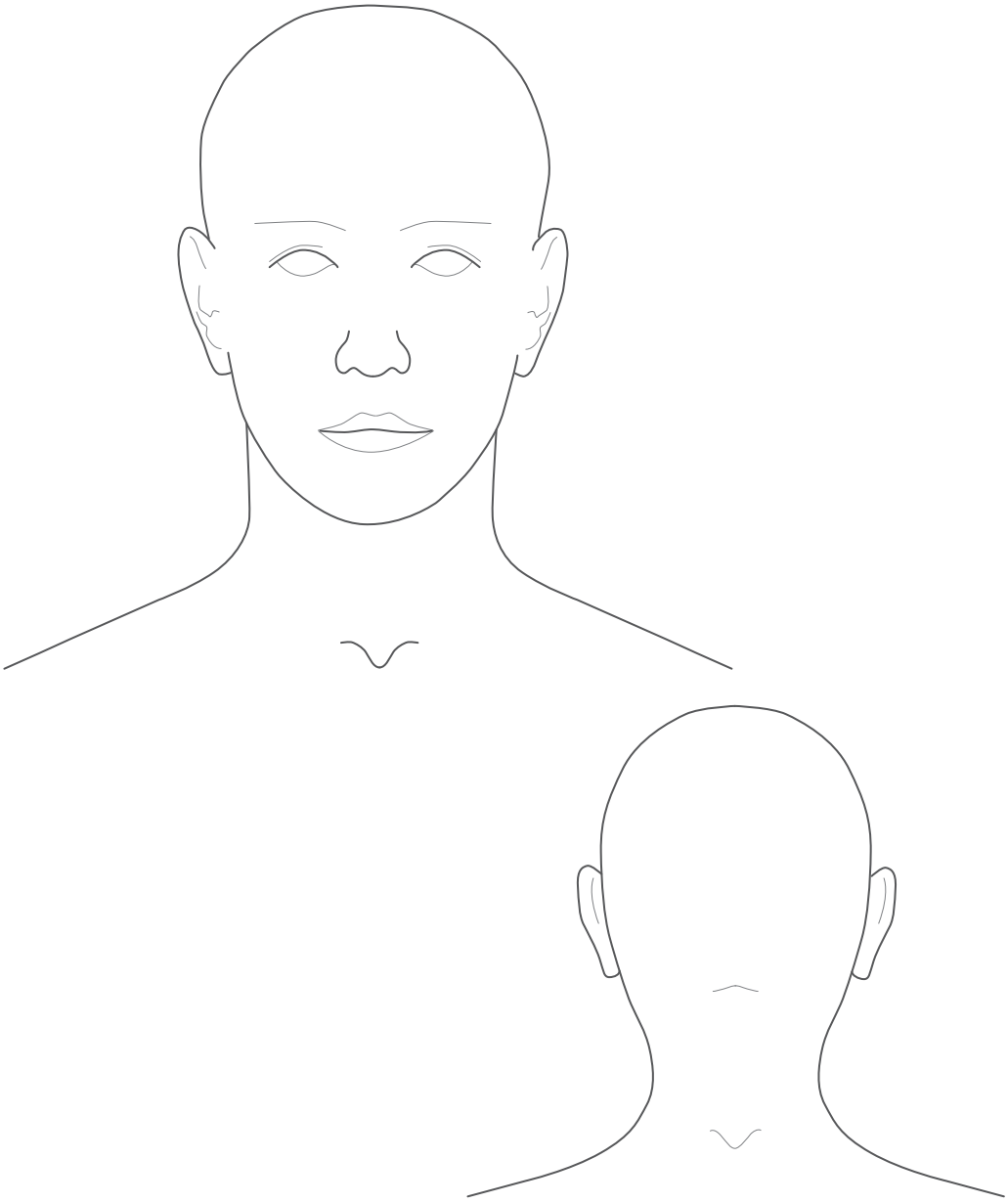

Figure (vi)
Head – side (L & R)

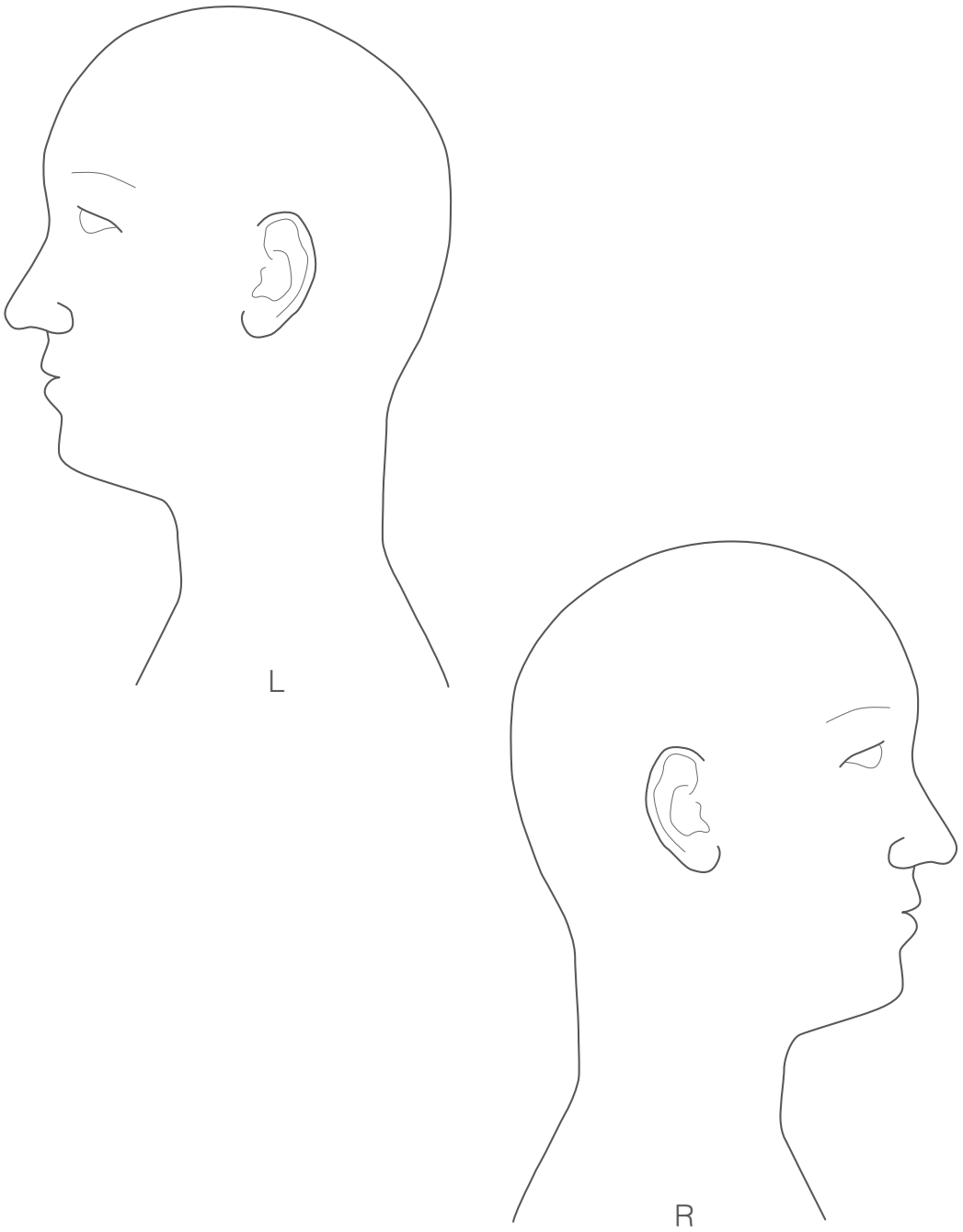
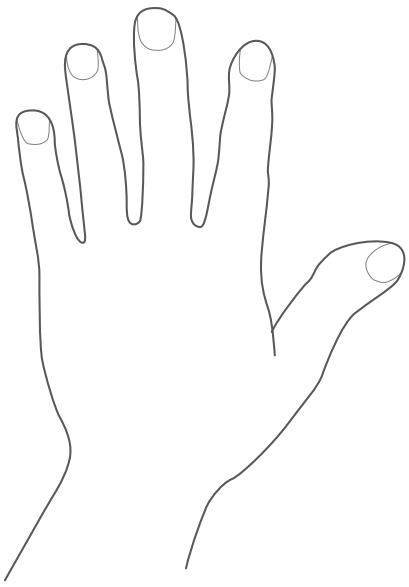
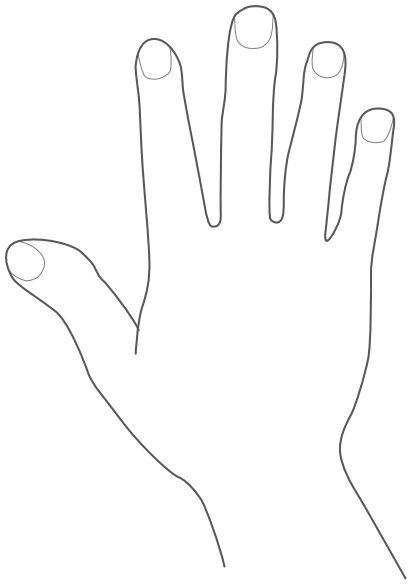

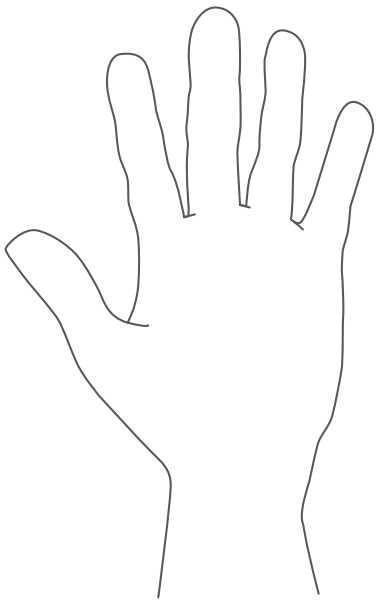
Figure (vii)
Hands – Back and Palm (L & R)

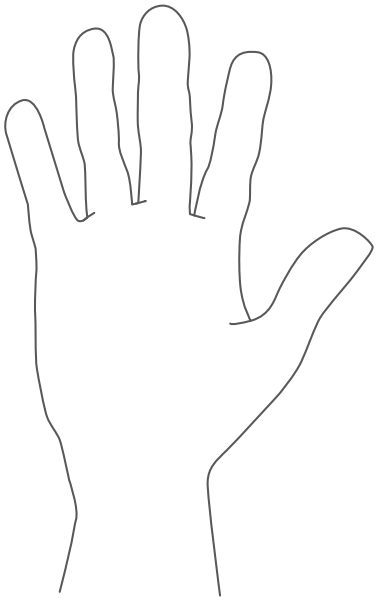
L

R

L

R

Figure (viii)
Forearms – (R & L)

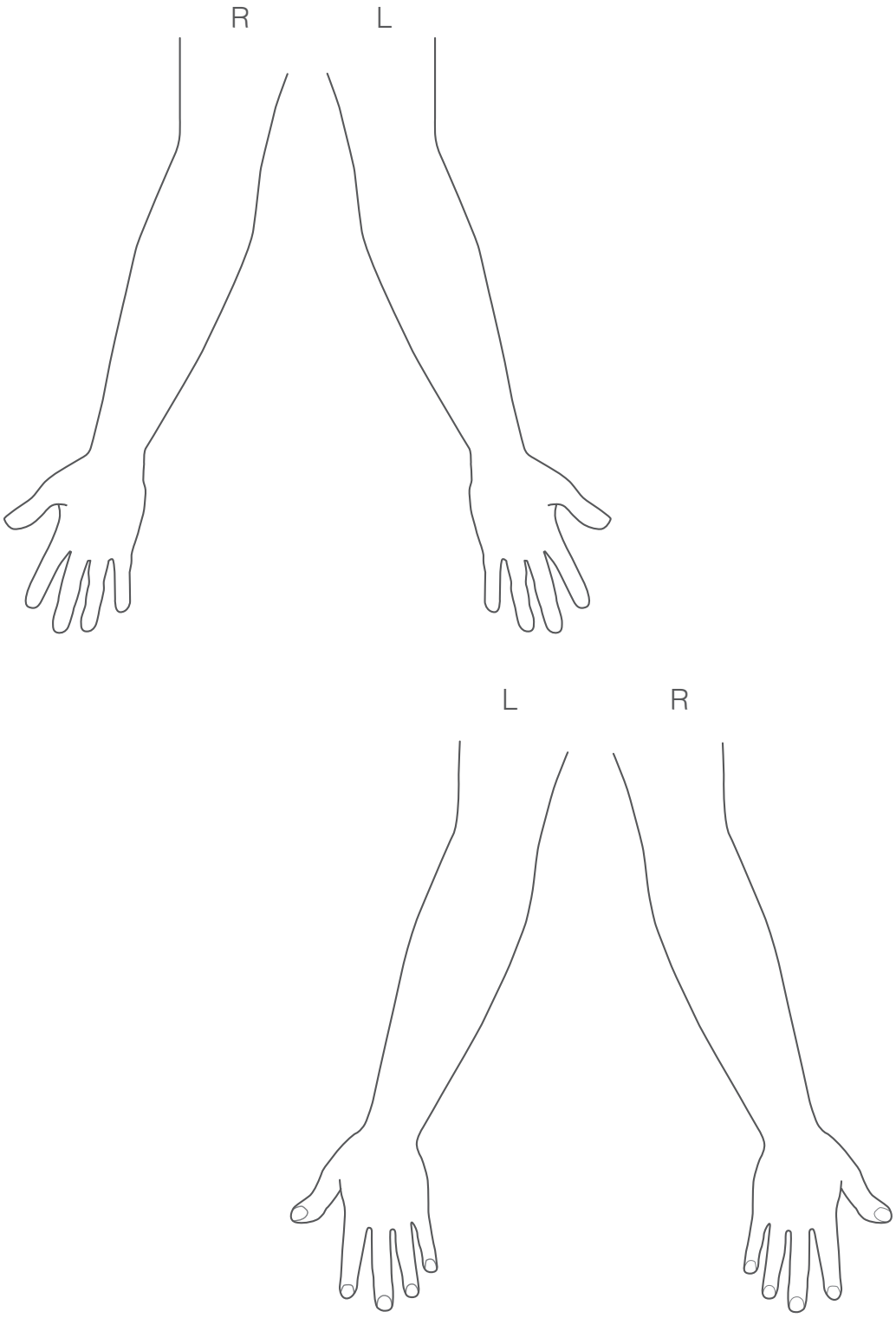

Figure (ix)
Feet – Soles and Dorsum (R & L)

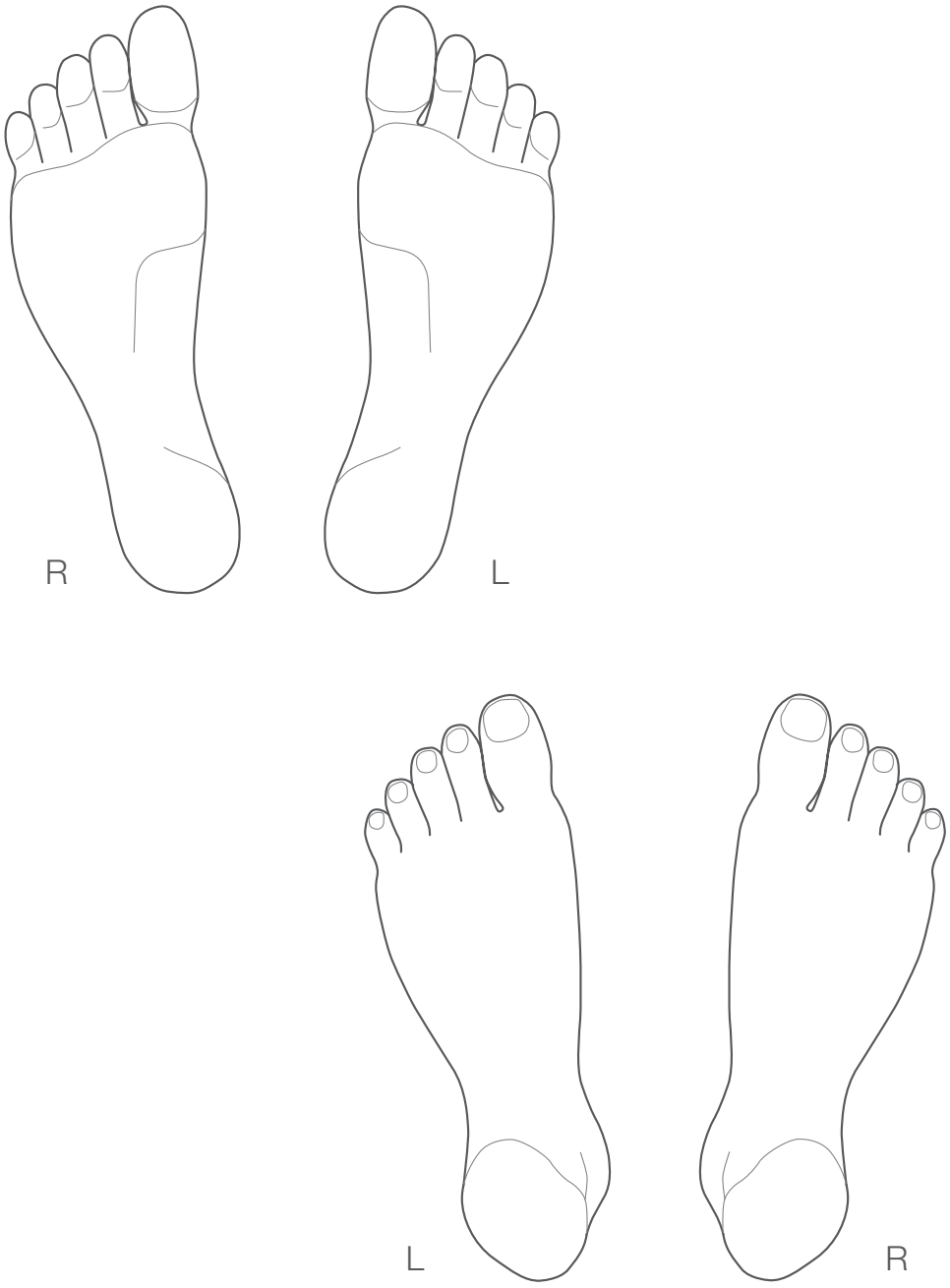

Figure (x)
Whole Body Skeleton

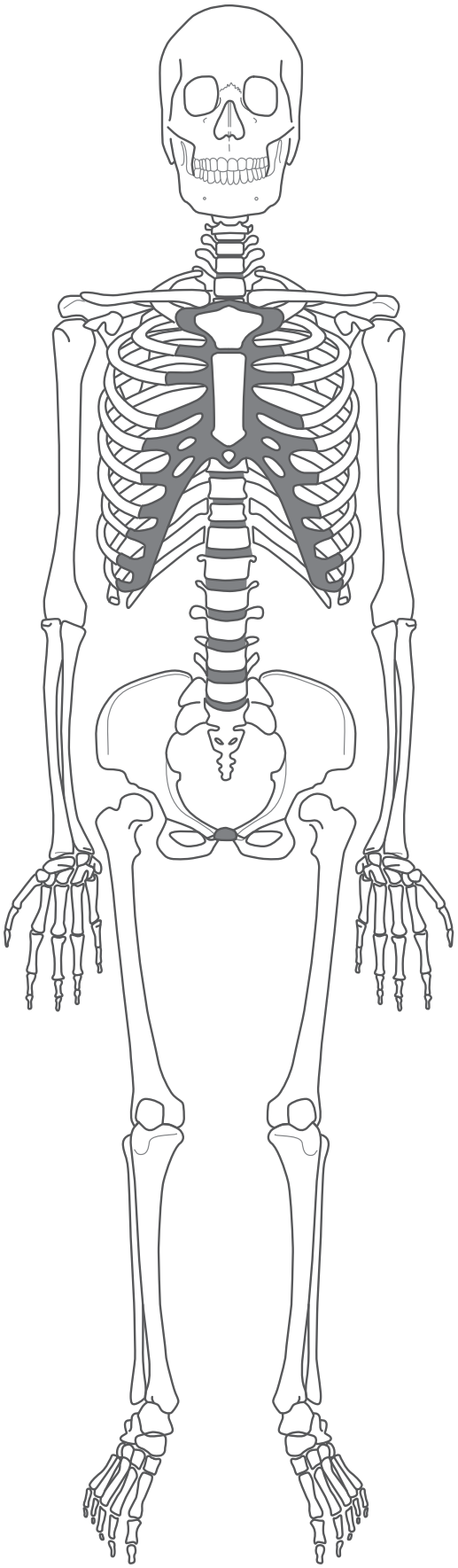

Figure (xi)
Skull – Front and Back

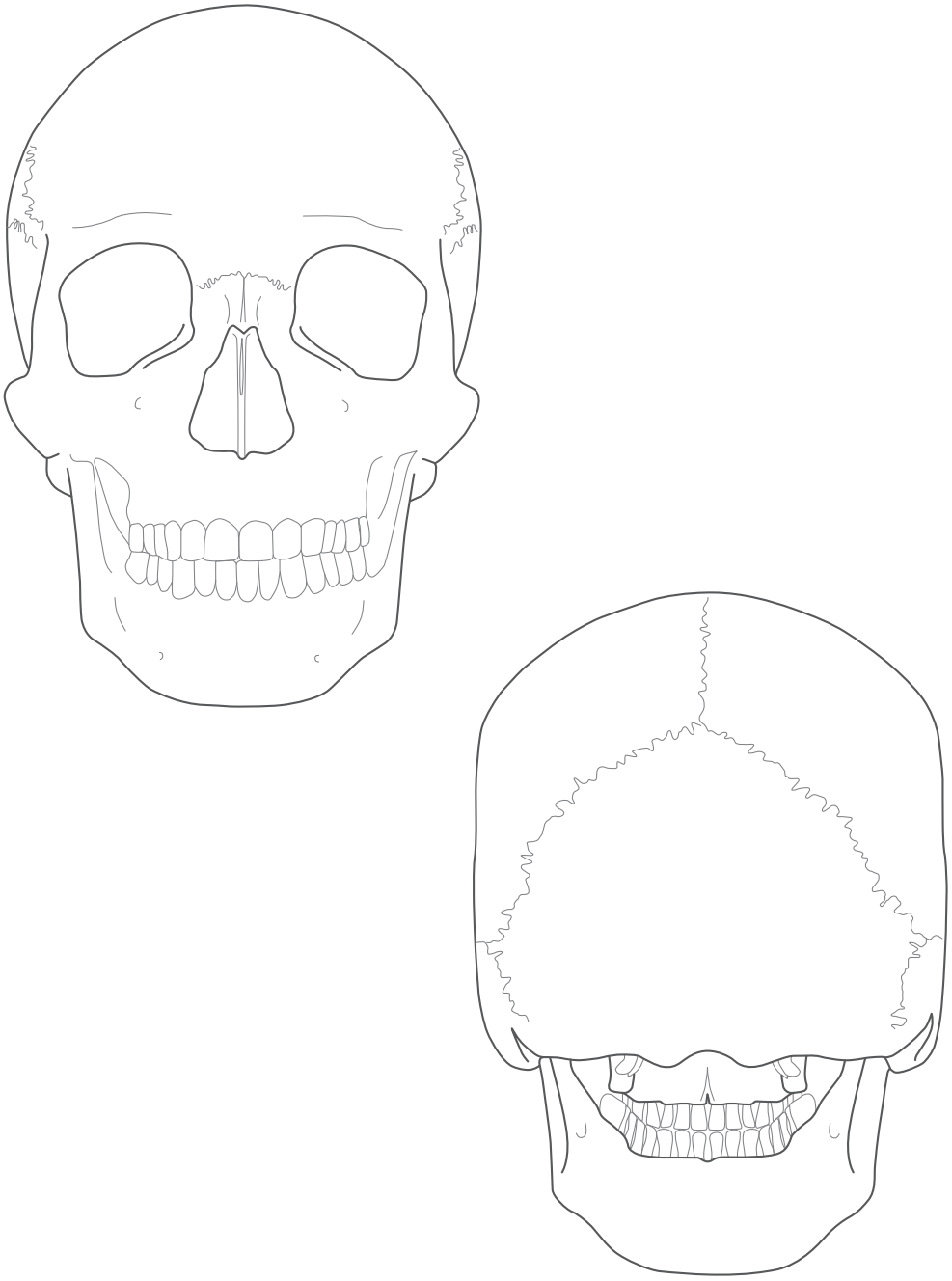
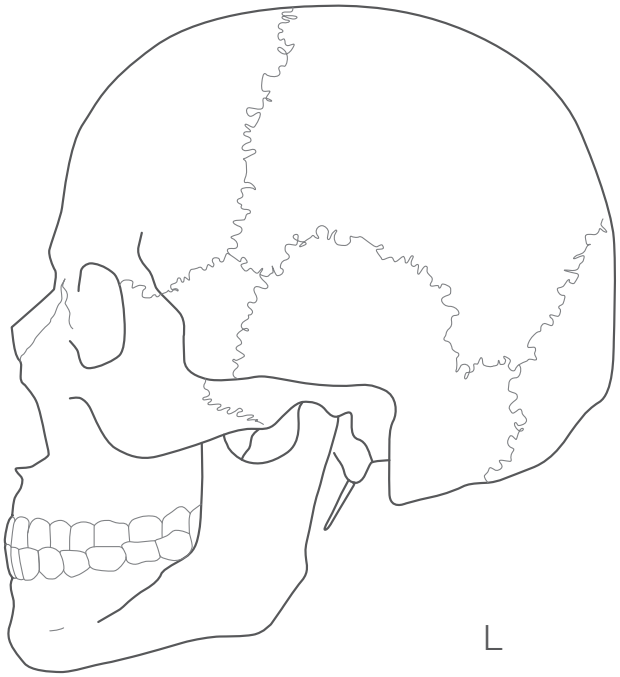
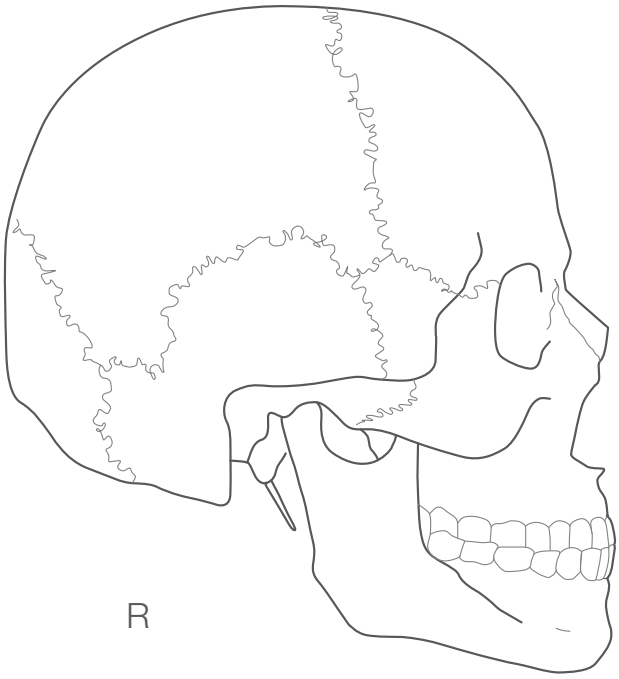

Figure (xii)
Skull – Side (L & R)

L

R

Figure (xiii)
Skull – Base and Top

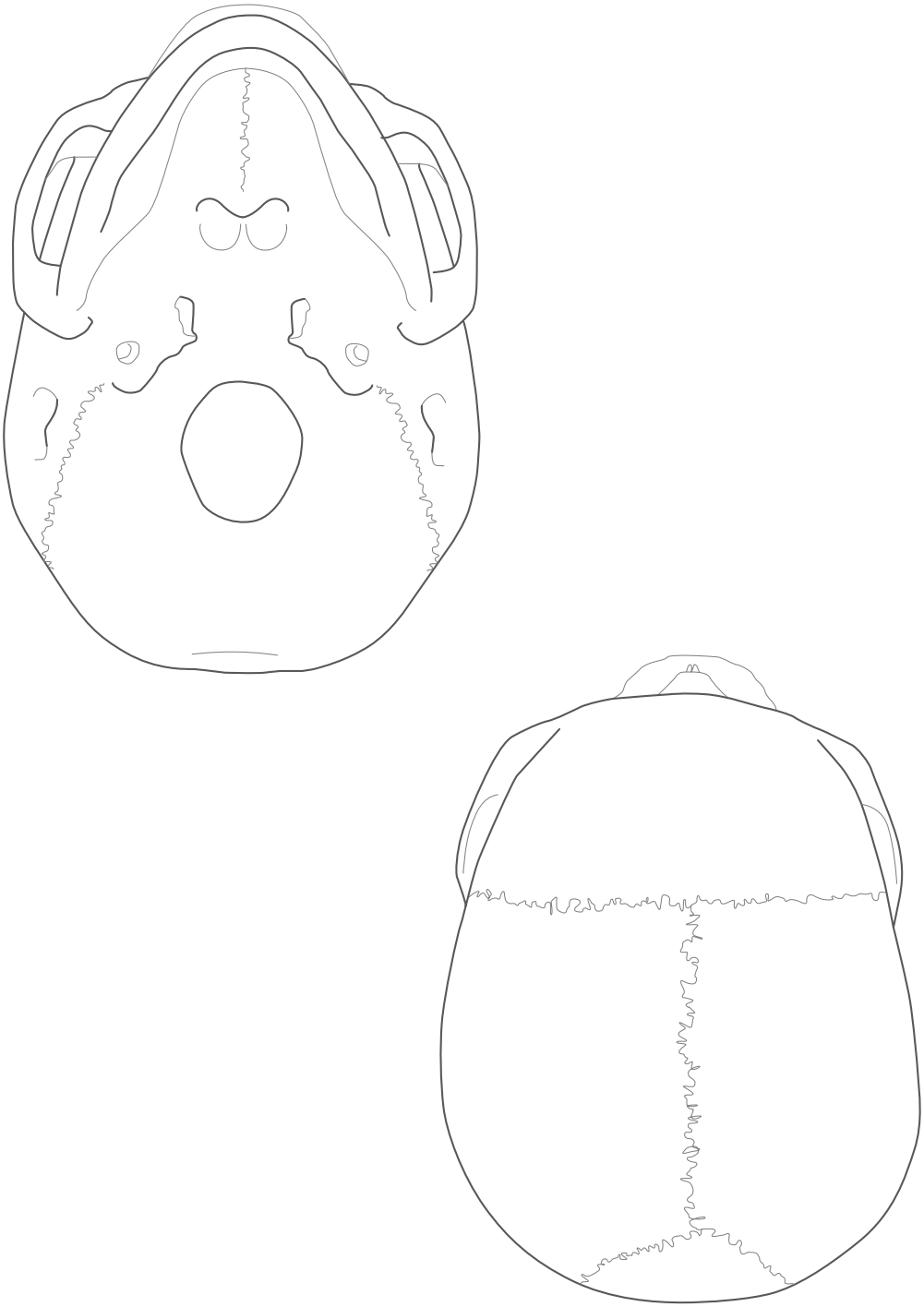

Figure (xiv)
Skull – Inside

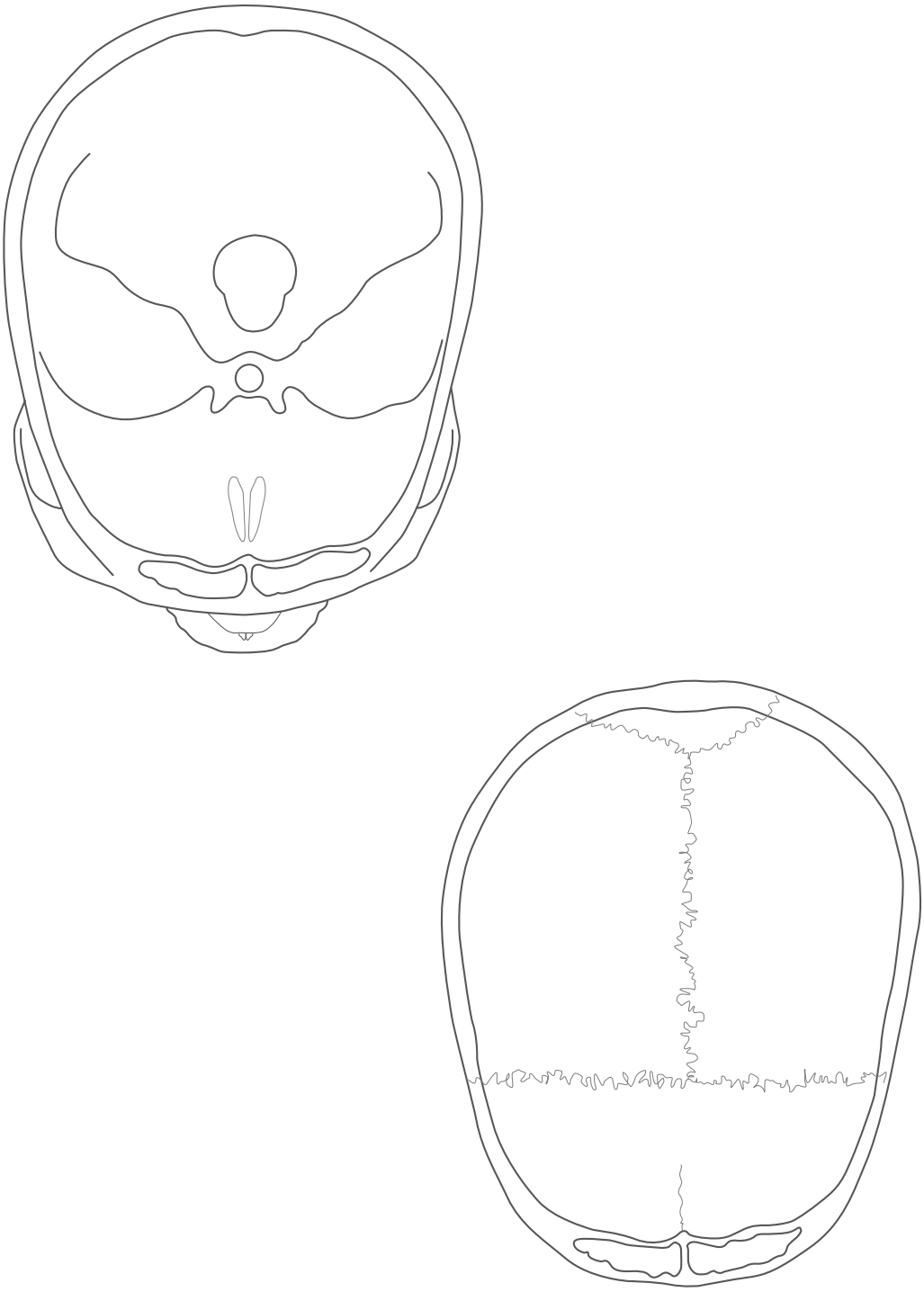

Figure (xv)
Genitalia – Male

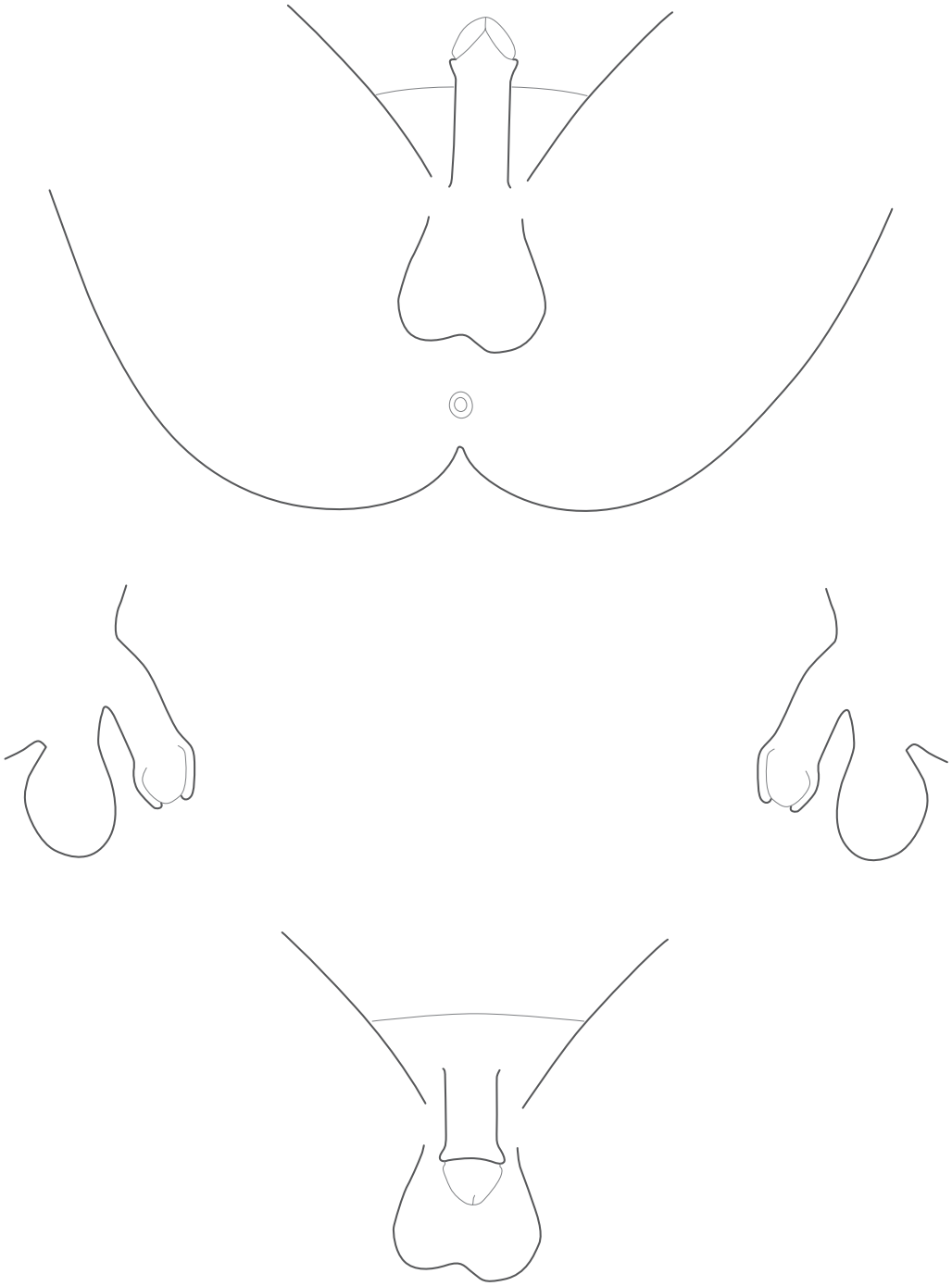

Figure (xvi)
Genitalia – Female

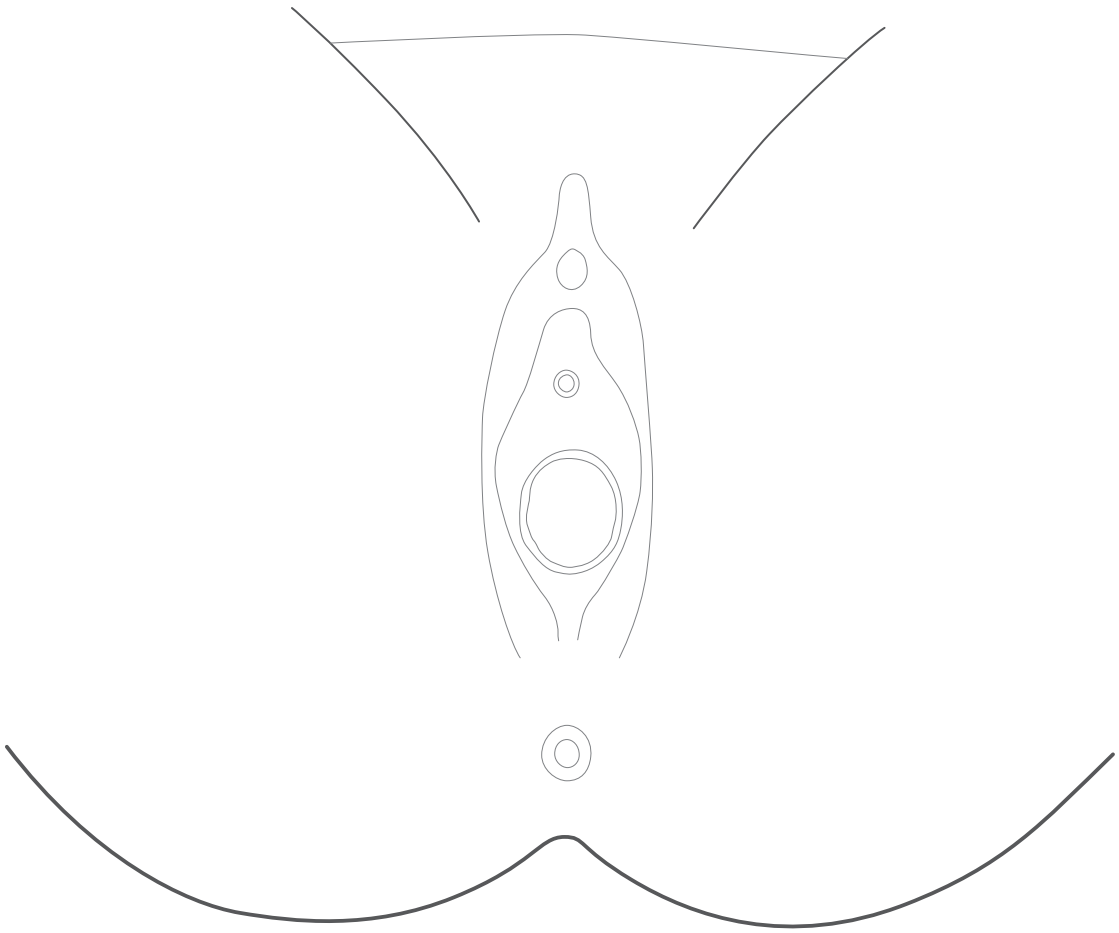

Figure (xvii)
Extended Neck – Front and Larynx

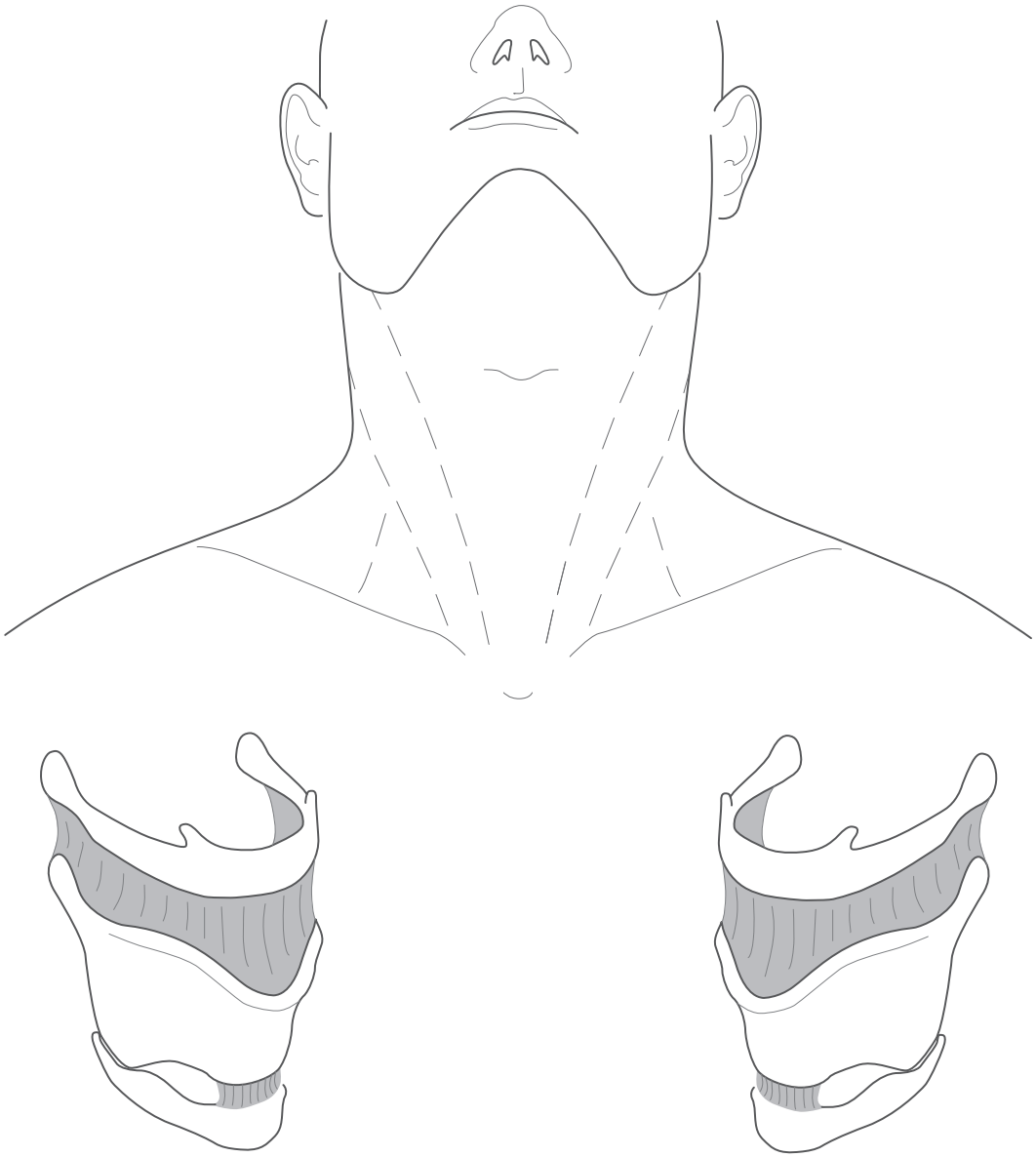

Figure (xviii)
Extended Neck – Side (L & R)

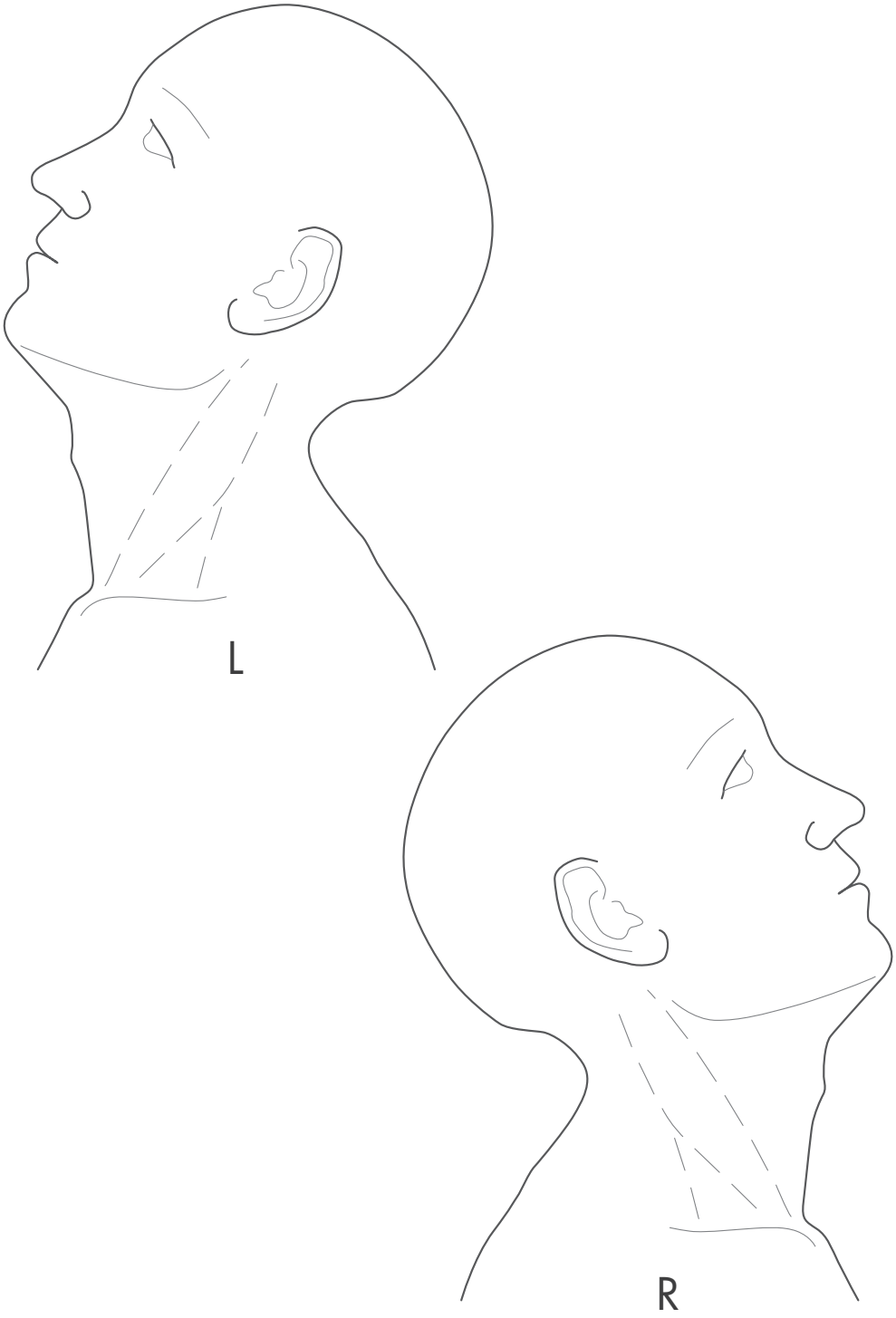

Figure (xix)
Neck – Section (R & L)

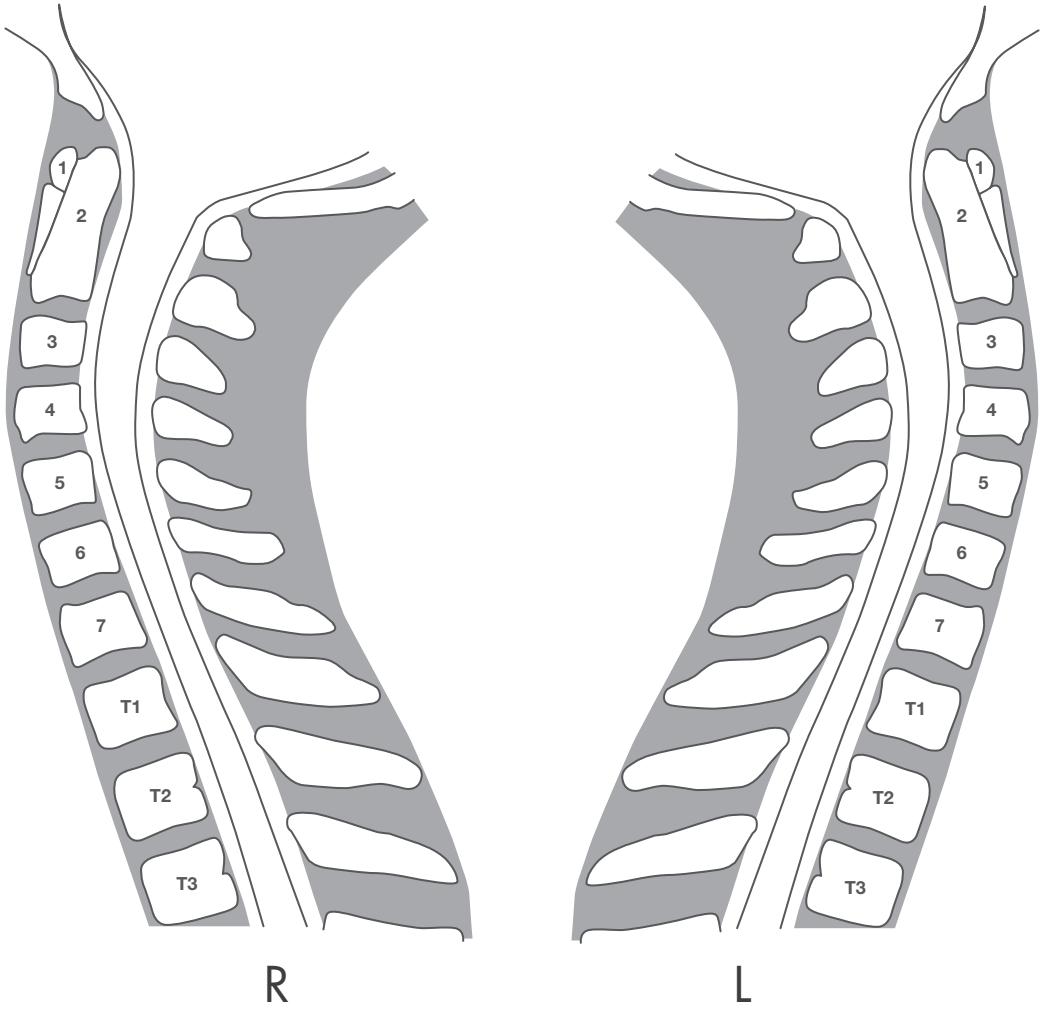

Figure (xx)
Spine – Three Sections

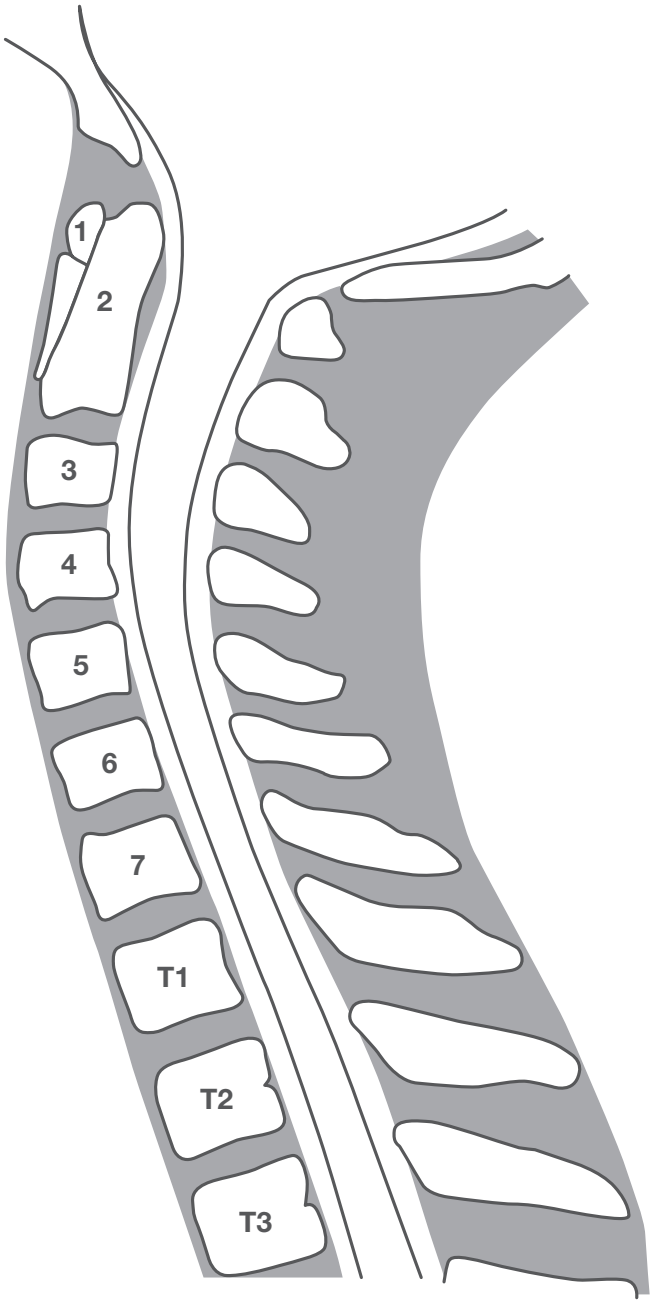

Figure (xx)
Spine – Three Sections continued

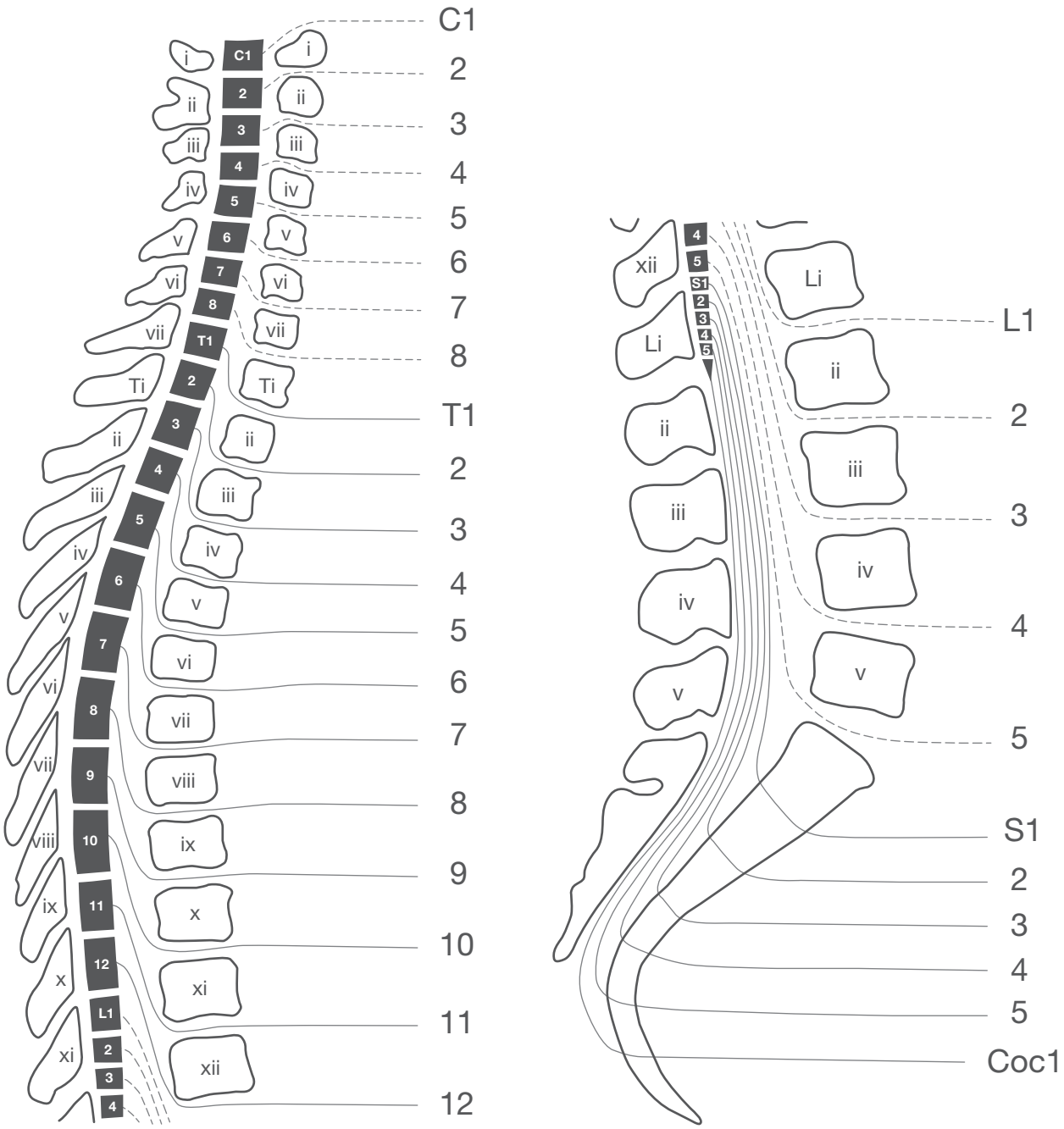

Figure (xxi)
Brain – Surfaces

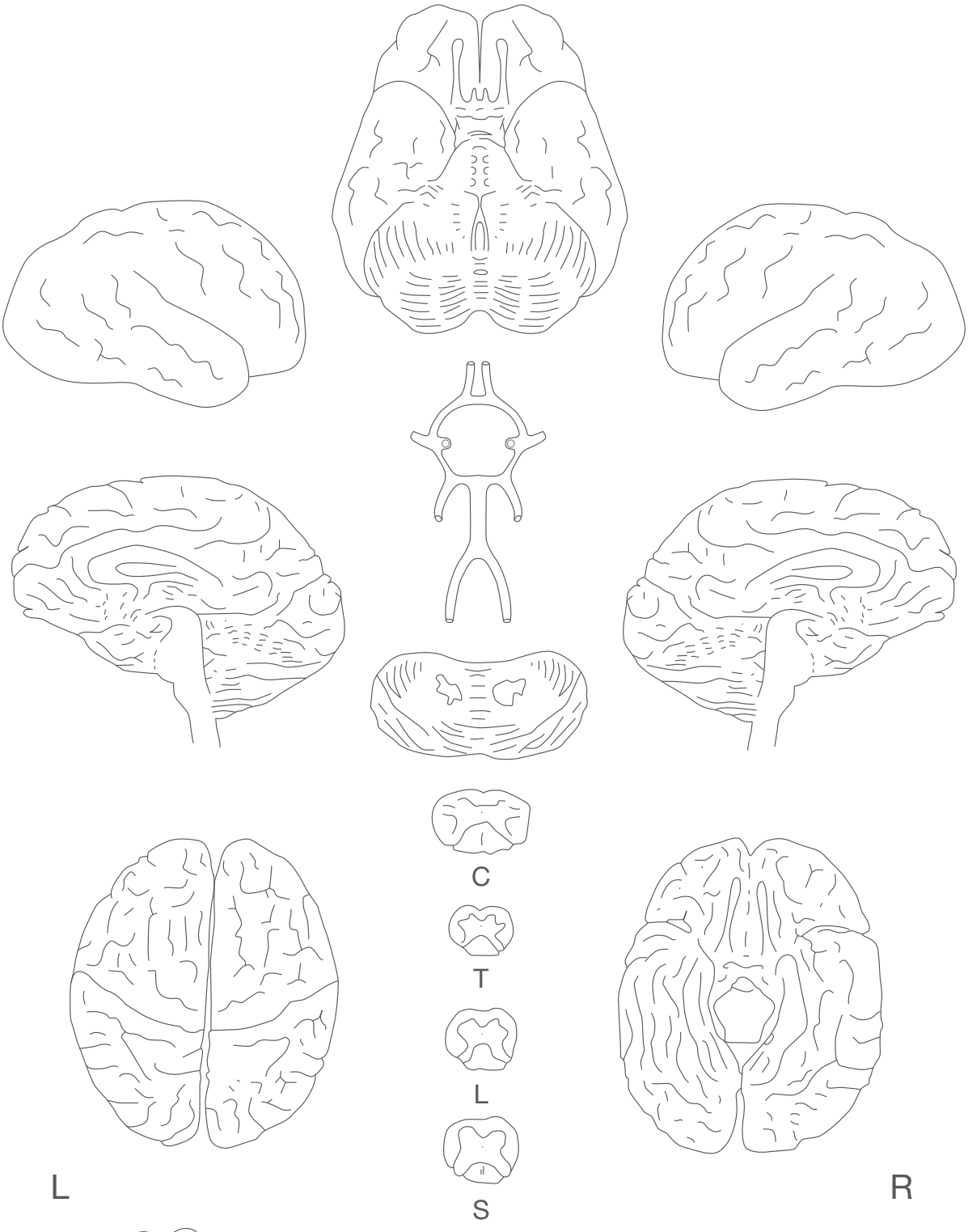

Figure (xxii)
Brain – Slices

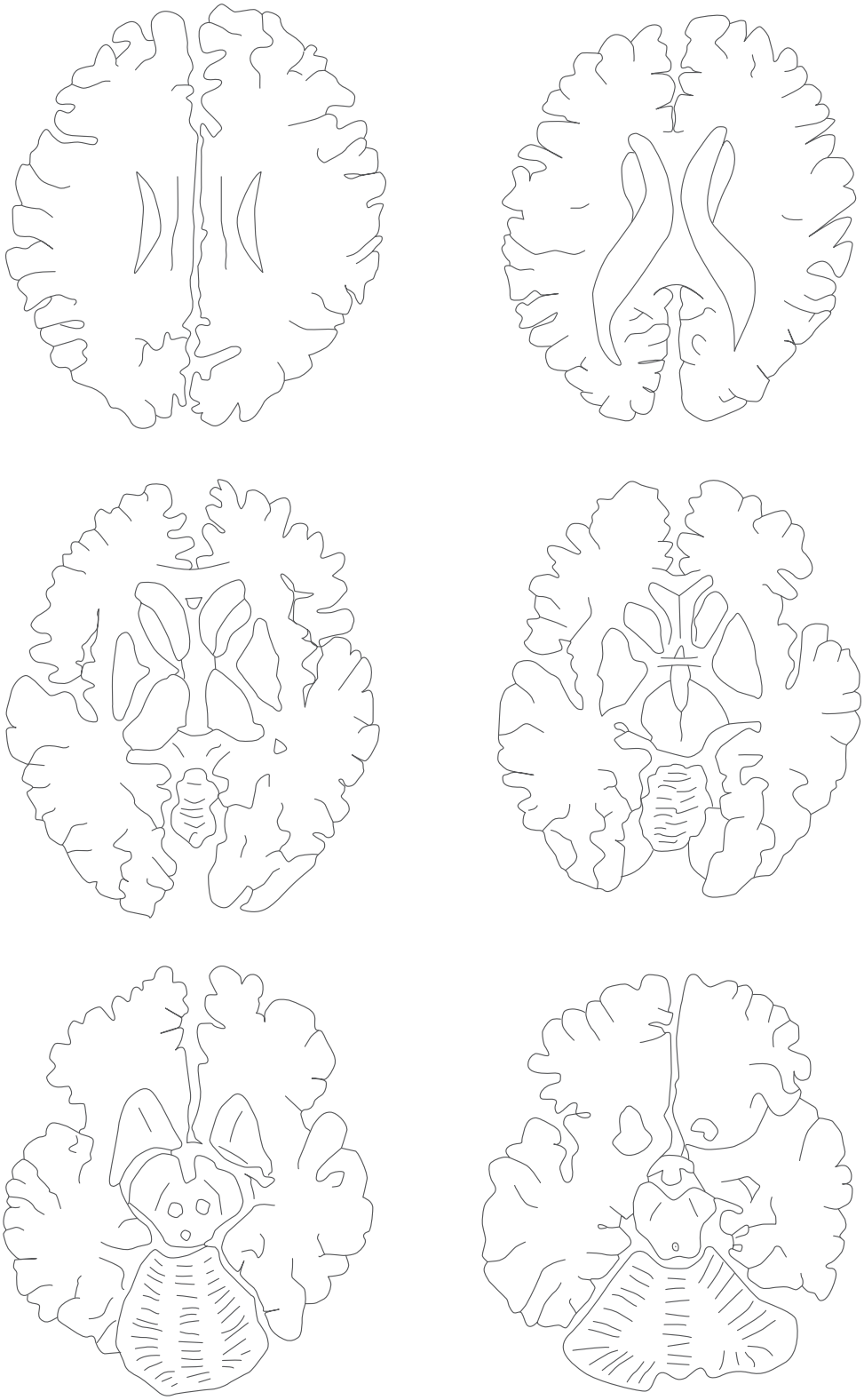
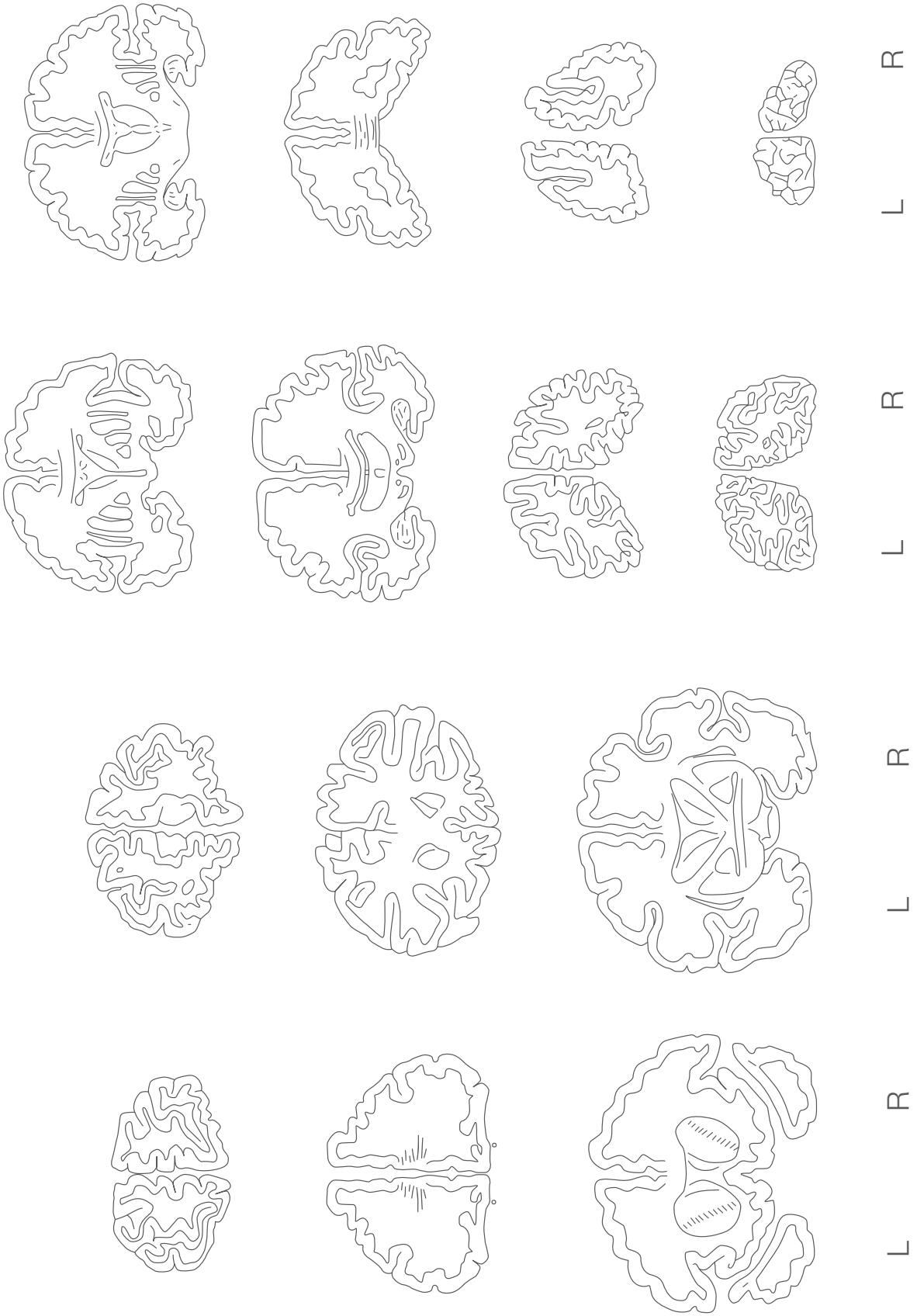

Figure (xxiii)
Brain – Coronal Slices

Ek 2. Vaka Bilgileri Formu

Vaka Bilgileri:

Vaka No. / UR No. ..... Muayene yeri.....

Kişinin adı ....

Adres..... Adres .....

....

Yaş ..... D.T. ...../...../..... E / K..... Tel..... Fax .....

E-mail .....

Onam:: .....

İlk çağrı saati ..... Varış saati ..... Ayrılış saati .....

(ilk çağrı) ..... / ..... / ..... olay yerine ..... / ..... / ..... olay yerinden ...../...../.....

Muayeneye başlama saati ..... M. tamamlanma saati ..... Notların tamamlanma saati .....

..... / ..... / .... / ..... / .... / ..... / .....

Gözlemciler:

Adı	Görevi/Statüsü	Adı	Görevi/Statüsü
.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....

Olayın Koşulları / Öykü:

Kişiden alınan bilgiler.....

.....

.....

.....

(b) Diğer kişilerden alınan bilgiler (polis, ambulans görevlileri, aile, arkadaşlar, diğer)

.....

.....

.....

Giysiler:

.....

.....

.....

.....

Takılar::

.....

.....

.....

.....

Örnekler:

....

....

....

Örneklerin teslim edildiği kişi:

Teslim alan kişinin adı.....

Görevi/Statüsü .....

Teslim alanın imzası.....

Saat ..... Tarih ..... / ..... / .....

Annex 2. Case Details Form

Case Details:

Case No. / UR No. ..... Place of examination.....

Subject's name ....

Address..... Address .....

....

Age ..... D.O.B. ...../...../..... M / F..... Tel..... Fax .....

E-mail .....

Consent: Obtained from .....

Time called ..... hrs Time of arrival..... hrs Time of departure ..... hrs

(original call-out) ..... / ..... / ..... at scene ..... / ..... / ..... from scene ..... / ..... / .....

Time of commencement ..... hrs Time of completion ..... hrs Time of completion ..... hrs

of examination ..... / ..... / ..... of examination ..... / ..... / ..... of notes ..... / ..... / .....

Observers:

Name	Status	Name	Status
.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....

Circumstances / History:

(a) From patient.....

.....

.....

.....

(b) From others (police, ambulance, family, friends, others)

Name of informant .....

.....

.....

.....

Clothing:

.....

.....

.....

.....

Jewellery:

.....

.....

.....

.....

Specimens:

....

....

....

Specimens handed to:

Recipient name.....

Status .....

Recipient signature .....

Time ..... hrs Date ..... / ..... / .....

Geçmiş tıbbi öykü:

.....

.....

.....

İlaçlar / Kullanılan ilaçlar:.....

.....

.....

Genel tıbbi muayene:

.....

.....

.....

.....

.....

Bulguların kaydı: X-rays ☐ Photography ☐ Video ☐

Diğer.....

.....

Tıbbi muayene:

Pulse rate: .....

B.P.: .....

Temp.: .....°C

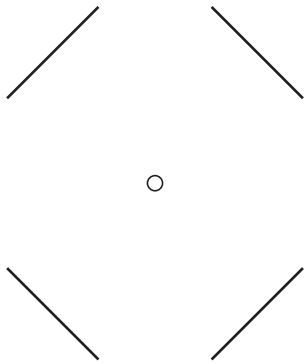
Ht: .....cm

Wt: ..... kg

Morphometry .....

.....

.....

Muayeneyi yapan:

Adı ..... İmza .....

Mesleki adresi ..... Saat ..... Tarih ..... / ..... / .....

..... Tel ..... Fax .....

Yara tanımlamasına ilişkin notlar:

1. Bir yara tanımlanırken aşağıdaki özellikler dikkate alınmalıdır:

Yer	Renk	Yaş
Boyut	Kontur	Kenarlar
Şekil	Seyir	Sınıflandırma
Çevresi	İçerik	Derinlik

2. Tanımlamaların aşağıdaki tanımlarla uyumlu olması sağlanmalıdır:
Sıyrık (Abrasion) – Kanama olsun veya olmasın, vücut yüzeyinde meydana gelen yüzeysel kazınma yaralanmasıdır.
Morluk (Bruise) – Kan damarlarından sızan kanın vücut dokularında renk değişikliğine yol açmasıdır.
Kesik (Incision) – Dokuları temiz ve genellikle düzenli bir biçimde keserek ayıran yaralanmadır.
Yırtılma (Laceration) – Dokularda meydana gelen yırtılma veya ayrılmadır.

3. Tüm yara ve yaralanma tanımlamaları, kişinin standart anatomik pozisyonu esas alınarak yapılmalıdır.
4. Superior, inferior, anterior ve posterior gibi terimler, kişinin standart anatomik pozisyonuna göre kullanılmalıdır.
5. Yaraların vücut üzerindeki ölçülmüş konumu, sabit kemik referans noktaları esas alınarak belirlenmelidir.
6. Bir yaranın türünün doğru biçimde sınıflandırılması, yaralanmanın nasıl meydana geldiğinin belirlenmesi bakımından büyük önem taşır.
7. Doğru ve ayrıntılı bir adli tıbbi muayene, yaralanmanın meydana geldiği olayların yeniden yapılandırılmasına yardımcı olmalıdır.

Past medical history:

.....

.....

.....

Drugs/Medication.....

.....

.....

General medical examination:

.....

.....

.....

.....

.....

Record of findings: X-rays ☐ Photography ☐ Video ☐

Other .....

.....

Medical examination:

Pulse rate: .....

B.P.: .....

Temp.: .....°C

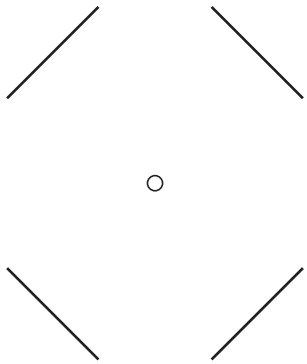
Ht: .....cm

Wt: ..... kg

Morphometry .....

.....

.....

Examiner:

Name ..... Signature .....

Professional address ..... Time ..... hrs Date ..... / ..... / .....

..... Tel ..... Fax .....

Notes on wound description:

1. In describing a wound ***consider*** the following features:

Site	Colour	Age
Size	Contours	Borders
Shape	Course	Classification
Surrounds	Contents	Depth

2. Ensure descriptions are consistent with the following definitions:

   Abrasion – A superficial scraping injury of the body surface with or without bleeding

   Bruise – Leakage of blood from blood vessels discolouring the tissues of the body

   Incision – A cutting-type injury that severs tissues in a clean and generally regular fashion

   Laceration – A tear or split in tissues

3. All descriptions of wounds and injuries should be made by reference to the subject in the standard anatomical positions.
4. The use of terms such as Superior, Inferior, Anterior and Posterior should refer to the subject in standard anatomical position.
5. The measured position of wounds on the body should be located by reference to fixed bony landmarks.
6. The accurate classification of a wound type has major significance for determining injury causation.
7. An accurate Forensic Medical examination should assist in the reconstruction of the events in which the injury occurred.

Ek 3. Ateşli Silah Yaraları Şeması

Name ..... Case No. .....

	WOUND NO.											
	1		2		3		4		5		6	
	Ent	Ex	Ent	Ex	Ent	Ex	Ent	Ex	Ent	Ex	Ent	Ex
1. Location of the wound												
Head												
Neck												
Chest												
Abdomen												
Back												
Arm: Right												
Arm: Left												
Leg: Right												
Leg: Left												
2. Size of wound												
Diameter												
Width												
Length												
3. Centimetres from wound to:												
Top of head												
Right of midline												
Left of midline												
4. Firearm residue												
On skin												
Clothing												
Not seen												
5. Direction of projectile through body												
Backward												
Forward												
Downward												
Upward												
To right												
To left												
6. Projectile recovered												
Probable calibre												
Shotgun												

Ek 4. Delici-Kesici Yara / Yırtılma Şeması

Name ..... Case No. .....

	WOUND NO.									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Location of the wound										
Head										
Neck										
Chest										
Abdomen										
Back										
Arm: Right										
Arm: Left										
Leg: Right										
Leg: Left										
2. The skin wound is:										
Horizontal										
Vertical										
Oblique										
3. Centimetres from wound to:										
Top of head										
Right of midline										
Left of midline										
4. Wound size in centimetres										
Width										
Length										
5. Course of stab wound										
Backward										
Forward										
Upward										
Downward										
Medially										
Laterally										

Photographs taken of all wounds: YES ..... NO .....

REMARKS: .....

.....

.....

Examined by: ..... Date: .....

Ek 5. Yetişkin Diş Şeması*

Body# .....
Date .....

Post-mortem Dental Examination

Age range .....
Sex (circle): Male / Female / Unknown
Ancestry .....

Please draw the shape of fillings/decay/crowns you can see on the maxillary teeth above.

Please put a cross (x) through teeth that are missing.

Upper Denture > Present (Circle): Y / N **Material** (Circle): Plastic or metal

Number of teeth on the denture: ..... Or **Full denture** (Circle): Y / N

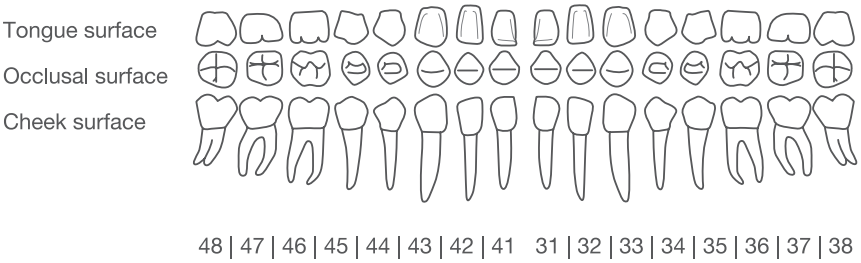
Please provide any specific comments about the upper teeth including staining, wear, fixed crowns or bridges, and broken teeth, condition of the supporting bone, retained roots, and evidence of gum disease or anatomical variations.

.....

.....

.....

Occlusion (Circle): Overbite / Normal / Underbite

Please draw the shape of fillings/decay/crowns you can see on the maxillary teeth above. Please put a cross (x) through teeth that are missing.

Lower denture > Present (Circle): Y / N **Material** (Circle): Plastic or metal

Number of teeth on the denture: ..... Or **Full denture** (Circle): Y / N

---

* The contribution to this chart of Richard Bassed and Lyndal Smythe, Human Identification Service, Victorian Institute of Forensic Medicine, is gratefully acknowledged. Additional quadrants will be needed for deciduous dentition.

Please provide any specific comments about the lower teeth including staining, wear, fixed crowns or bridges, and broken teeth, condition of the supporting bone, retained roots, and evidence of gum disease or anatomical variations.

.....

.....

.....

Describe the injuries to the hard tissues (if present):

.....

.....

.....

Describe the injuries to the soft tissues (if present):

.....

.....

.....

Name of Examiner / Doctor: .....

Signature of Examiner / Doctor: .....

Türkiye'de devlet aktörleriyle bağlantılı ölümler, siyasi cinayetler ve iş cinayetleri bakımından etkili soruşturma sorunu güncelliğini korurken; geçmişten bugüne faili meçhul bırakılan pek çok dosya, soruşturmanın savcılık ve kolluk işlemleriyle sınırlandırılmasının maddi gerçeğe ulaşmaya yetmediğini bizlere defalarca kez göstermiştir.

Minnesota Protokolü bugün Türkiye'de tam da bu nedenle hâlâ gereklidir. Hukuka aykırılık ihtimali bulunan ölüm olaylarında gerçeğin ortaya çıkarılması, on yıllar sonra "hatırlanan" bir soruşturma yükümlülüğüne bırakılamaz. Karartılan delillerin yarattığı ispat güçlüğünü daha düşük bir delil standardıyla telafi etmeye çalışmak ise cezasızlık döngüsünü yeniden üretmekten başka bir amaca hizmet etmeyecektir.

Bu noktada çözümün avukatlık pratiğinin ilerlemesinde olduğunu görüyoruz. Olay anından itibaren soruşturmanın içerisinde olan, delil farkındalığına sahip, olay yerindeki eksiklikleri kayda geçiren, araştırmacı görüşme yaklaşımını bilen, otopsi ve kriminal incelemeleri sorgulayabilen ve göz ardı edilen ihtimalleri görünür kılabilen aktif bir avukatlık pratiği, maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasının önemli bir güvencesi olacaktır.

Bir gün gerçekten ihtiyaç duyulmayacağı umuduyla, Minnesota Protokolü'nün güncellenmiş versiyonunun Türkçe çevirisini, Diyarbakır Barosu Başkanı Av. Tahir ELÇİ başta olmak üzere cinayetleri faili meçhul bırakılan tüm avukat meslektaşlarımız anısına adıyor ve sizlere sunuyoruz.

Tanık Bilimi